

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ПІНІЧ ІРИНА ПЕТРІВНА

УДК 811.111'367.323

**ОКЛИЧНІ ВИСЛОВЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ
ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник –
Волкова Лідія Михайлівна,
кандидат філологічних наук,
доцент

КИЇВ – 2009

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКЛИЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	14
1.1. Окличні висловлення у світлі спадщини традиційної граматики	15
1.2. Функціональний підхід до інтерпретації окличних висловлень	18
1.2.1. Інформативний та модальний аспекти семантичної організації окличних висловлень	19
1.2.2. Співвідношення когнітивного та емотивного у пропозиційній структурі синтаксичних одиниць	35
1.3. Діалогічний дискурс як основна сфера реалізації окличних висловлень	42
1.3.1. Діалогічний дискурс як різновид мовленнєвої діяльності	44
1.3.2. Емотивні висловлення у контексті міжособистісного спілкування	45
1.3.2.1. Окличні висловлення як відображення психічного стану мовця	46
1.3.2.2. Лексичні засоби при відображенні емоційної реакції мовця в окличних висловленнях	55
1.4. Методика дослідження семантики і функціонування окличних висловлень	60
Висновки до розділу 1	65
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ ОКЛИЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	68
2.1. Пропозиційні установки експресивних мовленнєвих актів	68
2.2. Прагмасемантична структура окличних висловлень	74

2.2.1. Експресивна іллокутивна сила як базова в пропозиційній установці окличних висловлень.....	74
2.2.2. Асертивна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.	84
2.2.3. Комісивна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.	93
2.2.4. Директивна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.	99
2.2.5. Декларативна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.	112
2.3. Пропозиційні установки окличних висловлень вигукової природи	120
Висновки до розділу 2	133
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКЛИЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	135
3.1. Стратегії емоційних інтеракцій у діалогічному дискурсі з окличними висловленнями	136
3.1.1. Особливості планування емоційної комунікативної взаємодії.....	136
3.1.2. Конвенційні норми та основні стратегії емоційних інтеракцій.	147
3.2. Співробітництво та конфлікт як мета діалогічного дискурсу з окличними висловленнями	161
3.2.1. Окличні висловлення у реалізації тактик емоційного співробітництва.....	162
3.2.2. Окличні висловлення у реалізації стратегії конфлікту.....	177
Висновки до розділу 3	191
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	194

	4
ДОДАТКИ.....	199
ДОДАТОК А. Вираження різних типів емоцій окличними висловленнями	201
ДОДАТОК Б. Іллокутивна таксономія окличних висловлень.....	205
ДОДАТОК В. Окличні висловлення у комунікативних стратегіях і тактиках емоційної взаємодії.....	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	209
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	244

ВСТУП

Усвідомлення людиною світу через сприйняття його закономірностей з наступним використанням їх у практичній і теоретичній діяльності матеріалізується у вербальних засобах, здатних акумулювати загальногуманістичну, соціальну, культурно-історичну, національну, оцінну й експресивно-емотивну інформацію, значущу для того чи іншого соціуму. Органічна єдність чуттєвого рівня процесу пізнання суб'єкта та його оцінки об'єкта, яка знаходить вияв у вигляді чуттів і емоцій та ілюструє взаємопроникнення і взаємозалежність категорій оцінки та емоції в пізнавальній діяльності індивідуума, проектується на систему емотивних мовних засобів. Система емотивних синтаксичних одиниць англійської мови, призначених для вираження емоцій та емоційних станів людини, включає, зокрема, окличні висловлення [75, с. 61; 162, с. 3; 167, с. 7 – 15; 189, с. 56]. Поєднання в окличних висловленнях емотивного та аксіологічного компонентів утворює потужний експресивний біном, який через інтенсифікацію денотативного змісту висловлення мовця чинить вплив на емоції, почуття, розум, загалом свідомість його співрозмовника.

Виявлення механізмів відображення емоційно-почуттєвого досвіду людини за допомогою мовних засобів та з'ясування комунікативно-прагматичних характеристик емотивних одиниць мови сприяють розкриттю способів та адекватному розумінню концептуалізації виявів емоцій у мові. Увагу дослідників з питань емотивності привертають: система просодичних засобів мови [92; 94; 97; 112, с. 77–78; 138; 154; 159; 224; 246, с. 193], семантична інтерпретація емоцій [38; 54; 64; 212; 318], проблеми текстової емотивності [12; 15; 28; 58; 120; 193; 204; 319], а також відображення у художніх текстах виявів емоцій, емоційних станів персонажів [117; 153; 202] і семіотичної кодифікації невербальних ознак емоційності [175; 223; 228]. Проте поза активною увагою лінгвістів залишаються одиниці синтаксичного рівня мови, що беруть участь у реалізації функції відображення психічного явища емоційності у

дискурсивному просторі. У дисертаційному дослідженні ми розглядаємо окличні висловлення (далі ОВ) як засоби створення спільного емоційного фону комунікативної взаємодії та реалізації різних типів емоційних реакцій та інтенцій мовця і впливу через них на співрозмовника.

Комплексне вивчення процесів продукування та сприйняття мовлення базується на засадах антропоцентрично спрямованих студій і здійснюється на рівні дискурсу, де висловлення кожного з комунікантів підлягає аналізу з позицій вербалізації та взаємоінтерпретації. У рамках парадигми прагмалінгвістики акцент досліджень зміщується від логічних категорій об'єктивності у висловленнях до їхнього співвідношення з прагматичним фактором мовлення, від пропозицій до пропозиційних відношень [18, с. 8–9; 40; 130; 172; 263; 284, с. 227–228]. В орбіту інтересів лінгвістичної прагматики активно залучаються діалогічні утворення [17; 104; 105; 183; 195, с. 147–195; 238, с. 7–10; 268; 301, с. 755–756; 311; 317], а також стратегії й тактики побудови діалогічного дискурсу в ситуаціях комунікативного співробітництва [14; 123, с. 6–8; 267, с. 125–133], суперечки [39, с. 9–11; 253, с. 45–48; 254; 296, с. 232–240], конфліктної взаємодії [67, с. 8–10; 166, с. 195–197; 197 с. 10–12; 206, с. 12–16; 215, с. 26–28] та в постконфліктних ситуаціях примирення [31, с. 6–11]. Проте дослідження, як правило, обмежуються або описом мовних засобів реалізації певної стратегії [22; 59, с. 54–61, с. 65–67, с. 70–77; 123, с. 9–11; 166, с. 195] з аналізом невербальних показників позитивного чи негативного полюсів взаємодії [31, с. 8–9; 103, с. 124–152; 206, с. 13], або розглядом прагматичних характеристик взаємодії [220; 253, с. 45]. При цьому слід відзначити, що дотепер не було здійснено лінгвістичних розвідок, що розкривають роль конкретних мовних одиниць у створенні та розвитку емоційного фону діалогічної взаємодії мовців – як безконфліктної, так і конфронтативної.

Актуальність роботи визначається загальною тенденцією сучасних лінгвістичних студій до дослідження дискурсу в ракурсі антропоцентричного та емотіологічного підходів, що дозволяє виявити критерії вживання та

функціонування окличних висловлень у дискурсі взагалі та в діалогічному зокрема. Необхідність інтегрального підходу до дослідження ОВ є важливою передумовою висвітлення залежності між комунікативною інтенцією мовця та типом психічного стану, що їх виражають висловлення, у їхній кореляції із комунікативними стратегіями кооперації та конфронтації.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах теми "Когнітивні й комунікативні дослідження мовних одиниць: мова, текст, дискурс" кафедри граматики та історії англійської мови Київського національного лінгвістичного університету (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 6 від 31 січня 2005 року). Проблематика дисертації вписується в коло питань, досліджуваних згідно з держбюджетною науковою темою № 0106U002115 Міністерства освіти і науки України "Функціональні моделі тексту та дискурсу в синхронії та діахронії: когнітивний, комунікативний та емотивний аспекти" (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 6 від 31 січня 2005 року).

Метою дослідження є з'ясування закономірностей формального представлення та особливостей прагматичного аспекту функціонування ОВ у сучасному англomовному діалогічному дискурсі через встановлення їхньої структурної та семантичної організації, а також прагматичної спрямованості у створенні емоційного фону комунікативної взаємодії. Поставлена мета передбачає розв'язання таких конкретних **завдань**:

- ідентифікувати статус і уточнити визначення ОВ у системі англійської мови;
- розкрити специфіку продукування ОВ у персонажному мовленні та висвітлити питання реалізації ними різних типів емоційної реакції мовців;
- розробити класифікацію ОВ на основі співвідношення когнітивного та емотивного у структурі їх пропозиційного змісту;
- встановити ядерне прагматичне значення для кожного з типів ОВ та виробити іллокутивну таксономію комплексних мовленнєвих актів ОВ;
- визначити закономірності когнітивних процесів планування емоційної комунікативної взаємодії англomовних діалогічних дискурсів з ОВ;

– висвітлити роль соціопсихічних чинників у функціонуванні ОВ в умовах як безконфліктного, так і конфронтативного англомовного діалогічного дискурсу;

– виокремити основні мовленнєві стратегії, тактики і прийоми, застосовувані мовцями під час емоційної інтеракції у дискурсивній взаємодії англомовного діалогу за участю ОВ.

Об’єктом дослідження є англомовний діалогічний дискурс, який містить окличні висловлення.

Предмет дослідження становлять особливості функціонування ОВ у англомовному діалогічному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти діалогічного дискурсу з творів сучасних британських та американських авторів (загальним обсягом близько 11 500 сторінок). У результаті суцільної вибірки відібрано та проаналізовано 1064 фрагменти діалогічних дискурсів, у яких виявилось 3708 окличних висловлень.

Мета та завдання дослідження зумовили використання таких **методів** лінгвістичного аналізу: *метод структурно-семантичного аналізу* застосовано для виявлення структурних характеристик ОВ та розробки їхньої класифікації; за допомогою *методу актомовленнєвого аналізу* були визначені іллокутивні моделі мовленнєвих актів ОВ; *метод контекстуального аналізу* використовувався для з’ясування мовних та позамовних чинників, що визначають тип емоцій, виражених за допомогою ОВ, та перлокутивного ефекту емотивного впливу ОВ; *методика інтенціонального аналізу* прислужилася для розмежування кооперативного і конфронтативного спрямування емоційної поведінки мовців та висвітлення специфічних операцій планування діалогічного дискурсу з ОВ; *метод комунікативно-функціонального аналізу* дозволив розглянути роль ОВ у створенні забарвленості та інтенсивності емоційного фону дискурсивної взаємодії мовців; за допомогою *методу дискурсивного аналізу* були розкриті основні стратегії, тактики і прийоми, спрямовані на розвиток емоційного фону комунікації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняній англістиці визначено специфіку функціонування ОВ в когнітивно-дискурсивному просторі англomовного соціуму. Розширено класифікацію ОВ та вперше виокремлено іллокутивні моделі мовленнєвих актів ОВ. Новим є використання прагматичного підходу до організації та моделювання дискурсу з ОВ. Вперше на матеріалі англomовної художньої прози виявлено і описано комунікативні стратегії, тактики і прийоми, спрямовані на модифікацію емоційного фону мовленнєвої взаємодії, і наслідки їхнього застосування в конкретних емоційних інтеракціях.

Теоретичне значення дисертаційної роботи визначається тим, що результати дослідження є певним внеском у розвиток теорії комунікативної лінгвістики і дискурсу, зокрема питань, пов'язаних із вивченням мовленнєвої поведінки комунікантів та мовних засобів впливу на співрозмовника. Виокремлення іллокутивних моделей мовленнєвих актів ОВ сприятиме подальшому дослідженню теоретичних питань прагмалінгвістики. Висновки про спроби мовного вираження емоцій людини та розвиток емоційного фону комунікації розвивають положення емотіології про лінгвальні стимули породження емоцій та їх концептуалізацію в дискурсі. Теоретично значущим для подальших досліджень моделювання дискурсу емоційної взаємодії є всебічний аналіз стратегій, тактик і прийомів, спрямованих на модифікацію емоційного фону комунікації.

Практичне значення виконаного дослідження полягає у можливості використання його результатів, положень і висновків у курсах теоретичної граматики (розділи "Синтаксис", "Прагматика речення", "Аналіз дискурсу"), стилістики англійської мови (розділи "Стилістичний синтаксис", "Стилістична семантика"), у спецкурсах з прагматики, теорії мовленнєвої комунікації, емотіології, на практичних заняттях з лінгвокраїнознавства для формування міжкультурної компетенції студентів та в наукових дослідженнях лінгвістичного, психолінгвістичного та соціолінгвістичного напрямів.

Положення, які виносяться на захист:

1. Окличне висловлення – це вербальне утворення зі специфічним синтаксичним та графічним оформленням, комунікативною метою якого є відображення експресивно-апелятивної психоемоційної діяльності мовця. Результати емоційно-оцінного пізнання навколишнього світу у вигляді різноманітних психічних реакцій і станів мовця визначають функціональне спрямування ОВ, прагматично орієнтованих на досягнення певних змін у свідомості та емоційній сфері співрозмовника через вплив на його відчуття, почуття, емоції, інтелект.

2. Основою когнітивних процесів продукування ОВ є поєднання в певному співвідношенні елементів *emotio* і *ratio* на превербальному етапі формування пропозиційного змісту ОВ. Превалювання того чи іншого з цих елементів спричиняє багатоманітність типів ОВ (афективні непропозитивні, емотивні монопропозитивні й емоційно неінтенсивні поліпропозитивні ОВ), що послідовно знаходить відображення у пропозиції, структурно-семантичних та іллокутивних моделях мовленнєвих актів ОВ та у дискурсивних стратегіях англomовної діалогічної взаємодії.

3. Іллокутивна характеристика мовленнєвих актів ОВ визначається основною для них прагматичною функцією вираження емоцій та емоційних станів комунікантів. Пропозиційною установкою непропозитивних ОВ є відображення суто емоційного ставлення індивіда до певної дії, факту чи об'єкта як цілісного емотивного смислу, що реалізується виключно через експресивну іллокутивну силу. В полііллокутивних мовленнєвих актах емотивних монопропозитивних та емоційно неінтенсивних поліпропозитивних ОВ експресивна іллокутивна сила поєднується з асертивною, директивною, комісивною або декларативною. Диз'юнктивна репрезентація іллокутивного й пропозиційного елементів комплексних мовленнєвих актів ОВ англomовного діалогічного дискурсу визначається причиново-наслідковими відношеннями пропозиційних установок мовців з превалюванням логічного над емпіричним у прагмасемантичній структурі ОВ.

4. Моделювання інтеракцій у англomовних діалогах з ОВ

характеризується невизначеністю планів мовців на початку мовленнєвої взаємодії, коли майбутня інтеракція лише окреслюється в поняттях мети конфліктності чи, навпаки, приязні. Інтерактивний процес планування комунікативної взаємодії в діалогах з ОВ передбачає креативний підхід мовців до її конструювання, де комуніканти адаптують заздалегідь заготовлені або конструюють гіпотетичні схеми розвитку процесу мовленнєвої інтеракції залежно від комунікативної та емоційної поведінки співрозмовника. Характерною рисою тактики комунікантів, що уможливорює планування емоційної взаємодії в діалогах, є їхня гнучкість і пристосовність, що засвідчує використання в ситуаціях зміни тактичної поведінки мовців афективних та емотивних ОВ як засобів трансляції конденсованих емоцій, насамперед подиву.

5. У процесі дискурсивної взаємодії в межах діалогів з ОВ інтерактанти створюють спільне психо-емоційне середовище, в якому маніфестуються, розвиваються та взаємоінтерпретуються їхні емоції. ОВ, будучи знаками емоційності, водночас стимулюють підвищення міри емоційної напруженості фону комунікативної взаємодії. Розвиток емоційного фону комунікативної взаємодії веде до наростання або до згасання інтенсивності емоцій комунікантів залежно від успішності інтеракції чи інтенцій мовців. Динаміка розвитку емоцій коливається від позитивного (базового) рівня їхньої інтенсивності до афективного (гіперемоційного).

6. Взаємодія комунікантів у англomовному діалогічному дискурсі з ОВ регулюється специфічними прийомами, тактиками і стратегіями, спрямованими на розвиток емоційного фону. Емоційно-консолідаційна стратегія включення в емоцію передбачає створення єдиного позитивного емоційно-мотиваційного фону інтеракції і сприяє кооперативній комунікативній взаємодії. Застосування емоційно-протиставної стратегії аналізу адекватності емоції у ситуаціях аргументативної діалогічної взаємодії характеризується відстороненістю мовця від переживань його співрозмовника. Характерною рисою емоційно-роз'єднувальних стратегій сумнівів у адекватності та ігнорування емоцій в діалогах з ОВ є егоцентризм поведінки мовців, а глобальним завданням з

використанням цих стратегій є емоційна опозиція. Сукупність комунікативних стратегій та конвенційних норм емоційної взаємодії комунікантів англомовного соціуму складають основу їхньої емотивної компетенції. Закономірності вживання афективних ОВ в умовах комунікативного співробітництва, а емотивних і емоційно неінтенсивних як у кооперативній, так і конфронтативній взаємодіях, визначаються онтогенетичними відмінностями ОВ та специфікою планування діалогів з ОВ.

Апробація основних положень і результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на шести конференціях, у тому числі *міжнародних*: "Україна наукова '2003" (Дніпропетровськ, 2003 р.), "Динаміка наукових досліджень '2003" (Дніпропетровськ, 2003 р.), IX TESOL International Conference "Building Cross-Cultural Understanding through ELT" (Горлівка, 2004 р.), "Наука і освіта '2004" (Дніпропетровськ, 2004 р.), на одному міжнародному симпозиумі: четвертому міжнародному симпозиумі Українського товариства дослідників англійської мови (USSE) (Київ, 2007 р.) та *науково-практичній* конференції: 8th TESOL National Ukraine Conference "TEFL Innovations and Challenges" (Вінниця, 2003 р.).

Публікації. 3 теми дослідження опубліковано 4 статті у фахових виданнях України (2, 02 др. арк.) та 6 матеріалів і тез доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій – 2,66 др. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційне дослідження загальним обсягом 247 сторінок (основний текст дисертації – 199 сторінок) складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової літератури, списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків. Дисертація містить 8 рисунків та 4 таблиці. Список використаних джерел складає 328 позицій, у тому числі 103 – іноземними мовами. Список джерел ілюстративного матеріалу містить 45 найменувань.

У **вступі** обґрунтовано актуальність і новизну обраної проблематики, визначено об'єкт і предмет дослідження, висвітлено теоретичне і практичне значення, описано матеріал та методи дослідження, сформульовано основні

положення, які виносяться на захист.

У **першому** розділі – "Теоретичні засади дослідження окличних висловлень у сучасній лінгвістиці" – визначено статус ОВ у системі мовних засобів кодифікації емоцій мовців, надано уточнене визначення ОВ, описано комунікативні процеси їхнього продукування та дано класифікацію ОВ, встановлено кореляцію між типами ОВ та видами емоційних реакцій комунікантів.

У **другому** розділі – "Семантичний та прагматичний аспекти окличних висловлень у сучасному англomовному діалогічному дискурсі" – проаналізовано прагмасемантичну структуру ОВ різних типів, досліджено пропозиційні установки мовленнєвих актів ОВ, виявлено закономірності представлення пропозицій та формування прагматичного значення, визначено роль паравербальних чинників у формуванні емотивного змісту ОВ різних типів, визначено градацію іллокутивних сил, а також встановлено їхню взаємозалежність у прагматичній структурі комплексних мовленнєвих актів.

У **третьому** розділі – "Функціонування окличних висловлень у сучасному англomовному діалогічному дискурсі" – проаналізовано залежність функціонування ОВ в діалогічному дискурсі від різноманітних соціопсихічних факторів взаємодії, розглянуто особливості планування дискурсу з ОВ, визначено роль ОВ у створенні загального емоційного фону взаємодії, виділено стратегії, тактики й тактичні прийоми, спрямовані на розвиток емоційності комунікації, вивчено зумовленість вибору мовцем певного типу ОВ для реалізації виділених стратегій.

У **загальних висновках** підведено підсумки проведеного дисертаційного дослідження і накреслено перспективи подальших наукових розробок, пов'язаних із вивченням функціонування ОВ у дискурсивних емоційних інтеракціях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКЛИЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Внаслідок загальної гуманізації сучасної наукової парадигми об'єктом лінгвістичних досліджень стає людина та притаманні їй особливості спілкування у соціумі. Визначення єства людини шляхом встановлення її відносин із зовнішнім світом вимагає з'ясування специфіки впливу внутрішніх переживань індивіда на його діяльність, у тому числі й мовленнєву. Така настанова змістила акценти у дослідженні мовних виявів, серед яких провідна роль належить висловленням. Вивчення процесів породження речень (*engineering*) поступилося місцем вивченню реальних комунікативних актів і продукуванню висловлень (*emerging*), що супроводжуються вербальними і невербальними виявами емоцій, ставлень та суджень мовців. Ці тенденції та закономірності загального фонду гуманітарних знань спрямували дослідницькі інтереси на різнобічне вивчення комунікації, дослідження не тільки логічного, а й емоційного її аспекту [45; 59; 64; 75; 117; 229, с. 26–27; 259].

Процес усвідомлення та відображення людиною об'єктивного світу, що передбачає як логічне, так і емоційне сприйняття дійсності, неможливий без залучення цілої системи мовних засобів вираження емоційності, яка стала предметом численних фундаментальних досліджень [20; 47; 51; 273; 278]. Проблематика вивчення вербального вияву емоцій і емоційних станів комуніканта охоплює дослідження процесів продукування та функціонування синтаксичних одиниць [122; 134; 177; 218; 221]. Зокрема, зацікавлення вчених викликають ОВ як один з найбільш дієвих мовленнєвих засобів лінгвістичного забезпечення відображення психічних станів мовця [162, с. 3; 167, с. 8; 191, с. 18; 291, с. 375], чому сприяє їхня специфічна синтаксична форма та просодичне оформлення.

1.1. Окличні висловлення у світлі спадщини традиційної граматики

Системно-диференційний підхід до аналізу мовних одиниць будь-якого рівня дозволяє отримати найповнішу інформацію про принципи їхньої будови, що складає першооснову граматичних знань дослідника. Виділення цілого ряду суттєвих ознак семантики та конструктивної побудови речення у рамках чітко розмежованих мовних підсистем уможлиблює стрункий опис граматичної системи мови в цілому, що відображає основні надбання традиційних поглядів та ідей мовознавства. Впорядкована система комунікативних типів речень, зокрема, є прикладом сформованої у підсистемі синтаксису парадигми вираження комунікативних інтенцій мовців – повідомлення, запитання, волевияву та вигуку [310, с. 155–196].

Типологічна концепція традиційної класифікації речень, яка базується на принципі поєднання дослідження синтаксичної структури, семантичної організації речень [2, с. 79; 88, с. 177–185; 272, с. 9–18; 225, с. 833–834] та їхнього функціонування, є, однак, обмеженою з кількох поглядів. Так, класифікація речень характеризується неповнотою переліку диференційних ознак окремих типів речень, зокрема окличних, обмежується мінімально необхідним конструктивним складом речень та відзначається атомістичністю, оскільки не відображає співвідношень окремих типів речень у межах системи. Сталість цієї системи ставиться під сумнів і на мовленнєвому рівні, в основному через неоднозначність висловлень (у плані вираження мети комунікантів). Узуально характер висловлень часто не відповідає приписуваній їм синтаксичній будові, що засвідчує наявність правил організації сфери висловлень, відмінних від принципів організації речень. Ця тенденція потребує виходу за рамки синтаксису [2, с. 4; 42, с. 73] і уваги до позамовних факторів [33, с. 3–9]. Такий підхід є цілком правомірним для вивчення різних типів висловлень, однак найдоцільнішим є його застосування до окличних висловлень.

Одноставність поглядів лінгвістів про спрямування ОВ на вираження емоцій комунікантів [75, с. 61; 162, с. 3; 167, с. 7–15; 189, с. 56; 191; 246, с. 193; 291, с. 375;

310, с.189] не підтримується, проте, однозначністю розуміння їхнього статусу в системі комунікативних типів речень, з одного боку, та їхньою співвіднесеністю з мовними корелятами – емотивними реченнями, з другого. У лінгвістиці існують формальний та змістовий підходи до ОВ як мовленнєвих репрезентацій окличних речень.

Згідно із змістовим підходом ОВ характеризуються як результат модальної обробки інших комунікативних типів [72, с. 61; 88]. Виходячи з твердження В. Г. Гака про притаманну окличності характеристику сателіта [52, с. 136–137], що для будь-якого висловлення є виразником високої концентрації емотивності, в академічних граматиках та теоретичних дослідженнях побутує думка про існування трьох основних (розповідних, питальних та спонукальних) типів висловлень, які, будучи вимовлені з посиленою емоційністю, можуть стати окличними [23, с. 83–85; 42, с. 365; 136, с. 8; 162, с. 3; 167, с. 7–15; 189, с. 55]. У цьому разі окличні висловлення є корелятами окличних тверджень, запитань та наказів [189, с. 2; 271, с. 352].

За формального підходу ОВ розглядаються як тип висловлень, синтаксичним оформленням яких виступають структури двох типів:

1) What + Noun!, How + Adjective!, What/How + Noun + Verb! та інші структури, що характеризуються порядком слів What/How + ObjVS [189, с. 35] або What/How + ObjSV (*What things he's telling!*) [305, с. 192; 225, с. 833–834];

2) It is + Adjective + How/That + Adjective + Noun + Verb! (*It's amazing how much you get to know!*), It is + Adjective + Noun! (*It's amazing the difference!*), Noun + Verb + What/How + (Noun + Verb) (*I'm amazed at how much I spent!*) [292, с. 382–387].

В кожному разі, важливою стороною визначення ОВ залишається функція інтонації [19, с. 12; 189, с. 35], яка передається на письмі знаком оклику [191, с. 7; 327, с. 17].

Ми дотримуємося окремої позиції, заперечуючи можливість модифікації інших комунікативних типів висловлень у окличні, оскільки процес продукування ОВ має, на нашу думку, цілком іншу природу. Доказом наявності специфічних

ядерних синтаксичних структур окличних речень та механізмів їхнього розширення у процесі продукування слугують твердження про входження до їхнього класу емотивно маркованих мовних елементів: вигуків [58, с. 19; 191, с. 24; 255, с. 232; 289, с. 372; 291, с. 384], вигуківих фразем та емотивних речень [5, с. 3–5; 121, с. 3]. Вигуківі фрази характеризуються як конотативні емотивно заряджені фразеологізми, наділені здатністю виражати широкий спектр емоцій [38, с. 74; 127, с. 97; 204, с. 59] та, як і інші емотивні окличні синтаксичні конструкції типу *What/How + Noun + Verb!*, непрямо відображати навколишню дійсність в епістемологічній системі мови [167, с. 5; 193, с. 196]. У граматичній традиції вигуки, на відміну від окличних речень, розглядаються як окремий розряд слів, що слугують для вираження емоційних станів, а також волевиявлень мовців [72, с. 61; 79, с. 397]. Виконуючи роль показника емоційності, вигуки використовуються як засоби вираження різноманітних почуттів та емоцій [121, с. 3].

З іншого боку, ми не поділяємо думки про структурно-семантичну обмеженість ОВ, вважаючи, що саме спосіб продукування визначає характер їхньої будови. Так, сама вже здатність окличної інтонації самостійно передавати інформацію про психічні переживання комуніканта уможлиблює використання утворень будь-якої синтаксичної структури для реалізації лінгвістичного втілення емоцій та емоційних станів мовця. При цьому основною комунікативною функцією ОВ є вияв емоційного ставлення мовця до фактів і подій об'єктивної реальності, що може поєднуватися з додатковими функціями вираження впевненості, наміру, вимоги тощо за допомогою розповідних, питальних чи спонукальних синтаксичних структур, відповідно.

Розбіжність точок зору та суперечливі погляди на окличні висловлення з позиції вербальної семіотики вираження думок, емоцій та інтенцій мовців стимулюють активність лінгвістичних пошуків у напрямі залучення психологічних [32, с. 27; 62, с. 44; 70, с. 32; 118, с. 138; 120, с. 8; 256, с. 5], етно- та соціологічних фактів [52, с. 139–145; 113, с. 3; 124]. Таке розширення меж вивчення ОВ дозволяє екстраполювати результати досліджень суміжних з лінгвістикою наук та інтегрувати отримані знання у впорядкований комплекс

інформації про генерування, реалізацію та функціонування ОВ як засобів трансляції емоційної реакції мовців, з одного боку, та їхню значущість у системі вербальних засобів, з другого.

Таким чином, визначальною рисою ОВ є їхнє функціональне спрямування на вираження психічних станів мовця, яке реалізується шляхом використання синтаксичних структур як суто окличних висловлень, так і інших комунікативних типів. Комунікативною метою окличних висловлень є вираження потреби мовця до екстеріоризації свого емоційного стану та апеляції до емоційної реакції слухача.

Окличне висловлення визначається нами як висловлення зі специфічним синтаксичним та графічним оформленням, комунікативною метою якого є відображення експресивно-апелятивної психоемоційної діяльності комунікантів.

Важливо тепер з'ясувати, як взаємодіють мисленнєві та емоційні психічні процеси у ході продукування ОВ, цьому питанню присвячено наступний пункт дослідження.

1.2. Функціональний підхід до інтерпретації окличних висловлень

Поєднання у структурі ОВ оповіді і запитання чи спонування уможлиблюється з притаманною цим висловленням складністю пропозиційної структури. Закодована у висловленнях окличної природи інформація налічує щонайменш два рівні – власне інформативну частину та суб'єктивний компонент семантики, що транслюється за допомогою емоційної реакції мовця. Згідно сучасного погляду на семантичну організацію речення та висловлення [3, с. 8–10; 10; 22], ОВ належать до класу таких, де номінативний (ядерний) і модальний аспекти перебувають у тісному взаємозв'язку, а домінування того чи іншого аспекту розкриває ситуативне значення висловлення. Доцільно, таким чином, розглядати висловлення як функціональну одиницю мовлення у її взаємозв'язку з ситуацією та засобами, що їх поєднують [51, с. 352].

1.2.1. Інформативний та модальний аспекти семантичної організації окличних висловлень.

Позначення семантичного ядра висловлення разом з відображенням структури ситуації (події) та ставлення учасників мовленнєвого акту до цієї ситуації (події) у висловленнях окличної природи може здійснюватися як за допомогою предикативних, так і непередикативних конструкцій. Наявність предикативного центру вказує на експліцитну інформативну сторону висловлення, тоді як модально-емоційна сторона містить імпліцитну інформацію про те кому, за яких умов і навіщо адресоване висловлення [46, с. 216]. Асиметрія у пропозиційній структурі ОВ викликана особливостями кодифікації когнітивного та емотивного елементів висловлення. Перехід від афективного, "неконтрольованого та неусвідомлюваного психомеханізму продукування" вигуків та вигуківих фразем [131, с. 5] до свідомого контролю над процесами мовленнєвого породження впливає на встановлення домінантної комунікативної інтенції – повідомити або запитати про щось чи передати волевиявлення на фоні емоційної оцінки ситуації або події. У такому випадку з'являється проміжна сходинка між окличними і запитально-окличними, спонукально-окличними та розповідно-окличними висловленнями. Проте слід зауважити, що подолання афективної реакції мовцем не позбавляє його мовлення емотивності, а лише надає йому експліцитної форми та увиразнює виклад думок, ставлення і суджень мовця. Диктальний компонент у цьому разі передує модальному, а ОВ слугують засобами втілення інтенції мовця до самовираження розрахованого на емоційне реагування адресата. Відповідно, модель продукування таких висловлень матиме інтелектуальний характер і проходитиме через стадії мотивації, задуму, його здійснення та зіставлення задуму з продуктом його реалізації [118, с. 133–135]. Синтаксично ці висловлення відповідають простим двоскладним розповідним, питальним чи спонукальним реченням або складним синтаксичним пара- чи гіпотаксичним утворенням. Виходячи з особливостей продукування ОВ та зі співвідношення когнітивного й емотивного компоненту в їхній пропозиційній структурі, пропонуємо таку класифікацію:

- 1) **непропозитивні окличні висловлення;**
- 2) **монопропозитивні окличні висловлення;**
- 3) **поліпропозитивні окличні висловлення.**

Афективний акт продукування ОВ як приклад домовленнєвої організації свідомості має, на відміну від інтелектуального, спорадичну природу, подібно рефлексорній реакції на подразник. У вигуках та висловленнях афективної природи, граматично співвідносних з емотивними фразеологізмами, домінує модальний компонент, налаштовуючи адресата на емоційне спілкування. Ці форми мовлення не формують думки і не відображають попереднього задуму мовця, вони – **непропозитивні** і лише передають внутрішній афективний стан та ставлення до ситуації комунікантів. "Вокальні жести", писемними відповідниками яких є вигуки, передають ментально-емоційні стани людини як симптоматичні реакції на подразники об'єктивної реальності [211, с. 563]. Неосмислений вибір мовних засобів у непропозитивних ОВ демонструє автоматизм процесу об'єктивації внутрішніх смислів висловлень у їхній емоційний модальний зміст. Досліджений нами фактичний матеріал дозволяє виділити *три групи непропозитивних окличних висловлень* на підставі прозорості та сприйнятності їхнього емоційного модального змісту:

До *першої групи* належать однослівні непропозитивні ОВ з обмеженими функціональними можливостями, що є "первісними та непохідними" [95, с. 7]. Висловлення спрямовані на вираження простих емоційних реакцій і об'єктивують різного роду відчуття, рефлексорну реакцію на простий подразник. Вигуки цієї групи мають заданий мовний характер – визначене функціональне поле вираження чи то тактильних, чи то візуальних, чи смакових відчуттів продуцента висловлення. Зокрема, вигуки *ick!*, *yuk*, *yum!*, *ugh!*, *wow!*, *yahoo!*, *yo!* однозначно вказують на полюс (негативний чи позитивний) емоційної реакції. Непропозитивні окличні висловлення можуть уживатися також і для вираження простої реакції на складний подразник (у випадку комунікативних емоцій). У цей спосіб виявляються такі риси емоційного регулювання мовлення, як спрямованість та гнучкість [45, с.

10–11]. Вибір найбільш значущих емоціогенних компонентів ситуації передбачає просту реакцію мовця на подразник. Вигуки *ha!* та *huh!*, наприклад, використовуються мовцями для вираження іронічного ставлення до пропозиції співрозмовника або до його точки зору. Такі непропозитивні ОВ слугують інтродукторами до висловлень, що в своєму пропозиційному змісті несуть іронічний зміст повідомлення. Окличні характеристики таких афективних висловлень як *soo-eee!*, *whoa!*, *eyahh!*, *eeh!*, проте, не засвідчують чіткості модального емоційного змісту і потребують долучення контексту для адекватної інтерпретації. Так само вигуки *oh!* та *ah!* можуть використовуватися мовцями як для реалізації "емоційного тону відчуттів" [89, с. 41] на безпосередній фізичний контакт із об'єктом, так і для демонстрації таких комунікативних емоцій, як зніяковіння, збентеження, зневага і т.ін.

Візуальний контакт інтерактантів уможлиблює оминання підетапу пропозиціоналізації у процесі творення непропозитивних ОВ, знімаючи в такий спосіб необхідність логічного представлення смислового доповнення про емоційний стан продуцента. Закладені в значеннєвій структурі вигуків способи їхньої декодифікації мають мовний характер і подекуди не потребують залучення контекстуальних даних для інтерпретації полюсу емоційної реакції індивіда. Проте найчастіше представлення обставин події у пропозиційній установці вигуку має імпліцитний характер, який прочитується тільки за умови залучення даних про попередню та/або наступну комунікативну взаємодію.

До другої групи непропозитивних ОВ належать емотивні фразеологічні вирази, або "вигукові синтаксичні утворення" [76, с. 94], що базуються на використанні релігійних сюжетів та персонажів, емоційний модальний зміст яких має відмітну рису *універсальності*. Апеляція до вищих сил: *Dear God!*, *Gosh!*, *Good God!*, *Oh, my God!*, *My God!*, *Lord above!*, *Good Lord!*, *Mother Goddess!*, *Jesus God!*, *Jesus Christ!*, *God in heaven!*, *God Almighty!*, *Jesus!*, *Jeez!*, *Oh, man!*, *Good gracious!*, *Hallelujah!* самим цим фактом вказує на емотивність висловлень, однак не дає чіткої орієнтації щодо полюсу чи типу емоційної реакції, яку виражає мовець. Емоції, які можуть виражатися за допомогою

одного й того ж виразу варіюють від позитивного до негативного полюсу, від одного типу реакції до другого, наприклад:

(1) *Dave didn't seem surprised to see me, but he was shocked at the condition of my legs. "Jesus! You're scratched to bits. Come in and let me put something on those. What've you been doing?" "Crawling through bushes," I said* (Wade, SC, 309) та

(2) *"He just offered me seventy-five thousand, " I say. Hale's a lousy actor. He tries to seem surprised. "Jeez! Look, son, that's a buncha money. You're crazy if you don't take it." The door opens, and Leo rejoins us. His Honor stares at Leo and says, "Seventy-five thousand!" you'd think the money was coming out of Hale's office budget* (Grisham, R, 95).

Непропозитивні ОВ *Jesus!//Jeez!* можуть вживатися мовцем як для вираження негативної емоційної реакції й створення основи для емоції занепокоєння (1), так і для позитивного емоційного тону (2), що слугує основою для демонстрації емоції радості. В обох випадках висловлення вживається для вираження простої емоційної реакції, що оцінюється на рівні приємно/неприємно, проте саме це є основою, що дозволяє визначати на шкалі полярності більш складні психологічні реакції, які виникають на базі найпростішої емоційної гедоністичної опозиції. Контекстуальна зв'язаність таких ОВ змушує звертатися до ситуації комунікативної взаємодії з метою визначення їхнього емоційно-модального змісту. На відміну від попередньої групи, універсальні непропозитивні ОВ позбавлені конкретних посилянь, принаймні на поляризацію емоційної реакції, у своїй значеннєвій структурі. Посилання до контекстуального фактора інтеракції є єдиноможливим способом декодифікації таких висловлень.

Третю групу непропозитивних ОВ складають вигуківі нереченнєві утворення з лексичними ознаками полюсу емоційної реакції, яку вони виражають. До таких фразеологічних утворень належать:

– десемантизовані іменники та субстантивні словосполучення: *Hell!, The hell with ...!, Christ on crutch!, Bloody hell!*;

– десемантизовані дієслівні словосполучення: *Thank God!, Damn!, God*

Damn!, Damn you!, God forbid!, Praise Jesus!

Емотивне лексичне забарвлення фразеологічних утворень містить інформацію про векторне спрямування емоційної реакції мовця, яка транслюється за допомогою цього типу ОВ. Додаткова інформація може також передаватися за допомогою часток *yes* та *no*, які відповідають забарвленості тональності емоційної реакції комуніканта. Наприклад:

(3) *"I mean, we two are going to be driving her. We're starting early in the morning." "Not that early," Maggie said quickly. "Well, eight or nine o'clock, Maggie." "What's your point?" Fiona asked Ira. "You don't think we ought to be visiting?" Maggie said, "Good heavens, no! He didn't mean that at all." "Well it sounded to me like he did," Fiona said. Ira said, "I just wanted to be sure you knew what you were getting into. That it would be such a short stay, I mean"* (Tyler, BL, 287–288).

Універсальний характер фразеологічного утворення вигукової природи (3) модифікується заперечною часткою *no* та набуває рис висловлення, модальний емоційний зміст якого і без залучення контексту можна декодувати як негативний. Асертивне висловлення, що йде слідом за досліджуваним окличним, є його безпосереднім продовженням у дискурсивній парі "запитання – відповідь". Вживання ОВ зумовлене не лише реакцією на різку зміну полюсу емоційної взаємодії на негативний, а й прагненням комуніканта відновити баланс. Таким чином, усвідомлення ситуації та включення регістру мовних засобів для їхнього вибору автоматично відносять висловлення цього типу до таких, в яких простежується залучення когнітивних процесів у момент породження мовленнєвих одиниць. Однак, ослаблення контролю над мисленнєвими процесами у побудові логічної бази висловлень засвідчує пропозиційна структура цих ОВ.

Непредикативна та несентенційна форма вигуків спричиняє ще один вид асиметричних відношень у парадигмі ОВ – асиметрію між формою і змістом. Конденсація змісту висловлень вигукової природи веде до насичення пропозитивної структури модальною інформацією імпліцитного характеру.

Результатом цього процесу є неоднозначність висловлень, своєрідна енантіосемія. Розбіжність між планом вираження і планом змісту в цьому разі демонструє невичерпність плану змісту та підкреслює необхідність гнучкого і адекватного добору мовних засобів [187, с. 53].

Використання у висловленні лексичних одиниць зумовлюється його організацією [118, с. 31]. Неадитивна природа висловлення передбачає його характерну рису – неможливість аналізу на рівні слів, особливо коли йдеться про визначення комунікативного типу. У цьому зв'язку важливим є дослідження особливої поняттєвої семантики висловлення, в якій може відобразитися як стандартна, так і нестандартна поняттєва референція окремих слів у їхньому взаємозв'язку [110, с. 18].

Іншим проявом асиметрії між змістом і формою ОВ є неоднорідність реальної дійсності, яка знаходить своє відображення у мисленні і в логічних категоріях висловлень. Дотримуючись точки зору про підхід до навколишнього світу як до сукупності фактів, а не речей [44, с. 31], можна твердити, що пропозиційна структура висловлень здатна виражати елементарні, або атомарні [231, с. 10] (нім. Sachverhalte), та складні, або молекулярні (Tatsache), факти. Елементарні факти реальності відбиваються на пропозиційному малюнку висловлення у вигляді єдиного предикативного центру. Основною ознакою таких висловлень є їхня онтологічна незалежність одне від одного [30, с. 28]. Серед окличних висловлень до цієї категорії належать **монопропозитивні** ОВ із синтаксичною організацією What + Noun!, How + Adjective!, What/How + (Noun + Verb (inverted word order))! [5, с. 4; 58, с. 19; 121, с. 3], It is + Adjective + How/That + Adjective + Noun + Verb!, It is + Adjective + Noun!, Noun + Verb + What/How + (Noun + Verb), а також ОВ, що мають структуру простих поширених і непоширених одно- чи двоскладних речень з прямим порядком слів, а також еліптичних речень з окличною інтонацією.

Одноядерні висловлення – реалізатори суто емотивного реагування мовця на простий емоціогенний факт ситуації – транслюють атомарні факти і характеризуються простою, неускладненою структурою синтагматичного

ланцюжка. Атомарно неподільна пропозиційна структура монопропозитивних ОВ є свідченням одномоментної дотичності логічної сторони висловлення до події в конкретній ситуації.

Зіставність та взаємозалежність елементарних фактів об'єктивної реальності спричиняють ускладнення пропозиційної структури висловлення, внаслідок чого утворюються різні її рівні та виникають ієрархічні відношення між ними. Комплексна пропозиційна структура ОВ є корелятом складного життєвого факту. Синтаксична організація таких висловлень звичайно ускладнена предикативними конструкціями або побудована за законами пара- чи гіпотаксису. Така риса зумовлена зв'язком структури пропозиції як логічної основи висловлення з його семантичною структурою (набором предикатів та актантів) [10, с. 132]. **Поліпропозитивні** окличні висловлення мають структуру складносурядних і складнопідрядних речень або простих речень, ускладнених непередикативними конструкціями.

Зафіксованість у свідомості мовця сукупності елементів дійсності та онтологічних зв'язків між ними структурує в момент розповіді зміст вжитого в даній ситуації висловлення [51, с. 358], а також конкретизує узагальнену схему відношень між предикатами й актантами пропозиції без просторово-часової віднесеності. Отже, специфіка висловлення виявляється в сукупності обов'язкових суб'єктивних значень, в яких реалізується комунікативний намір, передається ставлення до відображуваного у висловленні факту дійсності. Мовець актуалізує в поліпропозитивному ОВ об'єктивний зміст і пов'язує його з ситуацією мовлення, а також наповнює іншими обов'язковими суб'єктивними значеннями, зокрема провокує адресата на емоційну реакцію.

Здатність і потреба мовця надавати висловленням різноманітної модальної обробки є визначальними в процесі породження ОВ. Функціональний підхід до аналізу мовних фактів спрямований на дослідження відбору мовцями необхідного фактичного матеріалу в певному мовленнєвому акті згідно з їхніми потребами, комунікативною компетенцією і здатністю моделювати події чи ситуації. Поєднання в змістовій структурі висловлення його

співвіднесеності з фактами реальної дійсності та з особою мовця виражається в співвідношенні диктального та модального компонентів висловлення.

Про неоднорідність змістової організації висловлення, її ієрархічну структуру (пов'язану з виявами диктальної чи модальної доміанти) свідчить узусна варіативність ОВ у різноманітних ситуаціях. Виділення окремих референційних пластів у змістовій структурі висловлень [219, с. 132] дозволяє твердити про значущість способу відображення структури інформації, коли мовець залежно від власних потреб моделює реальну ситуацію, репрезентуючи її в конкретному висловленні [217, с. 46–52]. Комунікативний аспект теорії референції вимагає залучення до вивчення змісту висловлення таких факторів, як інтенції мовця, фонд знань обох співрозмовників, комунікативна організація висловлень. Для адекватності розуміння змісту висловлення необхідно також враховувати номінативно-репрезентативний (диктумний) і модально-комунікативний (модусний) плани вираження та засоби їхньої трансляції.

Логіка абстрагованої пропозиційної структури набуває вигляду семантичного змісту висловлення шляхом ментальних та матеріальних перетворень, що здійснюються суб'єктом продукування висловлень – мовцем [140, с. 104–111]. Виділяються чотири етапи таких перетворювань: 1) побудова внутрішньої модальної рамки в системі реальність/ірреальність; 2) поєднання реальності/ірреальності з часовими характеристиками процесу для вираження об'єктивної модальності; 3) оцінка пропозиції мовцем, що охоплює різноманітні оцінні та емоційно-оцінні значення, які, в свою чергу, утворюють зовнішню модальну рамку висловлення; 4) вираження ставлення мовця до співрозмовника шляхом встановлення комунікативної установки асертивності, інтеррогативності чи імперативності [10, с. 132].

Ментальні модуси (перетворення) включають інтенціональні, що характеризують мисленнєвий процес; інтенціональні, які вказують на інтелектуальні наміри мовця; та операціональні, пов'язані з різноманітними операціями над знаннями [там само]. Використання поняття ментальної

модальної рамки дозволяє трансформувати типову структуру думки, модифікуючи семантичну структуру висловлення на основі раціональних суб'єктивних суджень про можливість/бажаність події, її зв'язок з реальністю та відношення до неї мовця.

Група модусів матеріального плану характеризує фізичні прояви суб'єкта. За допомогою модальної рамки сенсорного сприйняття, емоційної оцінки та волюнтативного вияву репрезентаційний зміст висловлення доповнюється, уточнюється чи ускладнюється. Таким чином, процедури продукування й оформлення (*shaping*) висловлень, у процесі живої комунікації мають гетерогенний характер. Вибір та превалювання одного з компонентів модальної рамки і формує зміст висловлення, а також надає йому певної комунікативної спрямованості. Комунікативне значення висловлення, що є інваріантним значенням для всіх можливих інтерпретацій висловлення обома мовцями, перетворюється продуцентом під впливом позамовних факторів на варіант комунікативного значення – прагматичне значення [140, с. 108]. Ця процедура ускладнює виділення комунікативних типів висловлень у мовленні. Насамперед це пов'язане з відмінністю планів вираження мови й мовлення. Комунікативне значення – це власне мовне значення висловлення, і основним критерієм оцінки плану вираження висловлення при мовному підході є правильність побудови його вираження на всіх рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному), в той час як визначенням прагматичної прийнятності внутрішніх змістових форм мови при мовленнєвому підході є їхня адекватність відповідним типам комунікативних актів. Проте важливішою для реалізації комунікативної мети висловлення є відповідність вжитих для вираження певного змісту мовних засобів, що невіддільне від комунікативних завдань та інтенцій учасників спілкування [3, с. 5]. Такий підхід підкріплюється притаманною висловленням рисою суміщення двох ярусів змісту: безпосередньо змісту граматичних одиниць та змісту комунікативного завдання, що визначає форму його вираження.

Семантична структура висловлення, таким чином, складає основу загального змісту висловлення, а граматичні одиниці є структурною схемою, яка

організує порядок його представлення. Звичайно, розповідні, питальні, спонукальні та окличні висловлення мають різну семантичну структуру та передають ряд відповідних їм сигніфікативних ситуацій за структурною схемою установлених граматичних моделей. Логічна база висловлення – його концепт – ставить вимоги до встановлення відповідності між змістовою та граматичною структурами. Ізоморфізм семантичної й синтаксичної структур висловлення можливий лише за умови максимальної відповідності семантичної структури концептуальній моделі висловлення [3, с. 8]. Якщо облігаторність цих настанов порушується в умовах комунікації, то відбувається транспозиція семантичного змісту на іншу концептуальну модель, а отже – і на іншу граматичну структуру. Звідси зрозуміло, що форма не є тотожною змісту, вона є його різновидом, способом існування в конкретній ситуації спілкування.

Граматична форма висловлень всіх типів задовольняє вимоги відповідних концептів лише до певної міри, результатом чого є зміщення структури змісту до найбільш релевантної концептуальної моделі, що за умови наявності кореляції визначає вибір схеми реалізації змісту. Синтаксичне варіювання логічних моделей висловлень реалізується шляхом функціонального навантаження одних типів висловлень семантичним зарядом інших. Змістова основа в такому разі зазнає міжсеміотичного перекладу [33, с. 29] і під впливом інтерпретаційного компонента набуває мовленнєвого змісту, що характеризується як інформація, яку хоче передати мовець і готовий сприйняти співрозмовник. Комунікативний зміст, таким чином, прагматикалізується і може розглядатися, з одного боку, як процес мисленнєво-мовленнєвої діяльності, а з другого – як його результат.

Перекодування мисленнєвих структур під час формування мовленнєвого змісту вимагає залучення ситуативної інформації, інтенцій та реакцій комунікантів. Актуальний зміст висловлення є результатом реорганізації "глибинної" змістової семантики [34, с. 30] висловлення саме внаслідок впливу інтенціональності комунікантів. Поєднання наміру мовця з комунікативною метою та інформативністю висловлення передбачає значеннєвий аспект змісту. Об'єктивний (інформативний) аспект змісту – інформація про пред'явлення чи

запит даних про емоційну реакцію мовця – вступає в кореляцію з суб'єктивним аспектом змісту – відповідністю задуму мовця граматичному значенню висловлення. Результатом їхньої взаємодії є мовленнєвий зміст висловлення.

Монопропозитивні ОВ (What + N! How + adj/adv! та інші) та непропозитивні ОВ є прикладом інваріантності ізоморфізму семантичної і синтаксичної структур. Відповідність концептуальної моделі окличного висловлення його семантичному змістові пов'язана із змістовою релевантністю граматичної форми висловлення його інформативному наповненню. Накладання інтонаційного малюнка цих висловлень є прикладом впливу моделі вираження емоційності на непрототипні граматичні форми. Поява емотивного фону у семантичній структурі інших висловлень, відмінних від ОВ, супроводжується зміною лексичного наповнення (вживання вигуків та емотивної лексики) й фонації з "показниками висотно-тонального рівня звучання" [242, с. 109; 315, с. 38]. Іntenційність у цьому разі реалізується через збіг інформативного значення окличного висловлення із комунікативним задумом у суб'єктивному аспекті змісту, тоді як актуальність граматичної форми вираження цього значення знаходить вияв у об'єктивно-інформативному компоненті.

Таким чином, аспект змісту, що репрезентується у конкретних мовленнєвих виявах (в монопропозитивних ОВ) крім емотивного фону, містить сліди інформативного наповнення змістових моделей, яким вони відповідають структурно. Ця особливість іррадіації емотивності ОВ на інші типи комунікативних висловлень спричиняє появу гібридних конструкцій – так званих питально-, розповідно- та спонукально-окличних висловлень [184, с. 242]. Превалювання інформативного навантаження в таких висловленнях у цьому разі важко довести внаслідок впливу основної комунікативної мети висловлення – виразити емоційний стан мовця. Очевидність транспозиції виявляється тут завдяки інтонаційному малюнку непритаманному решті комунікативних типів висловлень. Експресивність таких стандартизованих транспозицій, таким чином, не визначається тільки структурною формою

і не може локалізуватися в окремому елементі висловлення.

Емотивна природа монопропозитивних ОВ дає підстави для розрізнення емоційних та неемоційних варіантів розповідних, спонукальних та питальних висловлень, які охоплюють "множину конкретних реалізацій змістового інваріанта" відповідних комунікативних типів [43, с. 9]. Основним засобом у створенні цієї інваріантності визнають окличну інтону, що, вступаючи у взаємодію зі структурою неемотивного плану, модифікує її накладанням у такий спосіб суб'єктивної модальності на об'єктивну. Емоційно-образна актуалізація висловлень пов'язана, перш за все, з емоційною настановою мовця [141, с. 8; 163, с. 82], окличні висловлення спрямовані на трансляцію його психоемоційного стану. Саме тому об'єктивна інформація, що міститься в структурно непрототипних окличних висловленнях, відрізняється від інформативного обсягу прототипних висловлень розповідного, питального чи спонукального комунікативного типу. Зокрема, в розповідних висловленнях з безпосередньою констатацією фактів основною умовою для введення інформативного блоку є готовність мовця до відображення об'єктивного стану справ, тоді як в монопропозитивних ОВ з розповідною синтаксичною структурою увага концентрується на неготовності комуніканта [102, с. 228], що виражається в психоемоційній реакції подиву, так як ситуація є неочікуваною, дивною чи несподіваною. Це видно з наведених прикладів (див. (4), (5)):

(4) *Almost as if she had read Collie's mind, Rosie said, "Let's try to make Christmas work for the girls." "I was thinking exactly that!" Collie exclaimed. "And of course we must"* (Bradford, A, 183).

У цьому прикладі мовець, висловлюючи здивування збігом ідей своїх і партнера, структурно оформляє ОВ (4) за типом розповідного висловлення. Проте зміст окличного висловлення значно ширший, він включає не лише інформацію про події а насамперед про емоційний стан мовця, як і в наступному прикладі:

(5) *We knew it was in the mail, but I can tell by the heavy footsteps that it's here. Deck bounds through my door waving the envelope. "It's here! We're rich!"*

He rips it open, delicately removes the check and places it gently on my desk. We admire it. Twenty-five thousand dollars from State Farm! (Grisham, R, 135).

Декларування статусу комунікантів не обмежується констатацією фактів, семантичний зміст ОВ (5) містить також інформацію про психічний стан мовця – його задоволення, навіть ейфорію.

Брак необхідної адресату інформації викликає його психічну реакцію, спрямовану на її отримання, це означає потребу встановлення контакту та необхідність розпитів для усунення прогалини в знаннях. Диктальні запитання є засобом заповнення інформаційної недостатності [186, с. 245]. ОВ, що структурно відповідають питальним висловленням, виражають не намагання вибудувати спільну для комунікантів інформаційну базу для подальшого спілкування, а, скоріше, подив від наявності цієї інформаційної лакуни або емоційну налаштованість на конче отримання інформації (розчарування чи злість). Цю особливість яскраво ілюструють такі фрагменти дискурсу (див. (6), (7), (8), (9)).

(6) *"I got into a quick conversation with him, and kinda asked if he needed anyone to show him around town. I told him I wasn't available, but a friend of mine might be." "You're completely insane, do you know that!"* (Garland, NBL, 72).

За структурою розповідне з елементами питального, але в комунікативному плані окличне висловлення (6) вжите мовцем, очевидно, не для з'ясування причини поведінки співрозмовника, а для демонстрації роздратування та небажання продовжувати розмову про перспективу романтичних побачень.

(7) *Nell gave him a benefit of a smile. "Maybe we'll go to France when Gavin starts shooting the movie." "That's not much of a honeymoon. Too many other people around." "Who said anything about a honeymoon!" "Me. Just now." Nell stared at him, surprised by his words. He said, "Don't you want to marry me?"* (Bradford, A, 461).

ОВ, що у цьому фрагменті дискурсу структурно відповідає спеціальному запитанню (7), насправді передає здивування мовця та сумнів у достовірності

інформації.

У наведених фрагментах діалогів спеціальні запитання набувають модального забарвлення: запитувана інформація потрібна адресантові більше для уточнення позитивного чи негативного емоційного фону комунікації, а також конкретизації емоції (розчарування (6), радості (7)).

Відсутність запиту інформації як такої особливо притаманна риторичним ОВ зі структурою питальних, де запитальність, фактично, зводиться до нуля [125, с. 141]. Запитання відображає подив та недовіру до фактів об'єктивної дійсності, а також завчасне налаштування мовця на її емоційну оцінку (8):

(8) *Mixed with a sense of guilt and blame was a feeling of compassion. "I'm glad he provided for you. It's not as much as I promised you if we had sold the woods, but _"*

"You're not going through with the sale?" "No. I've called it off." "Haven't you changed, though!" "Yes, he said, "I have, but it took a lot to do it." "I've changed too. I really loved you, you know, and now it's all gone. And believe it or not I'm going to miss Clive" (Plain, C, 335).

Подібним є значення й тих ОВ питальної будови, де відповідь може бути альтернативною ("так" чи "ні"). Запит у таких висловленнях слугує поштовхом для переміщення центру емоційної напруженості в позитивний чи негативний бік. Адресант у такий спосіб висловлює сподівання на бажану для себе зміну перебігу подій (див. (9)).

(9) *"Be careful of John Hardin. He can be sweet but his temper hair-trigger. He offends easily." "Thanks for the warning," I said as Dupree and Dallas made their way down the long hospital corridor toward us. "No change, huh!" Dallas said as he threw himself heavily into a couch (Conroy, VM, 133).*

Питальна форма ОВ (9) відображає непевність мовця та глузування з власного становища. Насамперед мовець в такий спосіб намагається зняти напруженість та спонукати лікаря роз'яснити дійсний стан речей, заспокоївши пацієнта.

Природа спонукання до дії, що виражається ОВ імперативної синтаксичної

структури, також відмінна від звичайних спонукальних висловлень. Емотивний фактор у генеруванні таких висловлень, безперечно, домінує. Роздратування, невдоволення, злість від дій співрозмовника знаходить вихід у спонуванні та в усуненні чинника негативного, дискомфортного психічного чи фізичного стану комуніканта, що добре видно з наведених фрагментів (див. (10), (11)):

(10) *Soneji raised his knife again. The lethal blade was long, and so sharp I hadn't even felt the first wound. It had cut right through. I heard another scream – a fierce shriek. Soneji stood frozen for the eeriest split second. Then he whirled around with another growl. A figure came sweeping at him from the doorway. Nana Mama had distracted him. "This is our house!" she shouted with all her fury. "Get out of our house!"* (Patterson, CS, 483).

Страх, по'язаний із загрозою для життя, лежить в основі продукування ОВ (10), тому його структура несе інформацію, перш за все, не як спонування до дії, а як спробу самозахисту, намагання відновити безпечну для життя ситуацію.

(11) *"There's something wrong with you, Sybille, something warped, as if you see everything reflected in one of those crazy mirrors at a carnival. I think you got me here –" "You can't talk to me that way!" Sybille was on her feet, leaning over the desk. "Get out!" "Let me finish! You got me here to humiliate me, didn't you? To lord it over me because I'm down now. That's just like you"* (Michael, RP, 414).

Психологічна "атака", спрямована на співрозмовницю, змушує її захищатися від зовнішнього подразника, що спонукає її відчувати себе винною, нездатною до вияву материнських почуттів, тому ОВ *Get out!* (11) скоріше є способом оборони, ніж спонуванням до дії. У свою чергу, її опонентка, будучи жертвою зазіхань на спадок, прагне довершити комунікативний акт агресії і остаточно встановити негативний емотивний фон шляхом незгоди на компроміс: *"Let me finish!"*

Значеннєва відмінність монопропозитивних ОВ від висловлень інших комунікативних типів зумовлена, таким чином, не накладанням інтонаційного малюнка окличності, а навпаки, синтаксичним патерном на емотивну

суперсегментну конструкцію, що слугує вираженню емоційних стосунків комунікантів. На відміну від емоційних варіантів розповідних, питальних та спонукальних висловлень, що характеризуються наявністю лише емотивної лексики без відповідного мелодійно-тонального оформлення, монопропозитивним ОВ непрототипної структуризації, або "невласне" окличним [189, с. 55], за висловом І. Г. Торсуєвої, притаманна внутрішня характеристика невід'ємності емотивної основи когнітивного утворення.

Пропозиційна основа об'єктивного змісту висловлення, що є базою для його суб'єктивації [98, с. 131] шляхом ментальних та матеріальних перетворень, в ОВ ґрунтується на емотивному елементі модальності.

Таким чином, типологія окличних висловлень – непропозитивні, монопропозитивні та поліпропозитивні – базується на принципі їхнього продукування. Так, особливості психічного стану афекту, впливаючи на процес мовленнєвого творення, є основою продукування непропозитивних окличних висловлень, яким притаманне випускання етапу пропозиціоналізації. Синтаксично цей тип висловлень має несентенційну форму. Монопропозитивні та поліпропозитивні окличні висловлення проходять у процесі свого продукування етап пропозиціоналізації, проте природа кожного з цих типів також різниться. Монопропозитивні окличні висловлення відображають атомарний факт дійсності безвідносно до інших подій. Структурно вони співвідносні з моделями What + N!, How + Adv!, You + N!, You + Adj!, Some + N! і т.ін., а також простими поширеними і непоширеними двоскладними або односкладними висловленням розповідної, питальної чи спонукальної синтаксичної будови. Поліпропозитивні ОВ є результатом відображення складного факту реальності з додатковою референцією до інших фактів минулого, майбутнього чи бажаного. Пропозиційна структура таких висловлень є ієрархією двох і більше предикативних центрів з відповідним набором актантів. Процеси продукування всіх типів окличних висловлень базуються, перш за все, на співвідношенні в різних пропорціях емоційного та мисленнєвого в їхній структурі.

1.2.2. Співвідношення когнітивного та емотивного у пропозиційній структурі синтаксичних одиниць.

Змістова сторона інформативної бази окличних висловлень включає вираження емоцій комунікантів [121, с. 3; 167, с. 6; 191, с. 20]. Мовленнєве продукування ОВ, таким чином, характеризується специфічністю перебігу етапів його генерування.

Враховуючи той факт, що граматику не дана людині у цілісній своїй формі до мовлення, а постійно поновлюється та відтворюється у процесі комунікативної взаємодії [110, с. 12], продукування висловлення починається з моменту активації свідомості до самовираження. Структура висловлення та його успішність у конкретній комунікативній ситуації цілком залежать від мисленнєво-мовленнєвого процесу побудови комунікативних одиниць. Участь мисленнєвих чинників у перетворенні смислів на значення визначає інформаційну наповненість висловлення, де "двійниками квантів ментальної інформації є змістові мовні одиниці та їхні угруповання" [126, с. 85]. Гештальтний спосіб існування смислу змінюється, розбиваючись на окремі значення кожного із сукупності компонентів сформованих мовленнєвих висловлень [81, с. 369; 82, с. 166]. Роз'єднання окремих смислів як цілісного психічного утворення збігається з породженням висловлення [110, с. 20]. Проте цей етап є ще превербальним, оскільки він пов'язаний з мотивом, задумом та стадією розчленування початкового задуму [26, с. 31].

Апеляція до емотивної сфери видозмінює логічний характер мислення, надаючи йому рис інтуїтивності. Інтенсивність емоційного стану мовця, що позначається на процесі продукування окличних висловлень, стала критерієм для виділення **афективних, емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ**, які відповідають непропозитивним, моно- та поліпропозитивним.

Афективний спосіб виділення смислу є відмінним від методик раціональної послідовності дискурсивного мислення [124, с. 24]: він відзначається швидким перебігом, чим зумовлюється випускання підетапу

пропозиціоналізації. Прикладом результатів цього процесу є **висловлення-афективи** як зразок нерозчленованого початкового смислу емотивності. Процес семіозису як співвідношення змісту і конвенціональної системи вербальних знаків відбувається за схемою динамічних стереотипів, які відклалися в мозку людини в процесі оволодіння мовою. Породження зовнішнього афективного висловлення характеризується автоматичністю та неусвідомленістю, а також відсутністю ступінчастої знаково-символічної кодифікації значення. Номенклатура вираження цілісного смислу афективів зводиться до коротких синтаксичних ланцюжків: стійких фразеологічних одиниць та вигуків, яким притаманна специфічна мелодика як атавізм первісного голосового вираження емоційних реакцій. Найважливішим у створенні висловлень цього типу є співвіднесеність початкового задуму в умовах конкретного фрагмента дійсності з глобально-образним уявленням про сукупність оцінок подібних фрагментів у вигляді "конвергентної ієрархії" [118, с. 67]. У той же час відсутність пропозиції у афективних висловленнях не усуває з їхньої семантичної структури значення вираження емоційного стану мовця, як і значення взагалі. Труднощі, що виникають під час інтерпретації афективів як ізольованої одиниці, зникають за умови врахування контексту комунікації.

Багатозначність вигуків є досить поширеним явищем, це насамперед зумовлено динамічним характером людського мислення, що виявляється в різних оцінках одного й того самого явища окремими мовцями [204, с. 57]. Ще однією причиною енантіосемії афективних висловлень є надзвичайна інформативна місткість. Диференціація значення під час сприйняття уможлиблюється завдяки інтонації та екстралінгвістичним знакам кінесики й міміки, а також відповідною тональністю комунікативної взаємодії у конкретній ситуації. Оскільки *відчуття* виражаються у мовленні переважно через інтонацію [8, с. 6; 10, с. 113; 83, с. 292; 127, с. 98], потреба в словесному наповненні, а часто й пропозиційному змісті, зникає. Проте це не значить, що афективне висловлення взагалі не несе ніякої інформації, навпаки, його

функцією є передача *емоційного реагування* на конкретний подразник. Вербальна форма вираження емоційної реакції на відчуття та уявлення найчастіше має вигляд синтаксично нерозгорнутого висловлення, характерного для реактивного реєстру мовлення, а до його функцій не входить передача інформації, отриманої шляхом інтелектуального опрацювання відчуттів [20, с. 273–274]. Інтерпретації афективів сприяє залучення генеративного реєстру мовлення, коли мовцем пропонується роз'яснення "концентрованого вияву емоцій" (див. приклад (12)):

(12) *I can almost see Leo in the rest room, ear stuck to the door, listening. It wouldn't surprise me if they had a mike in there. "He just offered me seventy-five thousand," I say. Hale's a lousy actor. He tries to seem surprised. "Jeez! Look, son, that's a buncha money. You're crazy if you don't take it." The door opens, and Leo rejoins us. His Honor stares at Leo and says, "Seventy-five thousand!" you'd think the money was coming out of Hale's office budget* (Grisham, R, 95).

Отже, вигук займає граничну позицію у класі висловлень 3 превалюванням модального компонента і є реалізацією чистої емотивності, що означає "не осмислений і не пропущений через мислення" [118, с. 53]. Виходячи з цього емотивний компонент притаманний всім типам ОВ, розглядається як одиниця, що має мовний статус. Функцією емотивного значення є самостійне вираження типізованого емоційного стану або ставлення мовця до навколишнього світу. Основною ж функцією афективів є саме вираження емоції без її передачі. "Неосмисленість" вигуків висловлень зумовлена психічним станом емоційного напруження, і результатом її, зокрема, є спрощення на лексичному та синтаксичному рівнях. Порушення етапності перебігу вербалізації емотивного значення в цьому випадку переносить інформативне навантаження на меншу кількість мовних одиниць, концентруючись на мелодійному оформленні. Тому цілісний гештальтний зміст неподільно втілюється в синтаксично нечленованій конструкції. Розкласти значення в цьому разі можна лише схематично, розчленувавши його на особистісні смисли, втілені в групах номінації та предикації (див. приклад (13)):

(13) *"At first I didn't suspect – I thought you'd left town. Then they arrested someone who looks like you. So you're off the hook."* "Wow! *What a break. Listen ... you wouldn't say anything. To the police, or anything."* "*No, not a word," Berrington said with a heavy heart* (Follet, TT, 51).

Вигук "Wow!" можна інтерпретувати як: "Я спантеличений тим, що у тебе є брат – точна копія тебе, який зараз під арештом!" Максимальне емоційне напруження конденсує цю інформацію в одному слові, проте уможлиблює його зрозуміння через контекст. Розглянемо інший випадок (див. приклад (14)):

(14) *"Where did you find him?" Ted asked. "For Christ's sake!" "Have a heart, Ted. He's the best criminal lawyer in the country."* "*No, he isn't. And I'll tell you why. Because he came in with a preconceived notion and he's trying to mold me into ideal defendant. And it's phony"* (Clark, WMML, 198).

Вигук "*For Christ's sake!*" тут означає "я роздратований, бо зараз це несуттєво!" Пропозиційна форма смислу висловлення могла б мати місце за умови психологічно комфортної, спокійної ситуації, в якій можливе логічне, раціональне сприйняття фактів навколишнього світу та аргументоване обговорення. Первинність емотивного компонента висловлень вигукової природи не вимагає наповнення значенням складників його смислу і не потребує ментальних перетворень для створення модальної рамки. На відміну від інших ОВ вигуки (афективи) наділені емотивною зарядженістю вже на мовному рівні, тому здатні навіть ізольовано від контексту вказувати на емоційний стан мовця [58, с. 19]. Синтаксична організація вигуків, позбавлена предикації, поняттєвий зміст передає мінімально, будучи реалізацією суто емотивності. Висловлення-афективи виконують функцію вираження, хоча й інтенсивного, проте обмеженого конситуацією й одномоментного стану-емоції. Нерозмежованість емоції та оцінки [49, с. 226–229] особливо проявляється в аксіологічній проекції афективів як референтів емоційної оцінки. Внутрішньою характеристикою висловлень вигукової природи є "подання емоції як екзистенції" [120, с. 11].

На противагу афективам, **ЕМОТИВНИМ ОКЛИЧНИМ ВИСЛОВЛЕННЯМ**

притаманна "атомарна" будова [44, с. 31] пропозиційної структури. Змістова сторона цих висловлень характеризує елементарну реальну подію (без референції до інших подій у минулому чи майбутньому або до прагнень мовця). Когнітивно-мовленнєві механізми породження висловлень трансформують багатомірні структури сповненого змісту контексту в лінійно організовані, у такий спосіб пов'язуючи оперативні одиниці свідомості з їхніми мовними корелятами [26, с. 92]. Породження висловлення характеризується розбиттям початкового смислу на сукупність кардинально протиставлених суб'єктивних смислів, які розкладаються у такий спосіб, щоб сформувати майбутню пропозицію. Емотивний компонент висловлень у цьому випадку, хоча і домінує в їхньому генеруванні, зазнає процесів ментально-модальної обробки. На превербальному етапі продукування емотивні ОВ проходять стадії розкладання початкового задуму та наділення компонентів висловлення його складниками. Когнітивні операції, що виконуються на етапі категоризації суб'єктивних смислів, задають схему формування майбутньої пропозиції. З одного боку, представлення дії чи стану передається актуалізацією предикації, пов'язаною з пропозицією, а проявом дії в предикатній сфері слугуватимуть лексичні одиниці, здатні номінативно відобразити фізичну чи психічну діяльність, планований результат та наслідки цієї діяльності.

З другого боку, значеннєві компоненти іншої групи суб'єктивних смислів поєднуються в окремий номінативний блок, який потім включається до схеми пропозиції та узгоджується з нею. Поява агенса та пацієнса в структурі висловлення вказує на наявність актантів виконуваної діяльності.

Автоматизм та неусвідомленість мисленнєвих процесів мовленнєвого породження, а також брак особливих цілеспрямованих зусиль з боку мовця для кодифікації комунікативних задумів знаходять іконічне відображення у прототипних мовних структурах. Такими мовленнєвими стереотипами і характеризуються емотивні ОВ, що з точки зору їхньої синтаксичної організації можуть мати форму еліптичних чи ні односкладних або двоскладних окличних висловлень і висловлень зі структурою типів What + N!, How + adj/adv! та

What/How + adj/adv + N(PN) + V! Прототипність вираження емоційності й окличності у цьому типі висловлень зумовлена особливістю психічної діяльності мовця у стані очікування, фрустрації чи, навпаки, задоволення, з одного боку, та потребою виразити чи спровокувати емоційну реакцію – з другого. І хоча мовленнєвий етап продукування цих висловлень супроводжується пропозиціоналізацією, залишковий елемент цілісності й неподільності компонентів початкового смислу емотивності, що є іманентною характеристикою афективних ОВ, знаходить вияв у семантичній структурі емотивних ОВ. Тому емотивні висловлення природно співвідносні, перш за все, з афективними, незважаючи на наявність атомарної пропозиційної структури, і займають позицію проміжної ланки між гештальтною передачею значення та трансмісією його за допомогою компонентів ієрархічної структури комплексної пропозиції поліпропозитивних ОВ. Цілісність передачі емотивності окличних вигуків та емотивів різниться її визначеністю в другому випадку, де, крім знака емоції +/-, визначається її тип (тривога, радість, розчарування чи задоволення і т.ін.). Спорідненість окличних вигуків та емотивних висловлень, що проявляється також у їхній семантичній структурі, зумовлена їхньою реактивною або спонукальною природою (як, наприклад, у емоційно неінтенсивних ОВ зі значенням спонукування до дії). Наявність цієї риси усуває необхідність логічного, послідовного та структурованого викладу думок з метою створення спільного інформативно-комунікативного простору.

Емоційно неінтенсивні окличні висловлення належать до якісно нового рівня ОВ, вони характеризуються переходом від чуттєвого, емпіричного до логічного та відзначаються спадом емоційної напруги. Співвідношення інформативного та реактивного в емоційно неінтенсивних ОВ схиляється на користь першого. Пропозиційна структура цих висловлень вирізняється складною ієрархічною будовою, елементи якої, вступаючи у певні семантичні відношення, створюють поліпропозитивний комплекс. Емоційно неінтенсивні ОВ, таким чином, займають найвищу сходинку серед інших типів ОВ як такі, що

мають складну реляцію компонентів початкового смислу. Проте інтенсивність вираження емоційності емоційно неінтенсивних ОВ є невисокою через перевагу логічного, інформативного компонента над емотивним (див. рис.1.1).

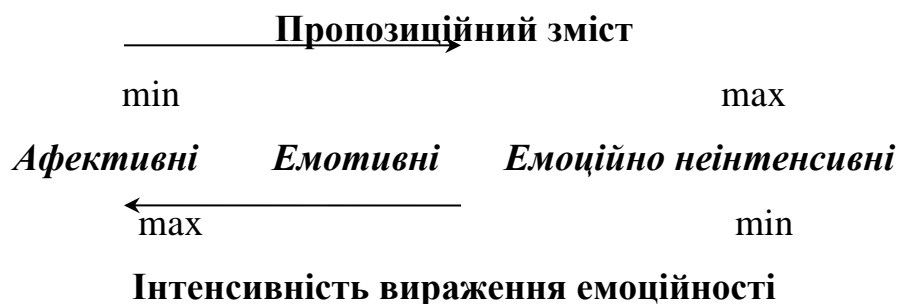

Рис. 1.1. Співвідношення пропозиційного змісту й інтенсивності вираження емоційності в ОВ різних типів

Виділення окремих смислів із цілісної психічної структури логічної оцінки мовцем події чи ситуації на емотивному фоні є початком продукування емоційно неінтенсивних ОВ. Логічна обробка інформації відбивається на синтаксичній структурі висловлень, в якій виділяються два і більше предикативних центрів разом із блоками відповідно узгоджених актантів. До інструментарію емоційно неінтенсивних ОВ входять непередикативні конструкції, паратаксичні, гіпотаксичні та полісиндетичні синтаксичні утворення. Емотивний компонент транслюється за допомогою вигуків та іншої емотивно зарядженої лексики. Залишком гештальтного неподільного емотивного смислу висловлень цього типу є специфічний інтонаційний малюнок.

Інтонема притаманна усім типам ОВ, є показником наявності емоційної реакції мовця як у вигуках та емотивних окличних висловленнях, так і в емоційно неінтенсивних ОВ. Проте єдність паравербального, морфологічного та синтаксичного оформлення у перших двох типах ОВ відрізняється від способу формування емоційно неінтенсивних ОВ, що є продуктом накладання на емотивний гештальт у вигляді інтонеми інформативно зарядженої синтаксичної конструкції. Афективні та емотивні окличні висловлення, таким чином, формують окремий окличний (*exclamative*) спосіб, призначений для спонтанного вираження відчуттів комунікантів. Емоційно неінтенсивні ОВ є

прикладом продуманої та докладно поданої інформації з прямою чи непрямою вказівкою на тип емоційної реакції гніву, задоволення, смутку тощо. Наявність у цих висловленнях пропозиційної структури складної ієрархії за правилом синтаксичної диференціації зараховує конкретні емоційно неінтенсивні ОВ до дійсного, наказового чи спонукального способів. Проте, такий поділ, на нашу думку, не є повністю відповідним через вагомість гештальтного компонента афективної психічно-емоційної діяльності мовця в процесі продукування та формування всіх ОВ. Дослідження функціонально-прагматичного потенціалу ОВ у його зв'язку з реальним життям мови дозволить відслідкувати онтологічну специфіку та дискурсивні риси висловлень сучасного художнього діалогічного мовлення як аналога живої комунікації мовців.

1.3. Діалогічний дискурс як основна сфера реалізації окличних висловлень

Визначення важливості статусу суб'єкта у лінгвістиці кардинально змінило усталену тенденцію розуміння мови як всезагального явища, що перебуває поза волею тих, хто ним володіє. Зсув наукового інтересу до лінгвістичного дослідження дискурсу спричинений насамперед формуванням соціального підходу до знання про закономірності людського спілкування. Потреба не в очищених від конкретних мовленнєвих ситуацій формулах та інструкціях, а в інформації, що максимально враховує феномен життя людини, стимулювала розмаїття лінгвістичних розвідок, спрямованих на визначення і вивчення змісту та форм існування дискурсу.

Однією з центральних дефініцій дискурсу є розроблене Т. ван Дейком на початку 80-х років минулого століття розуміння дискурсу як комунікативної події або комунікативного акту, до якого належать мовці, їхні особистісні й соціальні характеристики та інші аспекти соціальної ситуації. Згідно з цією позицією, значущою складовою дискурсу є соціокультурна взаємодія, з відповідними цілями, інтересами та стилями інтеракцій [65, с. 53]. Конситуація

(екстралінгвістичний аспект) та мовлення (лінгвістичний) є експліцитно вираженими аспектами кожного комунікативного акту, в той час як глибинними компонентами комунікативного акту є пресупозиція та семантичний контекст, які створюють макрокогнітивний пласт для визначення меж та специфіки комунікативного акту [109, с. 194–195].

Визначення дискурсу як вербалізованої мовленнєво-мисленнєвої діяльності [101, с. 25; 107, с. 7; 109, с. 200] спирається на тезу про існування як процесуальної сторони дискурсу, пов'язаної з мовною свідомістю, так і його результативної сторони, безпосередньо пов'язаної з мовою. Маніфестація дискурсу у використаних мовних засобах виявляється у формі текстів, породжених у процесі комунікації, а також паравербальних символів (звуків, жестів, мовчання), що "несуть інформацію про ідеї, емоційні стани та відносини між комунікантами" [35, с. 24; 239, с. IX]. Результатом подібного підходу стало поглиблене вивчення функціонування мови в реальному житті та виділення різних соціальних типів дискурсу – професійних [285; 286], юридичних [39; 258; 288], медичних [21; 61; 248], політичних [262; 326], ділових [208], академічних [139; 241, с. 1–35], театральних [268] тощо; гендерних: жіночих та чоловічих [270; 316, с. 175–192; 323]; вікових: дитячих, молодіжних, похилого віку [243; 244; 264, с. 152–182; 287, с. 159–170; 308]; етнічних [256, с. 175–208].

У межах сучасного напрямку дослідження дискурсу аналіз мовленнєвої взаємодії неможливий без урахування соціокультурних умов спілкування ще й тому, що комунікація є не лише трансляцією інформації та маніфестацією намірів, але, перш за все, демонстрацією смислів, не обов'язково спрямованих на інтерпретацію чи розпізнання. Будь-яка форма комунікативної поведінки – діяльність (мовлення) чи бездіяльність (мовчання) – в певній ситуації може бути комунікативно значущою, саме тому використання широкого соціально-культурного контексту найповніше пояснює природу формування змістів висловлень у дискурсивному діалозі.

1.3.1. Діалогічний дискурс як різновид мовленнєвої діяльності.

Діалогічність завжди була притаманна мисленню, пізнавальній діяльності, міжособовим стосункам людей. Універсальність діалогу, що пронизує майже всі прояви людського життя, їхні стосунки та мовлення визначає складне явище усвідомлення комунікантами того, що вони беруть участь у чомусь спільному. Дискурс, як і мовленнєва діяльність, діалогічний за своєю природою, і хоч він не завжди в реальності є діалогом, його сутність передбачає наявність діалогічних рис [306, с. 202] гносеологічного (діалог з навколишнім світом), культурологічного (діалог з сферами людської культури) та безпосередньо-комунікативного (взаємодія свідомостей мовців) характеру [170, с. 150–156]. Слідом за І. С. Шевченко та О. І. Морозовою ми визначаємо діалогічну сутність дискурсу "в термінах діалогічних відношень, що встановлюються між мовцем та слухачем" [214, с. 35] та реалізуються в особливостях репрезентації реальності, а саме в активному її конструюванні.

Діалогічний дискурс з ОВ визначається нами як простір **емоційної комунікативної взаємодії** двох чи більше індивідуумів, що характеризує емоційні сфери комунікантів та впливає на їхні емоційні стани, а також визначає становлення типу міжособистісних стосунків мовців. Фундаментальним структурним принципом подібної комунікативної взаємодії є *інтерактивне* та *інтераціональне* поєднання емоційних сфер комунікантів. Інтерактивна сутність діалектики емоційної комунікативної взаємодії у діалогах з ОВ втілюється у "взаємодії двох індивідуальних свідомостей комунікантів" через їхнє мовлення [268, с. 1]. З іншого боку, інтераціональна, процесуальна сторона діалогічного дискурсу з ОВ розуміється як існування щонайменше двох його учасників, які в умовах спонтанного мовлення інтерпретують не тільки висловлення, а й емоційні реакції один одного і таким чином власними зусиллями розробляють структуру дискурсу в кожний даний момент. Висвітлення діалогічних властивостей дискурсу з ОВ полягає у сприйнятті кожного його елемента як емоційно-експресивного та прагматичного, де діалог є результатом вмілого скеровування дискурсивних актів і базується на діалектичній природі емоційної комунікативної інтеракції.

1.3.2. Емотивні висловлення у контексті міжособистісного спілкування.

Однією з основних аксіом теорії комунікації є обов'язковість комунікативної взаємодії мовців у соціумі. Подібна закономірність зумовлюється постійною необхідністю комунікантів реагувати на навколишній світ – аналізувати, оцінювати, диференціювати та класифікувати. Процес абсорбції та фільтрування різноманітної інформації визначається правилами механізмів логічної або емоційної обробки. Остання – найбільш притаманна живому мовленню – є предметом зацікавлення багатьох лінгвістичних досліджень, що згуртувалися в окремий лінгвістичний курс емотіології [32; 47; 64; 80; 252; 266; 298, с. 130–177; 318; 324; 325].

Емоційність як психічне явище цікавить лінгвістів насамперед як першоджерело мовного явища – емотивності, а проблема вираження емоцій – як трансляція емоційних реакцій за допомогою різнорівневих мовних засобів. Емоції одночасно є й формою відображення дійсності, й об'єктом відображення у мові [153, с. 41]. Універсальна природа емоцій та їхній зв'язок з когнітивними процесами дозволяє твердити про наявність семіотичної системи як мовних, так і позамовних засобів відображення емоційного реагування [213].

Формальне відбиття емоційного реагування мовців відбувається завдяки специфічному епістемологічному комплексу засобів просодії, кінесици, міміки, лексики, синтаксису, структури й стилістики тексту [142, с. 36]. У цій системі, на думку вчених [162, с. 3; 167, с. 7–15; 246, с. 193], ОВ займають стійку позицію ефективних вербальних засобів вираження емоцій і підкріплюють її лексичним набором емотивів, специфічною структурацією синтагматичних ланцюжків та яскравим інтонаційним малюнком. Крім того, саме в окличних висловленнях логічний регістр найтісніше поєднується з категорією емотивності, а співвідношення цих елементів визначається шкалою мовленнєвих виявів: від висловлень з пропозиційним змістом, вияв якого наближається до нуля (вигуки), – до висловлень зі складною синтаксичною структурою (паратаксичних та гіпотаксичних).

1.3.2.1. Окличні висловлення як відображення психічного стану мовця.

Сучасні дослідження процесу породження мовлення, що потребує різнопланового вивчення когнітивних можливостей мовця спільно з його мовною когніцією, не базуються на протиставленні емоційного раціональному, а розглядають їх у онтологічній єдності [32, с. 27–28; 181; 319, с. 165]. Чуттєве сприйняття дійсності не тільки виступає генетичною основою абстрактного мислення, а наділяє поняттєве мислення елементами чуттєвого спостереження [75, с. 20]. Мовленнєва діяльність людини настільки пронизана емоційністю [212], що це виключає розмежування мовлення на логічно-раціональне, з одного боку, та емоційне – з другого. Єдність емоційного та інтелектуального в людському пізнанні є невід’ємним атрибутом адекватного сприйняття навколишньої дійсності, що реалізується не лише через суб’єктивні переживання, а й у специфічній системі, де комунікація невіддільна від навколишнього середовища. Це означає, що ставлення "відношення – знання" є особливим видом відтворень ставлення людини до реального світу і до себе самого, тоді як переживання, в свою чергу, відображає значення для людини явищ і фактів, що чинять на неї вплив [78, с. 8].

Встановлення зв’язку між суб’єктом з його судженнями, переживаннями та стосунками, а також емоційно-психічною природою їх походження й зовнішнім світом вимагає існування функціональної бази, необхідної для взаємообміну інформацією будь-якої генези. Така взаємодія зумовлена, перш за все, можливістю використання системи мовних засобів. Вивчення лексичних засобів передачі емоційного реагування [18, с. 93–110; 38; 47; 204], фонетичних характеристик його голосової передачі [9; 135; 164; 185; 224] – не єдиноможливий шлях виявлення основних моделей трансляції людської емоційності. Про це свідчить, зокрема, зацікавленість лінгвістів експресивністю як засобом емоційного впливу на синтаксичному рівні [6; 127; 188; 193; 222] та емотивністю як проявом емоційності мовців на суперсинтаксичному рівні [53; 57; 97; 117; 205].

Функціонування емоційних висловлень засвідчує наявність спеціальної

системи конструкцій як формальних засобів вираження емоційного мовлення. Емоційність розглядається як іманентна характеристика не тільки слова, а й речення / висловлення та тексту / дискурсу. Хоча аналіз емоційного синтаксису під кутом зору функціонального типу висловлення вказує на можливість реалізації емоційних конотацій у будь-якому комунікативному типі висловлень, проте для ОВ це явище є найтиповішим і найчастотнішим [84, с. 198; 189, с. 35]. Крім того, виявлення кореляцій між типом емоції та певним знаковим утворенням семіотичної системи мови [213], зокрема висловленням комунікативного типу, націлює науковий інтерес на постановку мети з'ясувати закономірності участі цих одиниць у процесах комунікативної взаємодії. Тому в людському мовленні, спрямованому на трансляцію інформації, отриманої у результаті інтелектуального засвоєння, визначення комунікативного типу не є ускладненим на відміну від висловлень, що мають генезу афективного походження [20, с. 273].

Наявність у мові певної множини синтаксичних одиниць, завданням яких є реалізація широкого спектру семантично дискретних значень, підтверджує функціональну спроможність та ефективність емоційних за лексичним наповненням та поліпропозитивних за структурою ОВ. Поєднання емоційності та експресивності в окличних висловленнях є свідченням їхньої доповнювальної дистрибуції вже на рівні мислення [181, с. 119]. При цьому емоційність співвідноситься з пізнавально-відображальною, а експресивність – з діяльнісною функцією мислення. У процесі мовної трансформації емоційність переходить у емотивність [223, с. 21], виявляючись на синтаксичному рівні у вигляді емотивних висловлень [75, с. 36]. Так, ОВ реалізують пізнавально-відображальну мисленнєву діяльність за допомогою емотивної та параемотивної лексики. Крім того, у вигуках та емотивах початковою матрицею лексичного наповнення служить оклична інтонаема, а в емоційно неінтенсивних ОВ – синтаксична конструкція на позначення окличної модальності. Сам процес відображення є результатом емоційно-оцінної діяльності адресанта, що формулюється в його "емоційному резонансі" [63, с.

92] у поняттях нормативне чи ненормативне [32, с. 21–39], а звідси: як безпосередньо-емотивне (приємне / неприємне), утилітарно-емотивне (задоволення / незадоволення) та морально-етичне (схвалення / несхвалення) [64, с. 113].

Стилістична виразність ОВ пов'язана з морфологічними, синтаксичними та фонетичними засобами інтенсифікації емоційного чи логічного компонентів висловлення. Домінантним у цьому випадку є, скоріше, прагнення мовця до емоційного впливу, ніж до самовираження. Основним для поліпропозитивних ОВ є врахування експресивності при виборі специфічних мовних засобів для досягнення очікуваного результату прагматичної спрямованості висловлення. Труднощі взаємозамінності експресивного та емоційного компонентів зумовлені неоднорідністю місця цих компонентів в системі матеріальних одиниць мови. Автоматизм та підсвідомий характер до вибору емотивно заряджених слів і фразеологічних та окличних конструкцій пов'язані з реактивним регістром мовлення. Їх комунікативне значення вираження певного емоційного стану мовця, незалежно від причин його виникнення, здатні викликати емоційний ефект, активуючи відповідні емоційні переживання адресанта. Водночас, експресивність ОВ проявляється, перш за все, в генеративному регістрі мовлення як результат запланованого емоційного впливу через засоби синтаксичної будови, лексичного наповнення та фонетичного оформлення висловлень. Емоційність як психічний стан у такому разі є або пропущеною через мислення (що відображається в структурі поліпропозитивних ОВ), або імітованою мовцем (що, в принципі, може бути представлено будь-яким типом ОВ). Проте в різних своїх вербальних чи фізіологічних виявах емоційність є вираженням внутрішніх сигналів, що не несуть інформації про зовнішні об'єкти, їхні зв'язки та відношення або об'єктивні ситуації, в умовах яких протікає діяльність суб'єкта; скоріше вона відображає безпосереднє відношення між внутрішніми мотивами та реалізацією, що їм відповідає [205, с. 102]. На відміну від емоційного, експресивному компонентіві притаманний зв'язок внутрішніх мотивів із зовнішніми

об'єктами, що виявляється у співвідношенні бажаного та реального станів речей, а також у доборі шляхів та засобів їх зміни. Тому, доцільним є дослідження експресивності ОВ як невід'ємної сторони створення мовцем прагматичного спрямування висловлення, в той час як емоційний компонент є достеменним корелятом реакції мовця на навколишній світ.

Аналізовані висловлення реалізують категорію окличності, об'єктивуючи позитивні та негативні емоційні реакції комунікантів шляхом відображення їхніх психічних станів. Залежно від типу та полюса емоційного реагування відбувається відбір, модифікація чи продукування нових висловлень і застосування їх у конкретній ситуації спілкування як елементу комунікативного ходу, тактики чи стратегії. Проте, крім фіксації факту існування чуттєвих компонентів емоцій, що мають реальну суб'єктивну базу, увагу дослідників привертають також деякі характеристики емоцій. Найчастіше на основі загально визнаних критеріїв виділяють чотири основні групи: 1) нижчі та вищі; 2) позитивні та негативні; 3) стеничні та астенічні емоції, а також 4) емоційні реакції та емоційні стани [69, с. 28]. В ОВ можна спостерігати співвідносність емоційного стану комунікантів, процесів породження мовлення та мовних засобів. Типологія ОВ (афективні, емотивні та емоційно неінтенсивні) є яскравим прикладом кореляції між характером психічного стану мовця та відповідними йому висловленнями (за умови комунікативного спрямування самовираження). Відображення *емоційного тону* відчуттів чи уявлень (простих, або нижчих, емоцій) в емоційній реакції комунікантів має мовленнєву форму простих емотивних висловлень вигукової природи, тоді як полі- та деякі монопропозитивні ОВ (прості двоскладні нееліптичні ОВ) призначені для відображення вищих емоцій, а також емоційних станів.

Емоційний тон визнається філогенетично найдавнішою емоційною реакцією людини [89, с. 41]. Пов'язаний з опозицією задоволення / незадоволення, емоційний тон як *реакція на відчуття та уявлення* за своєю природою найближчий до фізичних відчуттів. Для емоційного тону відчуттів характерне реагування на окремі якості об'єктів чи явищ, такі як: дратівний звук,

неприємний запах, приємний колір, тому він є показником відповідності між відчуттями та потребами чи естетичними вподобаннями людини, що склалися на певний момент. Причину відчуття задоволення чи незадоволення, викликаного конкретним подразником, людина не завжди здатна навести, проте може диференціювати свій передемоційний стан [89, с. 48] залежно від полюсу реакції. Негативні переживання варіюють від незадоволення (відрази), до фізичних чи душевних страждань, а позитивні – від задоволення (насолоди) до блаженства.

Афективні та емотивні ОВ є типізованими засобами вираження емоційного тону, що зумовлено особливостями психічного стану комунікантів на час оцінки своїх безпосередніх відчуттів та уявлень від контакту з предметом чи суб'єктом об'єктивної реальності в "стереотипних ситуаціях неочікуваності" [127, с. 97]. Це може бути схематично відображено так: (див. рис. 1.2.):

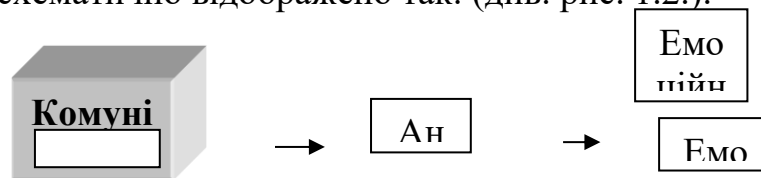

Рис. 1.2. Мовлення

Одномоментний характер дотичності відношень між базою аналізу відчуттів та комунікативною ситуацією визначається появою емоційного тону, який є психічною реакцією людини на конкретний подразник (об'єкт чи суб'єкт навколишнього світу) під час мовлення. Отже, реагування полягає у відображенні внутрішнього стану мовця як результату аналізу його очікувань щодо певного об'єкта чи суб'єкта та реальної ситуації. Емоційна оцінка, що виникає на основі аналізу відчуттів якраз і створює емоційний тон, інтенсивно чи помірно забарвлюючи його в позитивний або негативний. На цьому етапі оцінювання є підсвідомим та спонтанним, без залучення принципів дискурсивного мислення; його перебіг – швидкий та непозначений на структурному малюнку висловлення. Ця особливість дає підстави охарактеризувати емоційну оцінку скоріше як фон для певного однополюсного тону відчуттів та уявлень, ніж як окрему сходинку.

Характер емоційного тону важко чітко визначити, тому що переживання мовців, які несподівано опинилися в такому стані проти власної волі, однакові для різних відчуттів та уявлень. Цим пояснюється той факт, що часом формально одні й ті ж вигуки типу "*Good gracious!*" чи "*Good Lord!*" передають різновекторно спрямовані емоції. Наприклад:

(15) "*Get the hell out of here,*" she exploded a second time. "*Get out right now.*" "*There was nothing we could have done,*" Charlie Chakely tried to protest. "*What could we have done? **Jesus Christ!***" Then he and Devine skulked away (Patterson, CS, 43).

Значення вигуку "*Jesus Christ!*" (15) у цьому фрагменті дискурсу може навіть варіювати від вибачення "Ми хоч і хотіли щось зробити, але нічого не могли, вибач!" до виправдовування з ноткою роздратування "Ми не змогли нічого зробити і нічого нас звинувачувати!"

Насправді ж подібні вигуки відбивають лише позитивно чи негативно забарвлений тон відчуттів чи уявлень. Поняттєвий зміст афективних та емотивно-окличних (What + N!, How + adj/adv!) висловлень формально не виражений. Проте інформація про чуттєвий стан мовця є показником особливостей суб'єктивних переживань, відображених на структурній організації висловлень та в семантиці. Дослідження виявило, що вираження емоційного тону є ефективнішим за умови обернено пропорційних відношень між диктальним та модусним компонентами висловлення. Саме тому перевага у вираженні емоційного тону надається емотивним висловленням, у той час як засобами відображення мисленнєвих процесів у мовленні переважно слугують висловлення з домінуванням диктального компонента [97, с. 101].

Емоції мають дещо складнішу від емоційного тону природу і виникають як оцінка не уявлення, а ситуації, причому емоційна оцінка це не лише засіб оцінювання, а й "механізм завчасної і адекватної підготовки до емоції" [89, с. 52], що схематично зображено на рисунку 1.3.

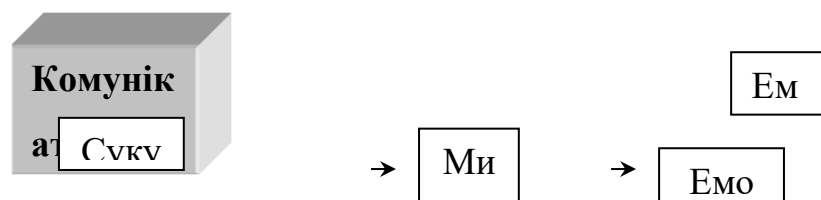

Рис. 1.3. Механізм утворення емоції

Важливою рисою емоції є диференційованість ознаки ситуації: крім визначення сприймання: "приємно – неприємно", емоції можна чітко розрізнити і відповідним чином класифікувати.

Емоційне реагування мовців характеризується специфічними переживаннями конкретної ситуації (страх, гнів, радість, огида тощо). Аналіз внутрішніх переживань поєднується з аналізом їх співвіднесеності з об'єктивною реальністю, де враховується не один лише об'єкт чи суб'єкт –джерело емоційної реакції, а вся сукупність обставин, включаючи також обставини спілкування. Процедура диференціації ставлення мовця до навколишнього світу має складний характер, оскільки залучення до сфери емоційного оцінювання логічного компонента дискурсивного мислення, який не лише описує певний стан речей, а й підкріплює його попереднім досвідом та знаннями мовця, внаслідок чого здатен створити психічну базу перебігу емоції – емоційний стан. Оцінка згаданих факторів є основою для визначення власного психічного стану та усвідомлення тієї чи іншої емоції в результаті проведеного аналізу.

Ступінь усвідомлення емоцій, а також причини їх виникнення проєктуються на структурний та семантичний малюнок окличного висловлення з явно вираженим диктальним елементом у вигляді або номінації емоції [212, с. 20], або окличної інтонації. На синтаксичному рівні це виражається паратаксичною або гіпотаксичною структуризацією тих окличних речень, що мають чітко виражений пропозиційний зміст, при цьому самі висловлення характеризуються переходом від чуттєвого, емпіричного до логічного та спадом емоційного напруження (див. приклади (16), (17)):

(16) *"I don't mean to sound cruel, and I expect that your heart was severely wounded if she was as pretty as you say, but perhaps it was all for the best."*

Nick stared up at him. "All for the best ... to lose her there between the worlds?"

I can't say whether my own heart was wounded or not, but it seems to me that you've no heart at all!" (Edgerton, ТВ, 291).

Аналіз власних почуттів обертається для мовця роздратуванням та звинуваченнями співрозмовника, що переважно виражається окличним висловленням із сурядно-підрядним зв'язком (16). Саме усвідомлення власних емоцій дає можливість мовцеві логічно та об'єктивно оцінювати ситуацію, а також контролювати процес продукування висловлень, що відображають комплексний мисленнєвий аналіз переживань із врахуванням сукупності подразників зовнішнього світу.

(17) *"I love your dress," Happy said. "Do you? Clive picked it out. He buys everything for me." "You're lucky he has good taste," Sally observed. "Now, if I had to depend on Dan, oh, that would be something!" He says, "That's a nice dress. Is it new" "No," I say. "It's four years old"* (Plain, С, 267).

Послаблення емоційного напруження у висловленні (17) надає йому рис емоційно забарвленої іронії.

Визначення афекту як осмисленої емоційної реакції комунікантів виходить з особливостей психічного стану, в якому перебуває суб'єкт. Афекти виникають у відповідь на об'єктивно сформовану ситуацію, тоді як емоції – на події. Сукупність аналізу всієї ситуації, її усвідомлення та вибору певної реакції ставить афекти в один ряд з емоціями. Однак феноменологічні вияви афекту неприступні інтроспективному розмежуванню: афект, на відміну від цілісної зрілої емоції, характеризується дифузністю зі зниженням контролю свідомості над діяльністю, в тому числі мовленнєвою. Є. П. Ільїн уважає афект різновидом емоції, який відрізняється від останньої раптовим виникненням, швидким перебігом, високим ступенем інтенсивності та яскравим вираженням [89, с. 54]. Особливості психічних реакцій афекту в їх мовній реалізації споріднюють його з емоційним тоном. Тому афективні вияви позитивних емоцій (захоплення, захват, ентузіазм, нестримна радість), як і негативних (лють, гнів, жах, розпач), передаються афективними та емотивними ОВ, що зумовлено впливом інтенсивності емоції на мисленнєві процеси на етапі вербалізації

(пропозиціоналізації) та зниженням контролю над діями, словами та наслідками поведінки комуніканта. Наприклад:

(18) *The sound kept growing louder and louder until it became an almost deafening rumble. "Oh, no!" gasped Bess. An amazing sight had suddenly appeared from around a bend in the clearing. "Horses!" yelled George above the noise. "Get out of the way!" Nancy screamed at her friends. Galloping at them was a herd of wild, stampeding horses!* (Drew, ННІ, 85).

Жах, що охопив героїню, повністю опанував її думками, а смертельна небезпека позбавила її будь-якої можливості логічно оцінити ситуацію. Тому ОВ "Oh, no!" (18), що містить негативну частку "ні", характеризує стан мовця як нездатність до інтелектуального опрацювання інформації й спроможність лише до рефлекторно-інстинктивної поведінки.

Механізм взаємодії мисленнєвого та емоційного в процесі вербалізації складний, проте на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки питання про входження емоцій в структуру мисленнєвої діяльності homo loquens вже не належить до дискусійних [279; 300, с. 156]. Різниця між відчуттями та емоціями, на нашу думку, висвітлює 1) співвідношення емоцій з поняттєвим апаратом свідомості, тобто наявність емоційного мислення, з одного боку, та 2) дистантність чуттєвого та мисленнєвого, мінімальну дотичність уявлень і відчуттів до поняттєвого, з другого боку. Про належність емоційного мислення до поняттєвого рівня свідомості вказує здатність комунікантів осмислено надавати своїм емоціям мовленнєвого вираження. Вираження простих емоцій відбиває поняттєвий зміст дифузно та лаконічно, для точного його розуміння потребує предикативного корелята, тому інтерес становлять процедури їхньої упаковки в лексичний, граматичний та фонетичний мовний матеріал та зіставлення процесів вираження емоцій з мисленнєвими процесами.

1.3.2.2. Лексичні засоби при відображенні емоційної реакції мовця в окличних висловленнях.

Попри наявність більше десяти теорій, що пояснюють механізми виникнення емоцій та класифікують їх, загально визнаним є той факт, що

з одного боку, існують емоції, які полегшують спілкування людей (позитивні), а з другого – такі, що не сприяють встановленню рівноправної взаємодії (негативні) [70, с. 29]. Нейтральний емоційний стан при цьому визначається як малоінтенсивний стан позитивної модальності [97, с. 100]. ОВ використовуються комунікантами у різноманітних ситуаціях спілкування незалежно від того, чи стосунки мовців дружні, а комунікативні дії спрямовані на оптимізацію співробітництва, чи комуніканти перебувають у стосунках конфронтації й суперечки з явним акцентом асиметричної взаємодії. Емоційна напруженість притаманна обом видам комунікативної взаємодії, незалежно від полюсу емоції, тому використання окличних висловлень є не тільки доречним, а й характерним для таких ситуацій.

Функція лексичної бази реалізації категорії емотивності в ОВ полягає або в підсиленні певної емоції шляхом застосування емотивних сем, або в уточненні емоційного стану мовця для з'ясування стосунків між комунікантами чи для роз'яснення читачеві (у авторських коментарях). Специфіка лексичного наповнення ОВ вимагає використання емотивно зарядженої лексики. Екстеріоризація психічних станів відбувається, таким чином, опосередковано, як результат взаємодії власного "Я" з окремими компонентами його психічного існування [18, с. 95].

Опис внутрішнього психічного життя, протиборства логічного та емоційного, вимагає спеціального комплексу номінативних засобів, проте в мовленні частіше відображається відтворюваний світ, а не спостережуваний, і тому лексичне наповнення виконує скоріше функцію змалювання емоційного стану мовця, ніж його пояснення. Частим у таких випадках є використання прикметників суб'єктивної оцінки, якісних прислівників та деяких стилістичних фігур [178, с. 162], що ще раз доводить аксіологічність емоцій, активність їх позицій щодо оцінки дійсності мовою суб'єктивних переживань [69, с. 31]. Кожна емоція, подібно до логічного оцінного судження про явище чи предмет, базується на досвіді свого попереднього функціонування. Інформація, отримана суб'єктом, перетворюється у відповідності до його потреб, а емоція є

результатом аксіологічного зіставлення потреб з дійсністю. Яскравим виявом аксіологічності емоцій є вербальне відображення конкретної емоційної реакції мовця, його веселощів, хвилювання, розпачу і т.ін., в окличних висловленнях. Спираючись на класифікацію емоцій Є. П. Ільїна [89, с. 139–200], можна визначити, які типи емоцій виражаються за допомогою ОВ у групах емоцій очікування та прогнозу, задоволення та радості, а також фрустраційних емоцій (див. Додаток А, Таблиця А.1).

Повна ізоляція ОВ від контексту неможлива, оскільки конкретизоване визначення емоційного реагування вимагає вербалізації або самої емоції (радість, страх, огида), або фізичного стану, що вказує на її наявність. Механізм процесу лексикалізації охоплює такі групи семантичних ознак: 1) емоційно-описові; 2) зображально-описові [86, с. 42–43], а також 3) емоційно-уточнювальні.

У першому випадку конкретизація емоції відбувається шляхом опису мовцем відчуттів і почуттів з приводу комунікативної ситуації без назв емоцій. Добір лексичних одиниць задля оптимізації комунікативного завдання здійснюється шляхом експлікації внутрішніх емоцій назви емоції [153, с. 145]. Так, наприклад, в структурі назви емоції *admiration* містяться семи: *great, famous, sensational, gorgeous* тощо. Такий асоціативний ряд дозволяє конкретизувати емоцію мовця без її називання. Наприклад:

(19) *"There are many things we must discuss," said Schmidt seriously. "To think I have seen him at last – the great, the famous Sir John Smythe!" "The infamous Sir John Smythe. You didn't see him, you only saw that mask." "I would have known him anywhere." said Schmidt romantically (Peters, TG, 148).*

Вживання означень *great* та *famous* (19) для оцінки суб'єкта не лише відзначає її позитивний полюс, а й передає емоційний стан мовця – захоплення.

Інший полюс емоційності ілюструє приклад (20):

(20) *"It was horrific. It was very certainly the worst thing I've ever seen! When has the Devil ever interfered with any of us! Oh, would that it were so easy to summon his august presence and know once and for all!"*

"Do you want to know?" he asked earnestly (Rice, MD, 29).

Жах та безпомічність мовця (20) передає не тільки оклична інтонація, а й лексичне наповнення ОВ, що містить слова і вирази: *the worst thing, the Devil, ever seen, his august presence*.

У другій групі семантичних ознак з переважно дескриптивним компонентом значення емоційний стан мовця передається конкретно через опис його фізичного стану, що за спостереженнями К. Ізарда, є виразним показником конкретної емоції [86, с. 89]. Наприклад:

(21) *All at once, quite nervously, she ran her fingers up under the lapels of his jacket. "Oh, hold me!" she said, pressing her face against him. "Just hold me, will you? For a minute, please." She started to laugh at herself and burst into tears instead* (Devon, WN, 364–365).

Напружений психічний стан героїні фрагмента (21), нервозність, мінливість психічних виявів – від сміху до сліз вказують на емоцію *happiness*, а точніше, на стан збентеженості від її усвідомлення.

Фізичні прояви емоцій, такі як усмішка, розкриті обійми, міцні потиски рук (22), окрім зображувально-описової функції конкретизації емоції *satisfaction* в окличних висловленнях, мають також і прагматичну цінність, наголошуючи їх щирість та відвертість і нелукавість мовця:

(22) *As Rosie alighted from the car, he rushed forward to greet her, a wide smile in his face. "Madame de Montfleurie! Hello! Hello! It's wonderful to see you!" he exclaimed, extending his hand, grasping hers, shaking it with vigor* (Bradford, A, 173).

Серед найвиразніших проявів емоцій є зміни, пов'язані з вегетативною системою під впливом фрустрації, наприклад:

(23) *Howard kicked down the apartment door. He came toppling in, and he saw me. Lisa stood between me and him. "Out of my way, dyke!" he swore at her and tried to swat her to one side* (Springer, EL, 174).

Гнів та злість не тільки знайшли відображення в структурі та лексичному наповненні окличного висловлення, а й вплинули на поведінку самого мовця, що

вдався до агресивних фізичних дій .

У третій емоційно-уточнювальній групі лексикалізації емоцій експлікація емоційного стану спирається на пояснювальну чи уточнювальну установку автора. Номінація емоції при цьому має чіткий та однозначний характер, наприклад:

(24) *"Okay, if it was your ninth card, then it represents your hopes and fears." "I think the fears part is pretty damned obvious!" "But there were two cups still full! You can break through this, Cyn, if you just try!" "I am trying, but face it, it isn't working!" Her words had picked up a panicked cadence (Huff, SPI, 43).*

(25) *"I understand," Amanda said, meaning it. "Then please tell Dan – and he can tell the others – that I withdraw the lawsuit, and that for my part they can do what they will with the forest." Sally was astonished. "But your project, all your plans!" (Plain, C, 317–318).*

"Підказка" автора звичайно полегшує аналіз висловлення як у плані визначення емоційного стану мовця, так і в плані виявлення його інтенцій у конкретній мовленнєвій ситуації.

Лексеми на означення стимулів емоцій: *happiness, peace, mother*, – як такі, що визначають культурні диференціації у стимулюванні певних емоцій, самі по собі емоцій не виражають. Аналогічно, поняттєві вираження почуттів та емоцій *hatred, enjoyment* у поєднанні з десигнатами емотивних симптомів *to smile* та *to cry* є лише додатковим засобом, що вживається в межах первинних емотивних висловлень, особливо якщо до них долучаються певні знаки синтаксичного та просодичного характеру (інтонація, експресивні синтаксичні конструкції), які є справжніми засобами вираження емоцій [47, с. 22–23].

Відмінності у вираженні емоційного реагування мовців афективних, емотивних та емоційно неінтенсивних окличних висловлень не позбавляють їх статусу найефективніших емотивних синтаксичних засобів, бо всі вони наділені основними – інтонаційними та структурними – інструментами передачі емоційно-психічної діяльності комунікантів. Відповідно, у системі емотивності вони матимуть спільну характеристику поліфункціональності для вектора

"полюс емоції" (див. рис 1.4) та відмінні характеристики для вектора "інтенсивність вираження емоції", де емоційно неінтенсивні ОВ займають позицію, ближчу до точки відліку, ніж емотивні та афективні висловлення.

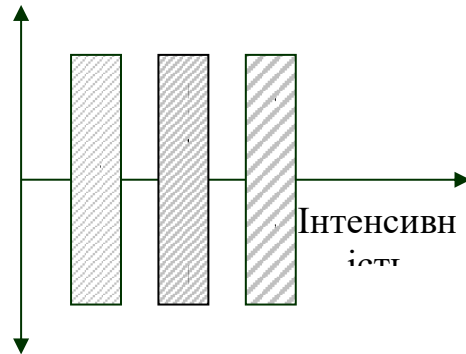

Рис. 1.4. **Вираження емоцій окличними висловленнями**

Таким чином, ОВ є специфічним засобом реалізації емоційного реагування мовців у процесі комунікації. Особливе слівне наповнення, фонаційні та структурні характеристики визначають їх інтенсивність у живому мовленні, а універсальна природа уможливорює функціонування у різних площинах "емоційної оцінки" та "типу емоції" за умови високих показників динаміки на векторі "інтенсивність вираження емоцій". Крім того, ОВ здатні виражати будь-які емоції (захоплення, відразу, задоволення і т.ін.) і наділені механізмом та схемами вербалізованої конкретизації емоцій, що є додатковим компонентом, у порівнянні з інтонаційним та структурним, у відображенні емоційних реакцій та станів комунікантів.

1.4. Методика дослідження семантики і функціонування окличних висловлень

Вивчення процесів семантизації формально-граматичної структури висловлень передбачає їх дослідження в різних аспектах – структурному, семантичному, комунікативному, функціональному та емоційному. Виокремлення нами трьох типів ОВ здійснено на основі структурно-семантичного аналізу, внаслідок з'ясування обсягу смислової сфери та закономірностей організації висловлень як знарядь пізнання і комунікації.

Вихідним у праці є положення про взаємодію трьох чинників – мисленнєвого, емоційного та лінгвального – в процесі продукування ОВ. Безпосередній акт емоційної мовленнєвої діяльності починається на глибинному рівні породження висловлень у результаті взаємодії думки й емоції у момент добору засобів мовленнєвого вираження. Диференціація ОВ зумовлена різницею в інтенсивності впливу емоційного стану мовця на проходження етапу пропозиціоналізації у процесі мовленнєвого продукування висловлень.

Структурно-семантичний аналіз налічує кілька етапів: 1) відбір ОВ та виокремлення з них афективних непропозитивних, емотивних монопропозитивних та емоційно неінтенсивних поліпропозитивних; 2) розгляд змістового наповнення та формально-граматичного оформлення ОВ; 3) встановлення співвідношення між типами ОВ та емоційних станів, які переживає і виражає мовець.

До розгляду ОВ застосовувався прагматичний підхід, який виявив, що послідовність аналізу від структурно-семантичного (який дозволяє встановити формально-граматичну структуру ОВ та закономірності їх дистрибуції) до прагматичного (спрямованого на з'ясування особливостей функціонування ОВ) є вмотивованою і конкретною. При проведенні прагматичного аналізу ми розглянули вплив інтенції мовця на прагматичний зміст ОВ. При цьому бралися до уваги інші – позамовні – фактори: умови

перебігу комунікативної взаємодії, статус комунікантів, їх стосунки та перлокутивний ефект мовленнєвого акту ОВ. Прагматично-функціональний аналіз ОВ здійснювався у декілька етапів: 1) виявлення комплексних мовленнєвих актів ОВ з експресивною та додатковими – асертивною, комісивною, директивною та декларативною – іллокутивними силами; 2) побудова іллокутивних моделей комплексних мовленнєвих актів та 3) з'ясування типів відношень між пропозиційними установками в прагмасемантичній структурі ОВ.

Алгоритм побудови іллокутивних моделей комплексних мовленнєвих актів ОВ спирається на схему пропозиційних операцій іллокутивної логіки Дж. Серля та Д. Вандервекена [172, с. 250–251]. Згідно з їх позицією, пропозиційна установка мовленнєвого акту позначається формулою $mutP$, де m – тип психологічного стану, u – індивід, t – момент часу та P – пропозиційний зміст. На основі встановлення інваріантів для позначення психічного стану m конкретизується та уточнюється іллокутивна сила мовленнєвого акту. Виділені інваріанти *Bel* (впевненості), *Int* (наміру), *Des* (бажання), *Expr* (вираження емоційної реакції) та *Caus* (спричинення реалізації дії), будучи підставлені у вихідну формулу, вказують на тип зв'язку між пропозиційним змістом та станом мовця. Наприклад, *Bel utP* – означає, що індивід u в момент часу t вважає, що P ; або *Des utP* – вказує, що індивід u в момент часу t бажає, щоб P реалізувався.

У разі можливої детермінації формули інваріантного психологічного стану, визначаються її парадигматичні варіанти, що виражаються за допомогою іллокутивних дієслів. Наприклад, бажання мовця спонукати слухача до дій, представлених пропозицією (*Des utP*), може виступати в наступних варіантах: наказу, вимоги, поради чи прохання та має кореляти в групі іллокутивних дієслів класу мовленнєвих актів з директивною іллокутивною силою (із значенням 'наказувати', 'вимагати', 'просити', 'благати' і т.ін.). Тому у формулі *Des utP* змінна m може бути виражена як *Ord* ('наказ', від англ. *order*), *Dem* ('вимога', від англ. *demand*) чи *Warn* ('попередження', від англ. *warn*). Класи

мовленнєвих актів з експресивною та декларативною іллокутивними силами характеризуються відсутністю відношень типу "інваріант – варіант" [130, с. 10]. Тому психологічні стани мовців, що їх можна позначити як: "індивід дякує за певну дію, виражену пропозицією", чи "індивід обурений дією, вираженою в пропозиції" або "індивід виражає подив щодо певної дії", об'єднуються нами під формулою *Expr utP*, в якій базовою основою виступає психологічна установка вираження внутрішнього емоційного стану (від англ. *express*).

Під час аналізу поєднання домінантної експресивної іллокутивної сили з іншими інтенціями мовця та визначення типу, полюсу й інтенсивності вираженої емоції ми керуємося інформацією одержаною з дискурсивних даних про перебіг взаємодії. По-перше, ми залуцаємо контекст взаємодії, який відбиває специфіку емоційної взаємодії мовців та соціальну ситуацію інтеракції. По-друге, визначальним показником у встановленні інтенціональної структури ОВ є як мовлення самих комунікантів, так і автора, що розцінюється нами як об'єктивне та адекватне відображення реальної комунікації. По-третє, актуальним для дослідження функціонування окличних висловлень є врахування невербальних показників: міміки, кінесики та просодики як реалізаторів емоційної реакції мовців.

Розглянемо, як працює прагматичний аналіз ОВ на конкретному прикладі (26):

(26) *Poppy didn't dare look at Jake. The policeman bent over to study the contents of the jewellery cabinet. Within seconds he spotted the earrings, marked at four hundred and fifty pounds.*

"I'm afraid we'll need to take these from you, sir."

Poppy stared at the policeman. Anyone could hire an outfit like that from a fancy-dress shop ...

"Wait!" she yelled. "You can't expect to waltz off, just like that, with a pair of valuable earrings! We'll see some identification," she demanded hotly, "if you don't mind."

"*Oh Poppy,*" *Jake sighed.*

The policeman flashed his card at her. He smirked.

"*What a shame you didn't think about that before*" (Mansell, PT, 109).

Окличне висловлення, вжите у цьому фрагменті дискурсу, передає комплексну інтенцію мовця одночасно виразити вимогу та роздратування. Таким чином, відображаючи емоційний стан індивіда, ОВ слугує також для передачі бажання мовця спонукати співрозмовника до дії, вираженої пропозицією, що відображається у позначенні: *Expr /Dem utP/*. Модульні відношення у формулі вказують на існування залежності всередині пропозиційної установки, де психічний стан бажання та необхідність виразити емоції (*Expr*) впливає на вибір раціональних способів їхньої презентації, підкріплених бажанням мовця спонукати співрозмовника до дії (*Des*). Про емоційний стан комунікантки та її інтенцію вплинути на співрозмовника свідчить не тільки пропозиційний зміст ОВ і його емотивне лексичне наповнення (*waltz off, just like that, valuable earrings*), але й інші фактори дискурсивної взаємодії. Згідно з контекстом героїня, що винна у викраденні коштовностей, намагається реабілітуватися перед власником крамниці, демонструючи пильність у розмові з поліцейським. Слова автора вказують на те, як жінка продумує свої дії (*anyone could hire an outfit like that*) та як її поведінка передається за допомогою невербальних показників (*stared at the policeman; demanded hotly*). Перлокутивним ефектом комплексного мовленнєвого акту ОВ є незворушність та зверхність співрозмовника, що виявляється у його невербальній поведінці (*flashed his card at her, smirked*).

Аналіз комунікативно-функціональних особливостей ОВ складає основу методики інтенціонального аналізу та дискурс-аналізу. Положення, яким ми керуємось, – це статус ОВ як індикаторів та водночас стимулів емоційної взаємодії у діалогічному дискурсі. Емоціогенний характер ОВ має двостороннє спрямування – як на співрозмовника, так і на самого мовця. Вербалізація власного емоційного стану в ОВ допомагає мовцеві усвідомити й визначити емоцію, яку він переживає, та обрати відповідну стратегію, тактику й прийоми

дискурсивної емоційної інтеракції. Основними кроками комунікативно-функціонального аналізу ОВ є: 1) встановлення глобальної інтенції дискурсивної взаємодії у діалозі, що містить ОВ; 2) дослідження розподілу функцій між тактичними ходами мовців у організації спільного психологічного простору емоційної інтеракції; 3) визначення ролі ОВ у модифікуванні емоційного фону комунікації в рамках обраної стратегії і тактики; 4) виявлення динаміки емоційної інтенсивності взаємодії.

Для ілюстрації послідовності цих кроків наведемо уривок досліджуваного дискурсу та етапи його аналізу: 3

(27) **Мовець 1. Хід I:** *"We're new kids in your school," Sampson joked with the children. Kids usually take to Sampson. He fits into their "friendly monster" grouping.*

Мовець 2. Хід II: *"No, you're not!" said Marry-Berry. Sampson had gotten her to smile already. A good sign.*

Мовець 1. Хід III: *"That's right, we're really policemen," he told the kids. "We're here to make sure everybody's okay now. I mean, phew, what – a – morning!" (Patterson, CS, 48).*

Загальним спрямуванням дискурсивної взаємодії мовців у цьому діалозі є емоційна співпраця та вибудовування сприятливого психологічного фону комунікації. Кожний тактичний хід взаємодії розвиває емоційний фон інтеракції, підсилюючи інтенсивність емоції радості. Використаний мовцем 1 у першому ході прийом жарту спонукає співрозмовників до встановлення у ході взаємодії довірчих стосунків. Авторська характеристика мовця 1 (*Kids usually take to Sampson*) та поведінки мовця 2 (*her to smile already, a good sign*) виявляє добрі наміри співрозмовників. ОВ, ужиті у другому та третьому ходах, виражають позитивні емоції комунікантів та сприяють підвищенню інтенсивності емоційної мовленнєвої інтеракції. Подібна тактика емоційної взаємодії вказує на вибір емоційно-консолідаційної стратегії з підвищенням емоційної щирості та відкритості між комунікантами.

Висновки до розділу 1

1. Окличні висловлення визначаються нами як висловлення, комунікативною метою яких є вираження експресивно-апелятивної психоемоційної діяльності мовця. Характерною ознакою окличних висловлень є специфічна оклична інтонація, що в графічній кодифікації позначається знаком оклику у фінальній позиції.

2. На основі критерію співвідношення когнітивного та емотивного елементів на превербальному етапі формування пропозиційного змісту окличних висловлень та асиметрії цих елементів у процесі їх продукування, а також інтенсивності вираження емоційності комунікантів виділяються три типи окличних висловлень: 1) афективні непропозитивні; 2) емотивні монопропозитивні та 3) емоційно неінтенсивні поліпропозитивні окличні висловлення.

3. Продукування афективних непропозитивних ОВ характеризується випусканням підетапу пропозиціоналізації та вираженням нерозчленованого початкового смислу емотивності. Афективні ОВ не формують думки і не виступають реалізацією попереднього задуму мовця, вони виражають внутрішній афективний стан комуніканта та його реакцію на конкретний подразник (об'єкт, суб'єкт чи подію) комунікативної ситуації. Синтаксично ця особливість афективів виражається у несентенційній формі вигуків та емотивних фразеологічних утворень.

4. Залежно від прозорості та прочитуваності емоційного модального змісту афективів виділяються три групи непропозитивних ОВ: 1) афективи з обмеженими функціональними можливостями (*ick!, yuk!, yum!, ugh!, wow!, yahoo!*); 2) емотивні фразеологічні вирази з використанням релігійних сюжетів та персонажів, емоційний модальний зміст яких має відмітну рису універсальності (*Dear God!, Gosh!, Good God!, Lord above!*); 3) вигуківі синтаксичні утворення з лексично окресленим полюсом емоційної реакції (*Hell!, The hell with ...!, Thank God!, Damn!*)

5. Емотивні монопропозитивні ОВ на превербальному етапі породження проходять стадії розкладення початкового задуму та наділення його частинами компонентів членів реального висловлення. Емотивні монопропозитивні ОВ є реалізаторами реагування мовця на простий емоціогенний факт ситуації і виражають атомарні факти дійсності. За структурою емотивні окличні висловлення відповідають висловленням типів: What + Noun!, How + Adjective!, What/How + (Noun + Verb (inverted word order))!, It is + Adjective + How/That + Adjective + Noun + Verb!, It is + Adjective + Noun!, Noun + Verb + What/How + (Noun + Verb)!, а також ОВ, що мають структуру простих поширених і непоширених одно- та двоскладних речень, а також еліптичних речень.

6. Емоційно неінтенсивні поліпропозитивні ОВ у процесі породження проходять через обов'язкові стадії мотивації, задуму, його здійснення та зіставлення задуму з його реалізацією. Комплексна пропозиційна структура ОВ є корелятом багатоаспектного факту дійсності й вирізняється ієрархічною складною будовою, елементи якої, вступаючи у семантичні відношення, утворюють поліпропозитивний комплекс. Синтаксичною організацією поліпропозитивних ОВ є складносурядні та складнопідрядні речення, а також прості речення, ускладнені конструкціями з безособовими формами дієслова.

7. Емотивність ОВ нерозривно пов'язана з їх емоційним наповненням та експресивністю. Емоційність мовців, що виявляється в окличних конструкціях, пов'язана з реактивним регістром мовлення і має комунікативне значення вираження певного емоційного стану мовця з імовірним ефектом емоційного впливу на співрозмовника. Експресивність ОВ виявляється у генеративному регістрі мовлення як результат запланованого емоційного впливу засобами синтаксичної будови, лексичного наповнення та фонетичного оформлення висловлень.

8. ОВ здатні виражати будь-які емоції (захоплення, відразу, задоволення і т.ін.), а також мають механізм та схеми їхньої вербальної конкретизації, що є додатковим компонентом, порівняно з інтонаційним та структурним, у вираженні емоційних реакцій та станів комунікантів. Типологія ОВ корелює з характером психічного стану мовця. Відображення емоційного тону відчуттів чи уявлень, а також афективних реакцій комунікантів має мовленнєву форму афективних окличних висловлень. Емоційно неінтенсивні поліпропозитивні ОВ

та деякі емотивні монопропозитивні ОВ (нееліптичні прості двоскладні) є мовленнєвими засобами відображення емоцій, а також емоційних станів.

Основні положення розділу відображенні в статтях дисертанта [145; 146; 147].

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ ОКЛИЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення мовленнєвих одиниць дає змогу виявити особливості існування висловлень, починаючи з моменту їхнього породження [11, с. 197; 105, с. 93; 156, с. 10; 158, с. 24; 172; 263]. За такого підходу висловленням надається статус цілеспрямованого мовленнєвого акту, якому притаманні екзистенціональні риси комунікативних одиниць, що взаємодіють у трьох синкретично виражених динамічних системах – пропозиційному, інтеракційному та дискурсивному просторах [216, с. 31].

Вивчення особливостей співвідношення когнітивного та емоційного в процесі продукування ОВ та специфіки їхньої пропозиційної структури уможливило виділення трьох груп ОВ, що визначаються у праці як

афективні непропозитивні, емотивні монопропозитивні та емоційно неінтенсивні поліпропозитивні. Метою цього розділу становить виокремлення семантико-прагматичних характеристик ОВ та виявлення залежності між іллокутивними силами їхньої прагмасемантичної структури в англомовному діалогічному дискурсі.

2.1. Пропозиційні установки експресивних мовленнєвих актів

За основу дослідження репрезентації всіх типів окличних висловлень нами була обрана класифікація мовленнєвих актів, запропонована Дж. Серлем спільно з Д. Вандервекемом. Основна ознака виділених ними п'яти класів іллокутивних актів – іллокутивна мета – доповнюється такими характеристиками як її інтенсивність, спосіб її досягнення, умови пропозиційного змісту, включаючи передумови та умови щирості з їх інтенсивністю [172]. Виділені таким чином асертиви, директиви, комісиви, декларативи та експресиви – відзначаються певними ознаками і відповідною іллокутивною метою.

Відповідно до таксономії мовленнєвих актів формується логіка психологічних станів і пропозиційних установок [172]. Паралелізм між іллокутивними актами та психологічними станами базується на природі породження мовленнєвих утворень. Так, здійснення певного мовленнєвого акту потребує конкретного психологічного стану мовця: бажання отримати інформацію корелює з актом запиту (директив); необхідність екстеріоризації емоційного стану узгоджується з експресивною іллокуцією; впевненість у достовірності інформації збігається з актом асертації, тоді як усвідомлення обов'язковості та можливостей моделювання наступних дій реалізується в мовленнєвому акті комісива. Закономірність існування кореляції між психологічним станом та іллокутивним актом насамперед пов'язана з притаманною пропозиції властивістю відображати зміст мовленнєвого акту, тобто зміст тверджень, наказів, прохань, обіцянок тощо. Мовець, здійснюючи іллокутивний акт, водночас виражає певну пропозицію. Дослідження

взаємозалежності пропозиційного змісту та іллокутивного акту окличних висловлень різних типів зводиться, таким чином, до простеження логіки пропозиційних установок у конкретних іллокутивних актах.

Схеми пропозиційних операцій, що відповідають певним психологічним станам, визначаються Дж. Серлем та Д. Вандервекеном за формулою $mutP$, де m – тип психологічного стану, u – індивід, t – момент часу а P – пропозиційний зміст [172, с. 250–251]. Індивідові u в момент часу t в світі w характерний стан m з пропозиційним змістом P , при цьому виявлення констант для позначення психологічного стану m конкретизує та уточнює іллокутивну силу мовленнєвого акту. Виділені константи "*Bel*" (вірування), "*Int*" (наміру) та "*Des*" (бажання), будучи підставлені у вихідну формулу, вказують на тип зв'язку між пропозиційним змістом і станом мовця. (Наприклад, *Bel utP* – позначає, що індивід u в момент часу t вважає, що P ; або *Des utP* – вказує, що індивід u в момент часу t бажає, щоб P реалізувався) [там само]. На додаток до вказаних типів психологічного стану Дж. Ліч у запропоновану систему іллокутивних предикатів включає психологічні предикати, що водночас є предикатами пропозиційних установок [283, с. 211–212]. Іллокутивний акт приводиться у відповідність з психологічним: кредитивом, що відповідає акту асертації; воліціоналом, співвідносним із комісивним іллокутивним актом, та атитудіналом, що корелює з експресивом [там само].

Спираючись на логіку психологічних станів, базою для якої виступила іллокутивна логіка Дж. Серля та Д. Вандервекена, систему пропозиційних установок можна визначити як відповідність між психологічними станами та типами іллокутивної сили, мовленнєвим вираженням чого є іллокутивні дієслова (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Співвідношення психологічних станів та типів іллокутивної сили

Тип пропозиційної установки	Значення іллокутивних дієслів	Тип іллокутивної сили
-----------------------------------	-------------------------------	-----------------------------

<i>Bel utP</i>	Завіряти, визнавати, стверджувати і т.ін.	Асертивна
<i>Int utP</i>	Мати намір, присягатися, обіцяти і т.ін.	Комісивна
<i>Des utP</i>	Бажати, вимагати, просити і т.ін.	Директивна
<i>Expr utP</i>	Виражати страх, подив і т.ін. Перепрошувати, хвалити, жалкувати і т.ін.	Експресивна
<i>Caus utP</i>	Проголошувати, благословляти звільняти, призначати і т.ін.	Декларативна

Так, психологічний стан, який передається формулою *Bel utP*, означає, що індивід *u* в момент часу *t* виражає свою впевненість щодо конкретного *P* (пропозиційного змісту). При цьому відношення мовця до пропозиційного змісту *P* може бути виражене в термінах іллокутивної дії: запевняти, визнавати, стверджувати і т.ін. Мовець, таким чином, досягає успіху в реалізації асертивної іллокутивної сили, якщо презентує пропозиційний зміст (*P*) як дійсний, тобто запевняє слухача в достовірності *P*.

Психологічний стан *Int utP*, позначаючи інтенціональне ставлення індивіда до деякого *P*, є основою для змісту пропозиції, де мовець бере на себе зобов'язання реалізувати у майбутньому (іллокутивні дієслова: мати намір, присягатися, обіцяти і т.ін.) дію, презентовану *P*.

Формула *Des utP*, вжита на позначення вираження бажання індивіда щодо *P*, репрезентує пропозицію, в якій мовець здійснює спробу спонукати слухача до дій, представлених *P* (іллокутивні дієслова: бажати, вимагати, просити і т.ін.).

Наступні формули – *Expr utP* та *Caus utP* – побудовані нами за аналогією до запропонованих Дж. Серлем та Д. Вандервекеном, а позначення *Expr* та *Caus* є виявами змінної *m* (*mutP*) – скороченнями від *Express* та *Cause* як психологічних станів, що відповідають експресивній та декларативній іллокутивним силам і виражаються іллокутивними дієсловами *express* –

'виражати' та *cause* – 'спричиняти' (бути причиною реалізації дії, закладеної в пропозиційному змісті). Слід підкреслити, що позначення психологічних установок різняться в останніх двох типах від попередніх тим, що їм не притаманні "гіперо-гіпонімічні відношення всередині класів мовленнєвих актів" з експресивною та декларативною іллокутивними силами [129, с. 90].

Наявність у кожній групі мовленнєвих актів з іллокутивною силою базисних (гіперонімічних) мовленнєвих актів – таких, що об'єднують навколо себе акти мінімального класу родо-видового порядку (гіпоніми), визначає базову формулу психологічного стану. У такий спосіб, за умови можливої детермінації формули інваріантного психологічного стану, виокремлюються парадигматичні варіанти базової формули, закодовані у відповідних іллокутивних дієсловах. Наприклад, інтенція мовця щодо виконання дії, зафіксованої в деякій пропозиції, може мати інваріанти виконання цієї дії: зобов'язання, присягання чи погроза та кореляти в групі іллокутивних дієслів класу мовленнєвих актів з комісивною іллокутивною силою (обіцяти, присягатися, погрожувати і т.ін.). Тому, у формулі *Int utP* змінна *m* (що в цьому випадку має наповнення як *Prom* ('зобов'язання' від англ. *promising*), *Threat* ('погроза' від англ. *threatening*) чи *Sw* ('присягання' від англ. *swearing*)).

Класи мовленнєвих актів з експресивною та декларативною іллокутивними силами не характеризуються відношеннями типу "інваріант – варіант" [130, с. 10]. Експресивні мовленнєві акти, що об'єднують навколо себе не лише метакомунікативні акти подяки, вибачення, поздоровлення тощо [172, с. 255; 263, с. 40], а й мовленнєві акти, що виконують прагматичну функцію вираження емоцій [37, с. 39–46; 49, с. 167; 200, с. 189–191], характеризуються різними видами психологічних установок, не пов'язаних похідністю. Тому психологічні стани мовців, які можна позначити як: "індивід дякує за певну дію, виражену пропозицією", чи "індивіда дратує певний факт або дія, виражені в пропозиції, або виражає подив щодо певної дії чи факту", об'єднуються під формулою *Expr utP*, в якій базовою слугує психологічна установка вираження

внутрішнього емоційного стану (від англ. *express*). Психологічний стан емоційного ставлення мовця – *Expr utP*, таким чином, не є інваріантним, а скоріше узагальненим і об'єднує навколо себе рівнозначні й незалежні стани.

Декларативні мовленнєві акти утворюють клас мовленнєвих актів, яким притаманні різні прагматичні й семантичні пресупозиції, так само як і експресивним мовленнєвим актам. Проте відшукати спільну для всіх декларативних мовленнєвих актів рису психологічної установки можна, хоч вона не буде вихідною, проте слугуватиме основою, – це може бути сформульовано як: "каузація положення справ, представленого пропозицією". На цій підставі пропонується формула *Caus utP*, що відображає ставлення мовця до пропозиційного змісту.

Відношення, які відбиті у формулі й передають зв'язок між психологічним станом індивіда та певною пропозицією, є пропозиційними установками для вираження прагматичного змісту вищого порядку, де мовець виконує дію, об'єктом якої виступає слухач, а іллокутивна сила дії закладена у відповідних іллокутивних дієсловах. Кожний психологічний стан, будучи співвідносним з пропозиційною установкою для конкретних висловлень, задає обмеження пропозиційних змістів у певних контекстах. Бажання індивіда щодо реалізації дії, зазначеної в пропозиції (*P*), диктує умову використання висловлення з пропозиційним змістом, відповідним його іллокутивній силі в конкретному контексті, тобто директивну іллокутивну силу, яка, в ідеалі, виражатиметься за допомогою директива. Наприклад, індивід *и* бажає, щоб *P* стало дійсним, тоді висловлення для вираження директивної іллокутивної сили матиме структуру *A* (мовець) просить (директив) *L* (слухача), щоб *P* стало дійсним.

Узгодження пропозиційного змісту висловлення з потребою трансляції експресивної іллокутивної сили здійснюється через установку: індивід *и* виражає ставлення до певної пропозиції (*P*). Психологічний стан мовця, що задається формулою *Expr utP*, вимагає використання висловлень з пропозиційним змістом: *A* (мовець) виражає співчуття, страх, гнів, радість

(експресив) *L* (слухачеві) з приводу *P*. Ця риса виділяє ОВ з-поміж інших типів висловлень як найважливіший прагмасинтаксичний індикатор всіх різновидів мовленнєвих актів експресива, що доповнюється за рахунок емотивної лексики та маркерів емоційності синтаксичного плану.

Емоційно неінтенсивні та емотивні ОВ наділені конкретним пропозиційним змістом ($P \neq 0$), унаслідок чого крім вираження емоцій індивіда, можуть активно застосовуватися мовцем для вираження й інших психологічних станів, що корелюють з асертивною, комісивною, директивною та декларативною прагматичними цілями [169, с. 127]. Особливості пропозиційної структури монопропозитивних емотивних ОВ визначають специфіку вживання їх для вираження широкої гами видів іллокутивної сили. Така характеристика зумовлена здатністю прагматичного значення, тобто іллокутивної функції, варіювати, створюючи при цьому ефект непрямого мовленнєвого акту [56, с. 67; 48, с. 90; 155; 272, с. 939–942]. З іншого боку, синкретизм мовленнєвого значення в емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ детермінується прагмасемантичною дискретністю їхніх компонентів, що створює певну комбінацію іллокуцій – мовленнєвих макроактів [99, с. 95] – композитних [160, с. 150] та комплексних мовленнєвих актів [96, с. 54].

2.2. Прагмасемантична структура окличних висловлень

2.2.1. Експресивна іллокутивна сила як базова в пропозиційній установці окличних висловлень.

Вираження окличними висловленнями різноманітних за своєю психічною природою емоційних станів було розглянуто нами в першому розділі, тепер зупинимося на пропозиційних установках ОВ у реалізації ними експресивної та інших іллокутивних сил.

Лінгвістами виділяється, в основному, п'ять підвидів експресивів, що представлені відповідними іллокутивними дієсловами із значеннями: вибачення (*apologize*), вияву симпатії (*condole, commiserate*), подяки (*thank*), задоволення

від зустрічі та добрих побажань (*greet, wish*), а також задоволення виконаною слухачем дією (*compliment, congratulate*) [40, с. 269–270; 263, с. 40; 284, с. 240]. А. Вежбицька виділяє, крім цього, в групі побажань підтипи благословення та прокльону [40, с. 271–272]. Класифікація етикетних мовленнєвих актів [8, с. 8] доповнюється емотивними експресивами [199, с. 112], іллокутивна сила яких полягає у вираженні психологічного стану мовця, зокрема, через негативну оцінність: гніву, презирства, неприємного здивування, суму, страху і т.ін. (детальніше див. [37]). Пропозиційна установка одночасно передати співчуття, вибачення, подяку, вітання, побажання та будь-яку емоцію супроводжується мовленнєвими актами ОВ різноманітних прагмасемантичних підтипів, що має результатом утворення гібридних етикетно-емотивних експресивів.

Вибачення, яке мовець реалізує за допомогою ОВ, вирізняється особливою емоційністю, якщо містить апеляцію до релігійних персонажів у вигуківій частині емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ, як наприклад: *Oh, god, Jesus, Oh, for God's sake*; або висловлення з показниками експресивного іллокутивного акту: *to be sorry, smb's apologies, forget smth, please*. Наприклад:

(28) *"How is she?" "She... she died," Rosie said and found she was choking up. Managing to take control of herself instantly, she continued, "She had been suffering from cancer. We thought she was much better, that it was in remission, and then she got really sick again over Christmas. She died about three weeks ago." "Oh, god, I'm sorry, I didn't know, and I shouldn't pry like this!" he exclaimed, almost stumbling over his words, feeling embarrassed at his many gaffes in only a few minutes (Bradford, A, 349).*

Використовуючи емоційно неінтенсивне ОВ паратаксічної синтаксичної структури (28), мовець не лише вибачається перед слухачем, а й демонструє збентеження та жаль з приводу власної негідної поведінки. Емоційність адресанта виражається за допомогою окличної інтонеми висловлення й підтверджується іншими даними про паравербальну поведінку мовця *stumbling over his words* та *feeling embarrassed at his many gaffes*. Оскільки пропозиційна установка на бажання виразити емоційний стан має позначення *Expr utP*, то

прагнення виразити метакомунікативні емоційні установки (наприклад, вибачення) можна уточнювати, використовуючи у формулах скорочення від відповідних іллокутивних дієслів з арсеналу тих чи інших видів експресивів. Пропозиційна установка ОВ, вжитого в цьому фрагменті дискурсу, тоді матиме формулу *Expr (Apol utP)*, де змінна *Expr* представляє психологічний стан вираження емоції збентеження, а *Apol* (від англ. *apologise* – 'вибачитися'), відповідно, позначає бажання мовця вибачитися. Пропозиційний зміст акту вираження емоційного стану є водночас пропозицією акту вибачення, ця взаємозалежність виражається у формулі за допомогою круглих дужок, наголошуючи також самостійність кожного з елементів прагматичної структури висловлення. Конкретизація виявів змінної *Expr* у складі експресивів, що передають емоційний стан мовців, відповідає кількості ймовірних емоційних реакцій мовця. Розроблення окремих систем на позначення психічного феномену емоцій радості, задоволення, люті, гніву, розчарування і т.ін. у структурі пропозиційних установок експресивів ОВ ми вважаємо недоцільним. Тому в подальшому викладі вияв будь-якої емоції в психологічній установці ОВ матиме узагальнене позначення *Expr*.

Вираження комунікантом *співчуття* та *співпереживання* співрозмовникові оцінюється ним за критерієм щирості, що засвідчують специфічні голосові модуляції при вимові окличних висловлень (див. (29)).

(29) *"I'm looking forward to doing absolutely nothing but having fun," Nancy admitted. "Well, you deserve a rest!" Bess said, thumping Nancy on the shoulder. "You've been jumping from one case to the next for a long time. It exhausts me just to think about all the detective work you've done lately!"* (Drew, ННІ, 2).

Співпереживання в цьому складнопідрядному за структурою емоційно неінтенсивному ОВ мовець передає через вираження власних емоцій з приводу психічного та фізичного стану співрозмовника. Поєднання різних видів експресивної іллокутивної сили в цьому мовленнєвому акті не зменшує ваги ні бажання виразити власний емоційний стан адресанта *it exhausts me*, ні прагнення виявити співчуття слухачеві: *all the work you've done*. Так у цьому

емоційно неінтенсивному ОВ (29) установка на вираження симпатії до співрозмовника позначається як *Com utP*, де *Com* є показником співпереживання (від англ. *commiserate*). Психологічний стан мовця, в якому поєднуються дві інтенції, впливає на пропозиційну установку висловлення, що передається формулою *Expr (Com utP)*.

Бажання висловити задоволення від певної дії виконаної слухачем базується на відповідній пресупозиції: мовець хоче виразити власне позитивне ставлення або з метою самореалізації, або для того, щоб зробити приємне адресату. *Поздоровлення* може виказувати задоволення мовця виконаною адресатом дією або тим станом об'єктивної реальності, в якому опинився слухач закономірно (йдеться про день народження) чи завдяки щасливому збігу обставин (виграш). *Комплімент* захоплює в сферу свого вираження також аксіологічний аспект, оскільки захоплення діями, зовнішнім виглядом або смаком пов'язане з процедурами зіставлення та оцінювання (див. (30)).

(30) "*Could I give you a hug?*" *Tess has just set her own dishes down when she found herself hugged hard and hugging back. While Tess was in Casey's clutches, the girl, exclaimed, "Ooo, you're just super! And grew up right over here, across the alley. I want to be just like you."* *With that, the impetuous girl hit the door. "Night, Mac. Tell Mary I'll be up to see her tomorrow afternoon"* (Spencer, STG, 192).

Акти *компліменту* відрізняються від актів з асертивною іллокутивною силою, в яких мовець тільки констатує певний стан речей об'єктивної реальності. У поєднанні з експресивною іллокутивною силою констатація відступає на задній план, поступаючись бажанню мовця виразити свою емоційну реакцію на побачене, почуте чи сприйняте іншими органами чуття. У фрагменті дискурсу (30) виявляється важлива риса акту компліменту – неодмінна орієнтація на адресата, прагнення не лише виразити емоційну реакцію захоплення, але насамперед зробити приємне інтерлокуторові. Пропозиційну установку емотивного ОВ передаємо як *Expr (Compl utP)*, де *Compl* – позначає задоволення мовця зовнішнім виглядом адресата (від англ. *compliment*).

Психологічні установки *подяки* та *вітання* в силу конвенціональності

узуального характеру етикетних формул вважаються експресивними іллокутивними актами, яким не притаманна прагматична характеристика емоційності [200, с. 189] і які в той же час позбавлені до певної міри щирості, оскільки не мають жодного пропозиційного змісту [173, с. 156]. Однак, на нашу думку, використання емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ для вираження вітання та подяки не відповідає їх визначенню, тобто $P=0$ (пропозиційний зміст дорівнює нулю), бо це насамперед суперечило б їхньому визначенню як окремих підвидів ОВ. Крім того, також неможливо говорити про їхню неемоційність. Адже, вжиті з метою виразити привітання або подяку емотивні та емоційно неінтенсивні ОВ мають певний пропозиційний зміст, а відповідно – й певні умови щирості та обов'язково передають емоційний стан мовця. На відміну від механістичного використання етикетних формул подяки та привітання ОВ є емотивно маркованими елементами мовленнєвої взаємодії і засвідчують лінгвістичне осмислення вживання їх комунікантами. В акті подяки адресат виражає бажання заявити про вдячність за деяку дію співрозмовника, що мала місце в минулому, в той час як адресанта тішить визнання його дій корисними [40, с. 270].

Проте для актів подяки характерна "диз'юнкція пропозиційного показника і показника іллокутивної функції" [129, с. 89], що потребує залучення контексту комунікації та екстралінгвістичних даних про психологічний стан мовців [265, с. 435]. Пропозиційний зміст таких мовленнєвих актів, прикладом яких слугує фрагмент (31), позначається нами як P_{context} .

(31) *"I guess we're ready," said Maggie. "C'mon, Michael. Stop arguing. This is done deal." "It's a done deal." Ms. Kim offered a helpful smile. "I'll send over your home assignments." Both Maggie Rose and Michael started to laugh. "Thank you, Ms. Kim!" they said in unison. Leave it to Ms. Kim to have a good joke to fit the situation (Patterson, CS, 28).*

Пропозиційний зміст емотивного ОВ (31) у тексті самого висловлення представлений лише частково; для того, контекстуальна референція стала зайвою, воно мало б звучати як: *"*Ми Вам вдячні, місс Кім, за розв'язання*

суперечки!" У перифрастичному висловленні присутні, таким чином, агент і об'єкт дії, а також сама дія та її причина, однак усувається трансляція емоційного насичення акту подяки. Полегшення та задоволення, що охоплюють мовців завдяки вирішенню проблеми і зняттю таким чином напруження між ними, у перифразі поступаються місцем елементів пропозиційної установки *Thank utP_{context}* (*Thank* – позначає психологічний стан готовності висловити вдячність) у формулі психологічної установки окличного висловлення *Expr* (*Thank utP_{context}*). Тотожність психологічного феномену подяки (задоволення) та її лінгвістичного усвідомлення підкріплюється окличним інтонаційним малюнком висловлення, манерою його представлення: *said in unison* та мімікою мовців *started to laugh*.

Обмежене вживання етикетних формул метакомунікативних експресивів знімається в неконвенціональних за своєю природою актах вираження суто емоційного психологічного стану мовця. Синтаксичною особливістю ОВ, що вживаються в цій функції, є короткий ланцюжок мовленнєвого утворення. Для трансляції пропозиційної установки *Expr utP* мовцем використовуються емотивні ОВ.

Експресивну метакомунікативну функцію виконують ОВ, спрямовані на реалізацію бажання комуніканта висловити задоволення від зустрічі. Висловлення-вітання впливають і на хід всієї комунікативної взаємодії, визначаючи загальний емоційний фон подальшої розмови. Основним чинником як ефективності самого іллокутивного акту, так і перлокутивного ефекту його на слухача, є умова щирості. Розмаїття лексичних показників справжніх почуттів та намірів мовця яскраво ілюструє цю умову: *glad (great, wonderful) to see, enchanted to see (have), how wonderful (fantastic, terrific)*. Не виключене при цьому й вживання вигуків *wow, God, hallelujah, boy*. Емотивна та оцінна лексика також є невід'ємним атрибутом ОВ-вітань: *honey, darling, famous, great, tiger* і т.ін. Пропозиційний зміст експліцитно представлений у окличних висловленнях їх лексичним наповненням, внаслідок чого слухачеві зрозумілі не лише причина емоційної реакції, а й основні характеристики: забарвлення та полюс емоції.

Пропозиційна установка експресива, що передається формулою *Expr (Gr utP)*, де *Expr* – позначає психологічний стан радості, а *Gr* (від англ. *greet*) – задоволення від зустрічі, підкріплюється також екстралінгвістичними даними про емоційний стан мовця: *holding her by the shoulders, stared hard at her, grinning from ear to ear* (див. (32)).

(32) *After a moment she managed to extricate herself gently, and with a nervous laugh she said, "Johnny, the engineer's watching us." "So what. Oh, honey, it's great to see you! I've missed you so much!" still holding her by the shoulders, he stood away from her and stared hard at her, grinning from ear to ear* (Bradford, A, 447).

Основною функцією ОВ, що виражають експресивну іллокутивну силу, в діалогічному дискурсі є апеляція до емоцій слухача. Тому перлокутивний ефект вважається досягненим, якщо мовець спровокував виникнення бажаної емоції у адресата. Так, вираження власної безпорадності або невдоволення своїми діями повинне викликати почуття жалю чи співчуття; роздратування та розчарування мовця мають знайти реалізацію у присоромленні інтерлокутора. Іллокутивні акти, що транслюють емоційний стан мовця, орієнтуються на пропозиційні установки, в яких мовець не лише прагне виразити свої емоції, а й з їхньою допомогою домогтися відповідного поведіння з боку слухача. Акценти зміщуються в залежності від джерела емоційної реакції. Якщо чуттєва емоція є реакцією на мовленнєву взаємодію інтерлокуторів, то подібна комунікативна емоція спрямована на врегулювання або встановлення якісно нових відносин співрозмовників. У цьому випадку бажанням мовця є вираження за допомогою експресивного акту інтенції, щоб співрозмовник чи то реабілітувався (припинив діяльність, що має негативний вплив на комунікацію), чи, хоч це менш бажане, підтвердив свою інтенцію, що змінить ставлення до нього (див. (33)).

(33) *"How lucky you are to have inherited a whole plantation," Emmy said. "It's probably terribly grand. Many of them are. With daddy being career-army we've lived everywhere and never actually owned anywhere of our own." "It remains to be seen if*

the plantation is an asset. That's why he went to look it over. He'll probably sell it." "Then you don't think you'll move there?" Emmy asked, looking at Barbara out of the corner of her eye. "Oh, Emmy! Bite your tongue!" Barbara said, reacting just as Emmy expected. "Live on a smelly old rubber plantation in the jungle? Me?" (Brooks, GE, 11).

Вжите ОВ (33) підкреслює не лише те, що мовцеві неприємно чути подібні припущення, але що їй взагалі не хочеться про це чути. Докір, виражений окличним *Oh, Emmy!*, переростає в акт присоромлення співрозмовника. Бажання мовця, щоб адресат припинив кпини, передається окличним висловленням фразеологічного типу "*Bite your tongue!*". Цей акт, проте, не слід сприймати як пораду, бо метафоричний спосіб має первісне семантичне навантаження саме присоромлення. Пропозиційна установка мовленнєвого акту експресива включає, таким чином, бажання мовця виразити емоцію незадоволення та здійснити акт присоромлення з приводу факту, вираженого пропозицією P_{context} . Оскільки представлення пропозиційного змісту висловлення треба шукати за межами самого висловлення, перефразувати його можна в такий спосіб: "*Припни язика, мені огидна навіть думка про переїзд!"

Комунікативні емоції, що базуються на оцінці власних або чужих дій [245, с. 133], нерідко характеризуються подвійністю емоційної реакції. Залежно від того, приємна чи ні мовцеві певна комунікативна дія співрозмовника, він обиратиме пропозиційну установку для вираження емоції докору чи присоромлення, з одного боку, або підтримки та вітання певних дій, виражених емоцією веселості, з другого.

(34) "*I've been married four times too.*" *But suddenly they were both laughing.* "*Why, you ... and here I was feeling guilty!*" *he looked like a kid who had discovered a friend with something in common, but she had sat up with a girlish look on her face too.* "*Do you feel guilty?*" "*Sure, I do. Four wives, are you kidding? That's not wholesome!*" "*Oh, Jesus ... so do I!*" "*You should. And you should feel a lot guiltier for not telling me sooner*" (Steel, L, 303–304).

Подоланню психологічного бар'єру між мовцями сприяє встановлення

емоційного фону "безпеки", що є передумовою виникнення комунікативної емоції радості. Поведінка інтерактантів опирається на почуття гумору, тобто незлобливим, глузливым сприйняттям стану речей, який засмучував кожного з них зокрема. Стан веселості супроводжується специфічними екстралінгвістичними показниками емоційності (*laughing, looked like a kid, girlish look*) у пропозиційній установці ОВ, яке в буквальной формі представляє емоційний стан, що передує встановленню відносин відвертості між комунікантами. Гама емоцій – від сорому та відчуття вини до діаметрально протилежного полюсу веселості – супроводить перебіг процесу емоційної психологічної взаємодії учасників цього фрагмента дискурсу. Розмежування цих емоцій у континуумі взаємодії, проте, неможливе, так само як неможливе виокремлення акту повідомлення про колишні почуття мовця від емоційно-експресивного акту вираження зниження емоційного напруження, що виражається пропозиційною установкою *Expr (Expr utP_{context})*.

Складність створення повної та вичерпної класифікації емоцій пов'язана з труднощами виділення "чистих" емоцій. Адже крім базових позитивних (задоволення, радість і т.ін.) та негативних (страх, відчай, гнів і тощо), які виявляються в чистому вигляді, існують складні, змішані емоції, які виникають як результат одночасної актуалізації двох і більше потреб, створюючи цілі емоційні акорди (радість + задоволення; горе + відраза; страх + горе; гнів + презирство і т.ін.) [176, с. 39–48]. Цей об'єктивний феномен відзначається в лінгвістичних студіях. Зокрема, на лексичному рівні виділяють п'ять типових наборів, до яких входять негативні базові емоції: гнів + ворожість, ворожість неприязнь + страх, смуток + гнів, смуток + страх та гнів + страх [161, с. 16]. Відзначається також і емотивна багатозначність фразових одиниць, де поєднані емотивні значення: 1) подив + нерозуміння; 2) подив + розчарування; 3) жаль + досада; 4) досада + роздратування; 5) злість + зневага; 6) подив + обурення; 7) обурення + нерозуміння; 8) обурення + подив + захоплення; 9) обурення + досада + подив + захоплення [38, с. 79]. В останніх двох групах фразових одиниць спостерігаємо амбівалентність емоцій, що ними виражаються, а також

той факт, що протилежні емоції у фразових одиницях супроводжує емоція подиву. Амбівалентну форму мають також емотивні мовні знаки вищих рівнів: певні синтаксичні конструкції можуть використовуватися одночасно для вираження схвалення, осуду, гніву, радості, страху й подиву. Таким чином, мовні засоби спроможні розкривати інформацію про амбівалентність емоцій, тобто про здатність індивіда переживати змішані, суперечливі почуття. Одна й та сама мовна одиниця може бути використана для вираження цілого комплексу як негативних, так і позитивних емоцій [161, с. 16]. Досліджений нами матеріал переконує, що ця риса притаманна й окличним висловленням, тому відзначена в ході дослідження передача цілісних комплексів емоційних станів свідчить про факт поєднання в експресивній іллокутивній силі нероздільних прагнень мовця екстеріоризувати найрізноманітніші психологічні стани одночасно. Емоційні конгломерати не потребують розділення і на рівні пропозиційної установки і *Expr* – складник формули їх вираження *Expr utP* – містить цілу палітру емоційних станів, як, наприклад, у наведеному тут фрагменті дискурсу (35):

(35) *"She's curled up in her bed," answered the young and obviously inexperienced nurse. "She's crying and calling for the baby." "Have you called her doctor?" "He's playing golf today." "Oh, at his rates, that's terrific!" Shay snapped. "You get him over there, my dear, if you have to drag him off the course"* (Miller, RR, 51).

Емотивне ОВ (35) поєднує в психологічній установці щонайменше два психологічних стани: незадоволення + роздратування. З контексту легко прочитується причина таких емоційних реакцій. Одночасне нашарування всіх проблем та потреба приймати рішення замість людей, компетентних в тій чи іншій галузі (скажімо, лікаря), звичайно, дратують мовця, а перспектива клопотів, пов'язаних з погіршенням стану здоров'я матері, не може не засмутити адресанта й викликає нервозність. Говорити, однак, про причиново-наслідкові зв'язки між емоційними реакціями не доводиться: комплекс емоцій виникає як реакція на комплекс подразників.

Комплекси емоцій, відображені у пропозиційних установках, супроводять бажання мовця не лише виразити емоційний психологічний стан, а й здійснити будь-який інший іллокутивний акт. Як результат, крім емоцій подиву та захоплення (36), мовець опосередковано виражає вдячність інтерлокуторові за вдало підібраний подарунок.

(36) "*Red Hill at my favorite time of year. All those oaks and sumacs. It's beautiful!*" Oliver exclaimed. "*We thought,*" Ian said, "*you might like to be reminded of it when you're not there, since you've got a picture of Hawthorne when you're at Red Hill.*" "*Perfect. A beautiful present, and I thank you all*" (Plain, C, 208).

Іллокутивний акт, таким чином, є поєднанням експресивних іллокутивних сил, спрямованих на передачу конвенціональної психологічної установки подяки, з одного боку, та на трансляцію комплексу емоційних переживань, з другого: *Expr (Thank utP_{context})*. Така комбінація гами емоційних переживань з іншими психологічними станами можлива й поза межами типу пропозиційної установки *Expr utP*.

Трансляція ОВ суто емотивної експресивної іллокутивної сили супроводжується розділенням пропозиційного та іллокутивного елементів. Висловлення в цьому разі формуються згідно з пропозиційною установкою *Expr utP_{context}*, де *P_{context}* позначає пропозиційний зміст, що перебуває за межами висловлення і прочитується з контексту. Розділене представлення в експресивах пропозиційного та іллокутивного елементів було виявлено нами як серед емотивних, так і емоційно неінтенсивних ОВ.

Оскільки диз'юнкція пропозиційного та іллокутивного компонентів у ОВ є їхньою іманентною характеристикою, в подальшому викладі замість позначення *P_{context}* використовуватиметься форма *P*, також принагідно даватимуться роз'яснення щодо особливостей пред'явлення цього компонента в межах того чи іншого окличного висловлення.

2.2.2. Асертивна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.

Іллокутивні акти асертації, спрямовані на вираження переконань мовця у вигляді пропозиції, здатні передавати різноманітні вияви цих переконань. Ми спираємось на класифікацію психологічних станів асертації Б. Фрейзера, в якій усі види та підвиди переконань мовця співвіднесені з функціонуванням у мовленні блоків відповідних іллокутивних дієслів, що конкретизують ставлення мовця до певної пропозиції [263, с. 38–39]. Так, вказівки на вираження переконаності у власній точці зору як із часовими обмеженнями стосовно минулого чи майбутнього, так і без них, знаходять реалізацію в групах іллокутивних дієслів із значенням: 'стверджувати' (*claim, aver*), 'пророкувати, віщувати' (*forecast, predict, prophecy*) [там само]. Накладання психологічних станів індивіда *Expr utP* та *Bel utP* відображається у схемі пропозиційної установки мовленнєвих актів через поєднання сфери емоційної реакції мовця з його переконаннями. Обстоюючи тезу першочерговості для ОВ функції вираження емоцій, робимо висновок, що пропозиційна установка з доповнювальними іллокутивними силами орієнтується насамперед на психологічний стан *Expr utP*, а тільки потім на будь-який інший стан, відповідний певній іллокутивній силі [227, с. 10]. Таким чином, емотивні та емоційно неінтенсивні ОВ, виражаючи конкретний емоційний стан індивіда, слугують також для передачі впевненості мовця у факті, закодованому у пропозиції, що передається позначенням *Expr /Bel utP/*. За цією формулою модульні відношення вказують на залежність у пропозиційній установці між психологічним станом бажання та необхідністю виразити емоції *Expr*, що впливає на добір раціональних способів їхньої презентації, підкріплених вираженням переконань мовця *Bel*. У цьому випадку можуть активно застосовуватися різні варіанти іллокутивної сили асертації.

Упевненість мовця у можливості реалізації певного стану речей провокує виникнення відповідних емоцій. Емоційному стану, що викликає мовленнєвий акт віщування, можуть передувати певні дії мовця, спрямовані на

запобігання цьому стану (37).

(37) *The next moment she lost her balance and toppled over, losing her trilby in the process. "For heaven's sake," sighed Caspar, kicking off his shoes. He peeled off his jacket in a mud slick. "She's going to drown!"* (Mansell, PT, 197).

Дії мовця, спрямовані на те, щоб відвернути реальну загрозу життю потопаючої жінки, випереджають актомовленнєву дію віщування. Вираження страху за життя людини реалізується, як наслідок, у прогностичному асертиві полііллокутивного акту з пропозиційною установкою *Expr /Pred utP/* (де *Pred* від англ. *predict*). Причиною емоційного стану мовця, таким чином, є прогнозована ситуація.

Інші прояви вираження *емоційних переконань мовця з опорою на інформацію, яку можливо перевірити* (38) або *на процедури пересвідчення* (39), пов'язані з відповідними іллокутивними дієсловами зі значенням: 'зазначати' (*notify, point out*) та 'встановлювати' (*conclude, find*), 'підтверджувати' (*validate, confirm*) і т.ін., що виражено формулами пропозиційних установок: *Expr /Point utP/* та *Expr /Concl utP/*. Наприклад:

(38) *"Leave tomorrow – no, day after tomorrow. On Wednesday." "Bob – how can we? And I'll have to pack, and close up the flat – why, the Fourth is on Saturday! We'd never make it!" He reached out, took firm hold of her slender waist, pulled her down where she belonged* (MacInnes, CD, 53).

Пропозиційний зміст буквального акту асертива, в якому мовець виражає впевненість у своїх переконаннях, є водночас і змістом для експресивного мовленнєвого акту, що вказує на причину емоційної реакції мовця. Розгубленість мовця відчувається і в наведеному далі окличному висловленні, де вона наголошує на неспроможності завершити всі справи в належний строк. Перифразоване окличне висловлення в цьому разі звучатиме як *"*Я розчарована, бо четверте це вже субота!"*, що відповідає психологічній установці *Expr ut /Concl utP/*.

Формування суджень щодо ставлення до чийхсь точок зору чи фактів об'єктивної реальності спрямовує іллокутивний акт на досягнення певного

перлокутивного ефекту, в цьому разі – повідомивши слухача чи висловивши своє твердження, переконати його в такий спосіб [36, с. 336]. Мовець до того ж повинен спиратися на розмежування інформації енциклопедичної і суто семантичної. По цій же лінії розрізняються презумпції знання, пов'язаної зі знанням реальності, та презумпції правильного вживання одиниць мовлення. Презумпції, що стосуються знань і переконань мовців, є епістемологічними або прагматичними [16, с. 39]. Мовець, висловлюючи судження, спирається на певну прагматичну презумпцію, яку вважає чимось само собою зрозумілим. Проте, на відміну від енциклопедичного інформаційного запасу, прагматика пропонує "логічний скелет, що зв'язує конкретні знання воедино, тобто становить синтаксис смислових парадигм" [66, с. 375]. Прагматичні правила лежать за межами як суто синтаксичного пояснення (встановлення правильності висловлення, його відповідності певній структурній схемі), так і суто семантичного, пов'язаного із з'ясуванням безпосереднього значення висловлення.

Семантична презумпція є відношенням між компонентами висловлення, проте практично відділити семантичні знання від наведених у висловленні енциклопедичних даних дуже важко. Основним підходом, якого слід дотримуватися, є те, що інтерпретація семантики висловлення слухачем базується на буквальному значенні і є вихідною для прагматичної інтерпретації, у ході якої залучаються одиниці енциклопедичного інформаційного запасу. Апеляція ж мовця до інформаційного запасу ґрунтується на його припущенні про обсяг енциклопедичних знань слухача (див. (39)).

(39) *"Let me see if I've got this straight," Ira said. "You zoomed out of the body shop, slammed into a truck, and kept on going." "No, the truck slammed into me." He was silent. Not a good silence. "It was great big huge Pepsi truck," Maggie said. "It was practically an armored tank! I bet I didn't so much as scratch it." "But you never checked to make sure." "I was worried I'd be late," Maggie said (Tyler, BL, 10).*

Іллокутивний акт ОВ спирається на презумпцію стосовно неможливості пошкодження панцерника внаслідок його зіткнення з будь-яким транспортним

засобом. Мовець, виходячи з загальної доступності цієї інформації, не лише будує асертивний іллокутивний акт, а й опирає на знання цього факту застосування експресивної сили для вираження обурення. Безпосередній акт асертації включає вияв ставлення мовця до переконання, тобто висновок. Інтерлокутор робить висновок (*conclude*) про правдивість факту, викладеного в пропозиції, спираючись на можливість процедурного характеру встановлення його істинності. Психологічний стан, таким чином, можна ідентифікувати як *Expr /Concl utP/*, де прояв змінної *m Bel* конкретизований позначенням *Concl* (від англ. *conclude*)

Окличні висловлення, в пропозиційній установці яких містяться показники змін переконань мовця, є відображенням психологічного стану *Expr* на фоні пред'явлення *інших* або *протилежних попереднім переконань*. Цей психологічний стан передається за допомогою іллокутивних дієслів із значенням: 'погоджуватися' (*agree, assent, concede*) у пропозиційній установці *Expr /Agr utP/* та 'відмовитися' (*disavow, disclaim, deny, renounce*) у пропозиційній установці *Expr /Discl utP/*. Наприклад:

(40) "*He's one of the gang of six, isn't he?*" <...> *I tipped the bottle into the sink and turned on John. "Are you crazy? Tony wouldn't..."* <...> "*Isn't he the chap you told me about – the one who was involved in the Riemenschneider affair?*" "*Yes. He's a friend of mine, dammit!*" (Peters, TG, 180).

Мовець, погоджуючись із припущенням адресата, визнає неправдивість свого попереднього заперечення знайомства із злочинцем. Небажання визнати товариша незаконослухняним змінюється протилежною думкою, проте ця зміна не добровільна. Вимушене зізнання та роздратування через необхідність прийняти позиції інтерлокутора результується в емотивному ОВ, пропозиційну установку якого можна передати як *Expr /Agr utP/*, де *Agr* позначає стан пред'явлення переконань, протилежних попереднім (скорочення від англ. *agree*). В основі породження мовленнєвої конструкції для вираження факту невідтримання власних попередніх переконань разом із бажанням запевнити в цьому слухача лежить емотивне начало. Адресант у такому разі має на меті,

відзначивши зміну своїх переконань, виразити пов'язане з цим емоційне напруження.

У іншому випадку (див. (41)) перелом у мотивації власних інтересів і дій мовця спричинений встановленням особливих емоційних відносин між комунікантами.

(41) *"Tell me what it's like, Shay. I'll listen." Shay trembled. "Making mental notes for your book all the while, I'm sure! Get out of here, Mitch, leave me alone. I've told you all I can." He gave her a slight shake. "Will you forget that damned book? I'm not talking about Rosamond, I'm talking about you, about us!"* (Miller, RR, 118).

Мотивований бажанням якнайбільше дізнатися про життя зірки, мовець зміщує акцент на психічний стан її дочки. Пропозиційна установка висловлення спирається на мету адресанта вразити слухача зміною своїх переконань і позначається як *Expr /Discl utP/*, де *Discl* походить від англійського *disclaim* ('відмовлятися').

Зміна переконань мовця може бути пов'язана із впливом співрозмовника на його точку зору. У такому разі мовець своєю емоційною реакцією може *підтримувати* таку зміну (що виражається за допомогою іллокутивних дієслів із значенням 'погоджуватися', 'приймати чийось сторону' (*agree, accept*)) у пропозиційних установках *Expr /Agr utP/*, *Expr /Acc utP/*, або *відмовлятися від прийняття переконань інтерлокутора*, що позначається дієсловами із значенням: 'не погоджуватися', 'розходитися у думках' (*differ, disagree*) у пропозиційній установці *Expr /Diff utP/*. Наприклад:

(42) *"He's fantastic." "Not kinky." Rosie shook her head and laughed. "No, thank God." Nell smiled. "I knew you needed Johnny Fortune! God, I just knew it! Look at you, you're positively glowing. Your skin's like peaches and cream, and you've got quite a glint in your eye tonight, my lass"* (Bradford, A, 379).

Мовець, цілковито погоджуючись із вибором своєї приятельки Розі, виражає радість стосовно правильності цього вибору. Підтримка переконань інтерлокутора у поєднанні із бажанням виразити емоційну реакцію з цього приводу в пропозиційній установці передається формулою *Expr /Acc utP/*,

де *Acc* позначає асертивну іллокутивну силу згоди (від англ. *accept*).

Несприйняття думки співрозмовника в перифрастичних виразах кодифікується за допомогою відповідних іллокутивних дієслів і, поєднуючись з відповідною іллокутивною силою, виражає поліінтенціональний психологічний стан *Expr /Diff utP/*, де *Diff* позначає незгоду між інтерлокуторами (від англ. *differ*) (див. (43)).

(43) *"Besides, if you're going to cry all the time, you can't stay at a hotel. They'd throw you out for making too much noise." "I don't cry all the time!" she sniffed and accepted his handkerchief to blow her nose. "I know that. In fact you've been unbelievably brave. But what I don't want you to be is foolish. Going to a hotel would be foolish"* (Steel, L, 60–61).

Жінка, не поділяючи впевненості інтерлокутора в його переконаннях та присоромлена власною легкодухістю і сентиментальністю, в емотивному окличному висловленні (43) реалізує бажання одночасно виразити свій емоційний стан та не погодитися із думкою слухача. Пропозиційний зміст висловлення не лише вказує на буквальный акт асертації, а передає сором мовця та його бажання у зв'язку з цим покласти край такій своїй поведінці.

Нерозуміння чиєїсь точки зору доповнюють відношення, де мовець висловлює *відмінність власних переконань від інших*. Іллокутивні дієслова, що виражають цей тип відношень у ОВ, зустрічаються лише у перифрастичних виразах із значенням: 'заперечувати' (*demur, protest*), 'брати під сумнів' (*dispute*). Незгода мовця супроводжується емоційним станом мук від сумнівів, браку впевненості в істинності висловлення (див. (44)).

(44) *Tony didn't comment on the geraniums; he was more interested in the bed, a massive antique four-poster. "Don't worry about getting another room," I said generously. "You can sleep on the couch in the alcove." "It's only five feet long!" "There's always the floor"* (Peters, TG, 194).

Мовець відзначає, що диван закороткий, наводячи його реальні розміри. Асертивний акт, який у формулі пропозиційної установки позначається *Prot utP* (*Prot* від *protest*), реалізується в цьому разі на рівні епістемологічної презумпції,

а не на рівні пропозиційного змісту висловлення. Вибір асертивної форми вираження аргументу надає більшій вагомості доказам мовця [253, с. 95]. Оклична інтонація, в свою чергу, передає невдоволення мовця через несприйняття переконань співрозмовника.

Відношення до переконань може мати диференціальний характер. Так, висловлення може характеризуватися пропозиційною установкою вираження *впевненості* чи, навпаки, *невпевненості у переконаннях* його продуцента. Дослідження виявили, що ОВ здатні також поєднувати у своїй пропозиційній установці обидва типи відношень. Наприклад, непевненість у правильності деяких переконань, що супроводиться вживанням модальних слів, як *maybe*, *probably* та ментальних дієслів *think*, *consider* із заперечною часткою, поєднується в окличних висловленнях з психологічним станом смутку, розчарування чи роздратування мовця (див. (45)).

(45) "So," I begin. "How are you?" "Fine. And you?" "Yes, fine." "So grown up." "I suppose so. People say I look about fifteen." I am examining my half-bitten nails. "And you're a journalist." "Trying to be. Like Mother ... she thinks I'm making a terrible mistake. I think she wishes I'd gone to work in the City!" (Bingham, ML, 162).

Висловлене в емоційно неінтенсивному ОВ припущення (45) є наслідком незадоволення мовця розбіжністю думок з найближчою людиною та непевністю в правомірності власних висновків (*Expr /Guess utP/*). Перифраза висловлення звучить як "*Мене дратує думка, що вона (мати) хоче, щоб я працювала в Сіті!". Експресивна іллокутивна сила, хоч і є тут основною інформаційною базою, в ході дискурсивної взаємодії поступається в плані вербальної експліцитності буквальному асертивному акту. Психологічна установка, однак, наділяє висловлення пропозиційним змістом, що є спільним для цих двох типів іллокутивної сили. Дієслова із значенням 'припускати' (*conjecture*, *guess*, *suggest*), що в розглянутому випадку зустрічаються лише в перифрастичних виразах, дозволяють встановити тип ставлення до переконань мовця.

Останній з виділених типів, дотичних переконань, визначається як вказівка на переконання з точним описом певного об'єкта. Трансляція цього типу відношень здійснюється з допомогою дієслів із значенням: 'оцінювати' (*appraise, assess, call*), 'характеризувати' (*characterize*), 'класифікувати' (*classify*) і т.ін. (див. (46)).

(46) *"If France and England come under Hitler's yoke, America will be next," he said. "He has to be stopped and it will require American aid, before he can take Europe. It's in America's interest, not Europe's." But he hadn't said it often. Roberta Hampton, the most non-political person in all other respects was a fanatic isolationist. "They should have stopped Hitler a long time ago, but they were too stupid, and now they want us to send our men to die again!"* (Brooks, GE, 12).

Оцінка політичних та воєнних дій об'єднаних сил Європи в Другій світовій війні передається мовцем через емоційно неінтенсивне ОВ (46), пропозиційну установку якого можна передати формулою *Expr /Class utP/* (*Class* від *classify*). Обурення мовця виражається за допомогою експресивної іллокутивної сили, що спирається на пропозиційний зміст самого висловлення.

Диз'юнктивна репрезентація іллокутивного та пропозиційного елементів мовленнєвого акту є ще однією іманентною рисою мовленнєвих актів експресивів – з доповнювальними іллокутивними силами чи без них [280, с. 206]. Винесення пропозиційного змісту за межі висловлення уможлиблюється завдяки емоційній ємності окличної інтонації, здатної транслювати інформацію про психологічний стан мовця. Можливість паралельної реалізації іллокутивних сил (в емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ) відображує формула *Expr utP₁ /Bel utP₂* (див. (47)).

(47) *"Did you kill her," Weaver asked soberly. "Is that why you were trying to hide her in the cave?" "No!" shouted Shiva, shocked. "There's blood on her club," the flat-faced man remarked. His smile had dropped away, as if he was considering his own suggestion seriously for the first time. Shiva looked down, her fear suddenly grown large again. "That's jackal blood!"* (Brennan, SA, 41).

Полііллокутивний акт у цьому фрагменті містить у своїй структурі

психологічний стан мовця вираження емоції страху, викликаного пропозицією P_1 , а також ствердження справжнього стану речей, вираженого пропозицією P_2 : ($Expr\ utP_1 / Bel\ utP_2$).

Таким чином, поєднання психологічних станів $Expr\ utP$ та $Bel\ utP$ в пропозиційній установці емотивних і емоційно неінтенсивних ОВ може бути представлено в кількох модифікаціях:

– у залежності від виявів акту асертації в межах окличного висловлення змінна Bel транслюється залежно від сталості / мінливості переконань комуніканта. У матеріалі дослідження були зафіксовані такі можливі комбінації базових формул: $Expr / Pred\ utP$ /, $Expr / Concl\ utP$ /, $Expr / Agr\ utP$ /, $Expr / Discl\ utP$ /, $Expr / Acc\ utP$ /, $Expr / Diff\ utP$ /, $Expr / Prot\ utP$ /, $Expr / Guess\ utP$ / та $Expr / Class\ utP$ /.

– у залежності від способу представлення пропозиції (P) в пропозиційній установці навколо однієї пропозиції можуть об'єднуватися обидві іллокутивні сили: $Expr / Bel\ utP$ / або кожна з них може мати окрему пропозицію: $Expr\ utP_1 / Bel\ utP_2$ /. В другому випадку P_1 завжди має диз'юнктивну репрезентацію у зіставленні з експресивною іллокутивною силою.

2.2.3. Комісивна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.

Експресивна іллокутивна сила емотивних чи емоційно неінтенсивних ОВ може поєднуватися з комісивною іллокутивною силою, цю психологічну установку можна зобразити як $Expr / Int\ utP$ /. Особливістю пропозиційного змісту комісивних висловлень є те, що вони орієнтовані на реалізацію дії, яка рівною мірою характеризується наявністю пропозиційного змісту з обов'язковою референцією до майбутнього та орієнтацією на суб'єкт [108, с. 34]. Безпосереднє включення до мовленнєвого акту комісива пов'язане із зобов'язаннями, які мовець взяв на себе стосовно інтерлокутора. Експресивний акт, проте, зберігає акцент на сфері продуцента актомовленнєвої діяльності. Важливими залишаються в такому випадку "градус емоції та її

вірогідність" разом з причиною її виникнення [18, с. 645]. Перифрастичні засоби, що можуть використовуватися дослідником у цьому разі зводяться до формули психологічного стану, де мовець виражає певну емоцію з приводу передбачуваного стану речей, вираженого пропозицією (*Expr Int utP/*) (див. (48)).

(48) *"If I could get hold of two or three of the boys, I'd take them to New York and go on Good Morning America." "Heaven forbid," Berrington said. <...> Preston said, "I'm beginning to like Jim's original idea. Make them all vanish." "I won't have any killing!" Berrington shouted. "Don't yell, Berry," Jim said with surprising mildness. "I realize there are limits. But I have another idea" (Follet, TT, 126).*

Зумовленість емоційної реакції адресанта виражається в буквальному мовленнєвому акті комісива (48), за яким закріплена іллокутивна сила попередження, тоді як прагматичний зміст актуального експресивного акту вираження роздратування закодований у інтонаційному малюнку висловлення, а його дієвість підкріплюється супрасегментними даними про спосіб виконання мовленнєвого акту і представлена в авторській репліці лексевою *shouted*.

Поліінтенціональні ОВ, що поєднують експресивну та комісивну іллокутивні сили, належать до таких, які транслюють неконвенційні імплікаційні та непрямі мовленнєві акти. Прагматичний зміст цих ОВ містить буквальний, представлений структурно, та актуальний (дійсний, підкріплений контекстом) компоненти, з перевагою останнього [155, с. 149]. Зміст буквального мовленнєвого акту відходить на задній план, в той час як основною є реакція слухача на актуальний мовленнєвий акт, як у прикладі (48), де інтерлокутор, використовуючи свій панівний статус в угрупованні, дає емоційну вказівку, а не просто сповіщає про відмову вбивати.

Серед емотивних і емоційно неінтенсивних ОВ, що вживаються для трансляції експресивної та комісивної іллокутивних сил, можна виділити висловлення, для яких відношення між буквальним та актуальним мовленнєвими актами визначаються як причиново-наслідкові. Відповідно, буквальний мовленнєвий акт комісива є наслідком емоційного стану, що виник раніше, але

виражається через експресивну іллокутивну силу певного ОВ. Так, у прикладі (49) мовець, побоюючись наслідків можливих дій інтерактанта, присягається в реальності загрози, пов'язаної з їх виконанням у комісивному акті *I bet you he will!*.

(49) *Rosie murmured thoughtfully, "You're assuming Guy will tell his father about this old relationship once you marry Henry, but he might not." "Oh, come on Rosie. I bet you he will!" Collie cried heatedly. "I know my brother. He loves to stir the pot. So don't give him the benefit of the doubt. Please"* (Bradford, A, 243).

Актуальним актом у цьому випадку є вираження страху мовця перед можливим учинком інтерактанта.

Акт обіцянки потребує дотримання певних умов. Обіцянка, згідно з конвенційною процедурою, передбачає, щоб мовець висловив відповідну пропозицію, зазначивши у ній свою наступну дію, бажану для адресата мовлення (саме цим обіцяння відрізняється від погрози чи попередження). Особливістю комісивного акту є те, що мовець не може його здійснювати, якщо не зв'яже себе вербальним зобов'язанням [263, с. 40]. Цю характеристику слід віднести до комунікативних пресупозицій. Наприклад:

(50) *"That's because you don't come here often enough." "That's only because you don't ask me." She was teasing now, and happy, as she plunked herself down on the couch. "If that's all that keeps you away, I will ask! And often!" he smiled and tried not to glance at the mountain of mail. "Oh, god, will you look at that, Bettina"* (Steel, L, 57).

Лексико-синтаксичні засоби реалізації комісивної іллокутивної сили в ОВ, зокрема модальне дієслово *will* (50), уживаються мовцем для вираження обіцяння. Тон самого висловлення має відтінок зичливості, що підтверджується супровідними даними про стан міміки – *smiled*. Обіцянка, що її дає комунікант, обертається вираженням психічного прояву, стійкішого за емоції – почуттів. Дружня атмосфера спілкування трансформує в такий спосіб поліінтенціональний мовленнєвий акт, що об'єднує експресивну та комісивну іллокутивні сили *Expr /Prom utP/* (*Prom* позначає обіцянку мовця, від англ.

promise), при цьому адресат пропонує слухачеві участь у реалізації певного стану речей як запрошення. Особливої виразності набуває експресивний іллокутивний акт не лише завдяки інтонаційній організації висловлення, а також унаслідок використання прийому експресивного синтаксису – парцеляції. Емотивне ОВ, скоріше, слугує підтвердженням не щирості намірів мовця та комісивного акту в цілому, а полюсу емоційної взаємодії.

Висування ініціативи виконати певну дію належить до тих мовленнєвих актів, які вимагають сприятливої для виконання дій відповіді слухача. Іллокутивні дієслова, які презентують цей тип комісивних актів у складі полііллокутивних актів з превалюючою експресивною силою, як правило, зустрічаються лише в перифрастичних висловленнях із значенням: 'виявляти ініціативу' (*volunteer*), 'пропонувати' (*offer, propose, bid*), 'закладатися' (*bet*). Наприклад:

(51) *Hank's feet stopped swinging and his brown eyes grew very wide. "You mean the kind of commercials Mr. Reese does? On TV?" "Of course, on TV," Shay answered somewhat shortly. "Mr. and Mrs. Reese's place." "Wow," Hank crowed, drawing the word out, his eyes shining with admiration. "Everybody will see you and know you're my mom! I betcha I could get a quarter for your autograph!"* (Miller, RR, 44)

Дитяче захоплення, навіть ейфорія, яку відчуває мовець від думки про можливий у майбутньому стан речей, передається емоційно неінтенсивним ОВ (51). Мовець іде на парі, підкріплюючи в такий спосіб пропозиційним змістом комісива радість від того, що мати здобуде славу. Полііллокутивний акт, який виражається за допомогою ОВ, характеризується щирістю мовця, що засвідчують фізіологічні показники емоційного стану: *his eyes shining with admiration*.

Вияв ініціативності мовця в ОВ виражається також з допомогою інтродуктивного *would like* (52). Цей елемент створює для емотивного окличного висловлення спокійний емоційний фон, однак його суб'єктивність видає психологічну установку – бажання виразити певний емоційний стан.

(52) *As she spoke a third clone walked in. The black hair told her it was Wayne Stattner. "See!" she yelled. "They're identical!" All the cameras swung away from the platform and pointed at the newcomers. <...> "Ladies and gentlemen, your attention, please." He began by sounding angry but soon became petulant. "We would like to continue with the press conference!" it was no good the pack had scented a real story* (Follet, TT, 150).

Пропозиційна установка ОВ – *Expr ut P₁ /Vol utP₂/*, де *Vol* – позначає ініціативу виконати майбутню дію (від англ. *volunteer*), вказує на роздільне представлення пропозиційного та іллокутивного експресивних елементів. Перифразоване висловлення має вигляд: *"*Я роздратований вашою поведінкою, але хочу продовжити прес-конференцію!"* Контекстуально зумовлений пропозиційний зміст експресива підкріплюється окличною інтонацією та коментарем автора про психологічний стан мовця: *began by sounding angry but soon became petulant*. Крім того, серйозність намірів мовця сприймається слухачами в основному через емоційну установку комунікативної взаємодії. Таким чином, вираження певного наміру пов'язане причиново-наслідковими зв'язками із емоційним станом мовця.

Особливу позицію в класі комісивів займає *акт погрози* (менасив) [85, с. 273]. Поєднання експресивної іллокутивної сили та менасива в ОВ визначається перш за все збігом пропозиційного змісту. Емоційний стан мовця, відповідно, дублює намір комуніканта: *Expr /Threat utP/*, де *Threat* служить для позначення погрози, що її виражає мовець стосовно певного пропозиційного змісту (*P*). Наприклад:

(53) *The swing was designed to crush my skull, and when it missed, his body kept whirling, so that his back is to me. I charge like a madman and knock him over the chair filled with hangers and clothes. He's quick and strong and on his feet before I can regain my balance. "I'll kill you!" he yells, swinging again, missing again as I barely dodge another hit* (Grisham, R, 183–184).

Буквальний акт менасива в емотивному ОВ (53) має такий актуальний зміст: *"*Я розлючений і готовий убити!"*. Говорити про причиново-наслідковий

характер дуже важко, скоріше, бажання висловити емоційний стан та вказати на свій намір вбити виникають у мовця одночасно. Стверджувати, проте, про рівнозначність намірів мовця в цьому поліінтенціональному акті теж не буде правильним. Адже буквальний акт менасива гіпотетично може бути замінений вигуком, від чого хід комунікативної взаємодії не зміниться, та й лексичне наповнення не здатне видозмінити актуальний експресивний акт, яким мовець виражає свою лють.

Таким чином, закріплені за висловленнями певні структурно-семантичні моделі актомовленнєвих контекстів уживання, якщо вони суперечать їх формально-синтаксичній моделі, можуть бути витіснені іншими прагматичними семами у семантико-прагматичній структурі висловлення, які орієнтуються на актуалізацію інших – вторинних, непрямих – з точки зору формальних особливостей висловлення – прагматичних сем, що відображають інтенціональний характер висловлення. Розвитком субординації в ієрархії прагматичних значень таких неконвенційних поліллокутивних актів визначається напрямок від буквального до актуального.

Причиново-наслідкові відношення між експресивною та комісивною іллокутивними силами спостерігаються і у висловленнях, що містять іллокутивні дієслова, для яких характерна сполучуваність із пропозицією дії в минулому, проте вжиті вони у формі майбутнього часу (див. (54)). Подібне поєднання визначається Л. М. Медведевою як феномен іллокутивного синкретизму [130, с. 16]. Явище використання перформативних дієслів актуального мовленнєвого акту в структурі буквального притаманне складеним поліінтенціональним висловленням, у такому випадку на основі даних перформативної та денотативної ситуацій будується нова перформативна ситуація, яка розглядається як денотативна [155, с. 148]. Іллокутивний синкретизм на прикладі експресивного та комісивного актів може визначатися як денотативна ситуація, в якій мовець пред'являє свою реакцію, виражену експліцитним перформативом, на подію майбутнього. Наприклад:

(54) "Why are you desperate?" said Josie, who was incurably nosy. "You should see the place I'm in at the moment." Goodness, a friendly voice. Poppy turned to her with relief. "Purple wallpaper with yellow lupins all over it. Holes in the carpet, missing floorboards, groping old landlord, incontinent cat – you name it. <...> The flat's a dump. But this," Poppy concluded with an appreciative sweep of her arm, "this is fabulous house. I mean it, I would be so happy to move in here! This place is a palace" (Mansell, PT, 21).

Вжите в цьому фрагменті дискурсу ОВ містить експліцитно виражений перформатив *would be so happy* у формі майбутнього часу, що вказує на експресивний характер іллокутивної сили висловлення. Інша частина висловлення включає інформацію про передбачуваний стан речей, який і викликає таку емоційну реакцію мовця, а також входить разом із перформативом до нової перформативної дійсності, створеної комунікантом. Отже, майбутня подія (поселення в цьому будинку) і передбачувана реакція на неї (захоплення) складають причиново-наслідковий комплекс майбутнього, а, відповідно, і нову сконструйовану денотативну реальність.

Отже, досліджені поліінтенціональні ОВ, що поєднують експресивну та комісивну іллокутивні сили (*Expr /Int utP/*), можуть сполучати в пропозиційній установці не тільки готовність мовця виразити певний емоційний стан, а й бажання сповістити про: обіцянку (*Expr ut /Prom utP/*, *Expr /Swear utP/*), вияв ініціативи (*Expr /Vol utP/*) або погрозу (*Expr /Threat utP/*). При цьому були зафіксовані випадки можливого розділення пропозиції та експресивної іллокутивної сили в ОВ, що виражають передбачуваний психологічний стан продуцента: *Expr utP₁ /Int utP₂/*. У такому разі відношення між психологічними станами будуть причиново-наслідкові. На основі таких відношень можливе встановлення іллокутивного синкретизму, що результується вибудовуванням нової перформативної ситуації, яка розглядається як денотативна.

2.2.4. Директивна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.

Іншим поєднанням іллокутивних актів, що не лише спрямовані на вираження емоційних переживань, а й діяльнісно пов'язані зі сферою адресата, є сукупність експресивної та директивної іллокутивних сил. Продуцент у цьому разі виражаючи бажання щодо виконання слухачем дій, виражених у пропозиції, вказує й на власну реакцію, пов'язану з реалізацією цього бажання: *Expr /Des utP/*. Адресант при цьому втручається в сферу слухача, орієнтуючи його дії [18, с. 646] та спонукаючи реалізувати дії, репрезентовані пропозицією [172, с. 254]. Відповідно, бажання мовця отримати інформацію від слухача, його прагнення, щоб слухач виконав певну дію, будемо класифікувати з опорою на директивну іллокутивну силу.

Запитні, як і спонукальні, висловлення базуються на мовленнєвій взаємодії комунікантів, в центрі уваги перебувають прагматичні відносини між мовцем та слухачем. *Запит інформації* спрямований на досягнення певного перлокутивного ефекту, виходячи з цього О. Г. Почепцов виділив локутивні запити – ті, що вимагають вербальної відповіді, та нелокутивні як такі, що потребують реакції дією фізичного, розумового чи емоційного характеру [157, с. 114]. Поєднання прагматичного значення запиту (перформативи *enquire, question*) та емоційного самовираження в окличних висловленнях викликає у слухача насамперед емоційну реакцію, що надалі набирає форми виправдовування чи захисту шляхом вияву незгоди або агресії. У таких випадках мовець використовує полііллокутивні акти, у вигляді питальних займенників *What, How, When, Where, Who, Why* тощо, повтору попередньої репліки в цілому або її частини, а також розповідних висловлень, в яких актуалізоване значення риторичного запитання, та пропозиційну установку *Expr /Quest utP/*. Наприклад:

(55) "*Miss O'Shay told me that you had approved a plan that involved my dismissal of Booth's case so that a federal undercover operation would not be endangered.*" "*I what!*" "*Will someone explain what's going on here?*" *Ridgely asked* (Margolin, BM, 560).

ОВ у цьому фрагменті дискурсу передає, скоріше, розгубленість та подив від отриманої інформації. Тому буквальна іллокутивна сила висловлення – питальна за синтаксичною будовою та семантичними характеристиками – спрямована не на отримання вербальної відповіді, а на відновлення інформованості людини, причетної до справи, а також на з'ясування статусу відносин (конфронтації чи співпраці) між інтерактантами.

У деяких актах запиту важливої інформації, структура яких не завжди характеризується непрямим порядком слів і використанням допоміжних дієслів та питальних слів [74, с. 50], поєднуються директивна та експресивна іллокутивні сили. У такому разі ОВ передає подив мовця та апеляцію до співрозмовника з метою отримання підтвердження чи спростування (хоча бажанішим є, безумовно, підтвердження) адекватності емоційної реакції на стан речей, подію чи точку зору певного індивіда, включаючи слухача (див. (56)).

(56) *"The cup," I said, "is almost certainly worth far more intrinsically than the hilt." "You don't mean it! How do you know?" "I had it traced to the firm that made it. It cost a fortune." "Good grief. And young Andrew was playing with it on the kitchen floor! Does Ivan know where it is?"* (Francis, H, 374).

Невідповідне ставлення до коштовної речі викликає хвилю обурення з боку мовця (56). Осуд такої поведінки акцентується й іншими показниками, зокрема емотивним фразеологізмом *good grief*. Така недоречність у ставленні до коштовності викликає у мовця бажання встановити адекватність цього факту в пропозиційній установці *Expr /Quest utP/*. Вербальної відповіді це ОВ не вимагає, його функцією є вираження подиву від розбіжності виявленого факту з власними поглядами. Буквальна іллокутивна сила в цьому разі відступає на другий план, актуальним бажанням мовця є виразити свій емоційний стан шляхом аксіологічних операцій з фактом.

Імпліцитна форма експресивної іллокутивної сили набирає статусу актуальної у ОВ, що мають питальну синтаксичну форму з елементом *how dare*. Комбінацію іллокутивних сил у таких висловленнях можна віднести до модельованих [155, с. 147]. Буквальний іллокутивний акт у них представлений

частково (лише формально), але наявні всі ознаки актуального мовленнєвого акту.

Наприклад:

(57) "*Jack would never do anything to hurt Shyla, Ruth,*" *I heard my mother's voice say. "You know that better than anyone. How dare you accuse Jack of such a thing!"* (Conroy, BM, 526).

Конвенційність непрямого питання в ОВ (56) підтверджується тим фактом, що таке висловлення взагалі не потребує відповіді у розумінні інформативної лакунарності. Висловлення такого типу слугують, скоріше, для вираження обурення мовця або для присоромлення слухача. Адекватне сприйняття мовцем такого висловлення результується в двох можливих напрямках: конфронтації чи примирення. Емоційна провокація, що є наслідком висловлення, набирає ознак метакомунікативної, бо вимагає з'ясування тону емоційної взаємодії не лише стосовно конкретного факту чи події об'єктивної реальності, а й певною мірою – якісних характеристик співрозмовника, що в результаті обертається позитивною чи негативною забарвленістю емоційного фону комунікативної взаємодії загалом і можливою корекцією подальших стосунків.

Форма спеціальних запитань окличних висловлень, що в структурі прагматичного змісту поєднують експресивну та директивну іллокутивні сили, є ще одним прикладом превалювання бажання мовця передати свій емоційний стан над потребою отримати відповідь.

(58) "*It's for the best. The doctor said.*" *Her mother lit a cigarette. "What does he know!" Ted shrugged. "He says I'm ill."* "*Nonsense, there's nothing the matter with you that a bit more holiday and better job wouldn't cure*" (Bingham, ML, 139).

Емотивне ОВ (58) виражає саркастичне ставлення мовця до думки лікаря. У такий спосіб емоційна незгода перетворюється на акт негативної оцінки. Перлокутивний ефект, який досягається за допомогою цього висловлення, – це локутивна відповідь слухача, впевненого у необхідності наполягати на виконанні поради лікаря. У такий спосіб емоційно-оцінний заряд директивного за формальними ознаками висловлення, що потенційно має слугувати для вираження експресивної іллокутивної сили, гаситься в перлокутивному акті. Однак,

невербальна реакція слухача не може приховати його розгубленості, а значить – фактора емоційного реагування – *shrugged*.

Таким чином, ОВ, що мають синтаксичну форму буквального іллокутивного акту квеситива, базуються на пресупозиціях, відмінних від "пресупозицій ситуації питання" [106, с. 350]. Тому, на відміну від ситуації запиту, індивід потребує конкретної інформації і не має наміру вказувати на її необхідність: єдино важливим залишається вираження психологічної реакції інтелектуальної емоції подиву, а також інших емоційних реагувань, скажімо – обурення чи несхвалення. З боку слухача також не спостерігається установок, спрямованих на подолання інформативних перешкод у процесі комунікації. Інтерлокутор, скоріше, виявляє бажання виразити свою емоційну оцінку, ніж вважає себе за особу здатну передати та/або згідну передавати певну інформацію. Тому місце ОВ запитальної синтаксичної форми в системі поліінтенціональних висловлень – серед висловлень з імпліцитно вираженим іллокутивним актом експресива, в той час як сам акт запиту відступає на другий план і формує пропозиційний зміст, в якому вказана причина того чи іншого емоційного реагування.

Іллокутивний потенціал окличних висловлень, які слугують для передачі установки мовця, що виражається у формулою *Expr /Des utP/*, не обмежується актами запиту: досить значну за обсягом групу складають висловлення, прагматичний зміст яких охоплює різні за мірою категоричності мовленнєві акти спонукального характеру [169, с. 129]. До категоричних належать: команда, наказ, вимога, заборона і розпорядження, а до некатегоричних: прохання, благання, запрошення, пропозиція, порада, застереження, рекомендація й дозвіл [114, с. 5–6].

Основними прагматичними ознаками категоричних спонукальних актів є залежність адресата від мовця та обов'язковість для адресата виконання дії. Відмінність між різними типами директивів, відповідно, визначається категоричністю висловлення. Право мовця наполягати на регулюванні та спрямуванні дій слухача зумовлене його авторитетним становищем і

результується в мовленнєвих актах наказу, заборони (що розглядається як заперечний наказ [142, с. 122]), команди, вимоги і розпорядження.

Використання ОВ як засобу мовленнєвого впливу на слухача не позбавляє їх, проте, інтенціональної характеристики виражати емоційну реакцію на виконання/невиконання певної дії, а часто й емоційної установки комунікації, зокрема в плані ставлення до інтерлокутора. Наприклад:

(59) *Drummond's scowl intensifies, and I smile in return. In those few brief seconds I learn an enormously valuable lesson. <...> He can't hurt me. "Sit down!" His Honor growls into his microphone. "Both of you"* (Grisham, R, 93).

Усвідомлення свого вищого за ієрархією соціально-рольового статусу дозволяє судді здійснити акт *наказу*. Проте інтонаційний малюнок ОВ свідчить про високу емоційність висловлення, де інтенцією мовця є вираження невдоволення, гніву у зв'язку з недотриманням норм поведінки у суді. Пропозиційний зміст експресива в цьому випадку імпліцитний та ситуативно зумовлений: "**Я роздратований вашим поведінням!*" Намагання ж встановити порядок та відновити стан емоційного спокою передбачає обрання емоційної установки спонукального характеру. Синкретизм поліінтенціонального акту виражається формулою *Expr utP₁ /Ord utP₂* (де *Ord* позначає психічний стан наказу, від англ. *order*), однак, незважаючи на роздільне представлення пропозиції, одночасність вираження емоційної реакції і висловлення наказу не дозволяє твердити про поділ іллокутивного комплексу на окремі експресивний та директивний акти. Інтеграція іллокутивних сил, пов'язана з неоднорідністю мовленнєвої діяльності, є причиною екзистенціальної характеристики неподільності когнітивних та емотивних процесів під час мовленнєвого породження.

Залежне становище адресата та його обов'язок виконувати дії, запропоновані мовцем, базується й на інших ієрархічних відносинах між комунікантами, серед яких вікові, родинні та гендерні.

Успішність виконання мовленнєвого акту *вимоги* може ґрунтуватися, з одного боку, на лідируючому становищі мовця, підкріпленому емоційним впливом на адресата, та готовності слухача підпорядковуватися своєму

комплементарному статусу в процесі комунікації, з другого. Не менш важлива роль у такому випадку належить об'єктивним умовам домінування мовця в конкретній ситуації спілкування (див. (60)).

(60) *"Look, I know you're not glad to see me, but –" "Not glad? Not glad?" her voice flew up the scales. "Get off my porch. Get out of my driveway. Get –" "Dammit, woman, listen to me!" "No, Mr. Chambers. You're the one has to do the listening." Her eyes narrowed coldly. "I've got a shotgun right at my side." "Oh, for crying out loud ..." "Listen, there's a perfectly logical explanation for –" "You get yourself out of this doorway, down those steps and into your car or so help me Hannan, I'll blow your head off!" <...> "Mrs. Willingham," he said in his finest, most conciliatory-courtroom manner, "you're overacting" (Marton, GSM, 87).*

У випадку відсутності соціально-рольових показників домінування емоційність є чи не найважливішою прагматичною ознакою в спонукальному акті *listen to me!*. Тональність висловлення в окличному інтонаційному патерні чинить помітний вплив на слухача. Неконвенційність умов виконання категоричного спонукального акту передбачає прагнення мовця виразити емоційне домінування як принаймні мінімальну умову вияву іллокутивної директивної сили. Емотивна лексика *dammit, blow your head off* є показником пропозиційної установки виразити роздратування та гнів. Таким чином, монопропозитивне ОБ здатне до експліцитного вираження негативного психологічного стану, причина якого, однак, може бути встановлена лише з урахуванням контексту в цілому. Складний мовленнєвий акт можна передати формулою *Expr utP₁ /Dem utP₂/*, де змінна *Des* представлена на позначення психічного стану вимоги *Dem* (від англ. *demand*). Утворюючи комплексний мовленнєвий акт, емоційно неінтенсивні ОБ у своїй складній пропозиційній структурі поєднує, крім експресивної та директивної, ще й іллокутивну силу комісива. Спільним для директивного акту вимоги та комісивного акту погрози є показник емоційного стану люті: *Expr (/Dem utP₁/Threat utP₂/)*.

Категоричність спонукання підвищується в усному *наказі* або *команді*. Обов'язковість авторитетної позиції одного з учасників комунікативного акту, що

визначається як необхідна умова породження та функціонування цього акту [226, с. 9–17], може поступатися місцем змодельованим, неконвенційно зайнятій позиції. За таких умов емоційність мовлення неминуча, особливо якщо комуніканти порушують умови рольових установок спілкування (див. (61)).

(61) *"I know all the rules, Detective Cross. It's all public information, isn't it. The rules don't always apply," Gary Soneji shouted back. "Not to me, they don't. Never have." "They do here," I said firmly. "You can bet your life on it." "Are you willing to bet all these lives, Detective? I know another rule. Women and children go first! You follow me? Women and children have a special place with me"* (Patterson, CS, 220).

Команда, віддана злочинцем (61), порушує усталений порядок цієї процедури, яка насправді є компетенцією детектива. Тому, важливим фактором тут є психологічний тиск, якого прагне досягти мовець з допомогою ОВ. Сам по собі зміст ОВ не містить в пропозиції буквального акту команди та експресивного акту, насправді роздратування агресивного мовця маскує погрозу в команді, це змушує слухача ще раз зважити правильність прийнятих рішень. Бажання передати агресивний стан, таким чином, поєднується з психологічним станом, де мовець прагне здійснення дій, виражених пропозицією *Expr utP₁ /Comm utP₂* (*Comm* позначає психологічний стан команди, від англ. *command*). Відповідно, пропозиційний зміст мовленнєвого акту експресива виражається не прямо, а за допомогою контексту, і не потребує конкретної вербалізації.

Натомість, семантичним представленням акту *заборони* є заперечення певної пропозиції, тобто заперечення виконання дії (її починання чи тривання), зазначеної в пропозиції. При цьому прагматичні ознаки, яких набувають акти, диференціюють пораду, застереження, погрозу, інструкцію, вимогу та наказ [114, с. 12]. Вираження заборони у формі наказового способу дієслова із заперечною часткою (*Don't + Verb*) є основним індикатором буквального директивного акту.

(62) *"I'll be happy to pay you. "He gave her a look to cut her down to about the height of the grass. "Around here we don't pay each other for favors, Ms. McPhail." "I was born around here, in case you've forgotten. So don't take that tone with me, Mr. Kronek!"* (Spencer, STG, 186–187).

Агресивність мовця є результатом заподіяної кривди, тому окличне висловлення (62) вимовляється з інтонацією ображеності *Expr utP₁ /Forb utP₂* (позначення *Forb* відповідає психологічному стану заборони від англ. *forbid*) і є емоційно маркованим.

Всі емоційно насичені мовленнєві акти з-поміж некатегоричних спонукальних можуть виражатися за допомогою ОВ. Основною ознакою цих типів висловлень є право адресата обирати: виконувати чи ні певну дію. Вказівки з боку адресанта про виконання чи невиконання певних дій можуть інтенсифікуватися, наголошуючи таким чином нагальність дій, зокрема шляхом відображення емоційних переживань мовця. Отже, категоричний імператив поступається своєю дієвістю перед некатегоричними методами аргументації, що спираються на моральні засади і стимулюються когнітивним уявленням індивіда про нормативно-оцінний підхід до правильності/неправильності, користі чи шкоди. Експресивний характер спонукального мовленнєвого акту в такому разі чинить набагато сильніший вплив на слухача, ніж категорична заява вищого за статусом чи роллю комуніканта. Домінантність варіює між інтерактантами від слухача до мовця відповідно від типу спонукування: від рекомендації та дозволу, з одного боку, до прохання й благання – з другого.

Так, необхідність прислухатися до *поради* чи *застереження* мовця, що відбиває його власні погляди, особистий досвід або міркування та роздуми [180, с. 8], вимагає від слухача зважити, чи доцільна пропозиція, щоб прийняти її або відкинути. Доповнені емоційною установкою такі мовленнєві акти в пропозиційних моделях *Expr /Adv utP/* та *Expr /Warn utP/* (де *Adv* від *advice*, а *Warn* від *warn*) підсилюють цю необхідність. Наприклад:

(63) "*My client says she did not give you a key,*" *David said pleasantly,*" *and I can attest to the fact that you neither asked permission to enter nor received it. Where I come from, that makes you an intruder until the time the court order takes effect.*" *Clare shot a baleful look at Stephanie.* "*You better tell this hotshot lawyer of yours that he's bein' stupid! Maybe he doesn't understand who I am!*" "*He knows who you are,*" *Stephanie said calmly* (Marton, GSM, 107).

ОВ, ужите мовцем у акті поради, є виявом негативного емоційного стану мовця. Слід зазначити, що інтонаційний малюнок – не єдиний показник наявності експресивної іллокутивної сили висловлення. Екстралінгвістичний показник *shot baleful look* та семантичні ознаки яскравості екстеріоризованої емоційної установки *hotshot lawyer, he's been 'stupid* підтверджують поєднання психологічних станів мовця в пропозиційній установці висловлення *Expr utP₁ /Adv utP₂* (презентація змінної *Des* тут має вигляд *Adv*, від англ. *advice*, що позначає психологічний стан поради). Роздільне представлення пропозиції в межах висловлення не ускладнює його декодифікацію та розуміння. Гнів мовця, викликаний попередньою реплікою інтерлокутора, може бути переданий як: "*Я розгнівана, що мене позбавляють статусу домінування!" У той же час буквальний мовленнєвий акт поради має аксіологічне забарвлення. Пропозиція підтвердити висловлену негативну оцінку розумових здібностей та професіональних якостей адвоката схиляє експресивну іллокутивну силу в бік превалювання над буквальним спонукуванням. Реакція слухача, однак, є знаком прямого реагування на припущення, зроблене мовцем у наступному ОВ. Аналіз цього фрагмента показує, що основною функцією акту поради є емоційний вплив на слухача і на загальний тон комунікації.

Можливе поєднання декількох іллокутивних сил розширює потенціал висловлення некатегоричних спонукальних актів. Висновок про те, що поліінтенціональні акти, які актуально відображають директивну іллокутивну силу, водночас спираються і на бажання мовця повідомити про свій психологічний стан, особливо стосується окличних висловлень (див. (64)).

(64) "Wake up!" he shouted inside the McDonald's dining room. "Hot coffee! Comin' through, you all! Wake up, and smell it!" "That man has a gun!" said one of the rocket scientists eating a dripping Big Mac. Gary faced the room with the revolver drawn. "No one leaves the room!" he bellowed (Patterson, CS, 212).

Емотивне ОВ, що має синтаксичну форму повідомлення, водночас є емоційним застереженням про загрозу небезпеки. Буквальний асертивний акт, таким чином, відступає на задній план, вагомішими у цьому випадку є

трансляція емоційного напруження та попередження в такий спосіб присутніх про небезпечність ситуації. Психологічний стан, що відповідає породженню окличного висловлення, реалізується в пропозиційній установці *Expr utP₁ / (Bel utP₁) Warn utP₂/*, де *Warn* позначає психічний стан – бажання застерегти (від англ. *warn*). Пропозиційний зміст спонукального акту тут імплікованим; *P₂* означає "*Треба бути обережним!". Говорити про превалювання тієї чи іншої іллокутивної сили важко, адже безперечно, що факт реальної дійсності є причиною як виникнення емоційного стану, так і умовиводу, до якого приходять мовець. Проте інтенціонально основною є трансляція результатів аналізу ситуації.

Рекомендація та *пропозиція* також можуть поєднуватися з бажанням мовця виразити власний емоційний стан. Оклична інтонація у такому випадку викликає ефект запевнення, і хоча прагматичною характеристикою цих некатегоричних спонукальних актів є відносна незалежність слухача від мовця, експресивний характер висловлень змушує слухача під дією емоційного впливу сприймати інформацію як значущу (див. (65)).

(65) *As people disbursed, talking among them, Jackson faced Alvarado. "What do you mean there's nothing you can do? We told you we know who did it. You should investigate that racer, at least question him! What kind of organization are you running?" Alvarado stood up to her full six feet. "I will not be bullied, Don. I'll talk to Rich, but unless we have proof, I can't disqualify him"* (Dickson, HB, 20).

Експресивна іллокутивна сила в цьому випадку має більший ефект, ніж сам спонукальний акт. Стривоженість адресанта представлена в пропозиції імпліцитно, знаходить своє вираження в інтонаційному патерні рекомендації: *Expr utP₁ / Rec utP₂/* (*Rec* є презентацією змінної *Des* і позначає психічний стан рекомендації від англ. *recommend*). Іллокутивний акт експресива втілює, таким чином, бажання не лише виразити власний емоційний стан, а спровокувати з боку слухача виникнення емоційної реакції у відповідь, що є вирішальним у сприйнятті буквального спонукального акту.

Акту *пропозиції* притаманна прагматична характеристика незалежності слухача у прийнятті рішень та готовності мовця до можливості відхилення

пропозиції. Хоча окличним висловленням, вжитим з метою спонукання слухача до виконання певних дій, не притаманне відхилення від курсу прямого чи опосередкованого впливу на адресата, їх використання у значенні пропозиції *Expr /Prop utP/* може надати цьому процесу дещо відмінного ракурсу (див. (66)).

(66) *"I went to her place," he said in a tone of mild indignation. "She doesn't live there anymore." "She's in Bella Vista now." "That's what the neighbor told me – Mrs. Mendoza. I don't like to think of your mother in a place like that." "Then take her out of there!" Jeannie said. "Get yourself a job and start taking care of her"* (Follet, ТТ, 48–49).

Так, у прикладі (66) дочка, змушена постійно піклуватися про матір, пропонує щойно звільненому з в'язниці батькові перебрати ці обов'язки на себе. Однак ОВ має відтінок докору та виражає образу за недооцінені старання. Буквальний акт пропозиції має оцінний тон і виховне спрямування. Перифрастично це висловлення має такий вигляд: *"*Я ображена такою оцінкою моїх зусиль, побачимо, як ти впораєшся з цим завданням!"* Неоднозначність буквального акту пропозиції в цьому фрагменті дискурсу є результатом пропозиційної установки, що містить також інші психологічні мотиви мовця: *Expr utP₁ /Prop utP₂/ (Prop від англ. propose)*.

Акти *запрошення*, вжиті в межах експресивної іллокутивної сили ОВ, спрямовані на досягнення підбадьорливого та заохочувального ефектів. Метою мовця є зменшення невпевненості інтерлокутора або підтримка певного емоційного фону в конкретній комунікативній ситуації. Наприклад:

(67) *"George, that water looks so good, I can't wait any longer!" Nancy called out, choosing to ignore Steve's comment. "Come on in!" George said, grinning* (Drew, ННІ, 57).

Запрошення мовця приєднатися до нього у басейні є лише номінальним, бо збігається з пропозиційним змістом попереднього мовленнєвого акту персонажу. Взаємодія між комунікантами має, скоріше, емоційний, ніж інформативний характер. Фактично, мовець підтверджує справедливість захоплення інтерлокутора. Поділяння емоційного задоволення підтверджується не лише інтонаційним малюнком окличного висловлення, а й мімікою мовця

greening. Основна теза експресивного іллокутивного акту в цьому поліінтенціональному мовленнєвому акті покривається перифразою: "*Я також захоплююся водою, заходь!" Запрошення необхідне лише як запорука ідентичності відчуттів і, незважаючи на диз'юнктивне представлення пропозиції в установці висловлення *Expr utP₁ /Inv utP₂/* (*Inv* від англ. *invite*), взаємозалежність вираження психологічного стану, емоцій та спонукання ілюструє нерозривність пропозиційної основи цього висловлення.

Ще більшою є залежність мовця від рішення слухача в некатегоричних директивних актах *прохання* і – особливо – *благання*. Розуміння факту потреби підкорення уподобанням слухача змушує мовця обирати засоби, відмінні від диктату, що базуються на емоційному впливові за допомогою інтонації, кінетики та міміки. Подібна тактика має високу ефективність, скеровуючи дії інтерлокутора від бажаних мовцеві до необхідних (див. (68)).

(68) "*Come on then, help me up!*" *the woman grinned broadly, holding out her arms so he could lift her onto the high stool at his side. When she was in position she leaned forward and kissed him again. "Thanks love, and I'll have a gin and orange"* (Mansell, PT, 75).

Прохання жінки допомогти їй сісти викликане її бажанням продемонструвати жіночу примхливість. Широка посмішка та простягнені руки свідчать про її беззахисність та потребу в підтримці з боку сильної статі. Загалом психологічний стан мовця, закодований у пропозиційному змісті, можна передати перифразою: "*Я бажаю виразити свою жіночність, тому хочу, щоб ти мені допоміг." Пропозиція експресивного та директивного іллокутивних актів репрезентована роздільно: *Expr utP₁ /Ask utP₂/*, а змінна *Des* представлена як *Ask* для вираження прохання мовця (від англ. *ask*). Зміст експресива передається інтонацією та за допомогою супровідних екстралінгвістичних показників емоційного стану, в той час як зміст директива експліцитно представлений у синтаксичній структурі ОВ.

На відміну від прохання, *благання* вказує на гостру потребу допомогти фізично чи морально. Мовець апелює до емоційної сфери і в такий спосіб сподівається справити вплив на слухача (див. (69)).

(69) "*Know that?*" Nell stared at Rosie, her eyes grown suddenly merry, almost mischievous. "No, I don't," Rosie muttered. "I'm going to fix you up with him, arrange a date –" "Nell, no! Please don't do it!" Rosie cried her eyes opening wide. "Yes, I am going to do it!" Nell pressed on determinedly (Bradford, A, 147–148).

Марковане спеціальною лексемою *please* ОВ (68) вживається мовцем як ознака збентеженості. Інформативна неповнота висловлення є підтвердженням роздільного представлення пропозиційного змісту експресивної іллокутивної сили *Expr utP₁/Pl utP₂ /*, а змінна *Des* має позначення *Pl* для вираження благання (від англ. *plead*). Емоційний стан мовця, проте, не є імпліцитним і вказує на неохильність мовця приховувати його, навпаки, *eyes opening wide* однозначно ідентифікує стан психічного збудження. Оскільки мовні засоби неспроможні передавати експресивну іллокутивну силу та реалізувати валентність на подієвий предикат, що в цьому випадку вказує на психоемоційну діяльність, завдання семантичного представлення пропозиції переміщується на інтонаційний малюнок висловлення та екстралінгвістичні показники емоційності. Інформаційний баланс, що досягається таким чином, представляє істинний психологічний стан (пропозиційну установку) – виразити емоційну реакцію мовця.

В результаті проведеного дослідження на предмет з'ясування можливостей поєднання експресивної та директивної іллокутивних сил в емотивних окличних та емоційно неінтенсивних висловленнях нами встановлені певні закономірності інтеграції психологічних станів *Expr ut* та *Des ut* в пропозиційній установці окличних висловлень.

По-перше, поєднання прагматичного значення запиту та емоційного самовираження мовця в окличних висловленнях з пропозиційними установками *Expr /Quest utP/* та *Expr /Enq utP/* базується не на потребі з'ясування певного стану речей, зафіксованого у пропозиції, а насамперед на інтенціональній установці справити емоційний вплив на слухача. Тому місце окличних висловлень запитальної синтаксичної форми в системі поліінтенціональних висловлень визначається в межах висловлень з імпліцитно вираженим іллокутивним актом експресива, в той час як сам акт запиту відступає на другий план і складає пропозиційний зміст, в якому вказана причина того чи іншого емоційного реагування.

По-друге, в досить значній обсягом групі окличних висловлень, пропозиційні установки яких охоплюють різні за категоричністю акти спонукального характеру, спостерігається взаємозалежність міри категоричності і структури пропозиційної установки. Поєднання в поліінтенціональних мовленнєвих актах експресивної іллокутивної сили із категоричними спонукальними актами відзначається в пропозиційних моделях: *Expr utP₁ /Ord utP₂/*, *Expr utP₁ /Dem utP₂/*, *Expr utP₁ /Comm utP₂/*, *Expr utP₁ /Forb utP₂/*, а з некатегоричними спонукальними актами – в моделях: *Expr utP₁ /Adv utP₂/*, *Expr utP₁ /Warn utP₂/*, *Expr utP₁ /Rec utP₂/*, *Expr utP₁ /Prop utP₂/*, *Expr utP₁ /Inv utP₂/*, *Expr utP₁ /Ask utP₂/*, *Expr utP₁ /Pl utP₂/*.

По-третє, сполучення експресивної та директивної іллокутивних сил супроводжується диз'юнктивним представленням пропозиційного елементу експресивної іллокутивної сили, а інтеграція психологічних станів у пропозиційній установці висловлень характеризується роздільним представленням пропозиції, на яку вони спираються (*P1* та *P2*).

2.2.5. Декларативна іллокутивна сила в пропозиційних установках окличних висловлень.

Показник іллокутивної сили у висловленні відбиває напрямок взаємодії між пропозиційним змістом і реальністю. У той час як у класі експресивів співвідношення між пропозицією та реальністю вже входить в презумпцію, в асертивному класі напрямком їх пристосовування є "слова → реальність", а в директивному та комісивному – "реальність → слова" [172, с. 252]. Як і директивні та комісивні, декларативні висловлення, характеризуються можливістю впливу на реальність, проте відрізняє їх безпосередність цього впливу, його моментальний ефект. Перлокутивний ефект комісива чи директива, який виражається у зміні стану речей після / у результаті представлення мовленнєвого акту, для декларатива безпосередньо включений у мовленнєвий акт [105, с. 98–99]. Отже, мовець досягає успіху тільки в такому разі, якщо в певному контексті він через висловлювання реалізує в світі *w* стан справ *P* [172, с. 254]. Іллокутивною метою цих висловлень є забезпечення відповідності стану

справ безпосередньо з певною мовленнєвою дією. Успішне здійснення акту гарантує тотожність між пропозиційним змістом та реальністю. Крім мовних конститутивних правил, що забезпечують виконання декларацій, існує ціла система конститутивних правил, співвідносних з позамовними установками.

На додаток до правил, що входять до мовної компетенції інтерлокуторів, існують соціально-рольові установки, покликані врегулювати стосунки між мовцем та слухачем. Доволі жорстка схема конвенційності декларативів вимагає виконання умов дотримання чіткого розподілу соціальних позицій учасників комунікативної взаємодії. Саме наявність таких інституційних фреймів, як церква, суд, процедура засідань, а також таких інституцій як закон, релігія, приватна власність, держава, і конкретне становище мовця та слухача в цих рамках уможливають акт декларації [65, с. 38]. Відсутність фактору умови щирості в декларативних мовленнєвих актах знімає можливість неправдивості адресанта в процесі здійснення цього іллокутивного акту. Ухвалення вироку, звільнення чи призначення на посаду, називання і проголошення вимовляються продуцентом як свідомо щирі декларації, що не припускають його неправдивості. Проте емоційність в цих висловленнях не виключається. Так, директор, звільняючи недбалого працівника, може радіти з цього приводу, і тоді пропозиційна установка відповідного декларатива включатиме бажання виразити радість і, навпаки, психологічний стан декларації звільнення моделі *Caus utP* може поєднуватися із бажанням виразити злість чи роздратування – *Expr utP*. Наприклад:

(70) *Payton Reisky takes the witness stand Thursday morning, and I ask, "Who pays your salary, Mr. Reisky?" "My employer. The National Insurance Alliance." "Does Great Benefit contribute to the NIA?" "Yes." "And how much does it contribute?" "Objection, Your Honor. This is irrelevant." "Overruled. I think it's quite relevant." "How much, Mr. Reisky?" I repeat helpfully. He obviously doesn't want to say, and looks squeamish. "Ten thousand dollars a year." "So they pay you more than they paid Donny Ray Black." "Objection!" "Sustained." "Sorry, Your Honor. I'll withdraw that comment" (Grisham, R, 167).*

Незважаючи на процедурний характер перебігу комунікативної взаємодії, мовці не можуть не відчувати емоційного впливу сприйнятої інформації. Тому декларативне висловлення (70) реалізується у формі монопропозитивного ОВ. Доведення безпідставності представленої інформації по суті справи можливе та обмежується вузьким колом учасників процесу. Отже, чітко визначений характер соціально-рольових відносин комунікантів (суддя, адвокат, обвинувачувач, позивач і відповідач), інституційні обмеження (судова зала) та правова настанова визначають позамовні конститутивні правила декларації [39, с. 8]. Система мовних правил, що становить компетенцію учасників судового процесу, дозволяє вжити еліптичну форму вираження протесту "I have an objection!", що є достатньою та однозначною. Таким чином, пропозиційний зміст декларатива передається синтаксичною формою номінативного речення, тоді як психологічний стан бажання виразити незадоволення та роздратування передається за допомогою інтонаційного патерну ОВ. Іллокутивні сили висловлення співвідносяться як причина та наслідок, що видно з перифрастичного тлумачення: "Я роздратований Вашими набридливими запитаннями, що можуть зруйнувати нашу стратегію захисту і вважаю, що Ваші умовиводи не стосуються справи." Причина цієї емоції не відображена в емотивному ОВ, унаслідок чого пропозиційний зміст експресивної й декларативної іллокутивних сил представлений роздільно: *Expr utP₁ /Caus utP₂*/. Емоційна реакція мовця підтверджує неподільність суб'єктивних процесів оцінювання ситуацій та подій навіть в конвенційно зумовлених ситуаціях, у цьому випадку – судового засідання.

Конвенційність перебігу комунікативної взаємодії базується не лише на дотриманні інтерактантами конститутивних правил соціально-рольових відносин. Система правил мовної компетенції передбачає необхідність вживати перформативні висловлення в ролі декларацій. Специфіка перформативних висловлень полягає в їх еквакціональності. Таким чином, реалізація певного перформативного акту потребує залучення низки облігаторних компонентів (перша особа однини (мовець); перформативне дієслово; адресат; пропозиція).

Проте в конкретних комунікативних ситуаціях можуть виступати варіанти перформативних висловлень, які вирізняються структурною неповнотою у порівнянні з вихідною структурою і за рахунок цього змінюється навантаження компонентів перформативного акту. Проаналізуємо приклад (71).

(71) "Death!" *murmured Lob.* <...> *They had never been kind to her, not from the first moment of their meeting at the water hole. But now they were positively brutal.* <...> "Death." *Sambaline nodded.* <...> "Death!" *cackled the scar-faced Saft. She seemed to find something amusing about the word.* <...> "Death," *growled Tooma, her eyes cast down upon the ground.* <...> "Death!" *Hai-line shrugged, face impassive, as if she were instructing her hunters to slaughter an auroch calf.* <...> "Death!" *growled Orani, almost angrily* (Brennan, SA, 117–123).

Вихідна модель перформативного висловлення з декларативною іллокутивною силою повинна мати форму: "*Я виношу вирок – смерть!" Конвенційність цієї комунікативної ситуації вимагає від інтерактантів лише акту винесення вердикту конкретній особі, що дозволяє випустити перформативне дієслово разом з актантами пропозиції. Натомість акцент ставиться на змісті самого акту: *Death!* (71). Привнесення в структуру іллокутивного акту емоційного компонента також моделює перформативне висловлення, проте його еквіакціональність при цьому не втрачається. Причина емоції та зміст декларативного акту відображається безпосередньо в монопропозитивному ОВ. Адже ставлення до представниці іншого племені та її вчинку викликає бажання мовців виразити як свою емоційну реакцію, так і оцінку вчинку чужинки шляхом винесення вироку. Пропозиційна установка *Expr /Caus utP/* у кожному з варіантів ОВ містить різні модифікації змінної *Expr*, що супроводжується до того ж голосовими модуляціями, мімікою та кінетикою продуцентів висловлення. Вирок прозвучав як *murmured, cackled, amusing about the word, shrugged, face impassive, growled almost angrily.* Як засвідчує контекст, декларативна іллокутивна сила може поєднуватися з емоційними реакціями широкого спектра – від байдужості до люті.

Подвійна спрямованість пристосування декларативної іллокутивної сили в площинах "слова → реальність", "реальність → слова" визначає специфічний характер аналізованих мовленнєвих актів. Так, у певних ситуаціях та в рамках певних настанов необхідна наявність когось авторитетного для визначення справжнього стану справ та винесення рішення, на якому базуватимуться наступні дії, в тому числі й комунікативні, учасників інтеракції. Соціальні настанови, таким чином, передбачають виконання певних іллокутивних актів, наділених силою декларацій, тобто певних заяв-декларацій з маркерами істинності висловлень [29, с. 3]. У цьому разі елементи класу декларацій будуть одночасно й членами класу асертивів, оскільки спільною характеристикою для них слугуватиме умова щирості [290, с. 127]. Проте особа, наділена вагомими повноваженнями, представляючи заяву-декларацію, може також спиратися на неправдиві факти щодо певних переваг, удаючись у процесі формулювання декларації до обману. Напрямок іллокутивної сили в такому разі матиме, з одного боку, спрямування "слова → реальність", як у асертивів, а з другого – двостороннє спрямування, як у декларативів. Засвідчуючи певний стан речей (асертив), мовець, який займає авторитетну позицію, спрямовує наступну взаємодію, спираючись на відповідні інституційні дії згідно із заявою-декларацією (див. (72)).

(72) *Vargas and Carlos followed Booth outside. There was no moon and no light in the yard except for the van's headlights. Vargas found a flashlight in the glove compartment, while Carlos opened the back of the van, revealing two large plastic garbage bags. "Take them out," Carlos commanded. Booth grabbed the bags by their necks and pulled them out. As soon as he started for the garage, lights flooded the yard. "Freeze! Federal agents!" shouted a man in a dark blue windbreaker (Margolin, VM, 486).*

Повідомлення про появу федеральних агентів та наказ не рухатися змінюють перебіг подій у описаній ситуації. Злочинці припиняють протизаконні дії, змушені коритися авторитетним органам. Таким чином, декларативний акт, що відбувається за правилами асертаційної заяви, стає поворотним пунктом у

ситуації інтерактивної взаємодії. Процедурний характер перебігу наступних подій, включаючи й арешт, стає можливим у результаті попередньої заяви про правомочність та санкціонованість подальших дій. Розподіл соціально-рольових стосунків учасників взаємодії в даній соціально-правовій настанові, апелюючи до загального фонду конститутивних правил здійснення подібної декларації, полегшує інтерактантам розуміння можливого перлокутивного акту. Крім того, мовленнєвий матеріал, використаний мовцем для викладу заяви-декларації, також входить до фонду мовних конститутивних правил, напрацьованих для подібної ситуації соціальної та комунікативної взаємодії. У поєднанні з психологічним станом продуцента висловлення, який хоче відобразити у значущості своєї заяви задоволення та радість від подоланих перешкод та досягнутого успіху, пропозиційна установка зазнає відповідних модифікацій. Визначивши заяву-декларацію як декларативний мовленнєвий акт, ми відображаємо пропозиційну установку висловлення (72) як *Expr* /*Caus utP*/. Оскільки розмежування змісту експресивного та декларативного актів тут неможливе, у схематичному позначенні психологічний стан, що відображає бажання мовця реалізувати комунікативну мету, базується на спільній пропозиції. Відокремлення експресивного елемента в цьому прикладі також недоцільне, бо, попри конвенційність заяви, основний вплив на слухача здійснюється з допомогою емоційного компонента, що транслюється за допомогою окличної інтонації висловлення та особливостей його тембрального представлення – *shouted*.

У наступному фрагменті (73) заява-декларація викликає дещо інший ефект:

(73) "*Federal bureau! Hands high!*" *I heard suddenly. It all happened gunshot-quick. My heart went up into my throat. What the hell were they doing? What were they thinking? "Federal Bureau!" ... Agent Bill Thompson was there with the others. We only want to get the girl back, he'd said to me just moments ago.*" "*Back away! Back off!*" *I lost it and yelled at them. "Get the hell away from us! Get out of here!"* (Patterson, CS, 128).

У декларативному акті цього фрагменту представник федерального бюро звертається не лише до злочинців, а й до своїх колег – представників ФБР США. Припинення агресивних дій – нападу на представників закону як результат іллокутивного акту є поворотним пунктом перебігу подій, що призводить до кардинальніших рішень: злочинці планують звільнення й втечу. З іншого боку, порушення домовленості про невтручання у затримання злочинців також стає поворотною точкою у співпраці колег і провокує одну із сторін на агресивну поведінку, виражену емоційною реакцією гніву у поєднанні з директивною іллокутивною силою висловлень *Back away! Back off!*

Акти асертивного декларування можуть обумовлюватися не лише інституційними правилами із зазначенням впливової особи. Розподіл соціально-рольових настанов може спиратися й на міжособистісні стосунки комунікантів. Зокрема, акти зізнання мають характерну для декларативів рису двосторонньої спрямованості пристосовування іллокутивної сили: "слова → реальність", "реальність → слова". Мовець, зізнаючись у скоєнні певного вчинку чи про своє ставлення до певного стану речей, не лише здійснює акт асертації, апелюючи до психологічного стану *Expr (Bel utP)*, а й змінює реальний перебіг комунікативної взаємодії *Caus utP*. Наявність експресивного елемента в такого роду комплексних мовленнєвих актах розставляє акценти прімарної значущості або на експресивному, або на декларативному компоненті мовленнєвого утворення (див. (74)).

(74) *He turned to look outside again; then with a sudden jerk he lifted himself over the space between them, caught her hands and, pressing them tightly and his voice coming as if being dragged from some depth within him, he said, "Millie, I love you. Oh God, how I love you! You know that, don't you? You know I love you." She had to bend her head forward, her brow almost touching his, before she could swallow and mutter, "Yes, I do, and ... and I love you"* (Cookson, RN, 303).

Освідчення мовця (74) позначене деякими рисами іллокутивної сили декларативного спрямування. Зміна статусу комуніканта стосовно адресанта закладена самим мовленнєвим актом. Дії інтерлокуторів унаслідок зробленої

заяви зазнають впливу декларації, і вони вже не в змозі ігнорувати факту встановлення якісно нового рівня їх взаємодії. Такі зрушення чинять безпосередній вплив на вже сформовані відносини між інтерактантами та розподіл узгоджених соціальних ролей. Дружні стосунки після освідчення мовця та підтвердження взаємних почуттів з боку слухача знаходять підтримку і перетинають межу просто добрих відносин. Ролі інтерактантів трансформуються від друга/подруги до коханого/коханої. Поворотною точкою в континуумі комунікативної взаємодії є комплексний мовленнєвий акт, що поєднує в пропозиційній установці бажання виразити позитивні емоції, а також готовність заявити про нові стосунки, які хоче встановити комунікант з адресатом. Експресивна іллокутивна сила, що транслює емоційні переживання мовця, базується на психічній реакції, яка має природу складнішу від емоції, – почуття. Змінна *Expr* у формулі пропозиційного змісту *OB Expr ut /Caus utP/* поєднує цілу гаму позитивних емоцій – комплекс емоційних переживань, що є результатом психічного стану мовця. Пропозиційний зміст мовленнєвого акту тут представлений у межах емотивного окличного висловлення. Емоційність акту заяви підкріплюється не лише інтонаційним малюнком та голосовими модуляціями представлення висловлення *as if dragged from some depth*, а й мовними засобами: вигуком "*Oh, God*" та прислівником "*how*".

Заяви емоційного характеру можуть супроводжуватися переживанням комунікативних емоцій, що базуються на морально-етичних переконаннях мовця. Це, зокрема, такі як збентеженість, ніяковість, розгубленість, сором, вина, а також презирство та зневага.

Таким чином, виявлені нами приклади включення до пропозиційної установки *OB* декларативної іллокутивної сили свідчать про можливість успішної зміни об'єктивної реальності, що регулюється жорсткою системою конститутивних правил конвенційності, за допомогою емотивного компонента експресивів. При цьому іллокутивні сили поліінтенціональних мовленнєвих актів можуть пов'язуватися причиново-наслідковими відношеннями (*Expr utP1*

/Caus utP2/) або об'єднуватися навколо спільної пропозиції, вираженої самим окличним висловленням (*Expr ut /Caus utP/*).

2.3. Пропозиційні установки окличних висловлень вигукової природи

Зміст висловлення, дещо відмінний від повідомлення, яке містить це висловлення, належить до мовного рівня, в той час як повідомлення є одиницею комунікативного плану. У ході спілкування мовець прагне перекодувати повідомлення, спираючись на корегувальні засоби мовленнєвої інтеракції (етикетні формули). Проте завданням повідомлень є не лише задоволення таких етикетних вимог, як відповіді на питання: що можна сказати, а що ні; як слід висловитися для того, щоб підтримати свій статус і т.ін. Перебіг спілкування може оперувати "одиницями, які не залежать від мовної картини світу – смислами" [156, с. 34]. Оскільки вербальна взаємодія є не що інше, як процес обміну думками, то смисл вихоплює людську думку з кола лінгвістичних значень і структури мови в цілому, що уможлиблює існування системи знань за межами мовних бар'єрів, важливою екзистенціальною умовою чого є мовна об'єктивація. Смысловое навантаження висловлення, на відміну від його змісту, є одиницею оперування на когнітивному етапі мовленнєвого творення і перебуває за межами лінгвістичних значень. Психологічні стани мовців та пропозиційні установки слугують, таким чином, епістемологічним матеріалом у процесі проектування мисленнєвих операцій на іллокутивні акти висловлень у вигляді іллокутивної сили. Яскравим прикладом прямої об'єктивації смислового навантаження є використання пропозиційних установок перформативів, де зміст висловлення передбачає використання іллокутивних дієслів. Однак такий спосіб проектування не є єдино можливим, а в деяких випадках мовець охочіше апелює до іншої системи засобів трансляції думок – невербальної.

ОВ є мовленнєвими утвореннями, основний емотивний смисл котрих нерідко передається за участю первісної звукової системи комунікації. Супрасегментні блоки інтонування висловлень іноді несуть більше інформації про психологічний емоційний стан мовця, ніж мовне наповнення цих одиниць.

Розмежування різних систем об'єктивації смислів в афективних ОВ характеризується інтеграцією вербального та невербального способів трансляції думок. Пропозиційний зміст афективних ОВ виражений мінімально, тому пошук істинно функціонального значення передбачає вихід за рамки висловлення. Домінантним у цих висловленнях, безперечно, є іллокутивне значення; проте, говорити про повну відсутність у них пропозиційного значення [173, с. 161], на нашу думку, неправомірно. Контекстуально зумовлені, ці висловлення не потребують вербальної редуплікації референтної ситуації, зрозумілої всім учасникам спілкування. Основним смислом висловлення є відображення емоційної реакції на певну ситуацію. У процесі об'єктивації за умови обов'язкового спирання смислового навантаження висловлень на систему мовних засобів іллокутивна сила афективних ОВ підтримується функціональним (пропозиційним) значенням окличної інтонеми. Отже, у випадку пропозиційної недостатності інформативна неповнота висловлення компенсується за рахунок контексту або паравербальних засобів. Наприклад: "*Of course not! I say laughing as the idea ridiculous*" (Kinsella, CYKS, 61). Особливістю психічного стану продуцента в процесі продукування афективних ОВ є єдність протиріч емоційних переживань (від позитивного до негативного). Тому додаткова інформація про характер цих емоцій передається імпліцитно, а її семантична репрезентація не тільки неможлива, а й непотрібна, бо несуттєва. Дифузне представлення емоційної реакції спричиняється неконкретністю виражених афективами психологічних станів мовців (див. (74)).

(75) "*Oh, why ... Is a lug wrench like a ordinary wrench?*" "*You probably have one in your trunk,*" *Ira told him, "where you keep your jack."* "Oh! *But where do I keep my jack, I wonder,*" *Mr.Otis said* (Tyler, BL, 144).

Продукування афективного висловлення відбувається на фоні психічного стану розгубленості мовця. Складність інтерпретації власного емоційного реагування позначається й на змістовій стороні висловлення. Як наслідок, пошук пропозиційної частини висловлення не потрібен, оскільки висловлення є способом трансляції емоційної реакції через нерозчленовану подієву номінацію.

Тому єдиною простежуваною інтенцією мовця є егоцентрична передача емоційної реакції збентеженості. Експресивна іллокутивна сила мовленнєвого акту проектує певний смисл на семантико-синтаксичну форму мовотворення – вигукове висловлення, реконструкція якого у формі двочленної суб'єктно-предикатної структури матиме вигляд: "*Я збентежений вашими запитаннями!" Потреба словесного наповнення на основі пропозиційного структурування не є актуальною для афективних ОВ, адже трансляція комунікантом свого ставлення до навколишньої дійсності і до самого себе завжди пов'язана з уявленням або ідеєю про якийсь конкретний (або узагальнений) об'єкт, тобто має яскраво виражений предметний характер. Відповідно, причина виникнення та характеристика емоційної реакції на певний подразник в афективних ОВ, хоч і лежить за межами самого мовленнєвого утворення, проте є очевидною для учасників комунікації, що й визначає брак роз'яснень, як правило необхідних для розуміння логічної основи висловлення. Можливість функціонування мовленнєвого акту спирається на диз'юнктивне представлення експресивної іллокутивної сили *Expr ut* та пропозиційного змісту *P*. Специфічним психічним станом мовця під час продукування афективних ОВ, що результується випусканням підетапу пропозиціоналізації, пояснюється пряма залежність між здатністю мовних одиниць реалізувати валентність на подієвий предикат та іллокутивною силою висловлення.

Залучення контексту для адекватної інтерпретації вираженої в афективних ОВ комунікативної інтенції мовця не може трактуватися, однак, як цілковита контекстна зв'язаність мовленнєвих актів, виражених висловленнями вигукowego характеру. Брак у висловленні (див. (76)) інформації про причину виникнення емоційного тону та про його полярність дійсно компенсується контекстом, проте експліцитно виражені іллокутивні компоненти (інтонаційний малюнок та вигуківий елемент) дифузного пред'явлення емоційного реагування однозначно вказують на експресивну іллокутивну силу висловлення та бажання мовця виразити свій емоційний стан.

(76) "*I've been thinking about having a baby since December, Gerald. The time is right, don't you think?*" "*I certainly do! I'm all for it, you know that. Good Lord!" he exclaimed, "a baby. What a wonderful idea." He gave me a boyish grin (Bradford, DK, 268).*

Інтенція мовця, що позначається формулою психологічного стану *Expr utP_{context}*, визначається як бажання передати емоційну реакцію на повідомлення співрозмовника. Конкретизація причини та забарвлення емоційного тону потребує залучення інформації з контексту – як попереднього, так і наступного. Показник причини подиву не включений до логічної організації, так само відсутнє розділення початкового смислу на блоки актантів та предикату. Таке дифузне представлення смислу можливе за умови безпосереднього контакту інтерлокуторів (слухового, зорового чи тактильного), тоді виконавець дії, як і сама емоційна дія та причина її виникнення, – очевидні. Психологічний стан бажання мовця виразити емоційну реакцію слугує основою для пропозиційної установки висловлення і транслюється за допомогою іллокутивного дієслова із значенням 'відчувати + емоційний стан'. Штучне розділення початкового смислу, таким чином, матиме вигляд: "**Я відчуваю + емоційний стан*". Розуміння подиву як емоційної реакції позитивного векторного спрямування (76) також можливе лише за умови безпосереднього контакту між комунікантами. Так, зокрема, в цьому прикладі адекватність сприйняття емоційного реагування мовця базується на невербальних показниках – голосових модуляціях та мімічних даних (*gave a boyish grin*) і підкріплюється, крім того, оціночним змістом наступного мовленнєвого акту експресива *What a wonderful idea*. Відсутність потреби вираження у висловленні пресупозиції існування суб'єкта дії (бо наявність мовця підтверджується уже самим фактом говоріння) не позбавляє афективні ОВ "прагматичної презумпції", стосовно знань та переконань мовців [16, с. 39]. Таким чином, причина виникнення подібної реакції у мовця, а, відповідно, й адекватність її інтерпретації спираються на обізнаність комунікантів із ситуацією (бажання жінки мати дитину). Редуплікацією епістемічної пропозиції (бажання мовця) є асертивне висловлення, що передує аналізованому окличному. Продуцент у такий спосіб убезпечує себе, маючи на меті переконатися в реальності

прагматичної презумпції: *I'm all for it, you know that*. Відсутність поверхневого відображення логічного компонента в структурі афективного ОВ ускладнює процес його інтерпретації без широкого контексту, однак залучення фактора спільної просторово-часової характеристики комунікативної взаємодії, а також презумптивної бази уможливорює штучну реконструкцію когнітивної основи висловлення, що, проте, не є суттєво важливим у процесі комунікації, бо сприймається як надлишкове. Проте стверджувати, що у випадку роздільного вираження іллокутивного та пропозиційного компонентів мовленнєвого акту семантика його іллокутивного елементу є єдиним індикатором іллокутивної сили, навряд чи можна. Наприклад:

(77) *"Hazel, you look awful. Is it Dinki's charm or something else? Where have you been all day?" Hazel glanced at Jim, then said, "I found a man who knew my father. He saw him die in the first year." "Oh, my God!" Gloria said, throwing her arms around Hazel. "Why didn't you ram a garden tool down my damned throat and shut me up? I'm so sorry"* (Brooks, GE, 485).

Вжите мовцем афективне ОВ (77) для вираження психологічного стану розчарування та жалю набирає рис експресивного іллокутивного акту співчуття не лише завдяки окличній інтонації, яка насамперед вказує на сильні емоційні переживання самого суб'єкта, а, в основному, через невербальні показники щирості переживань і бажання підтримати співрозмовника: *throwing her arms around her*. Мовленнєвий акт, таким чином, характеризується синкретизмом інтенцій продуцента виразити щирість емоційної реакції і здійснити метакомунікативний акт співчуття, що відзначається певною конвенційністю процедурного перебігу процесу. Пропозиційна установка висловлення *Expr /Com utP_{context}/* поєднує, відповідно, психологічні стани мовця: бажання виразити емоційну реакцію жалю та бажання виявити співпереживання.

Дифузне вираження емоційної реакції мовця у непропозитивних ОВ безпосередньо залежить від психічного стану, в якому продуцент перебуває на момент початку процесу мовотворення. Часовий аспект спонтанного мовлення становить інтерес насамперед як елемент процесуальності творення висловлень.

Саме тому увага до часового аспекту під час вивчення мовлення індивіда в контексті його емоційного стану диктується відображенням динаміки мовленнєво-мисленнєвих процесів, тоді як спектральні характеристики мовлення здатні сигналізувати лише про психофізіологічні особливості стану мовця. Часові характеристики усного мовлення якнайтісніше пов'язані з мнемомисленнєвим комплексом [137, с. 113], прикладом чого є труднощі при вилученні інформації з глибин пам'яті в стані емоційного напруження, що виявляється як у паузах непевності, так і в ряді інших паралінгвістичних феноменів [див. 312, с. 171–181]. Так, емоційний стан, який переживає індивід, впливає на вибір і зміну режиму виконання мовленнєвих дій: тривожне напруження призводить до повторного оцінювання та перегляду, а збуджено-радісний стан спричиняє поспіх [45, с. 10].

Виявлений системний характер змін, що спостерігаються в мовленні, а також у загальній поведінці індивіда, що перебуває в напруженому емоційному стані [137, с. 116], підтверджує необхідність дослідження впливу реакцій афективного характеру на перебіг мовленнєвих процесів і дій, що супроводжують поведінку мовця. Оскільки виникнення афективних реакцій пов'язане, перш за все, з функціонуванням механізмів операціонального рівня породження мовлення, часовий критерій може бути визнаний одним із провідних для оцінки ефективності виконання мовцем як автоматичних компонентів мовленнєвої діяльності, так і тих, які пов'язані із здійсненням актуально усвідомлюваних дій і операцій з вибору слів та мовленнєвих форм. Саме внаслідок цього процес активної мисленнєво-мнемічної діяльності спонтанного діалогічного мовлення пов'язаний зі смисловим плануванням висловлення безпосередньо в процесі його реалізації і вибором засобів для формулювання задуму. Це означає, що досліджені в першому розділі праці особливості мовленнєво-мисленнєвих процесів продукування афективних ОВ позначаються і на самому продукті мовлення – висловленні. Лексичне наповнення, так само як і синтаксичні характеристики висловлення, у своїй сукупності несуть інформацію про те, в якій мовленнєвій ситуації відбувався процес мовотворення і в якому стані перебував на той час мовець.

Особливістю афективних окличних висловлень, на відміну від емотивних та емоційно неінтенсивних, є екстремальність умов їх породження, які викликають ситуативні емоційні зміни у мовленні. Слід наголосити, що емоційне регулювання мовлення комунікантом в емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ свідоме і виявляється на рівні наміру та під час добору вербальних засобів з емоційним забарвленням. Підсвідомий рівень емоційної регуляції мовлення, співвідносний з емоційними характеристиками психічного образу, в афективних ОВ виявляється у безпосередньому мовленнєвому вираженні особистісних характеристик і станів емоційного ставлення індивіда до дійсності, а також в емоційній модальності змісту мовленнєвих утворень під час оперативного використання мовних засобів.

Говорячи про комунікативне спрямування афективних окличних висловлень, слід відзначити неправомірність суджень про винятково егоцентричне їх спрямування. Смыслове навантаження афективних висловлень містить не тільки направлене на емоційне самовираження, воно може містити інформацію у вигляді застереження, попередження чи запрошення, а також прохання або навіть подяки. Наприклад:

(78) *"Do it right away. Ivy will need to concentrate on learning your job and I want the transition to be made as smoothly as possible."* Shay saluted briskly, her lips twitching, and hurried out. Ivy was standing up at her computer terminal, at hopeful attention. *"The job is yours,"* Shay whispered. *"Ya-hoo!"* Ivy shrieked (Miller, RR, 175).

Мовець, передаючи найвищий ступінь задоволення, відзначає залежність своєї ситуації від рішення колеги та її рекомендації, тому егоцентричний акт вираження радості несе й додаткову імпліцитну інформацію про вдячність інтерлокутора. Подібне прочитання смислового навантаження афективних ОВ підкріплюється, крім того, й паралінгвальними даними про порушення етикетних конститутивних правил конвенційної ситуації представлення працівника директорові. Неврівноважена емоційна реакція інтерлокутора у ситуації формальної процедури виводить висловлення за межі стандартизованої ситуації і надає їй рис поліакціональності. Пропозиційна установка висловлення,

відповідно, містить як бажання мовця виразити радість, так і його інтенцію подякувати інтерлокуторові: *Expr (Thank utP_{context})*. Сміслові навантаження висловлення, що має суб'єктно-предикатний відповідник "**Я дуже рада і вдячна тобі!*", позбавлені чіткого вираження, однак прочитується з контексту та екстралінгвістичних даних про емоційний психічний стан мовця *shrieked*.

Засвідчені випадки поєднання експресивної іллокутивної сили афективних непропозитивних окличних висловлень, віднесених у першому розділі до *першої групи*, з іншими психологічними станами в межах класу експресивів (подяка, комплімент, співчуття) та в межах директивної установки (прохання, застереження, попередження), що стало можливим лише внаслідок дослідження часо-просторового фактору, що є спільним для всіх учасників комунікації. Так, зоровий контакт між інтерактантами дозволяє проминути підетап пропозиціоналізації в процесі творення афективних окличних висловлень, знімаючи цим потребу в логічному представленні інформації про емоційний стан продуцента. Закладені в значеннєвій структурі вигуків способи їх декодифікації мають мовний характер і часом не потребують залучення контекстуальних умов творення для інтерпретації полюсу емоційної реакції індивіда. Проте представлення іншого аспекту пропозиційної установки вигуків – сіркумантантних даних – має імпліцитний характер і прочитується тільки за умови залучення інформації про попередню та/або наступну комунікативну взаємодію. Винятком є вигуки, в значеннєвій структурі яких наявне посилення на виконання ними попереджувальної функції директивного іллокутивного спрямування (*shhh!*) чи кличної метакомунікативної функції (*hey!*) (див. (79), (80)).

(79) *By early evening, fully half of the adults in camp were standing or sitting around the gate, waiting. "Shhh! Hush!" Gloria exclaimed. "I think I hear a rumble like a lorry. Listen!" They fell silent and, sure enough, heard a backfire somewhere down the road* (Brooks, GE, 290).

(80) *She stopped, herself distressed, and emptied her glass. I pivoted one hundred and eighty degrees, aware of Chris close behind me, and fielded his full glass of bubbles.*

"Hey!" he objected. "Get some more." I turned back to Connie Hall and exchanged glasses. "You'll get me tiddly," she said (Francis, H, 381).

Різноманітність емоцій, що виражаються за допомогою афективних окличних висловлень віднесених до *другої групи*, може варіювати від позитивного до негативного полюсу, від одного типу реакції до іншого.

Пошук проєкції смислового навантаження в контекстуальній пропозиції $P_{context}$ може також охоплювати дані про фізичний стан продуцента (кінетичні чи мімічні) і спосіб трансляції висловлення. Так, вираження емоційної реакції негативного забарвлення може супроводжувати стишення звуку та збліднення, а позитивна емоційна реакція підкріплюється підвищенням звуку, почервонінням обличчя, чи відповідним блиском очей. Наприклад:

(81) *The body emerged into the light and Weaver stepped forward to inspect it. As she bent forward, Shiva heard the inadvertent gasp of horror. "Mother Goddess!" Weaver exclaimed. Blood drained from her face. She stepped back so quickly she stumbled and would actually have fallen had not a warrior caught her arm. "What's the matter, Weaver?" the man asked. "It is the Hag!" Weaver gasped. "This girl has killed the Hag!"* (Brennan, SA, 41).

Психологічний стан афекту, в якому перебуває мовець на момент продукування висловлення (81), паралізує не лише його вегетативну систему (*blood drained from her face, stepped back so quickly she stumbled and would have fallen*) а й мисленнєво-мовленнєвий процес. Вжите комунікантом вигукове синтаксичне утворення засвідчує низький рівень усвідомлення власних психологічних переживань комуніканта.

Сильне психологічне потрясіння в мовців, що викликає емоцію жаху, впливає навіть на добір мовних засобів з-поміж готових шаблонів, в яких фігурує звернення до вищих сил (див. (82)).

(82) "Oh, my God!" he whispered when the flashlight beam found the bloodstained mattress pushed up against the far wall. He moved his beam around the floor and gagged when he realized that almost every square inch was incrustated with dried blood (Margolin, BM, 569–570).

Визнання власної слабкості та нездатності впоратися із ситуацією власними силами в афективні ОВ *другої групи* виступає у вигляді універсальних у стереотипних ситуаціях звертань до богів. Іntenція мовця в таких випадках обмежується трансляцією психічних переживань високої інтенсивності. Експресивна іллокутивна сила в цих висловленнях досягає найбільшої актуальності, і додаткова функція, яку можуть виконувати афективні вигуківі утворення аналізованої групи, спрямовується на привертання уваги до власних переживань. Пропозиційний зміст таких висловлень знову переноситься на контекст. Інтерпретація емоційної модальності змісту висловлення здійснюється інтерлокутором з опорою на зоровий контакт та часо-просторові характеристики дискурсивної взаємодії. Психологічні установки афективних ОВ зводяться до проектування експресивної іллокутивної сили *Expr utP_{context}*.

Спільною рисою для непропозитивних ОВ другої групи, незалежно від полюсу їх емоційної реакції, є висока концентрація емоцій та низький рівень залучення когнітивних процесів до створення логічної бази для наступної декодифікації. Використання частотних мовних кліше для вираження психологічних переживань у стані афекту ще раз підтверджує вплив емоційного стану на мисленнєво-мовленнєву діяльність мовця (див. (83)).

(83) *"Did you say ... did you ask me to marry you, David?" "Yes," he said calmly, "I did." "Marry?" she said, looking bewildered. Well, he couldn't blame her for that. "You, and me?" "That's right, Scarlett. You, and me." "This is a joke, right?" Stephanie started to smile, then read the answer in his eyes. "My God! You're serious!" "I am, indeed." "Why?" she hesitated, then touched the tip of her tongue to the center of her bottom lip (Marton, GSM, 158).*

Здивування та розгубленість мовця (83) зумовлені передусім сумнівами у правильності оцінки ситуації та неготовністю дати конкретну відповідь на пропозицію співрозмовника. Час, потрібний для критичної оцінки всього комплексу факторів, виявлення відповідної емоційної реакції (радість, образи чи іншої) на сукупність подразників, а також формулювання вербального повідомлення, заповнюється простою трансляцією емоційної реакції. У такий

спосіб мовець налаштовується на емоційний реєстр подальшої комунікативної взаємодії, а також виграє час для адекватної інтерпретації ситуації.

Застосування емотивних фразеологічних утворень вигової природи не обмежується завданням трансляції психологічного стану афекту мовця. Іntenціональний вибір універсального за природою висловлення (див. (84)) базується на обраній мовцем тактиці комунікативної взаємодії.

(84) "*Promise you won't yell if I hit the mailbox?*" "*You won't hit the mailbox.*" "*Promise, Ira.*" "*Lord above! Fine, I promise.*" "*And you won't look up at the heavens, or make that hissing noise through your teeth –*" <...> "*No, no this is cinch,*" *Ira told her.*" "*Any imbecile could handle it; believe me*" (Tyler, BL, 283).

Персонаж, прагнучи переконати співрозмовницю та запевнити її у правильності прийнятого рішення, використовує афективне ОВ з свого арсеналу емоційного мовленнєвого матеріалу (84). Звернення до Всевишнього виказує на роздратування мовця і неспроможність зберігати розважливість у цій емоціогенній ситуації. Риторичний характер звертання свідчить, крім цього, про бажання продуцента припинити суперечку та про його готовність виконати обіцянку, що й підтверджується пропозиційним змістом наступного висловлення: "*Fine, I promise*". Відповідно, психологічний стан, що його транслює ОВ, передає не лише прагнення мовця виявити емоційний стан роздратування, а також його бажання висловити в такий спосіб свою згоду. Пропозиційна установка афективного ОВ має вигляд *Expr (Bel utP_{context})*. Асертивна іллокутивна сила визначає психічний стан індивіда на момент продукування мовленнєвої проєкції смислового навантаження висловлення. Дослідження контекстуальних умов перебігу комунікативної взаємодії виявляє цілковите розуміння ситуації та осмислений вибір синтаксичної форми і лексичного наповнення афективного висловлення. Видимих перешкод для перебігу мисленнєво-мовленнєвих процесів вербалізації повідомлення не існує. У результаті, площа дотику когнітивних та емотивних процесів поширюється, водночас збільшуючи ємність пропозиційної установки самого висловлення. Інтерпретація безпосереднього змісту висловлення не обмежується розглядом

екстралінгвістичних даних про зміни фонації чи фізичні зміни у поведінці мовця, до процесу декодифікації долучається інформація про обізнаність мовців з такою дискурсивною взаємодією, а також епістемологічні презумптивні дані.

Використання мовцями емотивної лексики в афективних висловленнях *третьої групи* також пов'язане із залученням аналітичних процедур для визначення напряму емоційного реагування. Контекстуальні дані про хід попередньої та наступної комунікативної взаємодії необхідні для з'ясування причин виникнення відповідної емоційної реакції. Усвідомлення власного ставлення до ситуації є визначальною рисою висловлень цієї групи, продуманим є і добір самих висловлень. У зв'язку з цим слід відзначити, що прагматичні можливості непропозитивних ОВ ширші, ніж трансляція емоційного стану комуніканта. Наприклад:

(85) *She stormed out of the room. "Hell!" Hazel muttered. "Why do I always say the right thing at the wrong time?" Gloria reached for another piece of toast. "I didn't hear you say anything." "But I was going to say just what she thought I was." "If the words don't actually pass your lips, they don't count against you. Always remember that, Hazel"* (Brooks, GE, 470).

Сумнів у доречності власних намірів та роздратування з цього приводу є не єдиним смислом ОВ (85). Мовець не тільки констатує неправомірність та невідповідність своєї реакції, а й вибачається в такий спосіб за ймовірний її ефект на слухача. Відчуття вини, що лежить в основі зовнішнього вияву роздратування комуніканта, криє в собі й інше почуття – співпереживання. Комплексна емоційна реакція, особливо зважаючи на її інтенсивність, ускладнює перебіг мисленнєвих процесів і результується в клішейованій формі передачі негативного емоційного стану. Однак у пропозиційній установці *Expr (Apol ut P_{context})* прочитуються щонайменше дві інтенції комуніканта – виразити емоційну реакцію та готовність вибачитися.

Активація у пропозиційній установці афективних ОВ інтенцій для здійснення актів метакомунікативної взаємодії – співчуття, подяки, вибачення чи поздоровлення – визначається не лише комплексним характером емоційної реакції або комунікативної емоції, а й можливостями вибору мовленнєвих засобів

у процесі реалізації комунікативних тактик і ходів. Наприклад:

(86) *"Ma?" Jesse said, stepping in. "The baby's here, and both of them are fine." "Praise Jesus!" the old woman shouted, flinging her hands toward the ceiling. "The only trouble is," Jesse said, eyeing the woman dubcisously, "it's a girl. I wasn't counting on a girl, somehow"* (Tyler, BL, 256).

Радість мовця, спричинена успішним виходом з напруженої ситуації, закодована у психічному стані *Expr ut* пропозиційної установки ОВ (86), а залучення контекстуальних даних дозволяє інтерпретувати висловлення як таке, що містить також іллокутивну силу для трансляції поздоровлення *Expr (Gr utP_{context})*.

Вдале поєднання кількох психологічних станів у пропозиційній установці афективних ОВ третьої групи можливе як у межах однієї експресивної іллокутивної сили, так і на стику різних іллокутивних сил, зокрема, нами були відзначені випадки залучення застережень і попереджень. Наприклад:

(87) *Hazel was so engrossed in her thoughts that she failed to see a hole and the right tyres hit it so hard there was a grinding metallic sound. "Hell! I hope that didn't break anything." She said, stopping to look* (Brooks, GE, 362).

Стурбувати може і сам по собі факт потрапляння колеса у вибоїну, проте під час воєнних дій, в умовах, коли бракує кваліфікованих водіїв, взагалі людей, здатних розібратися у механічному пошкодженні автомобіля, мовленнєвий акт є для достатнім сигналом для переживань інтерагентів. Отже, пропозиційна установка висловлення *Expr (Warn utP_{context})* суміщає два психологічних стани, один з яких несе інформацію про бажання мовця виразити хвилювання *Expr*, а інший – застереження, що поломка може стати серйозною проблемою: *Warn utP_{context}*.

Увесь спектр дослідженого фактичного матеріалу демонструє невід'ємність та значущість експресивної іллокутивної сили в афективних окличних висловленнях з різною прозорістю модальності емоційного змісту, що, проте, не виключає можливості приєднання асертивних *Expr /Bel utP_{context}/* директивних *Expr /Des utP_{context}/* та метакомунікативних *Expr /Com utP_{context}/*, *Expr /Thank utP_{context}/*, *Expr /Apol utP_{context}/*, *Expr /Gr utP_{context}/* установок спілкування. Загальну

картину поєднання іллокутивних сил у прагма-семантичній структурі ОВ демонструє Додаток Б.

Висновки до розділу 2

1. Домінантною функцією мовленнєвих актів усіх типів окличних висловлень є вираження емоційних реакцій мовця на факти і події об'єктивної реальності. Бажання комуніканта екстеріоризувати емоційні переживання проектується на прагмасемантичну структуру емотивних мовленнєвих актів ОВ за допомогою експресивної іллокутивної сили. Результатом поєднання у прагмасемантичній структурі ОВ інтенцій комуніканта привітатися, вибачитися, висловити подяку, співчуття, зробити комплімент, з одного боку, та виразити емоційне ставлення до співрозмовника, – з другого, є функціонування гібридних етикетно-емотивних експресивів.

2. Основою пропозиційної установки афективних ОВ є схильність мовця до емоційного самовираження, що транслюється за допомогою іллокутивного дієслова із значенням 'відчувати', до якого додається назва емоційного стану. Базовим для іллокутивної сили афективних ОВ є функціональне (пропозиційне) значення окличної інтонеми та контекстуальна пропозиція. Комунікативне спрямування смислового навантаження афективних ОВ може набирати форми застереження, попередження, запрошення, прохання чи подяки.

3. Синкретизм мовленнєвого значення емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ детермінується прагмасемантичною дискретністю їхніх компонентів, що створює певні комбінації іллокуцій – комплексні мовленнєві акти. Наділені конкретним пропозиційним змістом, емоційно неінтенсивні та емотивні ОВ, крім передачі емоцій мовця, використовуються ним для вираження інших установок, що корелюють з асертивною, комісивною, директивною та декларативною комунікативними інтенціями. Іманентною рисою емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ є диз'юнкція в структурі цих комплексних мовленнєвих актів іллокутивного та пропозиційного компонентів експресива, що можливе завдяки прагматичній ємності окличної інтонеми.

4. Взаємодія експресивної та асертивної іллокутивних сил у прагмасемантичній структурі емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ спрямована на реалізацію бажання мовця виразити певну емоційну реакцію разом із впевненістю щодо факту, вираженого в пропозиції. Пропозиційна установка таких комплексних мовленнєвих актів відображає вплив емоційного стану мовця на вибір раціональних способів презентації його переконань. ОВ з іллокутивною силою асертації можуть поєднувати в своїй прагмасемантичній структурі страх чи радість, роздратування і задоволення мовця та його бажання підтвердити або спростувати певний факт, зробити висновок, погодитися чи заперечити, висловити сумнів чи впевненість щодо події, яка сталася або має відбутися.

5. Поліінтенціональні ОВ, що поєднують експресивну та комісивну іллокутивні сили, реалізують неконвенційні імплікаційні мовленнєві акти, де комунікант виражає емоційні переживання з приводу причин зобов'язань або самих зобов'язань, які він бере на себе. Прагнення мовця виразити будь-який емоційний стан та бажання сповістити про обіцянку, ініціативу або погрозу знаходять відображення в схемі пропозиційної установки ОВ. Відношення між буквальним та актуальним мовленнєвими актами емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ визначаються як причиново-наслідкові. Буквальний мовленнєвий акт комісива є наслідком певного попереднього емоційного стану, що виражається експресивною іллокутивною силою ОВ.

6. Поєднання експресивного та директивного іллокутивних актів у емотивних та емоційно неінтенсивних ОВ спричинене комплексною інтенцією мовця виразити його емоційні переживання та спонукати співрозмовника до виконання певних дій. Інтеграція іллокутивних сил у цих поліінтенціональних ОВ спирається на пропозиційні установки, зорієнтовані перш за все на перлокутивний ефект мовленнєвих актів, залежно від чого обирається категоричний чи некатегоричний спосіб впливу на співрозмовника у поєднанні з емоцією відповідного типу – гнівом, роздратуванням, тривогою чи співпереживанням.

7. Успішне здійснення комплексних мовленнєвих актів ОВ, у яких комбінується декларативна та експресивна іллокутивні сили, гарантує тотожність між пропозиційним змістом висловлень та реальністю. Емоційні переживання радості, щастя, гніву або роздратування мовця з одночасною реалізацією декларативного мовленнєвого акту проектується на прагмасемантичну структуру полііллокутивних ОВ, компоненти яких пов'язані причиново-наслідковими відношеннями або об'єднані навколо спільної пропозиції, вираженої окличним висловленням.

Основні положення розділу відображені в статтях дисертанта [144; 148; 149; 303; 304].

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКЛИЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Останнє десятиріччя ознаменувалося стрімким зростанням інтересу лінгвістів до дискурсу як в структурно-граматичному [247; 299] і комунікативно-функціональному [1; 236; 316], так і в соціолінгвальному [7; 171; 294], когнітивному [115; 233; 251; 276; 295, с. 6; 309; 320] та лінгвокультурологічному аспектах [203]. Багатоплановість явища дискурсу сприяла переосмисленню його місця в системі таких традиційних понять, як мовлення, мовленнєвий жанр, текст та висловлення [25; 111, с. 7–25; 170, с. 36–43; 207, с. 19–26; 214; 235, с. 23–25; 250; 277], а також становленню міждисциплінарного дослідження його проблематики з увагою не тільки до таких соціальних факторів, як погляди та настанови мовців, їх соціальний, етнічний та гендерний статус, а й до особистісних характеристик комунікантів, включаючи їхні наміри, почуття та емоції [59, с. 27–32; 77; 183; 197; 201].

Питання особливостей перебігу емоційної дискурсивної взаємодії комунікантів визначили завдання цього розділу як дослідження на прикладі ОВ епістемологічного апарату емоційної комунікативної інтеракції в рамках стратегій і тактик мовців.

3.1. Стратегії емоційних інтеракцій у діалогічному дискурсі з окличними висловленнями

Виходячи з позицій системно-діяльнісного підходу до дослідження дискурсу, важливими для опису діалогу та його комунікативних одиниць у прагматичному аспекті є феномени комунікативної стратегії і тактики, які стали невід’ємними складовими аналізу дискурсу [56, с. 35–39; 60, с. 112 – 114; 73; 93; 31; 143; 192], але на сьогодні всебічного опису діалогічного дискурсу з емоціональним компонентом ще не існує.

Комунікативна стратегія визначається у нашому дослідженні як макроінтенція, глобальне завдання мовця [104, с. 37] або як комунікативна настанова мовленнєвої поведінки мовця [68, с. 136]. **Тактика** комунікативної взаємодії становить, відповідно, одну або серію мовленнєвих дій (тактичних прийомів) у межах обраної стратегії, з якою тактика перебуває в родо-видових відношеннях. Важливою характеристикою стратегії є її кореляція з плануванням та реалізацією схеми комунікативної взаємодії, в той час як тактика із сукупністю її прийомів сприяє ефективності реалізації обраної стратегії.

Оскільки завдання повної інвентаризації комунікативних стратегій і тактик досі не розв’язане, актуальним у світлі цього дослідження є визначення стратегічних напрямів та способів їхньої реалізації під час емоційної комунікативної взаємодії.

3.1.1. Особливості планування емоційної взаємодії комунікантів.

Зміна акцентів лінгвістики сьогодення від іманентної парадигми до ідеографічного підходу пов’язує специфічність комунікації з її суб’єктом. У центрі вивчення ідеї суб’єктності опиняється система глибинних причин знакового конструювання, в якому опосередковано експлікуються зміст свідомого та підсвідомого і їх роль у вирішенні комунікативних завдань.

Спілкування – це процес встановлення та підтримання тими чи іншими засобами цілеспрямованого – прямого чи опосередкованого – контакту між

людьми, так чи інакше "пов'язаними один з одним у психологічному відношенні" [119, с. 63]. Процес обміну інтенціями має діалогічну структуру, тому, відповідно, найважливішою складовою інтенціонального стану є спрямованість інтенції мовця на співрозмовника.

Інтенціональність як специфічна онтогенетична якість мовлення має два рівні: перший пов'язаний з мовленнєвою екстеріоризацією внутрішніх станів, а другий – зі ставленням до зовнішнього світу (світу людей) [196, с. 11]. З одного боку, активність суб'єкта спрямована на озвучення змісту, що міститься в його свідомості, і відображає намір мовця виразити свій інтенціональний стан [147, с. 428] та "загальнопрагматичну настанову" [92, с. 12]. З другого боку, специфіка індивідуальних інтенцій визначається тим, які об'єкти обирає суб'єкт та як він до них ставиться. Форми вираження таких відношень найрізноманітніші, оскільки інтенції – це тонка субстанція, а тому потребує гнучкості у доборі мовленнєвого інвентарю для їх вираження.

Будь-яка форма людської діяльності в рамках прагмалогіки визначається як така, що спрямована на досягнення певної **мети** та **цілей**. Серед основних фаз мовленнєвої діяльності виділяються: орієнтація мовця в ситуації, що вимагає "стратегічних" комунікативних здібностей планування з використанням "тактичних" умінь, та безпосередньо мовленнєва реалізація у процесі спілкування. Потужний концептуально-логічний апарат для дослідження і пояснення діючих у мовленні іллокутивних, перлокутивних, дискурсивних, інтеракційних та інших комунікативних та квазікомунікативних сил робить необхідним виділення такої одиниці мовленнєвого спілкування, як комунікативна стратегія [192].

Згідно з позицією Т. А. ван Дейка **комунікативна стратегія** як невід'ємний компонент когнітивних планів [65, с. 272] являє собою сукупність певних послідовних дій та включає мету (чи цілі) взаємодії. Виходячи з інтеракційного характеру комунікативної стратегії, О. Г. Пироженко визначає її як реалізацію думки та інтенції мовця, що виявляється у дискурсі, а вибір засобів її реалізації залежить від мети та інтенції мовця [143, с. 152]. У свою чергу, інтенція

визначається як намір, що ініціює комунікацію, а мета – завжди розуміється як кінцевий результат комунікативної взаємодії.

Цілі пов'язані між собою певними ієрархічними відношеннями. З одного боку, можна виділити кінцеву мету та супровідні цілі, що сприяють досягненню кінцевої мети. З другого боку, можлива порівнева стратифікація: мотиви, прагнення, зацікавленість та діяльний блок [251, с. 53]. Ієрархічні відношення підкріплюються зв'язком часу з цілями, коли цілі можуть відображати реалії, яких ще не існує, але які повинні бути створені, а також таких, які об'єднують теперішнє з майбутнім [там само]. У цьому разі час матиме вигляд лінії, початком якої є інтенція, а кінцем – досягнення мети. Отже, **стратегічна** комунікація *інтенціональна, контрольована, скеровувана, обирана та цілеспрямована* [276, с. 288–300], але не обов'язково продумана. Комунікативна стратегія, таким чином, організовується навколо цілей та планів мовця, однак без постійного та повного когнітивного включення інтерактанта в процес визначення цілей та планування.

Планування розмови не обов'язково пов'язане з усвідомлюваними ментальними процесами, проте воно є визначальним фактором комунікативної стратегії. Фундаментальність процесу планування визначається онтогенетичною специфікою зв'язку когніції з настановами подальшої поведінки мовця [309]. У процесі інтеракції мовці обирають між двома векторами процесу планування: "зверху-донизу" ("top-down") та "знизу-догори" ("bottom-up") з перевагою першого типу планування [232, с. 95–110]. Така тенденція виходить з прагнення до економії зусиль під час підстановки змінних у вже готові конструкти мовленнєвої поведінки в певних комунікативних ситуаціях. Інтерактанти розпочинають мовленнєву взаємодію, орієнтуючись тільки на загальні цілі та нечіткі плани, спеціальні тактики підбираються залежно від перебігу комунікації та числених когнітивних операцій, що її супроводжують (слухання, пошуки в пам'яті, конструювання, моніторинг дій партнера і т. ін.) [297]. Абстрактність планів комунікативної взаємодії, на нашу думку, пов'язана з існуванням лише начерків майбутньої інтеракції, що можна визначити в поняттях **метацілей** або **глобальних інтенцій**.

У рамках емоційної взаємодії особливо чітко розмежовуються метацілі конфліктності та дружелюбності, в яких мовці, керуючись глобальними інтенціями, реалізують власні прагматичні цілі. Аналіз зібраного нами мовного матеріалу дозволив виділити такі кооперативні та конфронтативні прагматичні цілі емоційної комунікативної взаємодії:

– Кооперативні:

- 1) встановлення та підтримання комфортної психологічної атмосфери взаємодії;
- 2) емоційна розрядка;
- 3) підтримання та поліпшення емоційного стану співрозмовника;
- 4) підвищення самооцінки співрозмовника;
- 5) маніпулятивне залучення мовця до кооперативної емоційної взаємодії та

– Конфронтативні:

- 1) непряме спонукання поділити позицію мовця;
- 2) протиставлення позицій та емоційних станів мовців;
- 3) самоствердження за рахунок пониження самооцінки опонента;
- 4) заподіяння опонентові шкоди.

Дослідження планування дискурсу розширює межі вивчення варіацій висловлень, дозволяючи заглибитись у специфіку факторів, що спричиняють їх розмаїття. Лінгвістичні розвідки "докомунікативного" планування (preconversational planning) [232; 233; 313] визначають його як набір у пам'яті мовця інструкцій різної складності та специфіки, з постійним доступом до нього, а також можливістю розгортання відповідно до певного очікуваного типу мовленнєвої взаємодії. Специфікація планування відбувається за допомогою обраних тактик та залежить від складності обраного плану комунікативної взаємодії. Доказом продуманого планування є добір певних тактик, коли мовці свідомо обирають повідомлення й цілеспрямовано використовують їх для досягнення власних комунікативних цілей та цілей партнерів по взаємодії.

Інтерактивний підхід до вивчення планування комунікативної взаємодії вимагає зосередити увагу на унікальних якостях мовленнєвої інтеракції, а саме: на

активному впливові комунікації на процес планування та на змінах у цьому процесі. Планування діалогічної комунікативної взаємодії (conversational planning) розглядається як намагання індивідуумів хоча б частково вплинути на комунікативні події та спрямувати їх залежно від власних комунікативних цілей, що в результаті приводить до змін швидкості, інтенсивності та композиційних характеристик самого процесу [320, с. 187–201]. Онтогенетична специфіка інтерактивного планування (online planning) полягає у першочерговому когнітивному зосередженні інтерактантів лише на декількох комунікативних ходах [321, с. 195]. Хоча мовець і спирається на готові конструкти комунікативної поведінки, проте залучаються також і дані про аналіз попередніх висловлень партнера з комунікації, а процес характеризується більшою динамічністю та вищим рівнем пристосовуваності. Типологія такого планування базується на ступені креативності самого процесу [322]. Так, з одного боку, можлива імплементація заздалегідь спланованих дій без особливого намагання адаптувати їх до партнера з комунікації, або, з другого боку, – активне конструювання нових акціональних послідовностей.

Емоційна комунікативна взаємодія у діалогічному дискурсі з ОВ вимагає креативного підходу до планування інтеракції, оскільки поведінка інтерактанта не завжди може бути повністю передбачуваною, а тому норми та цілі комунікації визначаються вже в процесі самої комунікації. Характерною рисою інтерактивного планування емоційної інтеракції є не тільки апеляція до вже готових інструкцій комунікативної поведінки залежно від емоційного фону, скажімо – використання ритуалізованих емотивних ОВ у "фатичному метадискурсі" [128, с. 38] чи аксіологічному діалогічному дискурсі, а й осмислений вибір цілей на короткий або довший період взаємодії та конструювання гіпотетичних акціональних послідовностей. Саме неможливість стовідсоткового передбачення поведінки партнера з комунікації у стані радості, веселоців, схвильованості, горя, злості і т.ін., вимагає обов'язкового пристосування планів та підвищення креативності у виборі тактик на декілька ходів наперед. Проте наслідки такого планування можуть бути як бажаними, так і небажаними.

Інтерактивний розвиток емоційного фону комунікативної інтеракції передбачає креативний підхід до планування дискурсивної взаємодії. Ми виділяємо два підходи до *планування емоційної комунікативної інтеракції*:

1) мовці адаптують заготовані секвенції мовленнєвої поведінки залежно від комунікативної та емоційної поведінки партнера;

2) мовці конструюють гіпотетичні акціональні послідовності, якщо реакцію інтерактанта важко передбачити.

Планування у ході розмови може характеризуватися зсувом пріоритетності комунікативних цілей та планів, причиною чого є особливості перебігу комунікативної взаємодії. Розглянемо це на прикладах.

У прикладі (88) мовець 1 – Вів'єн призупиняє наполягати на неможливості самогубства свого колишнього чоловіка, хоча продовжує однозначно дотримуватися версії вбивства. Вона змінює свої плани, розуміючи, що її емоційне задоволення може коштувати їй життя. В ситуації, коли всі підозрюють один одного у вбивстві задля великого спадку, позиція Вів'єн є небезпечною, тому вона різко уриває свої докази й змінює тактику. Важливим фактором зміни планів є, вочевидь, побоювання відкритися перед співрозмовником, оскільки мовець 2, саме той, хто знайшов тіло батька і є найімовірнішим спадкоємцем. Підозри колишньої дружини зростають, коли Джек не поділяє її переживань стосовно батька у ході IV.

(88) **Мовець 1. Хід I:** *"How can the Medical Examiner be so sure it wasn't an accident?" I demanded, my voice rising in my anxiety.*

Мовець 2. Хід II: *"I just told you. There was far too much of everything in his bloodstream, brain, tissue and organs. The stuff had to have been taken on purpose. You can't argue with a toxicology report. Facts are facts, they don't lie".*

Мовець 1. Хід III : *"But he'd never kill himself. Not Sebastian," I protested, truly convinced of this and therefore still disbelieving.*

Мовець 2. Хід IV: *"How can you say that!" Jack snapped impatiently. "You've not been married to him for years, Vivienne. Nor spent much time with him lately. How could you know what was in his mind!"*

Мовець 1. Хід V: *"He was happy," I blurted out. "Very happy that day – "I stopped short, suddenly realizing I did not wish to say any more than this.*

Мовець 2. Хід VI: *"Sebastian happy!" Jack spluttered. "Come off it! He was never happy. Not in his entire life. He was always morose, somber. On the edge. He was a killjoy and a spoilsport. I ought to know. I lived through enough of his moods" (Bradford, DK, 127–128).*

Аналіз комунікативної ситуації та емоційної реакції партнера змусив мовця 2 призупинити свої дії у п'ятому ході *"I stopped short"*. Поштовхом до зміни комунікативної тактики, що є ознакою інтерактивного перепланування, була одностороння негативна емоція роздратування, виражена ОВ у четвертому ході.

Вибір плану комунікативної взаємодії здійснюється згідно з емоційною поведінкою партнера з комунікації, проте можливі перепланування й через емоційні вчинки самого мовця. Подібні процеси ведуть або до зміни глобальної стратегії, або до її відновлення шляхом застосування спеціальних комунікативних тактик і тактичних прийомів, зокрема примирення та вибачення. Приклад (89) є яскравою ілюстрацією добору тактик під час емоційної взаємодії. Працівниця виконавчого комітету розмовляє з матір'ю прийомної дитини про необхідність отримати згоду племені на усиновлення. Знаючи про сильний психоемоційний зв'язок між матір'ю та дитиною та спостерігаючи за особливостями емоційної реакції жінки, мовець 1 змінює імперативний спосіб подачі інформації на роз'яснювальний. Проте після третього ходу мовець 1 виражає за допомогою емоційно неінтенсивного ОВ роздратування через недовіру обраної стратегії.

(89) **Мовець 1. Хід I:** *"Please don't panic. I'm only telling you that your adoption papers may not be valid because you didn't get approval from the tribe. You need that. It might be a good idea to get it".*

Мовець 2. Хід II: *"And what if they won't give it?" Annawake can't think of the right answer to that question.*

Мовець 2. Хід III : *Taylor demands, "How can you possibly think this is in Turtle's best interest?"*

Мовець 1. Хід IV: *"How can you think it's good for a tribe to lose its children!" Annawake is startled by her own anger – she has shot without aiming first. Taylor is shaking her head back and forth, back and forth.*

Мовець 2. Хід V: *"I'm sorry, I can't understand you. Turtle is my daughter. If you walked in here and asked me to cut off my hand for a good cause, I might think about it. But you don't get Turtle"* (Gregory, LH, 76).

Пропущення мовцем 1 ходу є способом виграти час, необхідний для перепланування комунікативної поведінки: *"Annawake can't think of the right answer to that question"*. Внутрішнє роздратування від власного невміння спланувати емоційну взаємодію розвивається в емоцію гніву, що дискурсивно визначається партнером як "з тобою неможливо мати справу" за допомогою паравербальних показників *shaking her head back and forth*. Відмовчування мовця 2 після четвертого ходу дає час для перепланування оборонної тактики на наступальну (див. хід V).

Необхідність конверсаційного перепланування для досягнення поставлених цілей може бути зумовлена також порушенням конвенційних норм емоційної взаємодії. Експліцитне вираження нерелевантної емоції, наприклад, може бути результатом неповноти інформації мовця про екстралінгвістичні обставини комунікативної ситуації (див. (90)).

(90) *The door clicks open and David slides in, followed by Catherine. The two men shake hands, muttering heartily.*

Мовець 1. Хід I: *"Off on holiday?" asks David, nodding towards the bags in the hall. "The plane will never take off with that little lot!" Harry glances at Catherine, surprised.*

Мовець 2. Хід II: *"No, I'm just moving some stuff over to the office for a while. Moving out sort of thing – I rather assumed you knew".*

Мовець 3. Хід III: *Catherine butts in. "We only decided last night ..." Now its David's turn to look surprised.*

Мовець 1. Хід IV: *"I'm lost for words".*

Мовець 2. Хід V: "And you a poet!" *Harry laughs weakly. "Well, I should be going. Sarah, want to come and help me settle in "* Sarah runs to fetch her shoes and David slumps into her empty chair (Bingham, ML, 52–53).

Привітання чоловіків, що вже змирилися з тим, що доводиться ділити одну жінку, мають ритуалізований характер: "*shake hands, muttering heartily*". Намагаючись зняти напруженість, мовець 1 робить спробу пожартувати (хід I), однак емоція не приймається, і блокування плану реєструється у четвертому ході: "*I'm lost for words*". Завдання відновити сприятливий емоційний фон взаємодії переймає мовець 1, використовуючи "ОВ – захоплення як засіб створення ефекту іронії" [91, с. 117].

Проаналізований мовний матеріал дозволив нам зробити висновок, що, крім неочікуваної емоційної реакції співрозмовника або самого мовця, основною перешкодою у запланованому перебігу розмови є "*лакунарна інформація*" [249, с. 339], що й спричиняє комунікативну "запинку". Час, необхідний для інтерактивного перепланування, заповнюється незручними паузами та "психологічним мовчанням" комунікантів [27, с. 48].

У діалогічному дискурсі з ОВ мовці завжди емоційно реагують на появу нової, неочікуваної інформації. Індикаторами конфузів, що виникають у таких емоційних взаємодіях, є паузи ("*there was a complete silence*" (Gregory, LH, 242); "*she pretended she hadn't heard*" (Tyler, BL, 107); "*he held the telephone away from his ear for a few moments and took a couple of deep breaths*" (Gregory, LH, 242); "*Roxanne was overwhelmed*" (Plain, C, 247); "*there was total silence*" (MacInnes, CD, 277), що супроводжуються невербальними показниками розгубленості мовців. Наприклад: "*her blue eyes went wide*" (Drew, ННІ, 1); "*his face red with anger*" (Drew, ННІ, 105); "*there wasn't a hint of smile on her face now*" (Marton, GSM, 140); "*he reached forward, but then recoiled as his head thudded*" (Gregory, LH, 44); "*she flinched away*" (Follet, TT, 131); "*his mouth fell into a gape as he looked her up and down*" (Cookson, RN, 187). Причиною збентеженості мовця може бути неочікувана поведінка чи емоційна реакція партнера з комунікації або якась нова інформація. Розгубленість у плануванні наступних ходів супроводжується пристосовуванням прагматичних цілей до ситуації, а

непевність мовця щодо процедур розгортання інтеракції поєднується з наданням ваги цілям самоідентифікації.

Невербальна поведінка комунікантів у наведених вище прикладах повністю відповідає характеристиці показників фізіомоторики мовців у стані емоційного здивування [86, с. 195]. Цей факт дозволяє стверджувати, що інтерактивному переплануванню передуює саме емоційний тон подиву як відчуття приголомшення при зустрічі з чимось неочікуваним [89, с. 191]. При цьому виділяються дві стадії розвитку емоційного тону подиву: спочатку затримується розвиток думки, що є неприємним відчуттям, а потім спостерігається приплив думок і несподіваних уявлень. До відчуття подиву приєднується усвідомлення складності пристосування нових уявлень до вже існуючих. Важливим також є той факт, що подив, вимагаючи нового підходу до оцінки ситуації, спрямовує думку мовця до збережених у його пам'яті уявлень про подібні стани. Характерним у таких випадках є використання мовцем вже готових конструктів комунікативної поведінки, зокрема стандартизованих висловлень, характерних для певної комунікативної ситуації.

Проаналізовані фрагменти діалогічних дискурсів з ОБ дозволили нам встановити закономірність використання афективних та емотивних ОБ як стандартизованих засобів трансляції конденсованих інтенсивних емоцій у ситуаціях перепланування мовцями перебігу комунікативної взаємодії. Для відображення подиву відзначено такі випадки використання ОБ: "*No! It can't be!*" (Follet, TT, 269); "*Eeh! My! Well!*" (Cookson, RN, 187); "*Good gracious!*" (Cookson, RN, 290); "*No kidding!*" (Bradford, DK, 280); "*You're joking!*" (Marton, GSM, 87); "*Oh! Damn! Ruth! What a time to tell me! Darling!*" (Gregory, LH, 44); "*Oh! My dear!*" (Gregory, LH, 187); "*Dear God!*" (Brooks, GE, 23); "*Good god!*" (MacInnes, CD, 277); "*Really!*" (MacInnes, CD, 66) і т.ін. Важливою характеристикою комунікативної поведінки мовців у діалогічному дискурсі з ОБ, де були помічені нами випадки зміни тактики емоційної взаємодії, є плутана та суперечлива мова інтерактантів, елементи емоційного повтору й парцеляції. Наприклад:

(91) "*There's only one problem. I don't have a fiancée. So here's my proposal. You need five thousand dollars, I need an actress. Sound workable to you?*" *The color*

drained from Stephanie's face. "You mean, you want me to ... You're joking!" "I've never been more serious." "No," she said quickly. "No, I couldn't" (Marton, GSM, 140).

Спантеличення мовця та необхідність виробити новий план взаємодії передають плутане мовлення, використання монопропозитивним ОВ, а також запинка (див. (91)).

У іншому прикладі (92) екстралінгвістичні показники реакції мовця на нову інформацію *turning towards her, reached forward, head thudded* підкріплюються парцельованим ОВ:

(92) *There was a silence. "What?" Patrick said, turning towards her. "I'm pregnant," Ruth repeated. He reached forward but then recoiled as his head thudded. "Oh! Damn! Ruth! What a time to tell me! Darling!" She sat out of arm's reach on the window seat* (Gregory, LH, 44).

Отже, зміни у тактиці мовців під час емоційної діалогічної взаємодії супроводжуються екстеріоризацією емоційного тону подиву за участю таких позалінгвістичних засобів, як паузи та психо-фізіологічні показники стану комунікантів, а також за допомогою стандартизованих афективних та емотивних ОВ. Використання заготованих секвенцій мовленнєвої поведінки заощаджує час для внесення поправок до обраної тактики, а також підкреслює первинність емоційного реагування, що завжди передує когнітивній обробці певного лінгвістичного та екстралінгвістичного матеріалу. Перепланування перебігу взаємодії може також спричинити видозміну глобальної інтенції мовця.

Неконкретизовані плани на початку взаємодії визначаються лише глобальною інтенцією мовця, тоді як подальший перебіг інтеракції передбачає включення когнітивного регістру та потребує з'ясування цілей самоідентифікації та кінцевої мети комунікативної інтеракції, а також пов'язаних з ними позалінгвальних цілей. Тому реалізація завдань емоційної взаємодії вимагає повного включення мовців у процес інтеракції із використанням не лише підсвідомих інтенцій, а й розумових операцій аналізу комунікативного дискурсу.

3.1.2. Конвенційні норми та основні стратегії емоційних інтеракцій.

Людина у процесі пізнавальної діяльності певним чином виражає своє ставлення до явищ навколишнього світу. Відображення й оцінка екстралінгвістичних факторів, що впливають на безпосереднє спілкування, настанови партнерів з відображенням їх міжособистісних відносин – увесь комплекс діалогічних взаємодій в просторі дискурсу вимагає від комунікантів суб'єктивних суджень, іноді представлених у формі відчуттів та емоцій. Суб'єктивні за своєю онтологічною сутністю, особистісні переживання соціалізуються, об'єктивуючись у фонетичній, лексичній, граматичній, а також невербальній формі.

Окличні висловлення є одним з найуспішніших засобів об'єктивації відчуттів та суджень комунікантів, оскільки вони за своєю природою близькі як для когнітивної, так і для емотивної форм існування думки. Необмежені можливості ОВ як трансляторів, з одного боку, різних емоцій, а з другого – різних когнітивних інтенцій є визначальними для аргументації існування гештальту емоції та когніції як інтерпсихологічного феномену. Емоційність є іманентною рисою діалогічного дискурсу з ОВ.

Однак постулатом сучасної емотіології визнано соціальну природу емоції як ситуативного самовідчуття (self-feeling), що виникає в результаті соціальної взаємодії індивідуумів і спрямоване на інших учасників інтеракції [302, с. 143]. Емоції – це соціально регульований феномен людського життя [328, с. 4]. Під час будь-якого акту соціальної взаємодії ступінь інтенсивності емоцій мовці обирають відповідно до своїх взаємовідносин, у свою чергу емоції виражаються, інтерпретуються і розвиваються в процесі інтеракції. Дискурс є видом соціальної взаємодії, в якому інтеракціональний резонанс складає основу будь-якої емоційної взаємодії, а людські відчуття та почуття чинять вплив, а іноді навіть і визначають комунікативну поведінку та перебіг комунікації. Таким чином, варто говорити про дві сфери існування емоцій. По-перше, їх можна розглядати в індивідуальнісній системі як засоби вираження внутрішнього психічного стану, по-друге, – як соціально цінні елементи. В першому розділі окличні висловлення

були розглянуті під кутом зору вираження внутрішніх переживань та емоцій. Тепер потрібно проаналізувати, яким чином вони виражаються в структурі ОВ, та в який спосіб вони впливають на перебіг комунікації.

Свідоме регулювання використання експресивно-оцінних мовних засобів є характерною рисою англomовної комунікації, зумовленої прагматичною настановою на емотивність [87, с. 18]. Отже, наявність ОВ в діалогічному дискурсі є чітким показником емоційності учасників інтеракції, що дозволяє визначити функцію та значущість емоційної маніфестації. Увага фокусується на тому, яким чином емоції виражаються, взаємоінтерпретуються та розвиваються у процесі взаємодії, а також на навичках комунікантів виражати, інтерпретувати та змінювати емоції.

Емотивний компонент ОВ є функціонально значущим елементом взаємодії у діалогічному дискурсі. Концептуалізація емоцій у дискурсивних реаліях відображає не лише множинність внутрішніх психологічних процесів, а й соціальну базу емоцій, тобто правила емоційності, що регулюють адекватність відчуттів, їх вияв та розвиток емоцій у процесі комунікації [269].

Вираження емоцій в просторі дискурсивної взаємодії певним чином сигналізує про ініціацію інтеракції, оскільки продемонстрована емоція стає доступною для обох сторін діалогу і потребує подальшого розвитку. Наприклад, вияв недоброзичливості є початком вербальної агресії (погроз, звинувачень та можливої фізичної розправи), а вираження симпатії є прелюдією до отримання задоволення від комунікативної взаємодії. Такі емоційні ініціації або заміщують певні мовленнєві акти, або започатковують певні вербальні або фізичні дії мовця [302, с. 146]. Мовленнєва та фізична форми вираження емоційного стану мовця можуть бути представлені одночасно, або кожна зокрема. Так, у прикладі (93) "сяючий" погляд та широко розкриті руки є відображенням відвертої радості від зустрічі та виражають бажання обійняти партнера по взаємодії.

(93) *As she approached, her mother appeared in the doorway, beaming. "I thought I heard a car at the door." She flung open the screen door and both of her arms. "Tess, honey, you're here!" "Hey, Mama." Tess vaulted up the three steps and scooped her mother up hard* (Spencer, STG, 159).

Емотивне окличне висловлення озвучує неприховні позитивні емоції та підтверджує значення мимики та кінесики: *beaming, flung open both of her arms*, які передують мовленнєвому вираженню емоційного стану комуніканта. Дискурсивний акт вираження емоції радості ініціює кооперативну мовленнєву взаємодію комунікантів.

У прикладі (94) фізичні дії мовця, що виражають його різко конфронтативне ставлення до партнера з взаємодії, знаходять своє продовження у вербальному акті погрози:

(94) *A hand came flying down and slapped her face hard. ... She'd never been slapped before. "Stopycrying!" the eerie voice was closer. <...> She was being pinned down now, and she was too weak to fight back (Patterson, CS, 91).*

ОВ, ужите в цьому фрагменті дискурсу, виражає бажання мовця-агресора залякати інтерлокутора, що підкріплюється особливою голосовою модуляцією *the eerie voice* і сигналізує про дисонанс комунікативного акту.

Як видно з наведених вище прикладів, емоції не лише є виявом індивідуального психо-фізичного стану, але служать основою для визначення та опису процедур комунікативних ходів, що плануються. Для того, щоб зрозуміти індивідуальний вияв емоції та або припинити інтеракцію, або продовжувати спостерігати за розвитком емоції чи взагалі відмовитися від інтерпретації емоцій, мовцям не потрібні жодні спеціальні гальванічні датчики чи покажчики тиску й серцебиття. Ритуалізований контроль і управління процесом вираження емоцій і визначення їх інтенсивності здійснюються нормами, прийнятими в кожному соціумі. Інтерактанти, виражаючи свій емоційний стан, мають керуватися результатами розв'язання системи рівнянь із такими змінними, як:

- ситуація;
- самоідентифікація;
- естетичні міркування та
- сприйняття публікою.

Соціальна база емоцій стає зрозумілою, якщо розглянути конвенційні норми емоційності індивідуумів: правила вибору емоцій, правила маніфестації, релевантності та кодифікації емоцій [260, с. 82–83].

Правила вибору емоцій визначають тип та інтенсивність емоцій, відповідних та соціально прийнятних для певного типу ситуації з точки зору як мовця – носія емоції, так і інших учасників комунікації. У праці К. Р. Шерера акцентується наявність досить чітких культурологічних очікувань щодо відповідності певної емоції та її інтенсивності у конкретній ситуації [312, с. 360–361]. Дж. Коултер, у свою чергу, зазначає, що типи ситуацій парадигматично пов'язані з типами емоційних реакцій, які є прийнятними для кожного конкретного соціокультурного середовища. Загальним правилом вибору емоції є такий алгоритм:

Якщо ситуація інтерпретується як X,
то відповідною та соціально-очікуваною
поведінкою буде вираження емоції типу Y [240, с.133].

Правила маніфестації регулюють тип та інтенсивність емоцій, які припустимо оприлюднити незалежно від тих почуттів, які насправді переживає людина. Наприклад, в андроцентричному світі це стосується накладення табу на вираження болю сльозами в чоловіків.

Правила релевантності регулюють добирання мовцем типів емоцій та способів їх вираження у відповідь на певні емоції співрозмовника. Конвенційна умова релевантності та адекватності емоційних станів комунікантів виключає, наприклад, неприховний стан веселості на фоні печалі та смутку з приводу втрати близької людини партнером по взаємодії.

Правила кодифікації описують та визначають, яку саме поведінку можна визнати маніфестацією певних емоцій. Правила стосуються як визначення поведінки якою можна виражати емоції, так і арсеналу індикаторів поведінки комуніканта, які дозволяють інтерактантам розпізнавати ту чи іншу емоцію.

Система правил емоційності регулює не лише поведінку індивідуумів у вираженні емоцій, підпорядковану соціальним нормам та конвенціям, а навіть

виникнення емоцій у інтерактантів. Якщо ж особистий досвід емоційної реакції не знаходить підтримки в системі правил емоційності, узгодження загальних вимог емоційної поведінки та індивідуальних виявів емоцій здійснюється за допомогою особистісної системи регуляції емоційності [260, с. 87–93].

Таким чином, не тільки мовленнєва поведінка підлягає суворим вимогам правил, а й емоційна діяльність тримається на системі норм, причому цікаво зазначити, що в різних мовах як конвенції емоційної поведінки, так і емотивна термінологія різняться. Специфіка мовленнєвої гри, яку ведуть інтерактанти під впливом певної емоції, знаходить відображення у кількості можливостей вербальної кодифікації їхнього психічного стану. Так, в англійській мові для вираження злості нараховується 150 виразів, а для висловлення почуття кохання – приблизно 300, дослідження англійського емотивного лексикону вказує також на те, що існує понад 100 доступних способів для передачі кожної з базових емоцій [279, с. 110]. Якщо ж, гіпотетично, включити також невербальні способи трансляції емоцій, то кількість таких можливостей значно зросте.

У процесі комунікативної взаємодії дві (або більше) особистості починають вибудовувати деяке "спільне психологічне середовище" та "єдину емоційну подію", де започатковуються творчі процеси взаєморозкриття і взаєморозвитку [100, с. 36]. У межах такого спільного психологічного середовища за допомогою спеціальних комунікативних стратегій і тактик інтерактанти вирішують специфічні комунікативні та позалінгвальні завдання. Можна виділити три основних класи таких завдань: *маніфестація*, *інтерпретація* та *інтерактивний розвиток емоцій*. Маніфестація емоцій за допомогою ОВ може відбуватися або через називання, або шляхом невербального вираження мовцями свого емоційного стану, що було нами розглянуто в попередніх розділах дисертаційного дослідження. У рамках дискурсологічного аспекту нас цікавить інтерпретація та розвиток емоцій в інтерактивному просторі комунікативної взаємодії.

Інтерпретація відчуттів та емоцій є постійним завданням емоційної інтеракції комунікантів, а її результати впливають на подальший хід взаємодії. Крім "реконструкції" емоцій та відповідних фізіологічних і поведінкових

реакцій комуніканта [41, с. 53–54], інтерпретація емоцій передбачає також приписування емоцій партнерові з комунікації незалежно від наявності їх індикаторів. Досліджений фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що в більшості ситуацій відчуття та емоції приписуються інтерлокуторові більш-менш релевантно, а будь-яка поведінка під час емоційної взаємодії вважається індикатором того чи іншого відчуття чи емоції, на основі чого і відбувається планування наступного перебігу інтеракції. Проте навіть якщо індикаторів емоції взагалі немає чи вони не сприймаються як такі, емоції можуть приписуватися на основі:

- 1) правил емоційності, що визнаються застосовними для цієї конкретної ситуації;
- 2) проектування власних відчуттів на інший суб'єкт (див. (95)) та
- 3) передбачення потенційної емоційної реакції співрозмовника на певний емоціогенний фактор (див. (96)).

У прикладі (95) ОВ, що виражає непряме спонукання до продовження пошуків, накладається на емоційний фон хвилювання та переживань за зниклих працівників:

(95) *"Commander, this is Zackary Scott. I'm the owner of the **Kelda Scott**." Zack paused a moment. "Skipper, we're still missing fifty-two people – they've got to be somewhere!" "I understand, Mr. Scott. We've got all of our resources looking right now." The Coast Guard officer hesitated. He didn't want to say what he was thinking but he knew it had to be said. "Sir, we're all praying for your missing crew, but I think you'd better be prepared for the worst"* (Layton, В, 48–49).

Інтерпретація офіцером психічного стану власника платформи апелює до правил емоційності, що відповідають даній ситуації, а також до перенесення власних почуттів на інтерактанта. Відчуваючи пригнічений стан співрозмовника, керівник пошукової групи запевняє у готовності задіяти всі ресурси для продовження операції, проте, остерігаючись реакції партнера з комунікації (*hesitated*), прагне заздалегідь підготувати його до найгіршого.

У прикладі (96) упевненість мовця в необхідності власних дій, яка виражається в ОВ, є свідченням твердості намірів мовця. Враховуючи саме цю

рису індивідуальної характеристики інтерактанта "*He understood what Claudel was feeling*", мовець сприймає настанову як належну та погоджується без заперечень: "*There was no arguing with that mood, even if it belonged to a man whose arm wasn't fine enough to let him pilot his own plane*".

(96) "*Can't talk much now. But all is well.*" <...> "*The doctors have fixed the arm. So where do we meet? I mean it, Bob. I mean it. Now, where?*" "*Where we arrived. Early afternoon, possibly. Say two o'clock?*" "*We'll have to buy a couple of tickets. But don't talk me out of leaving! Meet you at two – or whenever you can. I'll wait.*"

There was no arguing with that mood, even if it belonged to a man whose arm wasn't fine enough to let him pilot his own plane. "Okay," said Renwick, ending his call. He understood what Claudel was feeling: if he had missed the action, then he damned well wanted to be the first to hear the details (MacInnes, CD, 291–292).

Співвідношення емоційного наміру мовця та емоційної реакції співрозмовника характеризується поняттям "емотивної динамічної еквівалентності" [50, с. 241]. Наслідком маніфестації, з одного боку, та інтерпретації, з другого, є інтерактивний розвиток емоцій у комунікативній взаємодії, який може привести або до зростання інтенсивності емоцій, або до їх згасання залежно від успішності інтеракції чи інтенцій комунікантів. Спираючись на принцип типологізації стратегій "інтерактивного розвитку емоцій" мовців, сформульований для терапевтичного дискурсу Р. Філером [260, с. 93], ми розробили класифікацію стратегічної спрямованості емоційної взаємодії комунікантів, яка поділяє стратегії на чотири типи, що будуть розглянуті детальніше.

1) **емоційно-консолідаційна стратегія включення в емоцію** належить до таких стратегій, в яких інтерактант сприймає виражену емоцію як відповідну ситуації і поділяє її. Соціальний контекст, який задає нормативи і координати такої психологічної діяльності, створює єдиний емоційно-мотиваційний фон, який сприяє кооперативній комунікативній взаємодії. Це стратегія співробітництва, і провідним прийомом у ній є прийом *співчуття*, що ілюструє приклад (97):

(97) *When Mitch turned to her, there were tears on his beard-stubbed cheeks. Shay held him, her hands moving gently up and down his heaving back, her tears*

flowing as freely as his.

Мовець 1. Хід I: *"How can I write about this bastard?" he demanded once, in raspy horror. "It makes me sick just to think about him!"*

Мовець 2. Хід II: *Shay caught Mitch's strong face in her hands and held it firmly. "You have to write about him, Mitch, because there are a lot of other psychos out there and if one woman recognizes the type and stays alive because of it – just one woman, Mitch – it will be worth all the pain!"*

Мовець 1. Хід III: *"I can't do it!" Mitch roared, and then a grating sob tore itself from the depths of him. He shuddered in Shay's arms.*

Мовець 2. Хід IV: *"Dammit, I can't do it anymore!" (Miller, RR, 191).*

У фрагменті діалогічного дискурсу (97) оповідь чоловіка вражає жінку, і вона "включається" в емоційний реєстр болю та моторошності *her tears flowing as freely as his*. Залучення до обраної стратегії тактики *емоційної аргументації* з використанням емоційно неінтенсивного ОВ посилює її ефективність, бо співрозмовник у стані сильного психічного збудження спроможений сприйняти лише емоційно насичене мовлення. Результатом комунікативної емоційної взаємодії цього плану є катарсис, що, крім мовленнєвого вираження *I can't do it!*, має й екстралінгвістичне представлення *then a grating sob tore itself from the depths of him*. Розвиток емоційного фону взаємодії в межах спільного психологічного простору комунікантів викликає наростання інтенсивності емоції до рівня афекту, а згодом – до "емоційної розрядки" і затихання емоції (див. рис. 3.1).

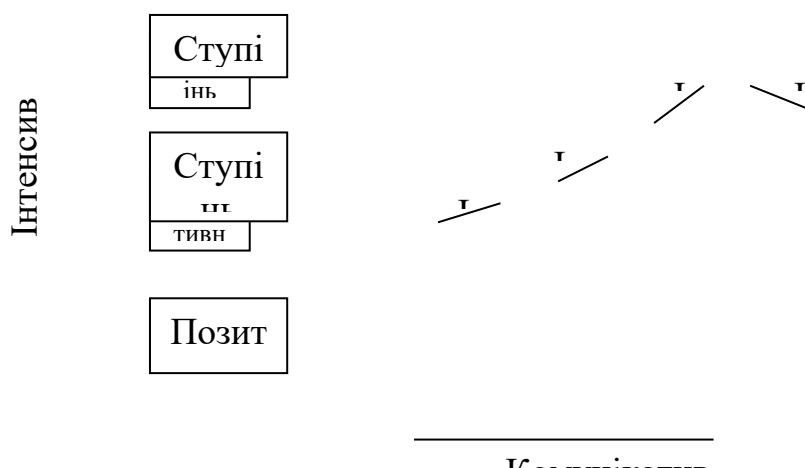

Рис. 3.1. Динаміка інтенсивності емоційного фону взаємодії при застосуванні стратегії включення в емоцію

Комунікативна взаємодія між інтерактантами починається у просторі підвищеної емоційної інтенсивності (*there were tears on his beard-stubbed cheeks*). Емоційно-оцінні слова й вирази, такі як *bastard* та *It makes me sick*, а також емотивне ОВ разом із супутніми екстралінгвістичними показниками психічного стану мовця 1 у першому комунікативному ході сприяють та водночас відображають наростання інтенсивності емоційного фону комунікації. У другому ході взаємодії мовець 2 продовжує комунікативно підсилювати стан емоційного напруження, використовуючи емоційно неінтенсивне ОВ та підкріплюючи його діями: "*caught Mitch's strong face in her hands and held it firmly*". Завершальна стадія емоційної комунікативної взаємодії характеризується станом афекту (хід III) та спадом емоційного напруження (хід IV), індикаторами розвитку емоційного фону слугують емотивні ОВ та екстралінгвістичні показники психічного стану мовця 1. Загалом застосування мовцями комунікативної стратегії включення в емоцію має ефект підвищення самооцінки співрозмовника та поліпшення його емоційного стану.

Застосування решти стратегій спричиняє те, що емоційні переживання мовців модифікуються та розвиваються паралельно або співвідносно, проте динаміка спільного емоційного фону комунікативної взаємодії характеризується не лише зміною інтенсивності, як за емоційно-консолідаційної стратегії, а й типом та полюсом емоційної реакції.

2) **емоційно-протиставна стратегія аналізу адекватності емоції** належить до стратегій, в яких обраний тип емоційного реагування з його інтенсивністю є предметом обговорення або аналізу. Метою мовця в межах цього стратегічного спрямування є пряме або опосередковане спонукання співрозмовника до зміни його психічного стану. У прикладі (98) мовець 1 у першому комунікативному ході в ОВ не стільки відмовляє своїх товаришів від небезпечної прогулянки, скільки передає свій страх та переживання.

(98) **Мовець 1. Хід I:** "*I can't believe we're doing this!*" said Bess. "Steve has

told us repeatedly not to go to Horse Island. And here we are, taking an afternoon trip there! Nancy, it just isn't safe!

The girls had checked out a canoe at the boat hose and were paddling away from shore. Bess was sitting on the bottom of the canoe between Nancy and George, who were paddling.

Мовець 2. Хід II: *"I told you, you didn't have to come," Nancy said to Bess over her shoulder.*

Мовець 1. Хід III: *"What? And let you go all alone? Forget it!" Bess replied.*

Мовець 2. Хід IV: *"We couldn't do that, could we, George?" (Drew, ННІ, 59).*

Відповідь мовця 2 у другому ході підкреслює невідповідність ситуації емоції страху, чи принаймні її інтенсивності. Посилення емоції страху у мовця 1 та наростання емоційної напруженості взаємодії (ходи I, III) (див. рис. 3.2),

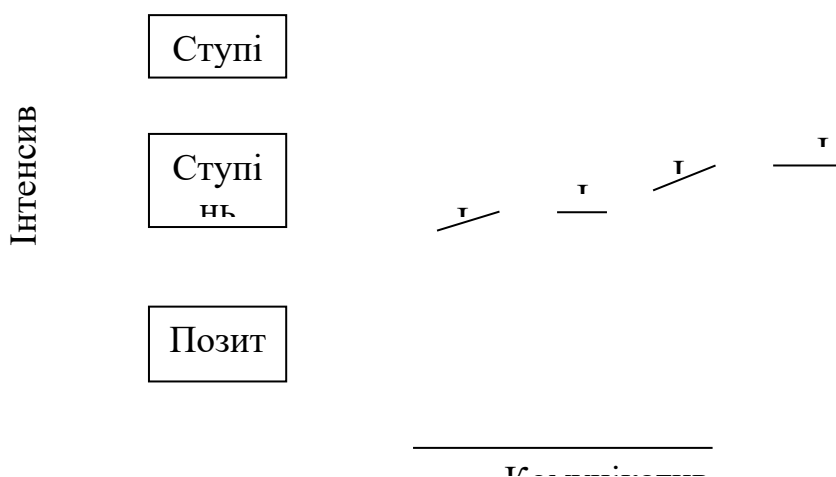

Рис. 3.2. Динаміка інтенсивності емоційного фону взаємодії при застосуванні стратегії аналізу адекватності емоції

що відображається та водночас індукується ОВ, модифікується, знижуючись під впливом раціональної аргументації мовця 2 (ходи II, IV). Застосування емоційно-протиставної стратегії характеризується відстороненістю мовця від переживань співрозмовника. Обговорення адекватності відчуттів мовця базується на підходах емоційної відповідності / невідповідності та виправданості / невиправданості шляхом імпліцитної або експліцитної апеляції до правил емоційності. Предметом обговорення є насамперед сама емоція, а не тільки її маніфестація. Стратегія аналізу адекватності емоцій, таким чином, виявляє соціальну природу емоцій та демонструє можливість модифікації емоцій у процесі комунікативної взаємодії.

3) емоційно-роз'єднувальна стратегія сумнівів у адекватності емоції застосовна у ситуаціях, коли емоції мовця або їх інтенсивність не сприймаються співрозмовником як відповідні. Основною характеристикою емоційно-протиставних стратегій є егоцентричність поведінки мовців, а тому глобальним завданням інтерактантів є емоційна опозиція. Розглянемо це на прикладі.

У прикладі (99) чоловік дорікає дружині за її недостатню увагу до сина і сподівається на її засмучення та розчарування як емоційну реакцію та на виправдовування – як вербальну. Дружелюбність чоловіка та бажання змінити співрозмовницю виражається ОВ (хід II), де мовець апелює до необхідності зорового контакту *look at me*. Мовець 1, однак, реагує агресивно, зі злістю та роздратуванням, сприймаючи критику як звинувачення у свій бік (хід III).

(99) **Мовець 1. Хід I:** *"Are you saying I don't love my own son?"*

Мовець 2. Хід II: *"I'd never say that. But you don't seem comfortable with him. You close up somehow; you're not open –" ... "Sybille, look at me! You're not home enough to be anything of a mother. When you are here, you pay damn little attention to Chad; you even have trouble holding him for very long. You get tired, or bored, or you start thinking of all the other things you could be doing. You –".*

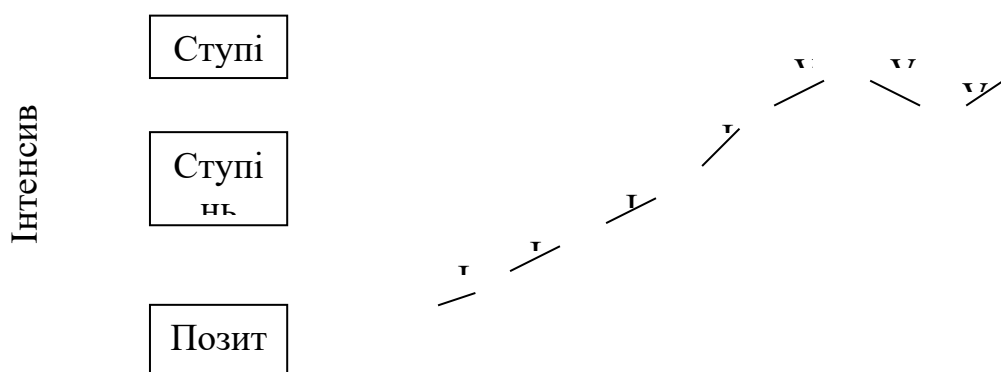
Мовець 1. Хід III: *"You're doing it again!" she said furiously. "Saying I don't love him!"*

Мовець 2. Хід IV: *"Tell me I'm wrong!"*

Мовець 1. Хід V: *"Every mother loves her baby! You make me sound like a monster!"*

Мовець 2. Хід VI: *The word struck Nick. "I don't mean to. But I'd like to hear you tell me you love Chad."*

Мовець 1. Хід VII: *"God damn you, you know I do!" (Michael, RP, 117–118).*

Мовець 1. Хід I: "*You may think you have destroyed me, but it is I who will destroy you*".

Мовець 2. Хід II: "*Yoshida, is that you?*" *shouted Zack, now clearly astonished.*

Мовець 1. Хід III: "*Yes, Scott. Your death will be swift. Far more humane than what your countrymen did to my family in the war!*"

Мовець 2. Хід IV: "*The war! What the hell are you talking about?*" <...> *Static filled Zack's headphones as he turned toward Captain Flynn. His face looked ashen* (Layton, B, 462).

У разі втілення в життя фатальних намірів мовця 1 перлокутивний ефект буде швидким і очевидним: "*The plane was only fifteen miles out. <...>His face looked ashen*". Комунікативна взаємодія розпочинається на фоні підвищеної емоційності: мовець 1, використовуючи емотивно-експресивне висловлення "*it is I who will destroy you*", погрожує здійснити давно зачасну помсту. Подив мовця 2 у другому ході *clearly astonished* спричиняє різке зростання інтенсивності емоційного фону взаємодії (див. рис. 3.4). У третьому ході завчасно розрахований тактичний прийом погрози виказує зосередженість і впевненість мовця 1 і водночас чинить потужний емоційний вплив на мовця 2, проявом чого є емотивне ОВ *The war!* – індикатор паніки та жаху. Дистанційні умови спілкування в цій діалогічній інтеракції позбавляють можливості безпосереднього відстеження емоційної реакції мовця 2, однак мовець 1 складає своє уявлення про реакцію співрозмовника, залучивши інформацію про конвенційні норми емоційності. Тобто, паніка та жах мовця 2, які характеризують

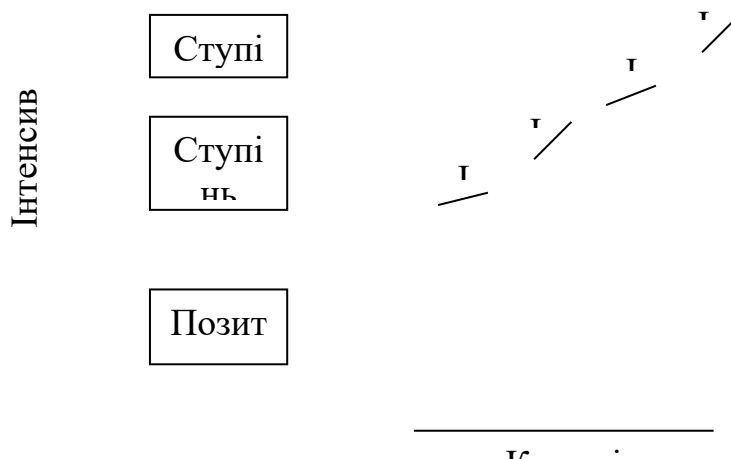

Рис. 3.4. Динаміка інтенсивності емоційного фону взаємодії при застосуванні стратегії ігнорування емоцій

стан перед фатальним фіналом, ігноруються мовцем 1. Відстороненість, відчуженість від емоцій співрозмовника в умовах подібної взаємодії використовуються з метою демонстрації своєї зверхності.

Таким чином, розвиток емоційного фону у ході комунікативної взаємодії є соціалізованим двостороннім процесом з власними стратегіями та функціями, який базується на системі правил емоційної поведінки, притаманних певному конкретному соціуму. Перебіг емоційної взаємодії переважно характеризується наростанням емоційної інтенсивності, при цьому емоції зазнають певних трансформаційних змін. Можлива градація емоцій з погляду їх інтенсивності, співвідносна зі ступенями порівняння прикметників (*positive, comparative, superlative*) (див. детальніше [302, с. 149]). Цей лінгвістичний підхід дозволяє виділити відповідно 3 способи комунікативної взаємодії: 1) базовий (позитивний), 2) підвищений емоційний та 3) гіперемоційний (афективний).

Процес емоційної взаємодії не є спорадичним процесом вивільнення внутрішніх емоцій. Продукування, маніфестація, інтерпретація та спільний розвиток емоційного фону інтеракції регулюються сукупністю конвенційних засад, яку складають правила вибору, маніфестації, релевантності та кодифікації. Соціальна природа емоцій передбачає інтерактивну взаємодію в дискурсивному акті розвитку емоційного фону, що можливе завдяки чотирьом стратегіям: включення в емоцію, аналізу адекватності емоції, сумнівів у адекватності емоції та ігнорування емоції. Набір відповідних комунікативних стратегій та конвенційні норми емоційної взаємодії комунікантів складають *емотивну мовну компетенцію*. Тому розглядати емоційну комунікативну взаємодію необхідно, виходячи з точки зору інтерактантів, тобто з позиції її продукування та розвитку. Дослідження ставить у центр уваги те, як розв'язуються питання емоційного спілкування у процесі комунікації в межах англomовного дискурсу, що містить окличні висловлення.

3.2. Співробітництво та конфлікт як мета діалогічного дискурсу

з окличними висловленнями

Комунікативна взаємодія інтерактантів орієнтована як на прагматично-інструментальну мету, так і на завдання самоідентифікації. Процес дискурсивної взаємодії дозволяє її учасникам визначити, як кожна зі сторін ставиться до іншої та які їхні міжособистісні стосунки. Тобто залучення до інтерактивної взаємодії сприяє зниженню непевності в якісній характеристиці людських взаємин. Процес з'ясування характеру стосунків базується на спеціальних тактиках, що допомагають мовцям довідатися, чи подобаються вони іншим, чи ні [237, с. IX]. Усунення невизначеності у відносинах полегшує обрання загальної стратегії комунікації. Неупередженість під час вибору стратегії емоційної взаємодії, іншими словами – "емоційної налаштованості" [90, с.6] чи "формування емоційного фону" [116, с. 12], уможливорює обрання мовцем кооперативної та конфронтативної поведінки.

Загальна направленість діяльності інтерактантів дискурсу з ОВ підпорядкована потребі емоційної взаємодії в різних її виявах. У планах комуніканта може бути бажання вплинути на слухача, визначити його місце, підкреслити домінування, підкріплене соціальним статусом або твердістю характеру і т.ін. Така поведінка може розцінюватися як комплементарна [там само] або навіть конфліктогенна. Протилежна поведінка, спрямована на комунікативне співробітництво, втілюватиме бажання мовця співпереживати партнерові, створити сприятливий інтеракції клімат, виразити позитивне ставлення до слухача. Таким чином, вибір спрямування комунікативної взаємодії до консенсусу чи дисенсусу диференціює й тип спілкування: *співробітництво*, *суперництво* чи *конфронтація*. Дослідження виявило, що, не незважаючи на традиційну в лінгвістиці думку про зв'язок аргументації лише з раціональною сферою людської діяльності, а мовленнєвої агресії – з емоціями [31, с. 4; 67, с. 4; 197, с. 3; 215, с. 25], окличні висловлення

вживаються як у дискурсах різних типів, так і на різних стадіях чи то конфлікту, чи то співробітництва.

3.2.1. Окличні висловлення у реалізації тактик емоційного співробітництва.

Взаємна погодженість між комунікантами, що виражається у одноставності, спільності поглядів, думок і почуттів, реалізує *глобальну інтенцію* взаєморозуміння та співробітництва. Синергія комунікативних зусиль інтерактантів виливається в інтеракційний акт, загальним наміром якого є вираження співрозмовникові своєї згоди та підтримки, а в екстралігвальному плані – підтримка або встановлення добрих стосунків зі співрозмовником. Кооперативна мовленнєва поведінка в емоційному дискурсі передбачає збіг оцінки мовцями суб'єктів, об'єктів, подій чи стану речей, а також тієї чи іншої емоції. Таким чином, у структуру емоційної дискурсивної взаємодії закладений результат процесу узгодження думок та емоцій. В умовах емоційного співробітництва найбільш адекватним є використання в процесі планування інтеракції емоційно-консолідаційної стратегії включення в емоцію.

Раціонально мотивована взаємна згода виявляється у двох можливих актуалізаціях: консенсусі та компромісі [123, с. 6]. *Емоційний консенсус* є результатом тотожних емоційних переживань комунікантів у ході мовленнєвої взаємодії. Кооперативний розвиток спільної емоційності досягається шляхом імплементації тактик, які ми виділили на основі аналізу досліджуваного матеріалу і визначили як **тактики**:

- **ретроспекції;**
- **інтроспекції;**
- **"хамелеона" та**
- **спільного планування.**

Досягнення *компромісу* у емоційній взаємодії є результатом певних маніпулятивних комунікативних прийомів з метою залучення партнера з комунікації до взаємодії бажаного емоційного фону. В рамках

маніпулятивно-консолідаційного стратегічного спрямування включення в емоцію виділяється **тактика емоційної маніпуляції**.

Соціальна природа емоцій вимагає розгляду емоційної інтеракції не лише як екстеріоризацію внутрішніх психічних станів, а й їх вербалізацію. Спогади про події, обставини, свідками яких довелося бути спільно чи нарізно, мають властивість пробуджувати колишні переживання. Повторний аналіз відчуттів або заново пережиті емоції дають ефект психологічного зближення комунікантів. Інтерактивний розвиток емоцій, що виникли в результаті спогадів, здійснюється за допомогою **тактики ретроспекції**, що в контексті співробітництва спрямована на врегулювання, поліпшення або підтримання емоційного стану партнера з комунікації. Впевненість мовця в емоційній підтримці партнера базується на довірчих стосунках між ними, що й сприяє вербалізації внутрішніх станів. Мовець у такий спосіб розраховує отримати "вдячного слухача", здатного співчувати: *"Sammy, if I'd only asked her why!" In a spontaneous gesture they moved together. Dora's thin arms encircled Elizabeth* (Clark, WMML, 149), або емоційно врівноваженого "захисника", спроможного знайти раціональний спосіб вирішення проблеми: *"Mrs. Renwick and I almost turned around. Oh, Collin, I almost did it!" "The man has gone. Mac took him in charge. We'll find out who he is"* (MacInnes, CD, 224). В обох випадках завданням співрозмовника є поліпшення емоційного стану партнера з комунікації чи то через досягнення ефекту емоційної "розрядки", чи то шляхом наведення обґрунтованих аргументів.

Застосування тактики ретроспекції передбачає наявність спільного для учасників комунікації емотивно-когнітивного блоку інформації, що не вимагає її деталізованої подачі у вигляді розгорнутого пропозиційного змісту висловлень. У прикладі (101) мовці використовують афективні та емотивні номінативні ОВ, пригадуючи людей та речі, що колись викликали їх емоції (ходи IV, V та VI):

(101) **Мовець 1. Хід I:** *We walk in silence, until Sugar asks, "Do you remember the maypoles in Jackson?"*

Мовець 2. Хід II: *"Sure. The kids in white shoes, walking circles. The boys would go one way and the girls the other".*

Мовець 1. Хід III: *She touches her hair. "The State Fair," she says. "Then parades. I never will forget. And remember that carnival?"*

Мовець 2. Хід IV: *"The cow with a human face!" Alice cries.*

Мовець 1. Хід V: *"Sober man! The hypnotist!"*

Мовець 2. Хід VI: *"And Siamese calves, two bodies eight legs!" (Gregory, LH, 192–193).*

Відвертість сприяє емоційному зближенню комунікантів та встановленню дедалі більшої позитивно забарвленої емоційності їх взаємодії. Така тактика використовується мовцями як задля суто емоційної взаємодії, так і як маніпулятивний інструмент у досягненні інших (комунікативних чи позалінгвальних) цілей.

Апеляція одного з мовців до власних переживань та почуттів, що заохочує і співрозмовника до відвертої розмови, використовується у **тактиці інтроспекції**. Інтроспективне переживання інтенсивних позитивних чи негативних емоцій спонукає мовця до вербалізації свого психічного стану для досягнення емоційної "розрядки", що можливе лише за умов комунікативного співробітництва [308, с. 185]. Наприклад:

(102) *When they got home, Casey's adrenaline was still pumping. She called her dad immediately on the kitchen phone while Tess leafed through the mail.*

"Dad, it was so great. I mean, when I heard the sound coming through my earphones, it was like, wow! I mean, this really major rush, you know?" Casey went on and on while Tess moved out of the kitchen and into her office (Spencer, STG, 265).

Використання мовцем вигуку *wow* у структурі емоційно неінтенсивного ОВ акцентує як інтенсивність пережитих ним відчуттів, так і його спробу вразити співрозмовника – батька шляхом залучення до емоційно-піднесеного позитивного емоційного фону взаємодії.

З іншого боку, розпач мовця, виражений у прикладі (103) ОВ, надає забарвлення тривожності емоційному фону комунікативної взаємодії й за нормами емоційної поведінки вимагає у відповідь "вербального співчуття з боку співрозмовника у вигляді розради та спонукання до дій" [132, с.12].

(103) *With a heavy heart Tom got the international operator to ring Becky's number. She answered at once, sounding distraught and tearful from the start.*

"Oh, Tom," she cried, "What am I going to do? I don't know where to live. I don't know what to do!"

"What does your lawyer say?"

"It's just the local solicitor. I don't think he's much good" (Webster, CS, 470).

Інтенсивність емоційної взаємодії в тактиках ретроспекції та інтроспекції стрімко наростає, внаслідок чого комунікативна взаємодія між партнерами відбувається на фоні підвищеної емоційності, тоді як подальше "затихання" емоцій – плавне, але неодмінно поступальне.

Бажання продемонструвати щирі радість від досягнень співрозмовника або глибоке переживання з приводу його невдач у обраній емоційно-консолідаційній стратегії реалізується мовцем за допомогою специфічної тактики, яка тут визначена як **тактика "хамелеона"**, що пов'язана з характерною для цієї тварини здатністю змінювати забарвлення залежно від кольору предмета, на якому вона перебуває. Мовець обирає тактику "хамелеона", спираючись на принципи кооперації: якщо партнер радіє – він радіє також, сумує – йому теж сумно. Проте основне завдання комунікантів є комплексним – розділити емоційні переживання співрозмовника та врегулювати перебіг діалогу таким чином, щоб створити або утвердити комфортну психологічну ситуацію довіри між комунікантами. Так, у прикладі (103) мовець старанно виконує роль ідеального слухача. Використовуючи ОВ у інтеррогативній формі (хід II), мовець підкреслює свою радість і зацікавленість новим призначенням співрозмовника і водночас виказує готовність вислухати подробиці особливостей нової роботи.

(104) **Мовець 1. Хід I:** *Patrick said, "It'll be headed by a news producer. The best news producer we've got." He paused, and smiled his professionally modest smile. "Looks like I'm in line for the job. Good show".*

Мовець 2. Хід II: *"Wonderful," she said. "What would you do!" Ruth asked.*

Мовець 1. Хід III: *"Regular hours!" Patrick replied with a little chuckle. "That's the main thing! I'd still do reports to camera but I wouldn't be on call all the time,*

and I'd not be running around out of hours. I'd have more control. It's an opportunity for me!" (Gregory, LH, 8).

Дотримання не лише основних правил кооперації, а й конвенційних норм релевантності емоцій свідчить про превалювання довіри у командній співпраці співрозмовників, що підкреслюється обраною стратегією. Стриманість першого кроку взаємодії є як наслідок дотримання гендерних вимог маскулінності, так і виявом обережності та непевності мовця 1 щодо адекватної реакції співрозмовника. Неприхована радість партнера по інтеракції та його готовність з'ясувати деталі повідомлення додають впевненості мовцю 1, і він, використовуючи емотивне ОВ, повідомляє про своє справжнє ставлення до події та емоційно розкривається перед партнером (хід III). Така тактика емоційної взаємодії означає вибір стратегії довірчих стосунків з поглибленням емоційної щирості та відкритості між комунікантами. Інтерактивний розвиток емоції радості характеризується підвищенням її інтенсивності, що може інтерпретуватися як успіх застосування цієї тактики емоційно-консолідаційної стратегії.

Емоційна підтримка партнера з комунікації, спрямована перш за все на підвищення його самооцінки, знімає підозру в нещирості та недружелюбності між інтерактантами. Емоція радості від отримання доброї звістки в результаті інтеракції збільшує свою інтенсивність. Емотивні окличні висловлення є найуживанішим інструментарієм для вираження розділеної радості: "*How wonderful!*", "*Is it really!*", "*No kidding!*", "*I can't believe!*", "*It can't be!*".

Тактика хамелеона може застосовуватися не лише щодо позитивних емоцій. Так, у прикладі (105) мовець 1 переймається розпачем співрозмовника і, намагаючись заспокоїти та підбадьорити його, хоче вселити в нього надію та підвищити його самооцінку.

(105) **Мовець 1. Хід I:** "*Friday morning, Lambourn, Emily's house. I telephoned Margaret Morden. No, she said, no one had thought of any new way of finding the money*".

Мовець 2. Хід II: "*It was a false hope,*" *I said. "Forget it. Give it up"*.

Мовець 1. Хід III: "*Don't talk like that!*"

Мовець 2. Хід IV: "*It's all right. Truly. Will you come to the races?*"

Мовець 1. Хід V: "*If you want me ...*"

Мовець 2. Хід VI: "*Of course we want you. Without you, there would be no race*" (Francis, H, 414).

Успішність обраної тактики та застосування прийому підбадьорення "*Don't talk like that!*" знаходить вираження у згасанні інтенсивності негативної емоції співрозмовника та поліпшенні його психічного стану.

Підтримка та підвищення самооцінки партнера з комунікації через прийом підбадьорення здійснюється мовцем шляхом негації неприємних відчуттів, що в результаті має перлокутивний ефект зниження їх інтенсивності та вселення впевненості у партнера з комунікації [275, с. 217]. Як правило, мовець використовує з цією метою емотивні ОВ із заперечною часткою *not* та протиставним сполучником *but*, наприклад: "*Don't say such thing!* *It's not true!*" (Michael, RP, 390); "*But you've done so much since then! You shouldn't be afraid of anything!*" (Michael, RP, 533); "*But there were two cups still full!* *You can break through, Cin, if you just try!*" (Huff, SPI, 43); "*But that's great,* *Daddy!*" (Effinger, SS, 233).

Ефективними прийомами підтримування добрих стосунків є *комплімент* та *похвала*. Прийом *похвали* використовується мовцем як елемент з арсеналу тактики хамелеона. Радість від подолання перешкод чи за досягнення комуніканта підтримується партнером по взаємодії вербалізацією стану емоційного захоплення: "*Well done, boy!*"; "*All right! You did it!*"; "*Hallelujah, you've made it!*"; "*This is the big time baby!*"; "*John Fields, you're impossible!*"; "*That's fabulous!*"; "*It was incredible!*". Посилення впевненості мовця та підвищення його самооцінки супроводжує стрімке зростанням інтенсивності емоційності взаємодії. Наприклад:

(106)**Мовець 1. Хід I:** "*They want to make a movie of my play*".

Мовець 2. Хід II: "*Which play? The new one?*" *he looked as stunned as she.*

Мовець 1. Хід III: "*No, the old one.*" *But suddenly he was grinning at her.*

Мовець 2. Хід IV: *"Don't worry, they'll wind up doing the new one too".*

Мовець 1. Хід V: *"Ollie, stop that! Listen! ... What am I going to do?"*

Мовець 2. Хід VI: *"Do it of course, you moron. Do they want you to do the screenplay too?" she nodded and whooped. "Hallelujah, you've made it! This is the big time, baby!"* (Steel, L, 266–267).

Кожний тактичний хід взаємодії розвиває емоційний фон інтеракції, підсилюючи інтенсивність радості. Використаний мовцем прийом похвали, виражений ОВ (хід VI), підкреслює талановитість партнера з комунікації та додає йому впевненості в успіху майбутніх вчинків та дій. Крім того, похвала як прийом тактики хамелеона підтримує та поліпшує не лише емоційний фон конкретної комунікації, а загалом стосунки між інтерактантами.

Прийом *компліменту*, на відміну від похвали, не передбачає наявності особливих досягнень партнера з комунікації, натомість його функція полягає у встановленні чи підтриманні позитивних емоційних взаємин між комунікантами. Вживання афективних та емотивних окличних висловлень як інструментів прийому компліменту є свідченням поєднання двох реакцій мовця на навколишній світ. З одного боку, це розгубленість та подив і, як результат, – мінімізація семантичного змісту висловлень, а з другого – етикетизоване вживання у фатичному мовленні наведених вище ОВ з метою підтримування чи започаткування добрих стосунків. Фокус компліменту або зосереджується на загальній характеристиці об'єкта мовлення, або виділяє та уточнює деякі його якості [182]. Наприклад: *"Wow, you look awesome!"* (Spencer, STG, 238); *"Johnny, it's beautiful! Gorgeous!"* (Bradford, A, 371); *"You're incorrigible! You're not old!"* (Bradford, A, 206); *"This is the hell of a view! Jesus!"* (Bradford, A, 307); *"Nell Jeffry! You are wicked and provocative!"* (Bradford, A, 383); *"Meet the next national champion, Mauro Moreno! Get your interviews! Before he's famous!"* (Dickson, HB, 127). У будь-якому разі використання прийому компліменту інтенсивність позитивної емоції залишається стабільною, спостерігається навіть її спад у випадках, якщо комплімент збентежив партнера з комунікації, видався йому перебільшеним чи штучним (див. (107)).

(107) *Mauro greeted Frank and Joe, while Trace Heller called out to the surrounding press, "Meet the next national champion, Mauro Moreno! Get your interviews before he's famous!"*

Moreno punched his friend lightly on the arm. "Cut it out, Heller. Good luck, you guys," he said to Frank and Joe. "See you in the winner's circle. I plan to be there!" With that, Moreno and Heller strode off, chatting and laughing (Dickson, HB, 127).

Збентежений компліментом, вираженим ОВ: "*Get your interviews before he's famous*", що прозвучало, скоріше, як реклама, мовець поквапився змінити тему та припинити спілкування лаконічним: "*Cut it out*".

Подібна до компліментів функція етикетних формул вираження задоволення від зустрічі. Основним завданням *емоційного вітання* є апеляція до глобальної інтенції порозуміння. Ініціатор комунікативної інтеракції в такий спосіб позначає рамки дружелюбності та довіри для наступної взаємодії. Однак це не гарантує щирості його почуттів. Маючи як основне навантаження фатичну функцію, моно- та поліпропозитивні ОВ із стилістично-піднесеним лексичним наповненням чи емпатичною синтаксичною структурою можуть однаково використовуватися незнайомими, малознайомими людьми, навіть тими, що перебувають у конфронтації, наприклад: "*We're enchanted to have you!*"; "*And boy, am I glad to see you!*"; "*It's wonderful to see you!*"; "*Elizabeth, my darling, I never dreamed I'd see you here, but how wonderful!*".

Радісні вигуки, що передають приємне здивування та задоволення від зустрічі, є справді щирими й засвідчують добре ставлення до партнера з комунікації: "*Thank God you're here!*"; "*My God, it's you!*"; "*Oh, my God!*"; "*Oh wow, you're Hugo Slade Welch!*". Бажаність зустрічі після спалахів афективних позитивних емоцій може знайти відображення у структурі заздалегідь сформульованих поліпропозитивних ОВ, у яких мовець передає глибину своїх переживань, пов'язаних з очікуванням зустрічі. Наприклад: "*It was a long drive, but we made it!*" (Drew, ННІ, 4); "*If you knew the nights, I've lain awake worrying about you!*" (Clark, WMML, 46); "*Oh, if you knew how lovely to hear your voice! Someone who isn't completely obsessed with babies! I expect you even read a book or a*

newspaper sometimes!" (Gregory, LH, 116); *"Claudia – God, I can't believe I'm standing here talking to you; I've never met a film star before!"* (Mansell, PT, 279). У всіх наведених уривках емоційні вітання засвідчують охоту спілкуватися та підтримують високий емоційний фон взаємодії з наступним повільним спаданням його інтенсивності. Таким чином, прийом емоційного вітання та вираження задоволення від зустрічі має на меті не лише ініціювати взаємодію, він служить також інструментом, що налаштовує співрозмовника на емоційну співпрацю.

Підтримка емоції партнера та відповідного емоційного фону взаємодії може виражатися у використанні прийому *вторування емоційній оцінці* співрозмовника. Вербалізуючи досягнення консенсусу, мовець таким чином підкреслює спільність поглядів та своє порозуміння з інтерактантом. Наприклад: *"This is right! She was the scarecrow!"*; *"This is great!"*; *"I just love it!"*. Однакове може стосуватися не лише сприйняття комунікантами подій, предметів, людей чи їхніх вчинків, а й планів дій. Наприклад:

(108) **Мовець 1. Хід I:** *"Well," said Bess, raising her glass to Nancy, "I'm glad the scary stuff is over so we can relax for a couple of days! I think I'll spend all day tomorrow lying in the sun at the swimming pool"*.

Мовець 2. Хід II: *"You girls deserve it!" said Henry Steadman.*

Мовець 2. Хід III: *"In fact, I'm going to treat you three to an extra week!"*

Мовець 1. Хід IV: *Nancy, Bess, and George beamed.*

Мовець 2. Хід V: *"I am indebted to you girls for the excellent work you did tracking down the source of all our troubles. Especially you, Nancy" (Drew, ННІ, 146).*

Мовець 1 як ініціатор розмови вживає в першому комунікативному ході ОВ для вираження задоволення від закінчення всіляких перипетій та розкриває свої плани на майбутнє. Аксіологічна репліка співрозмовника у вигляді емотива є вторуванням емоційній настанові про сподівання задоволення від подальших дій (хід II). Планомірне наростання інтенсивності емоції радості є результатом

ефективної імплементації тактики мовця 2: застосування емоційного вторування оцінці та планам співрозмовника, змалювання майбутніх взаємин та вдячність.

Консенсус у глобальному акті взаєморозуміння може бути досягнутий і завдяки поєднанню комунікативних зусиль мовців навіть на фоні негативної емоції. Ненависть, страх, презирство і т.ін. можуть отримати підтримку партнера з комунікації за умови єдиного об'єкта цих емоцій та спільності поглядів мовців, наприклад, у прагненні самозбереження або помсти чи заподіяння збитків кривдникові.

Негативна емоція страху як результат спрацювання інстинкту самозбереження притаманна комунікантам у критичних ситуаціях, що рівною мірою загрожують життю обох. Емотивні окличні висловлення структури номінативних синтаксичних утворень та висловлень з предикатом у формі наказового способу використовуються як застереження або рекомендації по захисту себе або оточення (людей чи об'єктів): "*The yellow thing is acid!*" (Hoffman, AF, 102); "*Get away from there, Nancy! Get the hose! And buckets!*" (Drew, ННІ, 95); "*Someone's shooting at us! We have to get out of here! Cindy, sit down! Look out! Get down!*" (Drew, ННІ, 35); "*Run! Run for the ramps!*" (Cat, ELD, 212); "*Retreat! Desist!*"; "*She's firing mortars! Those are prohibited! Sound general quarters!*" (Cat, ELD, 231).

Прагнення захистити партнера реалізується у комунікативних діях застереження та рекомендації. Досліджені текстові фрагменти підкреслюють домінування чоловіків у ситуаціях, що загрожують життю, та на тенденцію використання ними імперативу для формулювання рекомендацій стосовно поведіння. Вживані жінками висловлення застереження є трансляторами емоційного стану паніки, страху й супроводжуються екстралінгвістичними показниками афективного психічного стану: "*she screamed, frantically getting to her feet; staggered backward and lost her balance and she and her husband toppled into the water; her hands thrashed the water wildly*" (Drew, ННІ, 35). Небезпечність ситуації, в якій розгортається конкретна комунікативна взаємодія, впливає на інтенсивність емоції страху і на узгодження дій інтерактантів, з-поміж яких обов'язково виділяється лідер.

Досліджені фрагменти емоційного дискурсу з ОВ показали, що розвиток негативних емоцій відбувається в напрямі наростання їх інтенсивності в межах **тактики планування помсти та заподіяння збитків**. Емотивні окличні висловлення, що використовуються мовцями на завершальній стадії таких інтеракцій, виражають афективний психічний стан мовців. Наприклад: "*We're going to nail that creep! Come on!*" (Dickson, HB, 136); "*He's finished!*" (Layton, B, 171); "*And be done with it!*" (Cat, ELD, 212); "*His sorry ass is mine!*" (Cat, ELD, 232); "*God help me!*" (Layton, B, 306). Засоби вибудовування тактики планування помсти охоплюють *прийоми погрози, заклику до помсти чи апеляції до кари вищих сил*. Таким чином, позиції мовців об'єднують їх ненависть до конкретної людини (чи групи людей), яка скеровує зусилля партнерів з комунікації, при цьому розвиток негативної емоції несе комунікантам моральне задоволення (див. (109)).

(109) **Мовець 1. Хід I:** "*But what will you do now? Eventually they will come back*".

Мовець 2. Хід II: "*Yes, I know, but by that time we will have moved off the main unit to another area, farther away and much deeper. We'll then run satellite lines to the site that will not be detectable*".

Мовець 1. Хід III: "*So we will be able to continue*".

Мовець 2. Хід IV: "*Oh, yes. Our best guess is that it will be several years before they come back, so we'll have plenty of time to prepare. In the meantime we shall continue as we have*".

Мовець 1. Хід V: "*That sounds wonderful. Then our plan seems to have worked*".

Мовець 2. Хід VI: "*Yes, I don't think this Zackary Scott will ever recover*".

Мовець 1. Хід VII: "*I think you're right, Uncle. He's finished!*" (Layton, B, 171).

Обговорення перешкод, які могли б зірвати втілення зловісних планів мовців (ходи I–IV), переходить в акти зловтіхи (ходи V–VI) та завершується перможним вигуком – апогеєм негативної емоції в обраній ними тактиці розробки плану помсти: "*He's finished!*". Переважання раціональної аргументації у взаємодії є специфічною рисою цієї тактики, однак неприховним є

задоволення мовців від розвитку емоції ненависті до певної особи в процесі комунікативної взаємодії. Наростання інтенсивності цієї емоції плавне, проте поступово досягає рівня афекту.

Ефективності досягнення позалінгвальних цілей запланованого конверсаційного акту сприяє позитивна емоційна взаємодія комунікантів. Слід відзначити, що залучення до емоційного співробітництва також може бути маніпулятивним: аналіз мовного матеріалу виявляє приклади, коли мовці заздалегідь планують і роблять спроби схилити партнера з комунікації до емоційної інтеракції. Серед використаних тактик та прийомів нами виділяються як особливо поширені в межах аналізованої стратегії::

- *тактика маніпулятивного залучення до емоційного співробітництва;*
- *прийом емоційних запевнень у прихильності;*
- *прийом емоційної аргументації та*
- *прийом апеляції до пережитих спільно емоцій.*

Застосування **тактики маніпулятивного залучення до емоційного співробітництва**, як у прикладі (110), передбачає вибір мовцем тем, які б могли емоційно "зацепити" партнера з комунікації. Так, мовець 1 розпитує про сім'ю – сестру та її чоловіка. Причому в цьому сюжеті взаємодії мовець не просто реалізує контактовстановлювальну функцію, а намагається реабілітуватися перед партнером (невісткою), щоб уладнати стосунки. Навіть дізнавшись про смерть родича, мовець 1 не відмовляється від емоційної атаки і в п'ятому ході апелює до подібних емоційних переживань, роблячи емоціогенний умовивід: "*Everybody's losing their husbands*". Не зустрівши емоційного відгуку, мовець все одно продовжує триматися своєї тактики (хід VII), намагаючись викликати емоційні переживання мовця 2: "*You must have known him!*".

(110) **Мовець 1. Хід I:** "*How is your sister, Fiona?*"

Мовець 2. Хід II: "*She's fine, considering,*" *Fiona said. "You knew she lost her husband"*.

Мовець 1. Хід III: "*I didn't realize she was married, even*".

Мовець 2. Хід IV: "*Well, no, I guess you wouldn't,*" *Fiona said. "She married her boyfriend? Avery? And he died not six weeks later in construction accident"*.

Мовець 1. Хід V: *"Oh, poor Crystal," Maggie said. "What is happening here? Everyone's losing their husbands. Did I tell you we've just come from Max Gill's funeral?"*

Мовець 2. Хід VI: *"Yes, but I don't think I knew him," Fiona said.*

Мовець 1. Хід VII: *"You must have known him! He was married to my friend Serena that I went to school with. The Gills. I'm positive you met them" (Tyler, BL, 286).*

Емоційне співробітництво у цьому прикладі викликає спади та піднесення інтенсивності емоційного фону дружелюбності. Наступальні дії з боку ініціатора інтеракції не дістають належної підтримки й не завершуються досягненням консенсусу. Проте саме обрана тактика та емоційне маніпулювання приводять до досягнення глобальної інтенції, хоч би шляхом компромісу.

Запевнення партнера з комунікації у своїх добрих намірах є відображенням, з одного боку, глобальних конфронтативних планів мовця, а з другого – неправильної інтерпретації поведінки співрозмовника. Схематично фрагмент такої взаємодії має такий вигляд:

* **Хід I:** Вираження бажання допомогти чи дати пораду.

Хід II: Заперечення. Вираження сумніву щодо готовності до співробітництва.

Хід III: Емоційне запевнення партнера у своїй прихильності.

Прийом емоційних запевнень у прихильності застосовується у разі виникнення негативних емоцій у інтерактанта і є способом врегулювання емоційних взаємовідносин. Прийом є ефективним для досягнення емоційного компромісу між учасниками комунікації та зниження інтенсивності негативної емоції. ОВ, ужиті з метою відновлення співробітництва, мають роз'яснювальний характер, що відображає їх структура. Емоційно неінтенсивні та емотивні ОВ (поширені й непоширені) є вербальними формами реалізації тактичних ходів запевнень. Наприклад: *"Oh, Kevin, I don't think I explained myself well!"* (Bradford, A, 65); *"Good Lord, Nell, I'd never put pressure on you and Kevin!"* (Bradford, A,

142); "*I'm not against you!*" (Plain, C, 221); "*Not another word! You've had a shock!*" (Gregory, LH, 23); "*Hear me out!*" (Clark, WMML, 12).

Для реалізації позалінгвальних цілей у рамках глобальної інтенції співробітництва мовці можуть також використовуватися *прийом емоційної аргументації*. Аргументи в емоційному дискурсі, хоча і є запланованими та відібраними ходами обраної тактики, проте, апелюють також до емоцій мовців. У своїх емоційних діалогах комуніканти використовують як емоційно неінтенсивні, так і емотивні ОВ: перші – для впливу на раціональну сферу, другі – для посилення емоційного ефекту. Функціонально окличні висловлення – аргументативи спрямовані на досягнення компромісу між учасниками комунікації, що не означає консенсусу емоційних переживань у їх взаємодії. Тому ініціатор комунікації застосовує прийом емоційної аргументації, щоб залучити партнера до інтеракції запланованого емоційного фону. Взаємодія відбувається на основі глобальної інтенції співробітництва, тактика мовців не носить імперативного характеру, навпаки, апелює до інтимізації – духовного зближення інтерактантів. Активно залучається тактичний *прийом нагадування пережитих спільно емоцій*. У прикладі (111) давня подруга намагається вмовити співрозмовницю заспівати на похороні її чоловіка:

(111) **Мовець 1. Хід I:** "*She's going to read from the Prophet. You and Ira are singing*".

Мовець 2. Хід II: "*We're what?*"

Мовець 1. Хід III: "*You're singing 'Love Is a Many Splendored Thing'*".

Мовець 2. Хід IV: "*Oh, have mercy, Serena! Not 'Love Is a Many Splendored Thing'*".

Мовець 1. Хід V: "*You sang it at our wedding, didn't you?*"

Мовець 2. Хід VI: "*Yes, but-*".

Мовець 1. Хід VII: "*That was what they were playing when Max first told me how he felt about me,*" *Serena said. <...> "October twenty-second, nineteen fifty-five. Remember? The Harvest Home Ball. I came with Terry Simpson, but Max cut in"*.

Мовець 2. Хід VIII: "*But this is funeral!*" *Maggie said.*

Мовець 1. Хід IX: "So?" <...>

Мовець 1. Хід X: "*All I'm asking is a smallest, simplest favor, from the closest friend I've had in this world. Why, you and I have been through everything together! Miss Kimmel's first grade! Miss Van Deeter! Long division! Our weddings and our babies! You helped me put my mother in the nursing home. I sat up with you that time that Jesse got arrested.*"

Мовець 2. Хід XI: "Yes, but -" (Tyler, BL, 56–57).

Тактика мовця спланована заздалегідь: безапеляційні конструкції першого та третього ходів підкріплюються емоційними аргументами в п'ятому, сьомому та десятому ходах. Спочатку – спогади про чоловіка, день весілля та пережиті позитивні емоції (інтроспекція), потім – нагадування про пережиті разом з інтерлокутором моменти життя. Перехід від опосередкованого до прямого емоційного впливу має успішним результатом досягнення компромісу, хоча в душі співрозмовниця й сумнівається в доцільності запланованих дій. Ініціатор взаємодії впродовж інтеракції (111) намагається знижувати інтенсивність негативної емоційної реакції мовця 2 за допомогою непрямого емоційного тиску та ретроспективного апелювання до пережитих позитивних емоцій, а наприкінці вдається до емоційного "штурму". Емотивне ОВ є інструментом запевнень співрозмовника та ефективними засобом досягнення компромісу.

Архітектоніка досліджених фрагментів дискурсивної взаємодії з досягненням компромісу свідчить про ефективність застосування стратегічного планування взаємодії з організацією логічної послідовності прийомів аргументації та емоційного запевнення. Прийом *емоційного натиску* застосований на фінальному етапі тактики мовця, тому ОВ, що використовуються як емоційні аргументативи, позиціонуються в середині або в кінці ланцюжка тактичного ходу.

Загальну картину вживаних мовцями тактик та прийомів у рамках емоційно-консолідаційної стратегії включення в емоцію відображено у таблиці В.1 (див. додаток В).

3.2.2. *Окличні висловлення у реалізації стратегії конфлікту.*

Цілеспрямоване орієнтування на дисконтакт комунікантів реалізується у глобальній стратегії конфронтативної мовленнєвої поведінки. Онтогенетичними характеристиками конфронтативної мовленнєвої поведінки є інтенціональне протиставлення мовленнєвих дій інтерактантів та пряме чи опосередковане вираження негативної оцінки вербальних або фізичних дій співрозмовника. Результатом пошуку консенсусу комунікантами може бути досягнення компромісу, якщо ж бодай один з мовців не згоден поступатися своєю позицією, між ними встановлюються відносини суперництва, які згодом можуть перерости у конфлікт, що залежить від інтенцій мовців.

Спілкування в умовах конфлікту передбачає невдоволення певними діями чи якостями адресата або грубе, переважно безпідставне, спонукання до певних дій [67, с. 4], що зумовлене особливостями конфліктної мовленнєвої поведінки, а саме порушенням принципів комунікативної кооперації та притаманних їм максим.

Критичний характер людської думки, який позначається і на мовленні, поширюється на аналіз не лише висловленого, а й почутого [274, с. 366], тобто стосується як сфери мовця, так і слухача. Невдоволення певними діями, які сприймаються як аморальні чи протиправні або просто суперечать планам мовця, неодмінно викликає бажання мовця усунути ці перешкоди для своїх планів. Аморальність вчинків адресанта автоматично націлює комунікативну поведінку адресата на реалізацію таких дій чи поведінки, яких він очікує від співрозмовника. Конфлікт, якщо він виникає у цьому разі між розвиненими мовними особистостями – переходить у площину цивілізованої суперечки полемічного характеру [165, с. 14]. Персуазивний характер такої діалогічної взаємодії передбачає протиборство ідей, позицій та поглядів комунікантів, в результаті комунікація в цілому може бути спрямована не на пошук істини, а на з'ясування міжособистісних стосунків [210, с. 38]. Правила полеміки, проте, вимагають від мовців якомога коректніших висловлень на підтримку своєї позиції

[234, с. 3]. До тиску комуніканти вдаються лише як до інструмента, передбаченого в разі відмови, а погроза не переходить на рівень особистих образ.

Суперечка як форма спілкування виходить із потреб впливу аргументів на сферу психіки мовця та апелює до когнітивної функції мови [254], що передбачає наявність спеціальних "технік для регулювання аргументації" [220, с. 141]. Самоідентифікація має реалізуватися як утвердження власного статусу через урахування позиції співрозмовника, а сам процес суперечки вимагає від інтерактантів уміння управляти процесом змагання позицій та залучати різні засоби вираження незгоди [296, с. 226].

Як показав аналіз фрагментів діалогічного дискурсу з ОВ, найбільш відповідає ситуації суперечки **емоційно-протиставна стратегія аналізу адекватності емоції**. Оцінка емоційної поведінки інтерактанта здійснюється на базі імпліцитного або експліцитного апелювання до конвенційних норм вибору емоцій, що спирається на принципи емоційної відповідності/невідповідності та виправданості/невиправданості. Іntenція мовця спонукати співрозмовника виконати очікувану від нього дію втілюється у розробленій нами **тактиці раціонально-емоційної аргументації**, що охоплює групу прийомів – наступальних:

- *емоційний аргумент*;
- *заява*;
- *опис позитивних результатів згоди партнера*

та оборонних:

- *вказівка на непереконливість фактів*;
- *піддавання фактів сумніву*;
- *спростування фактів*;
- *контраргумент*;
- *удавана згода*;
- *наполягання на своїй позиції*;
- *застереження та*
- *заклик дотримуватися моральності*.

При цьому слід відзначити, що факт суперництва виявляється, як правило, через реактивну репліку інтерактанта вже на початку взаємодії, адже наступальний характер тактики може й не визначатися мовцем як такий. Перераховані оборонні прийоми спрямовані на захист інтересів адресата та обстоювання його позиції, тоді як завдання наступальних прийомів спонукати адресанта перейти на бік мовця. Специфіка оборонних прийомів полягає у заміні їх на наступальні у випадках, якщо в ході комунікативної взаємодії наступальна позиція ініціатора суперечки змінюється на оборонну. ОВ є необхідним конститутивним компонентом "фактичного аргументативного блоку" [168, с. 12] – твердження, заперечення / контраргумент, вигук – у творенні напруженого емоційного фону комунікації. У прикладі (112) емоційно неінтенсивне ОВ, вжите у третьому ході для *наполягання на своїй позиції*, належить до інвентарю як оборонного, так і наступального прийомів залежно від соціального статусу комуніканта.

(112) **Мовець 1. Хід I:** *If he wants MR's technology, we could make a bundle licensing it to him".*

Мовець 2. Хід II: *"You know what's really happening? Somebody out there is pulling a lot of strings and they've got you jerking around like a puppet." It was a serious error. Instead of flicking his adversary, Hodiak had hit a nerve.*

Мовець 1. Хід III: *"We're going ahead and that's final!" Kruger snapped in a cold fury. They were both sitting upright, rigid as ramrods. Suddenly Hodiak's doubts congealed into determination.*

Мовець 2. Хід IV: *"Then I want to take this to the board," he declared.*

Мовець 1. Хід V: *"That's my board you're talking about. You won't get one vote" (Layton, B, 113–114).*

Реалізація власних задумів мовця 2 у цьому прикладі характеризується балансом між підкріпленою низкою доказів аргументацією (хід II) та емотивним мовленням, що видно із застосування алюзії *"Somebody out there is pulling a lot of strings"* та порівняння *"like a puppet"*. Імплементация стратегії аналізу адекватності емоцій у конфліктну ситуацію суперечки характеризується плавним наростанням та спадом емоційного напруження: мовці постійно ставлять під

сумнів як власну психологічну поведінку, так і поведінку співрозмовника. Такий еквілібріум стримує конвергентну взаємодію від переростання у сварку. ОВ, що слугує для мовленнєвого вираження піку емоційного напруження у третьому ході, одночасно підкреслює перевагу раціональності не лише на рівні висловлення, а й на рівні діалогічного утворення. Будучи засобом емоційної аргументації, емоційно неінтенсивне ОВ робить доводи мовця 1 вагомішими, апелюючи до логіки.

Розмаїття оборонних прийомів, що реалізуються за допомогою окличних висловлень, визначається широким спектром емоційних реакцій комунікантів на тиск з боку партнера з комунікації. Бажання мовців відстояти та зберегти гідну позицію у протистоянні реалізується у різних видах непогодження. З одного боку, незгода може стосуватися самого змісту висловленого партнером, з другого, обурення може викликати і сам продуцент висловлення. Так, *прийоми спростування фактів, контраргументу, удаваної згоди та наполягання* спрямовані на вираження несприйняття фактів та позицій співрозмовника.

У прикладі (113) мовець 1, відповідаючи на запитання партнера з комунікації, захищає свою позицію та власне бачення ситуації за допомогою ОВ: *"I'm not forgetting anything!"*.

(113) **Мовець 1. Хід I:** *"This is an incredible opportunity to observe an extraterrestrial life form we haven't seen before."*

Мовець 2. Хід II: *"That **incredible opportunity** just killed Carlson, Ledbetter, Pournell, Ramfrashat and probably Tjardis – or are you forgetting that?"*

Мовець 1. Хід III: *"I'm not forgetting anything! Sylvia was my best friend. They wouldn't want it any other way. If we don't fully investigate, their deaths are meaningless. We can't bring them back, but if we're not in danger why not learn as much as we can, and then destroy them?"*

Мовець 2. Хід IV: *"I don't know..." Walker mused. Bartlet was getting through to him (Cat, ELD, 170).*

Незгода мовця 2 зі співрозмовником, поєднується з критикою його позиції за допомогою "діалогічного повтору, спрямованого на дисгармонізацію взаємодії"

[152, с. 10] *incredible opportunity*, та апеляцією до сильних емоційних переживань через прийом нагадування про смерть близьких. Опір мовця 1 маніпулятивному роздмухуванню емоції страху демонструється у ОВ та аргументах, ужитих у третьому ході, а інтенсивність емоційного фону взаємодії "гаситься" низкою наведених доводів, досягаючи базового ступеня в четвертому ході взаємодії. Ефективність використаного тактичного ходу підтверджується зміною позиції мовця 2 та динамікою його емоційного налаштування від упевненості до роздумів та вагань *mused* (хід IV).

Залучення до структури окличних висловлень традиційних синтаксичних та семантичних елементів негачії свідчить про превалювання *прийому спростування* у інтерактивному плануванні. Доказом цього слугують афективні і емотивні ОВ, що виступають, з одного боку, індикаторами напруженого емоційного та афективного стану мовців, а з другого, – показниками "збою" передбачуваного перебігу взаємодії: "*Like hell!*" (Layton, B, 167); "*Enough of this!*" (Taylor, C, 153); "*No, dammit!*", "*In a pig's eye!*" (Layton, B, 20); "*Tcha! I guess they are!*" (Effinger, SS, 235); "*The hell with the rules!*" (Francis, H, 364); "*He never did that!*", "*You see him differently than I, Viv!*" (Bradford, DK, 402–403); "*I'm their daughter-in-law, for God's sake!*" (Gregory, LH, 193); "*But I don't want you with me!*" (Marton, GSM, 171). Вживання емоційно неінтенсивних ОВ для реалізації тактичного ходу *спростування* сигналізують про налаштованість мовця на позицію протистояння. Наприклад: "*But it isn't what I want for her!*" (Spencer, STG, 220); "*I never swore to you; no way would I let myself in for that!*" (Tyler, BL, 268); "*No, I couldn't; we can't take her on for a week just cold!*" (Tyler, BL, 127); "*But I will point out that whatever comparisons you make between early Pthpth culture and the ancient Mayans – they most certainly did not have space travel!*" (Cat, ELD, 142).

Синтаксичне оформлення окличних висловлень, використаних для реалізації прийомів *наполягання* та *удаваної згоди*, нагадує або повністю відтворює висловлення мовця, що їм передує: "*I've told you my position!*" (Kinsella, SA, 48); "*We want it done only this way!*", "*We're going ahead and that's final!*" (Layton, B, 113–114); "*I live here! I won't go away!*" (Michael, RP, 279) "*She is closed! I told*

you she is closed!" (Webb, HC, 81) або висловлення партнера з комунікації: *"Of course, it does!"* (Kinsella, SA, 23); *"No doubt!"*, *"Very good to her!"* (Spencer, STG, 184); *"He might as well move right in!"* (Spencer, STG, 184); *"You bet I'm impatient!"* (Follet, TT, 21).

Не менш різноманітним є й арсенал окличних висловлень, характерних для прийому контраргументу, наприклад: *"I'm not being closed minded, I object to being yanked from my cozy laboratory and stuck aboard a cargo ship for nine days, with no proper sanitary facilities and no proper bed, because of some bored miner's idea of practical joke!"* (Cat, ELD, 41); *"Listen to me! Sebastian did the very best he could for you!"*, *"You see him differently than I, Viv!"* (Bradford, DK, 402–403); *"We don't have much time left!"*, *"And boy, look what happened since then!"* (Follet, TT, 21); *"She is poor sick woman!"* (Miller, RR, 117); *"Here's what I'm thinking!"*, *"Horrible! But I'm already on a case!"* (Patterson, CS, 38); *"But the live concerts help boost my records!"* (Brooks, GE, 162).

Емоційність контраргументів підвищує інтенсивність емоційної взаємодії, оскільки акцентується не раціональна сторона повідомлення, а емоційне сприйняття висловлення (див. (114)).

(114) **Мовець 1. Хід I:** *"Don't you dare slander my mother," she whispered.*

Мовець 2. Хід II: *"Rosamond hurt you, Shay. You're angry. Why can't you admit that?"*

Мовець 1. Хід III: *"She's a poor, sick woman!" Shay cried. "How could I be angry with her? How?"*

Мовець 2. Хід IV: *"You couldn't – not at the Rosamond of today, anyway. But that other Rosamond, the young, vital one who didn't have time for her own daughter –"*

Мовець 1. Хід V: *Shay whirled away, furious and afraid* (Miller, RR, 117).

Вжите у третьому ході ОВ виконує функцію контраргументу у емоційно-протиставній стратегії аналізу адекватності емоції. Вживання мовцем 1 емотивної лексики *poor, sick* спільно з окличною інтонацією є моралізаторським прийомом, націленим на те, щоб емоційно вразити партнера.

Проте ОВ як засіб інтенсифікації емоційності захоплює в сферу свого впливу і емоції самого мовця 1. Результатом комунікативної поведінки є те, що психічний стану мовця 1 сягає афекту та потребує заспокоєнь і роз'яснень з боку мовця 2 для зниження ступеня інтенсивності емоційного збудження його співрозмовника, яке він визнає нерелевантним для цієї ситуації (хід IV). Тактичний прийом мовця 2 не спрацьовує, що видно з невербальної поведінки співрозмовника: *"whirled away, furious and afraid"*.

Розбіжність в позиціях співрозмовників можуть спричинити звернення до особистісних характеристик. Піддаючи сумніву вагу аргументів партнера з комунікації або доводячи їх нерелевантність, мовець обурюється та звертається до моральності інтерактанта, що однозначно спрямовано на зниження самооцінки співрозмовника. *Прийоми вказівки на непереконливість фактів, піддавання фактів сумніву та заклик дотримуватися моральності* мають на меті висловити докір співрозмовникові. Наприклад:

(115) **Мовець 1. Хід I:** *As he proceeded to refill his glass he announced, "Napoleon was a tyrant, no better than Stalin or Hitler"*.

Мовець 2. Хід II: *Turning to Rosie, Henry explained in a reflective, rather scholarly tone, "There are two schools of thought about Napoleon Bonaparte, Rosie. ... But if one studies the history of that period very carefully, one sees that, for the most part, he did nothing but good for France and the French"*.

Мовець 1. Хід III: *"You call all those wars good!" Guy interrupted his tone still argumentative.*

Мовець 2. Хід IV: *"They were mostly defensive wars," Henry remarked evenly, holding in check his anger with his son (Bradford, A, 220).*

Однією з важливих характеристик емоційно-протиставної стратегії, зокрема, застосованої і в цьому фрагменті взаємодії, є впевненість мовця у власній правоті та факультативності позиції співрозмовника. Протиставлення позицій мовців тут підкріплюється, окрім наведення протилежних думок, ще й екстралінгвістичними показниками їх емоційної взаємодії: *"As he proceeded to refill his glass", "explained in a reflective, rather scholarly tone", "his tone still*

argumentative", "*remarked evenly, holding in check his anger*". З одного боку, спостерігається емоційність мовця 1, з другого – контрольовані емоції мовця 2: різкі судження (хід I), піддавання сумніву репліки співрозмовника за допомогою ОВ (хід III) є внеском мовця 1 у підвищення інтенсивності емоційної взаємодії, тоді як урівноваженість та розважливий характер реплік мовця 2 спрямовані на стабілізацію емоційної взаємодії.

У той час як глобальною інтенцією суперечки є намагання будь-якими доводами та діями, навіть погрозами схилити співрозмовника на свій бік, сварка передбачає двостороннє непорозуміння та небажання співпрацювати. Кожен з інтерактантів виправдовує власні дії та вчинки і вказує в образливій формі на недоліки партнера по спілкуванню, розглядаючи перспективу "суб'єктно-об'єктного типу спілкування у некооперативній мовленнєвій взаємодії" [209, с. 19]. Ефективними та дієвими стратегіями в умовах гранично конфліктної комунікативної поведінки є **емоційно-роз'єднувальні стратегії сумнівів у адекватності емоції та ігнорування емоцій**. За цих обставин мовець або наголошує неприйнятність емоції чи її інтенсивності, або взагалі ігнорує її. Свідоме нехтування емоційним станом співрозмовника є свідченням украй конфронтативних взаємовідносин, що в дискурсивній взаємодії дивергентного типу, як правило, має запланований характер. Сторона, що першою порушує рамки співпраці, є ініціатором конфлікту, до якого обидві сторони вже були готові внаслідок власної глобальної інтенції недружелюбності. Межа між наступальними та оборонними тактиками стирається в ході конфліктної інтеракції, тому виділені нами тактики

- виправдовування та
- відсторонення можуть змінюватися тактиками
- провокації;
- дискредитації;
- глузування та
- насильства.

Такий розвиток подій можливий за умови, коли мовець не хоче відновлювати співробітництво та дбати про сприятливий емоційний фон комунікативної взаємодії. *Тактичні ходи образи, емоційного аргументу* замінюються агресивно-наступальними: *звинувачення, критики, огульних звинувачень, кривдження, погрози, психологічного тиску, вимоги, наказу й заборони.*

У ситуації конфлікту мовленнєві дії принаймні одного з мовців спрямовані на самовираження, що не обмежується турботою про лице партнера [201, с. 27]. Умисно конфронтативна мовленнєва взаємодія, таким чином, реалізує цілеспрямовано агресивну комунікативну діяльність, націлену на моральну перемогу над суперником та зниження рівня його самооцінки [190, с. 112].

Завданням **тактики провокації** є спрямування розмови в конфліктогенне русло; ефективними прийомами наступальної тактики провокації є *критика* та *огульні звинувачення*, останній охоплює, зокрема, звинувачення відсутньої особи та непрямі звинувачення. Запланованість майбутньої конфліктної взаємодії позначається і на виборі окличних висловлень, що використовуються мовцями для реалізації глобальної інтенції конфронтації. Зокрема, імплементація монопропозитивних та поліпропозитивних окличних висловлень свідчить про тяжіння розрахованої конфліктогенної мовленнєвої поведінки до стратегічного планування. Негативна оцінка об'єктів, суб'єктів чи подій засвідчує небажання мовця співпрацювати. Наприклад, огульні та непрямі звинувачення (див. (116)), а також звинувачення відсутніх осіб створюють емоційне напруження у комунікативній взаємодії, налаштовуючи персонажі на конфліктну інтеракцію.

(116) *Patrick could not find his cuff links – which he had left up at the farm – and so had to change his shirt for one with buttons at the cuff. It was a pale blue, which meant that he had to choose another tie as well, and the blue tie that matched had been left up at the farmhouse.*

Мовець 1. Хід I: *"For heaven's sake, as though it mattered!" Ruth snapped.*

Мовець 2. Хід II: "Just leave breakfast!" Patrick ordered. "I'll get a cup of coffee at work. I never said I wanted a cooked breakfast in the first place!" (Gregory, LH, 276–277).

Прийом *критики*, застосований у першому ході, є провокацією конфлікту для мовця 2 – людини, що звикла завжди бездоганно виглядати. У той же час для мовця 1 цей самий хід є імпровізованою спробою зняти відчуття емоційного напруження, про що свідчить вжитий нею ідіоматичний вираз "*For heaven's sake*". Поліпропозитивне окличне висловлення, використане у другому ході, є прикладом запланованої мовленнєвої поведінки у реалізації тактики провокації. Мовець 2 знає напевно, що його висловлення образить партнера та викличе конфлікт, проте свідомо підвищує емоційну напруженість комунікації.

Особливістю інтерактивного розвитку негативного емоційного фону комунікації є бажання (чи небажання) інтерлокутора підтримувати запропоновану мовцем стратегію протистояння. Так, співрозмовник може:

– відсторонитися шляхом відмовчування:

(117) *Taylor bangs on the steering wheel. "This isn't a city, it's a carwash!" Turtle looks away, out the window on her side* (Gregory, LH, 286); або коротких відповідей: "*Timmy? And you're Miranda, right?*" "No!" She scowled. (Wade, SC, 299);

– образитися чи спробувати виправдатися:

(118) "*If you mean my mother, then you are right. My mother does not think you are fit to be in sole charge of my son,*" he said. "How dare you!" Ruth cried. "He is my son as much as yours, he is my son, and I love him, and I care for him, and I would never hurt a hair of his head, and you may not say such thing! Ever! Ever! Ever!" (Gregory, LH, 295);

– підтримавши запропоновану стратегію, піти на конфлікт:

(119) "*And since that's the case, I would have thought you would want to ensure the continuation of the de Montfleurie line by marrying again and begetting another son. Hopefully it would be a son.*" Henry was furious. "Really, Guy, you are out of line and quite preposterous! This is neither the time nor the place for such a discussion!" despite

his anger, the count spoke in a steady voice and was in absolute control of himself (Bradford, DK, 217).

Тактика **дискредитації** залучає прийоми звинувачення, кривдження та глузування. Скерування комунікативних дій на пониження опонента, коли мовець "відверто протидіє досягненню цілей співрозмовника" [133, с. 96], є осмисленим, при цьому негативні емоції, що їх переживає співрозмовник, ігноруються.

Тактичний хід звинувачення може апелювати до оцінки попередніх дій опонента, і тоді дієслова у структурі ОВ мають форму минулого часу, наприклад: "*And you knew it!*" (Clark, WMML, 82); "*You lost the ball!*"; "*You didn't know how to hit it back!*" (Michael, RP, 48); "*Your behaviour was simply dreadful, atrocious!*" (Cookson, RN, 245); "*It's that woman! You spend a day in bed with her and then you come and tell me you want a divorce! You never said me anything about a divorce before!*" (Michael, RP, 137) або оцінка стосується безпосередньо часу взаємодії: "*You shouldn't even joke about it!*" (Michael, RP, 387); "*You can't make things up and pretend they're real!*" (Michael, RP, 415).

На відміну від лексичного наповнення звинувачень, в структурі моно- та поліпропозитивних окличних висловлень, націлених на кривдження, можуть виступати грубі, вульгарні чи інші стилістично знижені слова "інвективної оцінності" [4, с.206]: "*You filthy liar!*" (Clark, WMML, 242); "*You're being stupid! Damn stupid!*" (Bradford, A, 160); "*He's a mingy low-down spy!*" (Baron, SR, 100); "*But nobody wants to see you on television; nobody to see you anywhere! You're a failure; you haven't got a goddamn thing in the world, and nobody wants to do a thing with you!*" (Michael, RP, 416); "*This obsession with the tarot is ... it's crazy!*" (Mosiman, CI, 48) Налаштованість мовців на конфлікт та, зокрема, дискредитацію особистості може передавати поєднання прийомів звинувачення та скривдження (див. (120)), а бажання виразити моральну перевагу переходить у прагнення вчинити моральне насильство.

(120) **Мовець 1. Хід I:** "*I'm going to stand up,*" David said, ignoring her. "*Take it nice and easy, understand? Then we'll talk*".

Мовець 2. Хід II: *"We are done talking! I should never have listened to you in the first place. Walking me right past Clare and out of that house, and I never stopped to ask why!"*

Мовець 1. Хід III: *"I'm a sucker for appeals from the SPCA, too," David said grimly. Dammit, don't do that!"*

Мовець 2. Хід IV: *"You're no better than Avery, you – you liar!"*

Мовець 1. Хід V: *"Did he lie to you? Your husband?"*

Мовець 2. Хід VI: *"Don't call him that," Stephanie said through her teeth. "And yes, he lied to me. I told you that. He said – he said he'd take care of my – my needs as long as it was necessary, but he didn't" (Marton, GSM, 119–120).*

Прийом звинувачення в другому ході змінюється на образи в четвертому. Мовець 2 ігнорує емоції співрозмовника і прагне моральної вищості. Злість та агресія, що превалюють у цій взаємодії, є результатом спрямованої один проти одного конфліктогенної поведінки [261, с. 86]. Інтенсивність емоційної інтеракції стрімко наростає та вибудовує несприятливий фон для подальшої взаємодії, що веде до припинення конфронтативної комунікації.

Тактика насильства передбачає застосування прийомів: *наказу / вимоги, заборони, психологічного тиску та погроз*. Прийоми *наказу / вимоги* та *заборони* застосовуються мовцями в обох типах комунікативного домінування: "соціально зумовленому" та "ситуативно сконструйованому" [22, с. 5], проте в обох випадках такі прийоми призводять до порушення принципів співробітництва. Так, у межах соціальної вертикалі працедавець повинен керуватися принципом "емоційної коректності" (emotional intelligence) [293, с. 6] (переклад наш – *І. П.*), а підлеглий якщо хоче лишатися працівником, повинен уникати дій, що несуть небезпеку конфлікту [230, с. 629]. Порушення конвенційних норм інтенсивності емоцій в "ієрархічному спілкуванні" [71, с. 10], що посилюється емоційністю *наказів*, є наслідком:

а) нехтування субординацією: *Get moving, soldier!; No argument!; We both run the place!; I don't want your apologies, I'm trying to tell you what's going around!; Don't give me that bullshit!;*

б) недбалого виконання обов'язків підлеглим: *Explanations!; Sound general quarters!; Make him!; Wilson! I said I wanted these results ready by today!; Cut! And print! And that's a wrap, guys!* та рідше

в) ускладнення особистих стосунків між керівником та підлеглим: *You are fired! You always envied me!*

У ситуації, коли комуніканти перебувають у горизонтальних соціальних відносинах, бажання підвищити власний комунікативний статус за рахунок інтерлокутора за ситуативно сконструйованого домінування реалізується через *вимоги*: *Turn that thing OFF!; Don't talk, just listen for a minute!; Stay where you are, and stop mothering me for God's sake!; Because I want you to watch me!* Переважно монопропозитивні ОВ, що слугують для реалізації прийому *наказу/заборони*, мають у своїй структурі дієслова наказового способу; для поліпропозитивних окличних висловлень характерні представлення агенса обох предикативних центрів у формі першої особи однини, та наявність модальних дієслів *want, must, need*.

Ігнорування емоцій у ситуаціях розглянутих тактичних прийомів змінюється відвертим вираженням задоволення від страждань співрозмовника у разі використання прийомів *психологічного тиску* та *погрози*. Вживання стилістично зниженої та негативно-оцінної лексики, що характеризує прийом *погрози*, ілюструє неприкрите ставлення до співрозмовника: *His sorry a.. is mine!; I'll kill her! I'll kill the bitch!; I'll smash your face! You fat cow!; Get your hands off me!*, а завершальна фаза конфліктної взаємодії може демонструвати навіть сцени побиття як реалізацію погрози. Прийом *психологічного тиску* характеризується прямо пропорційною залежністю зростання інтенсивності негативної емоції ненависті та відрази у опонента та зловтіхи – у агресора. Така емоційна взаємодія може підкріплюватися й прийомами тактики дискредитації, зокрема *глузування* та *кривдження*. Наприклад:

(121) **Мовець 1. Хід I:** *"I heard about that call you made to the judge –"*.

Мовець 2. Хід II: *"There's no need to go into details," Stephanie said quickly.*

Мовець 1. Хід III: *"Cryin' about needin' time to find a place to live and a job moanin' about not havin' any money –"*.

Мовець 2. Хід IV: *"I said I don't want to discuss this now, Clare"*.

Мовець 1. Хід V: *"You came to Seven Oaks with nothin', and you're gonna leave with nothin'. You can sleep on the street, for all I care!"*

Мовець 3. Хід VI: *"Is it true?" David said quietly, his eyes locked on Stephanie's.*

Мовець 2. Хід VII: *"It's none of your affair"*.

Мовець 1. Хід VIII: *"She has nothin'," Clare said with ill-concealed glee. "Nothin' at all!" (Marton, GSM, 109–110).*

У цьому фрагменті конфліктної взаємодії мовець 1 застосовує прийоми психологічного тиску (ходи I, III) та глузування з відвертими ознаками морального знущання (ходи V, VIII). Неприховна зловтіха агресора у розгортанні стратегії ігнорування емоцій підкріплюється окличними висловленнями в п'ятому та сьомому ходах, а також невербальною поведінкою мовця 1: *"said with ill-concealed glee"*.

Як видно з наведених фрагментів дискурсу, кожен з діалогів розгортається за певною стратегією, що в своєму загалі регулюється глобальною інтенцією мовця співпрацювати чи ні, добиватися своєї мети шляхом перемовин чи ні. Емоційні взаємовідносини займають не останнє місце в структурі обраного типу спілкування. Стрімке наростання емоційності підкріплюється мовними засобами вираження – окличними висловленнями, що в умовах співробітництва є індикаторами щирого бажання співпереживати, а в конфліктній ситуації свідчить про твердість власних намірів та відвертість у ставленні до партнера з комунікації. Дослідження комунікативно-прагматичних особливостей функціонування окличних висловлень в умовах залучення стратегії певної комунікації дає можливість говорити про конкретну тактику, яку обирає і на яку спирається мовець під час емоційної комунікативної взаємодії. Спостерігається також тенденція до вибору окличних висловлень у залежності від типу емоційного спілкування (див. табл. В.1, додаток В).

Висновки до розділу 3

1. Діалогічний дискурс з ОВ є простором емоційної комунікативної взаємодії двох чи більше індивідумів, що характеризується об'єднанням емоційних сфер комунікантів у процесі мовленнєвої взаємодії та впливає на становлення міжособистісних стосунків мовців. Фундаментальними принципами комунікативної інтеракції є інтерактивність та інтеракціональність, що виявляються у взаємодії індивідуальних свідомостей комунікантів через мовлення. Процесуальна сторона діалогічного дискурсу з ОВ передбачає наявність щонайменше двох учасників, які в умовах спонтанного мовлення інтерпретують не тільки висловлення, а й емоційні реакції один одного і в такий спосіб формують структуру дискурсу в кожний окремий момент.

2. Аналіз когнітивних процесів планування діалогічного дискурсу з ОВ дозволив виділити два типи конструювання мовленнєвої взаємодії у ситуаціях емоційної інтеракції – підсвідомих та осмислених операцій. Показником підсвідомих операцій є апеляція до вже готових форм мовленнєвої поведінки, що визначається глобальною інтенцією мовців – співпрацювати чи ні та впливає на вибір відповідного емоційного фону взаємодії. Осмислені операції планування діалогічного дискурсу з ОВ спрямовані на реалізацію конкретних повідомлень за посередництвом обраних мовцями тактик та прийомів, як от використання ритуалізованих емотивних ОВ для привітання чи компліменту або емоційно неінтенсивних ОВ – з метою критики чи звинувачення.

3. У ході діалогічної взаємодії ОВ фіксують і водночас стимулюють підвищення інтенсивності емоційного фону комунікативної інтеракції. Динаміка інтенсивності емоційного фону коливається від позитивного (базового) рівня до афективного (гіперемоційного) і виявляє залежність від успішності інтеракції та конкретних інтенцій мовців. Процес емоційної взаємодії у англomовному діалогічному дискурсі регулюється набором комунікативних стратегій та конвенційних норм емоційної взаємодії комунікантів, які в своїй сукупності визначають емотивну компетенцію мовців англomовного соціуму.

4. Емоційно-консолідаційна стратегія включення в емоцію спрямована на створення емоційно-мотиваційного фону, який сприяє кооперативній комунікативній взаємодії. Передбачуваний результат діалогічного дискурсу на пряму емоційного співробітництва – це емоційний консенсус або компроміс, що реалізується за допомогою сукупності тактик розвитку спільних емоційних переживань комунікантів та маніпулятивній тактиці залучення партнера з комунікації до взаємодії бажаної емоційної тональності.

5. Застосування емоційно-протиставної стратегії аналізу адекватності емоції характеризується відстороненістю мовця від переживань співрозмовника. Імплементация стратегії аналізу адекватності емоцій в конфліктній ситуації суперечки характеризується раціоналізованим впливом на психічну сферу співрозмовника, при цьому визначення релевантності відчуттів комуніканта базується на принципах емоційної відповідності/невідповідності та виправданості/невиправданості і встановлюється шляхом імпліцитної або експліцитної апеляції до правил емоційності.

6. Основною характеристикою емоційно-роз'єднувальних стратегій сумнівів у адекватності емоції та ігнорування емоцій, покладених в основу діалогів з ОВ, є егоцентричність поведінки мовців, а глобальним завданням інтерактантів є підтримання їх емоційної опозиції. Свідоме нехтування емоційним станом співрозмовника є прикладом гранично конфронтативних взаємовідносин, запланованим заздалегідь елементом дискурсивної взаємодії дивергентного характеру.

7. Специфіка планування дискурсивної взаємодії у англомовних діалогах з ОВ визначає закономірності їх вживання: відзначено, що афективні ОВ виступають лише в умовах кооперативної взаємодії, тоді як емотивні та емоційно неінтенсивні ОВ – як в умовах комунікативної співпраці, так і протистояння, що пояснюється їх онтогенетичними відмінностями.

Основні положення розділу відображені в статтях дисертанта [150; 151].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасні лінгвістичні дослідження, виходячи з процесуальної природи мовних виявів, останнім часом залучають до аналізу висловлень категоріальний апарат мовленнєвих операцій. У цьому дисертаційному дослідженні окличні висловлення сучасного англomовного дискурсу розглядаються з позицій когнітивно-дискурсивного і комунікативно-прагматичного підходів до вивчення процесів продукування та функціонування мовленнєвих явищ.

Серед проблематики дослідження виділяється надзвичайно актуальна в сучасному мовознавстві проблема взаємодії мисленнєвого, емоційного та лінгвального чинників під час продукування висловлень, зокрема окличних. Згідно з цією позицією, думка, маючи універсальний характер, формує структуру висловлення в той час як динамічний компонент породження виявляється у психічних процесах, які сприяють формуванню мовлення. Безпосередній акт емоційної мовленнєвої діяльності починається на глибинному рівні породження висловлень, в основі якого лежить сигнал, що результується взаємодією думки з емоцією в момент пошуку свого конкретного вираження в мові. Існування особливої синтаксичної моделі ОВ у емоційному мовленні є проявом вираження емоції через формальну структуру висловлення.

Вплив різних за інтенсивністю емоцій на превербальному етапі пропозиціоналізації ОВ викликає асиметрію між диктальним та модальним компонентами пропозиційної структури цих висловлень. Співвідношення цих компонентів лягло в основу запропонованої у праці класифікації окличних висловлень, де нами виділені три групи ОВ: афективні непропозитивні, емотивні монопропозитивні та емоційно неінтенсивні поліпропозитивні. Взаємодія мисленнєвих та емоційних психічних процесів при породженні ОВ різних типів знаходить відображення в структурно-семантичній їх організації,

іллокутивних моделях мовленнєвих актів ОВ, і дискурсивних стратегіях англомовної діалогічної взаємодії.

Продуктування **афективних** ОВ має спорадичну природу: вплив інтенсивних емоційних переживань на мисленнєві процеси на етапі вербалізації афективних ОВ знижує контроль мовця над мовленнєвими діями, спрямованими на продуктування висловлень. Внаслідок цього, вираження емоційного тону відчуттів, уявлень і афективних проявів позитивних і негативних емоцій у структурі непропозитивних ОВ відображає їх поняттєвий зміст неповно і нечітко.

Залежно від міри прозорості та прочитуваності емоційного модального змісту афективів серед непропозитивних ОВ нами виділяються три групи: 1) афективи з обмеженими функціональними можливостями (*ick!, yuk!, yum!, ugh!, wow!, yahoo!*); 2) емотивні фразеологічні вирази з використанням релігійних сюжетів та персонажів, емоційний модальний зміст яких позначений універсальністю (*Dear God!, Gosh!, Good God!, Lord above!*); 3) вигуківі синтаксичні утворення з лексичними показниками полюсу емоційної реакції (*Hell!, The hell with ...!, Thank God!, Damn!*).

Структурно-семантичні особливості вигуків визначають ще один аспект асиметричних відношень у парадигмі ОВ – асиметрію форми і змісту. Конденсація змісту висловлень вигукової природи спричиняє перенасиченість пропозитивної структури модальною інформацією імпліцитного характеру. Результатом цього процесу є полісемія афективних ОВ, вигукової структури.

Іншим проявом асиметрії змісту і форми висловлень є неоднорідність відображення реальної дійсності у мисленні і в логічних категоріях синтаксичних мовленнєвих утворень. Реалізація реагування мовця в **емотивних** ОВ виражає розрізнені факти дійсності без їх пов'язань з іншими фактами чи подіями. Структурно емотивні окличні висловлення відповідають моделям типу What + Noun!, How + Adjective!, What/How + (Noun + Verb (inverted word order))!, It is + Adjective + How/That + Adjective + Noun + Verb!, It is + Adjective + Noun!, Noun + Verb + What/How + (Noun + Verb). Крім цих моделей, емотивні ОВ мають

структуру простих поширених і непоширених одно- та двоскладних речень, а також еліптичних речень.

Наслідком складного процесу зіставлення та встановлення взаємозалежностей між фактами об'єктивної реальності у поєднанні з аналізом внутрішніх переживань мовця на превербальному етапі продукування висловлення є складність його пропозиційної структури, що характеризується наявністю різних рівнів та ієрархічними відношеннями між ними. Комплексна пропозиційна структура **емоційно неінтенсивних** поліпропозитивних ОВ корелює зі складним фактом дійсності. Осмислення емоційного стану мовця та, як результат, усвідомлюваний контроль над процесами мовленнєвого продукування відбиваються на синтаксичній організації ОВ, ускладненій предикативними конструкціями або побудованій за законами пара- чи гіпотаксису.

Смислове навантаження ОВ, на відміну від його пропозиційного змісту, є одиницею оперування на когнітивному етапі мовленнєвого творення. Пропозиційні установки мовців, спрямовані на екстеріоризацію емоційних переживань, слугують епістемологічним матеріалом для проектування мисленнєвих операцій у вигляді експресивної іллокутивної сили на іллокутивні акти ОВ. У цих суб'єктивних мотивах закодована інформація про намір мовця висловити оцінку та ставлення до повідомлюваного, емоційну реакцію на певну ситуацію чи подію, а також повідомити, заявити, запитати, спонукати та водночас емоційно вплинути на співрозмовника. Основу пропозиційної установки афективних ОВ складає прагнення мовця до емоційного самовираження, тоді як для емотивних та емоційно неінтенсивних полііллокутивних ОВ характерне поєднання кількох інтенцій комуніканта.

Тенденція базової іллокутивної сили експресивності ОВ до гібридизації з іншими типами іллокутивних сил пов'язана з комплексною інтенцією мовця. Взаємозалежність компонентів такої інтенції об'єднує їх навколо однієї пропозиції або встановлює зв'язки причиново-наслідкового типу між іллокутивними силами в семантико-прагматичній структурі емотивних та емоційно

неінтенсивних ОВ. Бажання виразити емоційний стан та емоційно вплинути на співрозмовника визначає вибір засобів реалізації решти компонентів інтенції, внаслідок чого створюється поліллокутивний мовленнєвий акт. Емотивні та емоційно неінтенсивні ОВ можуть поєднувати у своїй прагмасемантичній структурі експресивну іллокутивну силу з асертивною, комісивною, директивною чи декларативною. Вказуючи на певний емоційний стан (страху чи радості, роздратування чи задоволення, тривоги чи веселощів) мовця, поліллокутивні ОВ здатні водночас виражати його бажання підтвердити або спростувати певний факт, дати обіцянку, спонукати співрозмовника до виконання певних дій або проголосити щось важливе.

Процес обміну інтенціями у ході емоційної взаємодії комунікантів регулюється задумом, що визначається поняттями метацелей конфліктності або дружелюбності. Діалогічний дискурс з ОВ є простором такої емоційної комунікативної взаємодії двох чи більше індивідуумів, що характеризується поєднанням емоційних сфер комунікантів у процесі мовленнєвої взаємодії та впливає на становлення міжособистісних стосунків мовців. Вибудовування дискурсивної взаємодії у діалогах з ОВ базується на підсвідомих та осмислених операціях конструювання мовленнєвої взаємодії і характеризується креативністю мовця у виборі тактик та можливістю корекції планів залежно від перебігу розгортання комунікативної інтеракції. Показником підсвідомих операцій є апеляція до вже готових шаблонів мовленнєвої поведінки, що визначається глобальною інтенцією мовців співпрацювати чи ні та впливає на вибір відповідного емоційного фону взаємодії. Осмислені операції планування діалогічного дискурсу з ОВ спрямовані на реалізацію конкретних повідомлень за посередництвом обраних мовцями тактик та прийомів, як от використання ритуалізованих емотивних ОВ для привітання чи компліменту або емоційно неінтенсивних ОВ – з метою критики чи звинувачення.

У процесі дискурсивної взаємодії мовці формують спільне психологічне емоційне середовище, в якому, керуючись кооперативними чи конфронтативними прагматичним цілями, маніфестують та інтерпретують свої

емоції, розвиваючи у такий спосіб загальний емоційний фон комунікації. Висока синсемантичність ОВ англomовного діалогічного дискурсу пояснюється їхньою взаємопов'язаністю та взаємозалежністю для вираження емоційних станів інтерактантів у інтеграції різних за ступенем емоційних напружень. Процес емоційної взаємодії у англomовному діалогічному дискурсі регулюється набором комунікативних стратегій та конвенційних норм емоційної взаємодії комунікантів, які в своїй сукупності визначають емотивну компетенцію мовців англomовного соціуму.

Реалізація *емоційно-консолідаційної стратегії включення в емоцію* сприяє емоційній кооперації інтерактантів у ході комунікативної взаємодії і досягається шляхом застосування тактик *ретроспекції* та *інтроспекції*, *"хамелеона"*, *спільного планування заподіяння шкоди*, а також емоційно-маніпулятивної тактики долучення партнера з комунікації до бажаного емоційного фону. Застосування *емоційно-протиставної стратегії аналізу адекватності емоції* характеризується відстороненістю мовця від переживань співрозмовника і реалізується у наступальних та оборонних тактиках *емоційної аргументації*. Використання *емоційно-роз'єднувальних стратегій сумнівів у адекватності* та *ігнорування емоцій*, покладених в основу конфліктогенних діалогів, відображає егоцентричну поведінку мовців, спрямовану на зниження самооцінки опонента. Свідоме нехтування емоційним станом співрозмовника є запланованим елементом дискурсивної взаємодії дивергентного характеру, якому відповідають тактики *провокації*, *дискредитації* та *морального насильства*.

Розробка стратегічно відповідного фону емоційної інтеракції супроводжується коливаннями інтенсивності емоційної взаємодії. Окличні висловлення є індикаторами змін у динаміці емоційного фону взаємодії. Вжиті у межах відповідних тактичних прийомів, вони є показниками інтенсивності емоційного фону комунікативної інтеракції та водночас стимулюють його підвищення. Інтенсивність емоційного фону коливається від позитивного (базового) рівня до афективного (гіперемоційного) та залежить від успішності інтеракції чи конкретної інтенції мовців. Стрімке зростання емоційності в

умовах співробітництва є показником активізації саме позитивних емоцій мовців, що дає ефект підвищення самооцінки комунікантів, а в конфліктній ситуації спостерігається інтенсифікація негативних емоцій, що характеризуються деструктивним спрямуванням комунікативних інтенцій щодо статусу опонента.

Здійснений у праці аналіз продукування та функціонування ОВ відкриває перспективи подальших досліджень, які можуть бути пов'язані із вивченням лінгвістичного відображення гендерної, вікової, соціально-рольової та етнокультурної специфіки дискурсивної емоційної взаємодії у кооперативних та конфронтативних типах інтеракцій англомовного соціуму.

ДОДАТКИ

Додаток А **Вираження різних типів емоцій окличними висловленнями**

Таблиця А.1.

Тип емоції	Вираження емоції окличними висловленнями
<p>Емоції очікування та прогнозу:</p> <p>1. Хвилювання</p> <p>2. Тривога</p> <p>3. Страх</p> <p>4. Відчай</p>	<p>1. <i>"We got asked to Sam Dunphy's show, and to his party. Naomi is coming to lunch." "Stop!" says Robert. "Stop right now. It's too exciting. Now I won't be able to concentrate all day. <u>Naomi coming to lunch! A ballet party! Anything else, baby?</u>" (Knight, MLP, 89)</i></p> <p>2. <i>They would have to know, so I told them as unemotionally as possible about Oliver Grantchester. "He had either conspired with Norman Quorn to steal the brewery's money in the first place or tried to wrest it from him afterwards," I said. "I'm not sure which." "<u>Not Oliver!</u>" my mother protested in total disbelief. "We've known him for years. Ivan trusted him" (Francis, H, 409).</i></p> <p>3. <i>Ted was trembling, shaking his head, his expression shocked and disbelieving. "Ted, what do you see? What happened?" "Push door open. Room is dark. The terrace. Leila. Hold on. Hold on. Help her. Christ, grab her! <u>Don't let her fall! Don't let Mommy fall!</u>" Ted began to sob – deep, racking sounds that filled the room. His body twitched convulsively (Clark, WMML, 335–336).</i></p> <p>4. <i>"Don't kick me out, Nick; I've been kicked out before; I can't stand it. Don't leave me." "I'm sorry," Nick said. The hardness had gone from his voice; instead a deep, weary sadness was there,</i></p>

	<p><i>and when Sybille heard it she knew it was over. "Damn you." Her breath rasped. "I told you how I really felt –I practically got down on my knees to you! You don't care about me any more than your girlfriend does! Damn you to hell, both of you!" (Michael, RP, 138).</i></p>
<p>Емоції задоволення та радість: 1. Задоволення 2. Радість</p>	<p>1. <i>She spotted her name on the card and approached them eagerly, her smile delighted and relieved. Reaching out, she pumped Jason's hand vigorously. "Well, here I am," she announced. "And boy, am I glad to see you! I was so afraid there'd be a foul-up and no one would meet me."</i> <i>"Oh, we never fail a guest" (Clark, WMML, 30).</i></p> <p>2. <i>Julian is at the station waiting for us. The boys spot him first. "Julian!" they shout, beside themselves. "Hello, Julian! We love you! We brought you a picture of a mouse, didn't we Jack?" Jack nods shyly, holding out his hand for Julian to hold (Knight, MLP, 108–109).</i></p>
<p>Фрустраційні емоції 1. Образа</p>	<p>1. <i>"You're cooking dinner? You don't know how!" "I do now. And I stay in a terrible hotel room. And I have a job, and a salary that's a lot better than my last one but hardly enough to pay for a cook. ... I'm trying to get used to that, and I'm having enough trouble without you coming here and talking as if—" "Don't talk like that to me!" Rosemary cried. "You don't want me here! That's what you're really saying, isn't it? You want me to go back to New York and leave you alone!" "Yes, but I won't let you do it" (Michael, RP, 434).</i></p>

2. Розчарування	<p>2. <i>She couldn't understand his carefree attitude, and it wasn't until after she had left that I told him the glass ornaments, if they were the original gems, were in fact genuine sapphires, emeralds and rubies. "The cup," I said, "is almost certainly worth far more intrinsically than the hilt." "You don't mean it! How do you know?" "I had it traced to the firm that made it. It cost a fortune." "Good grief. <u>And young Andrew was playing with it on the kitchen floor!</u> Does Ivan know where it is?" "Not exactly," I said, and told him where to look. (Francis, H, 374)</i></p>
3. Обурення	<p>3. <i>When she walked in and saw him, Jeannie lost it. "How could you do it?" she screamed. "How could you rob me?" "You know I'm broke," Jeannie said. "<u>I'm trying to raise enough money to pay for a decent nursing home for my mother – your wife! And still you could steal my TV! I just don't get it.</u>" "All right, I'll tell you why I did it," Daddy said with sudden force. "Because I've lost my nerve" (Follet, TT, 101).</i></p>
4. Гнів	<p>4. <i>"That lawyer never took his eyes off Elizabeth, and she was spying on our table all night. I've always suspected she had a case on Ted. <u>As for that crazy lottery winner – if Min puts me next to her tomorrow night, I'll strangle her!</u>" "The hell you will! Listen, Cheryl, you may get the part. Great. There's still always the chance the series will die in the ratings" (Clark, WMML, 90).</i></p>

Продовж. табл. А.1.

5. Горе	<p>5. <i>"I ... held ... her ... over ... the ... railing ... before ... I ... dropped ... her" Ted picked up a vase from the table and threw it across the room at the marble fireplace. It smashed, and sprays of delicate crystal cascades across the carpet. "<u>No! It's not possible!</u>" he turned and ran blindly for the door (Clark, WMML, 302).</i></p>
---------	--

Додаток Б Іллокутивна таксономія окличних висловлень

Таблиця Б.1.

Тип ОВ	Іллокутивні моделі (Expr + Int utP)				
	Експресив	Асертив	Комісив	Директив	Декларатив
ЕОВ ЕНОВ	(Gr utP)	/Pred utP/	/Swear utP/	/Quest utP/	/Caus utP/
	(Apol utP)	/Concl utP/	/Prom utP/	/Enq utP/	
	(Com utP)	/Agr utP/	/Vol utP/	Expr utP1 +	
	(Compl utP)	/Discl utP/	/Threat utP/	/Ord utP2/	
	(Thank utP)	/Acc utP/		/Dem utP2/	
		/Diff utP/		/Comm utP2/	
		/Prot utP/		/Forb utP2/	
		/Guess utP/		/Adv utP2/	
		/Class utP/		/Warn utP2/	
				/Recc utP2/	
			/Prop utP2/		
			/Inv utP2/		
			/Ask utP2/		
			/Pl utP2/		
АОВ	(Gr utP)	-	-	/Warn utP/	-
	(Apol utP)				

Додаток В Окличні висловлення у комунікативних стратегіях і тактиках емоційної взаємодії

Таблиця В.1.

Глобальна мета	Стратегія	Завдання	Тактика	Тактичний прийом	Тип ОВ
Співпраця 1.Консенсус 2.Компроміс	1.Емоційно-консолідаційна – включення в емоцію	1.Емоційна розрядка 2.Встановлення та підтримка комфортної психологічної атмосфери 3.Підтримка та поліпшення емоційного стану співрозмовника 4. Підвищення самооцінки співрозмовника 5.Маніпулятивне залучення мовця до кооперативної емоційної взаємодії	1.Ретроспекція / інтроспекція	1.Жалкування за вчиненим	ЕОВ ЕНОВ
				2. Ностальгія за минулими часами	АОВ ЕОВ
				3.Пригадування людей та подій	АОВ ЕОВ
				4.Розповідь про пережиті емоції	ЕОВ ЕНОВ
			2. Хамелеон	1.Емоційне вітання	АОВ ЕОВ ЕНОВ
				2. Поділяння емоції	АОВ ЕОВ
				3. Емоційне вторування	ЕОВ
				4.Підбадьорювання	ЕОВ
				5. Комплімент / похвала	АОВ ЕОВ
				6. Застереження	ЕОВ
				7. Інструкція	ЕОВ
			3.Спільне планування заподіяння шкоди	1. Заклик до помсти	ЕОВ
				2. Апеляція до вищих сил	ЕОВ
				3. Погроза	ЕОВ
			3.Емоційна маніпуляція	1. Запевнення у прихильності	ЕНОВ ЕОВ

				2. Емоційний аргумент	ЕНОВ ЕОВ
				3. Нагадування про спільно пережиті емоції	ЕОВ

Продовж. табл. В.1.

Конфронтація 1. Суперництво 2. Конфлікт	1. Емоційно-роз'єднувальна – аналіз адекватності емоцій 2. Емоційно-протиставні – Сумнівів у адекватності емоції та 3. Ігнорування емоцій	1. Непряме спонукання прийняти позицію мовця 2. Протиставлення позицій та емоційних станів мовців 3. Самоутвердження за рахунок пониження самооцінки опонента 4. Заподіння опонентові шкоди	1. Раціонально-емоційна аргументація а) наступальна б) оборонна	1. Емоційний аргумент	ЕОВ ЕНОВ
				2. Реклама результатів погодження	ЕОВ ЕНОВ
				3. Заява	ЕОВ ЕНОВ
				1. Вказівка на недоречність репліки	ЕОВ
				2. Піддання репліки сумніву	ЕОВ ЕНОВ
				3. Спростування репліки	ЕОВ
				4. Контраргумент	ЕОВ ЕНОВ
				5. Наполягання	ЕОВ ЕНОВ
				6. Удавана згода	ЕОВ ЕНОВ
				7. Застереження / Заклик до моральності	ЕОВ ЕНОВ
			Наступальні 2. Провокація	1. Критика	ЕОВ ЕНОВ
				2. Огульне звинувачення	ЕОВ ЕНОВ
			3. Дискредитація	1. Звинувачення	ЕОВ
				2. Кривдження	ЕОВ
			4. Моральне насильство	1. Наказ / Вимога	ЕНОВ ЕОВ
				2. Заборона	ЕОВ
				3. Погроза	ЕОВ

			Оборонні 5.Виправдовуван ня/ Відсторонення	Емоційний аргумент Мовчання	ЕНОВ ЕОВ
--	--	--	---	---------------------------------------	-------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова С. Г. Прагмалингвистический аспект английской диалогической речи: автореф. дис. на соискание степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка ", 10.02.04 "Германские языки" / С. Г. Агапова. – Ростов-на-Дону, 2003. – 42 с.
2. Адмони В. Г. Система форм речевого высказывания / В. Г. Адмони. – СПб.: Наука, 1994. – 153с.
3. Актуализация предложения. Синтаксические модели и варианты [под ред. А. И. Варшавской]. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1997. – Т. 2. – 176 с.
4. Алаярова Л. Г. Инвективная оценка в конфликтогенных текстах / Л. Г. Алаярова, Л. И. Дьяченко // Коммуникация в современном мире: Всероссийская науч.-практ. конф. "Проблемы массовой коммуникации", 16 мая 2006 г.: материалы. – Воронеж, 2006. – С. 206–207.
5. Александрова В. Г. Граматичні особливості простих емотивних речень / В. Г. Александрова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 3–5.
6. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса / О. В. Александрова. – М.: Высш. школа, 1984. – 211 с.
7. Алексеева Т. С. Социопсихолингвистические составляющие речевого поведения коммуникантов в условиях неформального диалогического общения (экспериментальное исследование): автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка"/ Т. С. Алексеева. – Ульяновск, 2002. – 23 с.
8. Алексенко С. Ф. Варіативність інтонаційної моделі висловлення вибачення у мовленнєвій комунікації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського діалогічного мовлення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / С. Ф. Алексенко. – К., 2004. – 20 с.

9. Алексієвець О. М. Просодичні засоби інтенсифікації висловлювань сучасного англійського мовлення / О. М. Алексієвець. – Тернопіль: "Економічна думка", 2002. – 200 с.

10. Алефиренко Н. Ф. Проблемы системно-семантического описания коммуникативного синтаксиса / Н. Ф. Алефиренко // Коммуникативно-прагматическая семантика: сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 128–140.

11. Алферов А. В. К теории речевого взаимодействия: речевые единицы языка / А. В. Алферов // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2001. – № 4. – С. 192–201.

12. Андрійченко Ю. В. Емотивність як ціннісний континуум мови художнього твору / Ю. В. Андрійченко // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 10–13.

13. Антипова А. М. Система английской речевой интонации: учебн. пособие для вузов / А. М. Антипова. – М.: Высш. шк., 1979. – 131 с.

14. Артеменко Т. М. Стратегія і тактика мовленнєвого спілкування у констативно-констативному мікродіалозі / Т. М. Артеменко // Синтаксис, семантика і прагматика: зб. наук. праць / [за заг. ред. О. М. Старикової]. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 5–9.

15. Артемова Л. В. Оцінно-емотивна домінанта експресивності сучасних іспанських аналітичних статей (на матеріалі періодичних видань "El País", "El Mundo", "ABC"): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 "Романські мови" / Л. В. Артемова. – К., 2006. – 19 с.

16. Арутюнова Н. Д. Истоки, проблемы и категории прагматики / Н. Д. Арутюнова, Е. В. Падучева // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 3–42.

17. Арутюнова Н. Д. Диалогическая модальность и явление цитации / Н. Д. Арутюнова // Человеческий фактор в языке: коммуникация, модальность, дейксис / [под ред. Т. В. Булыгиной]. – М.: Наука, 1992. – С. 52–79.

18. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – [2-е изд.]. – М.: "Языки русской культуры", 1999. – 894 с.
19. Багмут А. Й. Інтонація як засіб мовної комунікації / А. Й. Багмут. – К.: "Наукова думка", 1980. – 243 с.
20. Бао Х. Экспрессивный синтаксис с точки зрения коммуникативной грамматики / Х. Бао // Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста: сб. ст., посвящ. юбилею Г. А. Золотовой. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – С. 268–274.
21. Барсукова М. И. Медицинский дискурс: стратегии и тактики речевого поведения врача: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык" / М. И. Барсукова. – Саратов, 2007. – 24 с.
22. Барташева Г. І. Взаємодія вербальних та невербальних компонентів ситуації комунікативного домінування в англomовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Г. І. Барташева. – Харків, 2004. – 20 с.
23. Басманова А. Г. Синтаксис предложения французского языка / А. Г. Басманова, А. Н. Тарасова. – М.: Высшая школа, 1986. – 208 с.
24. Бацевич Ф. С. Когнітивне і лінгвальне в процесах вербалізації (на матеріалі аномальних висловлень) / Ф. С. Бацевич // Мовознавство. – 1997. – № 6. – С. 30–37.
25. Бацевич Ф. С. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу / Ф. С. Бацевич // Вісник нац. ун-ту "Львівська політехніка". – 2002. – № 453. – С. 30–34.
26. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
27. Безуглая Л. Р. Значимое молчание в системе прагматической импликации / Л. Р. Безуглая // Вісник Харківськ. нац. ун -ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С. 47–49.

28. Белоглазова Е. В. Эмотивный портрет адресата детской художественной литературы / Е. В. Белоглазова // Интерпретация – Понимание – Перевод: сб. науч. статей / [отв. ред. В. Е. Чернявская]. – СПб.: СПбГУЭФ, 2005. – С. 189–201.

29. Березенко В. М. Маркери істиності та правдивості в англomовному констативному висловлюванні / В. М. Березенко // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць. – К., 2006. – Вип. 17. – С.3–7.

30. Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения / В. В. Богданов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1977. – 204 с.

31. Божко Г. П. Мовленнєві тактики в репертуарі російської мовної особистості (на матеріалі комунікативної ситуації "примирення"): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Г. П. Божко. – К., 2003. – 16 с.

32. Болотов В. Н. Эмоциональность текста в аспектах языковой и неязыковой вариативности (Основы эмотивной стилистики текста) / В. Н. Болотов. – Ташкент: Фан, 1981. – 116 с.

33. Бондарко А. В. Предисловие / А. В. Бондарко // Проблемы функциональной грамматики. Категории морфологии и синтаксиса в высказывании. – СПб.: Наука, 2000. – С. 3–8.

34. Бондарко А. В. Системные и коммуникативные аспекты анализа грамматических единств / А. В. Бондарко // Проблемы функциональной грамматики. Категории морфологии и синтаксиса в высказывании. – СПб.: Наука, 2000. – С. 9–35.

35. Бубнова Г. И. Специфика дискурсивного процесса в условиях устного и письменного порождения речи / Г. И. Бубнова // Вестник Московск. ун-та. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2008. – № 1. – С. 23–42.

36. Булыгина Т. В. О границах и содержании прагматики / Т. В. Булыгина // Известия АН СССР. – 1981. – Т. 40, № 4. – С. 333–342.

37. Быценко Т. А. Прагмасемантические разновидности РА экспрессива в английском языке / Т. А. Быценко // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2001. – № 537. – С. 39–46.

38. Вакуров В. Н. Развитие эмоциональных значений и полиэмоциональность фразеологических единиц / В. Н. Вакуров // Филологические науки. – 1991. – № 6. – С. 74–82.

39. Васильянова И. М. Особенности аргументации в судебном дискурсе: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / И. М. Васильянова. – Тверь, 2007. – 17 с.

40. Вежбицка А. Речевые акты / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 251–275.

41. Вергун Т. И. Реконструкция эмоционального состояния на основе интерпретации вербальных и невербальных сигналов / Т. И. Вергун // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С. 52–55.

42. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М.: "Наука", 1975. – 559 с.

43. Виноградова Е. Н. К вопросу об описании содержательного аспекта предложения / Виноградова Е. Н., Ситарь А. В., Важник С. А. // Вестник Московск. ун-та. Сер. 9. Филология. – 2007. – № 1. – С. 9–34.

44. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат / Л. Витгенштейн; [пер. с нем. И. Добронравова, Д. Лахути]. – М.: Изд. иностр. лит., 1958. – 133 с.

45. Витт Н. В. Эмоциональная регуляция речи: автореф. дис. на соискание степени доктора психол. наук: спец. 19.00.01 "Общая психология, психология личности, история психологии" / Н. В. Витт. – М., 1988. – 48 с.

46. Водяха А. А. К вопросу об эмоциональной рамке высказывания / А. А. Водяха // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 215–220.

47. Волек Б. Типология эмотивных знаков / Б. Волек // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена. – 1995. – С. 15–24.

48. Волкова Л. М. Семантика и прагматика частиц в современном английском языке (на материале частиц со значением темпоральности): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Волкова Лидия Михайловна. – К., 1987. – 181с.

49. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М.: УРСС, 2002. – 260 с.

50. Воробьева О. П. Эмотивность художественного текста и читательская рефлексия / О. П. Воробьева // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 240–247.

51. Гак В. Г. Высказывание и ситуация / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М.: Наука, 1973. – С. 349–372.

52. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис / В. Г. Гак. – [2-е изд.]. – М.: Высшая школа, 1986. – 221 с.

53. Гак В. Г. Эмоции и оценки в структуре высказывания и текста / В. Г. Гак // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. – 1997. – № 3. – С. 87–95.

54. Гамзюк М. В. Емотивні характеристики лексичних одиниць сучасної німецької мови / М. В. Гамзюк // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київськ. держ. лінгв. ун-ту: мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. Сер. Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2007. – № 14. – С. 61–66.

55. Гедз С. Ф. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань з інтерогативним значенням у сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / С. Ф. Гедз. – К., 1998. – 16 с.

56. Гладуш Н. Ф. Роль мовленнєвого акту в структурі дискурсу / Н. Ф. Гладуш // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип. 18. – С.34–40.

57. Гладько С. В. Емотивний профіль художніх текстів малої прозової форми (на матеріалі сучасних англійських оповідань) / С. В. Гладько // Вісник Київськ. нац. лінгв. ун-ту. Сер. Філологія. – 2000. – Т. 1, № 3. – С. 72–81.

58. Гладь С. В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на мат. англоязычной прозы): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Гладь Светлана Викторовна. – К., 2000. – 223 с.

59. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти): дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Гнезділова Ярослава Володимирівна. – К., 2007. – 291 с.

60. Гніздечко О. М. Міжособистісна комунікація в аспекті психолінгвістичної конфліктології / О. М. Гніздечко // Вісник Київськ. нац. лінгв. ун-ту. – 2007. – Т. 10, № 2. – С. 111–116.

61. Гончаренко Н. В. Суггестивные характеристики медицинского дискурса: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Н. В. Гончаренко. – Волгоград, 2007. – 22 с.

62. Горелов И. Н. Безмолвной мысли знак. Рассказы о невербальной коммуникации / И. Н. Горелов. – М.: Молодая Гвардия, 1999. – 240 с.

63. Графова Т. А. Смысловая структура эмотивных предикатов / Т. А. Графова // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М., 1991. – Гл. 3. – С. 67–98.

64. Графова Т. А. Экспериментальное исследование реализации эмотивности в речевой деятельности / Т. А. Графова, А. М. Шахнарович // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М., 1991. – Гл. 4. – С. 99–113.

65. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; [пер. с англ. В. В. Петрова]. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.

66. Демьянков В. З. Прагматические основы интерпритации высказывания / В. З. Демьянков // Известия АН СССР. – 1981. – Т. 40, № 4. – С. 368–377.

67. Дерпак О. В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти (на матеріалі української, англійської та польської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / О. В. Дерпак. – К., 2005. – 16 с.

68. Джерелиевская М. А. Установки коммуникативного поведения / М. А. Джерелиевская. – М.: Смысл, 2000. – 192 с.
69. Додонов Б. И. Эмоция как ценность / Б. И. Додонов. – М.: Политиздат, 1978. – 272 с.
70. Додонов Б. И. В мире эмоций / Б. И. Додонов. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 140 с.
71. Дубинина И. И. Способы выражения иерархических отношений в организационной коммуникации: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / И. И. Дубинина. – Волгоград, 2007. – 23 с.
72. Дудик П. С. Из синтаксису простого речення: Синтаксис. Речення. Класифікація речень. Односкладні речення. Неповні речення. Еквівалентні речення / П. С. Дудик. – Вінниця, 1999. – 298 с.
73. Дьякова Е. Ю. Дискурсивные стратегии образовательного дискурса (на материале анализа интернет-сайта Оксфордского университета) / Е. Ю. Дьякова // Язык, коммуникация, социальная среда: сб. науч. тр. – Воронеж: ВГТУ, 2005. – Вып. 4. – С. 139–148.
74. Ейгер Г. В. Принципы моделирования речевых актов / Г. В. Ейгер, И. С. Шевченко // Вісник Харківськ. держ. ун-ту. – 1998. – № 406. – С. 51–58.
75. Ершова Е. П. Семантико-функциональные особенности высказываний, выражающих удивление: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Ершова Елена Павловна. – К., 1994. – 176 с.
76. Ефимов Л. П. Избыточность средств выражения в синтаксических конструкциях (на материале английского языка): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Ефимов Леонид Павлович. – К., 1989 – 181с.
77. Ємельянова О. В. Мовленнєве вираження статусу адресата в англomовному художньому дискурсі закоханих: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Ємельянова. – Харків, 2006. – 20 с.

78. Жельвис В. И. Эмотивный аспект речи. Психолингвистическая интерпретация речевого воздействия: учебн. пособие / В. И. Жельвис. – Ярославль: Ярославск. гос. пед ин-т им. К. Д. Ушинского, 1990. – 81 с.

79. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К.: Вища школа, 1972. – Ч.1. – 402 с.

80. Жура В. В. Дискурсивные эмоции в устной медицинской коммуникации [Электронный ресурс] / В. В. Жура // Мир лингвистики и коммуникации. – 2008. – № 1 (10). – Режим доступа до журн.:

<http://tverlingua.ru/articles.php?id=41>

81. Загнітко А. П. Типологія сучасного граматичного аналітизму / А. П. Загнітко // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: зб. статей. – Донецьк: Юго-Восток, 2007. – С. 366–387.

82. Звегинцев В. А. Предложение и его отношение к языку и речи / В. А. Звегинцев. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 307 с.

83. Зиндер Л. Р. Общая Фонетика / Л. Р. Зиндер. – [2-е изд.]. – М.: Высш. шк., 1979. – 312 с.

84. Иванов Г. И. О представлении осознанных знаний средствами естественного языка / Г. И. Иванов, Е. Г. Иванова // Актуальные проблемы экономики, менеджмента и права. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2003. – № 5 (34). – С. 197–200.

85. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М.: Высш. школа, 1981. – 285 с.

86. Изард К. Психология эмоций / К. Изард. – СПб: Питер, 2000. – 464 с.

87. Изотова А. С. Англоязычные коммуникации в контексте межкультурного и социального взаимодействия: автореф. дис. на соискание степени канд. социол. наук: спец. 22.00.06 "Социология культуры, духовной жизни" / А. С. Изотова. – М., 2006. – 25 с.

88. Илия Л. И. Синтаксис современного французского языка / Л. И. Илия. – М.: Наука, 1962. – 262 с.

89. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 749 с.
90. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
91. Кагановская Е. М. Ирония как средство создания речевой установки в художественном тексте (на материале произведений Марселя Эме): дис. ... кандидата филол наук: 10.02.05 / Кагановская Елена Марковна. – К., 1992. – 184 с.
92. Калита А. А. Система фонетических средств актуализации смысла высказывания (экспериментально-фонетическое исследование английской эмоциональной речи): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / А. А. Калита. – К., 2003 – 34 с.
93. Каллен Ю. В. Комунікативні стратегії в митному дискурсі / Ю. В. Каллен // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С. 77–79.
94. Кантер Л. А. Экспериментально-фонетическое исследование интонационной структуры английских речевых единиц, выражающих положительные эмоции (группа "радости"): автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Л. А. Кантер. – М., 1973. – 26 с.
95. Каптюрова О. В. Вигуки сучасної англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Каптюрова. – К., 2005. – 21 с.
96. Карабан В. И. Сложные речевые единицы / В. И. Карабан. – К.: Вища шк., 1989. – 132 с.
97. Кинцель А. В. Экспериментальное исследование эмоционально-смысловой доминанты как текстообразующего фактора / А. В. Кинцель // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 6. Языкознание. – 2001. – № 2. – С. 98–102.

98. Клобуков Е. В. Семантическая категория падежности в системе функциональной грамматики русского языка / Е. В. Клобуков // Проблемы функциональной грамматики. Категории морфологии и синтаксиса в высказывании. – СПб.: Наука, 2000. – С. 118–134.

99. Кобозева И. М. Сложное предложение как форма сложного речевого акта / И. М. Кобозева, Ким Гон Сук. // Сложное предложение. – М.: РУЦ, 2000. – С. 95–105.

100. Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия / Г. А. Ковалев // Психология межличностных коммуникаций. – СПб.: Речь, 2000. – С. 26–39.

101. Кожина М. Н. Дискурсивный анализ и функциональная стилистика с речеведческих позиций / М. Н. Кожина // Текст – Дискурс – Стилль: сб. науч. статей. – СПб.: СПбГУЭФ, 2004. – С. 9–33.

102. Козинцева Н. А. К вопросу о категории засвидетельствованности в русском языке: косвенный источник информации / Н. А. Козинцева // Проблемы функциональной грамматики. Категории морфологии и синтаксиса в высказывании. – СПб.: Наука, 2000. – С. 226–238.

103. Козяревич Л. В. Вербальні і невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англomовної прози ХХ століття): дис... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Козяревич Ліана Василівна. – К., 2007. – 191 с.

104. Колокольцева Т. Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Т. Н. Колокольцева. – Волгоград: Изд-во Волгоградского гос. ун-та, 2001. – 260 с.

105. Комина Н. А. Систематика коммуникативно-прагматических типов высказывания / Н. А. Комина // Прагматические аспекты функционирования языка: межвуз. тем. сб. / [под ред. А. А. Стриженко]. – Барнаул: АГУ, 1983. – С. 93–101.

106. Конрад Р. Вопросительные предложения как косвенные речевые акты / Р. Конрад // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 349–383.

107. Копылова Т. Р. Языковая репрезентация научного концепта "Коммуникация" в специализированном научном лингвистическом дискурсе: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Т. Р. Копылова. – Ижевск, 2007. – 20 с.

108. Кочкарова З. К. Средства выражения и диалогическая организация речевых актов убеждения-побуждения к действию (на материале немецкого языка): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Кочкарова Зухра Курманбиевна. – Пятигорск, 1987. – 203 с.

109. Красных В. Основы психолингвистики и теории коммуникации: курс лекций / В. Красных. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2001. – 270 с.

110. Кубрякова Е. С. Лексикализация грамматики: пути и последствия / Е. С. Кубрякова // Язык – Система. Язык – Текст. Язык – Способность: сб. статей. – М., 1995. – С. 16–24.

111. Кубрякова Е. С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике (Обзор) / Е. С. Кубрякова // Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты: сб. обзоров / [отв. ред. С. А. Ромашко]. – М., 2000. – С. 7–25.

112. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності / Г. М. Кузенко // Наукові записки Нац. ун-ту "Києво-Могилянська академія". Філологічні науки. – 2000. – Том 18. – С. 76–83.

113. Кузь Г. Т. Вигукові фразеологізми: етнолінгвістичний та функціональний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / Г. Т. Кузь. – Івано-Франківськ, 2000. – 19 с.

114. Куликова В. Г. Структура спонукальних мовленнєвих актів сучасної французької мови (комунікативно-прагматичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 "Романські мови" / В. Г. Куликова. – К., 2001. – 19 с.

115. Кусько К. Я. Когнітивно-дискурсивний потенціал інформативного трансферу / К. Я. Кусько // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 91–99.

116. Лавренко Е. В. Языковое воплощение коммуникативных стратегий в экономическом дискурсе (на материале британских и американских вариантов английского языка): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. В. Лавренко. – Минск, 2008. – 24 с.

117. Левина О. А. Репрезентация эмоциональных состояний персонажей в английском художественном тексте (языковой и когнитивный аспекты): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / О. А. Левина. – М., 1999. – 30 с.

118. Леонтьев А. А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А. А. Леонтьев. – М.: Наука, 1969. – 307 с.

119. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. – [2-е изд.]. – М.: Смысл, 1997. – 351 с.

120. Литвинчук І. М. Прагматика емотивного тексту (психосемантичне експериментальне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 "Романські мови" / І. М. Литвинчук. – К., 2000. – 17 с.

121. Литвищенко Г. С. Синтаксический анализ одноядерных эмотивных предложений в современном английском языке: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Г. С. Литвищенко. – Л., 1972. – 20 с.

122. Ломоносова А. Л. Семантико-синтаксическая организация высказываний со значением восприятия и их функционирование в художественном тексте: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / А. Л. Ломоносова. – СПб., 2004. – 20 с.

123. Маєвська Л. І. Макромовленнєвий акт взаєморозуміння: засоби об'єктивації та прагматичний контекст (на матеріалі сучасної німецької мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л. І. Маєвська. – К., 2004. – 20 с.

124. Маланов С. В. Психологические механизмы теоретического мышления: теория в науке и учебной деятельности / С. В. Маланов. – Йошкар-Ола: Мордовск. гос. ун-т, 2001. – 260 с.

125. Малюга Е. Н. Функционально-прагматические аспекты английских вопросительных предложений: на основе сопоставления британского и американского деловых и художественных текстов / Е. Н. Малюга. – М.: МАКС Пресс, 2001. – 293 с.

126. Манакін В. М. До питання про рекурсивні алгоритми мовної семантики / В. М. Манакін // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: зб. статей. – Донецьк, 2007. – С. 76–92.

127. Матевосян Л. Б. Прагматический эффект нестандартного употребления стандартных высказываний / Л. Б. Матевосян // Филологические науки. – 1997. – № 4. – С. 96–102.

128. Матюхина Ю. В. Историческое развитие фатического метадискурса автономного типа / Ю. В. Матюхина, И. С. Шевченко // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С.37–41.

129. Медведева Л. М. О прагматическом варьировании предложения / Л. М. Медведева // Проблемы вариативности в германских языках: всесоюзн. конф., 1988 г.: тезисы докл. – М., 1988. – С. 88–90.

130. Медведєва Л. М. До типології мовленнєвих актів / Л. М. Медведєва // Мовознавство. – № 3. – 1989. – С. 8–19.

131. Минкин Л. М. Предложение, высказывание, речевой акт / Л. М. Минкин // Вісник Київськ. нац. лінгв. ун-ту. – 2007. – Т. 10, № 2. – С. 5–15.

132. Миронова Е. А. Вариативность перлокутивного эффекта косвенной иллокуции "Вынуждение к сочувствию" (на материале бытовых диалогов англоговорящих и русскоговорящих коммуникантов): автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Е. А. Миронова. – Ростов-на Дону, 2006 – 21 с.

133. Міщук І. Процес спілкування як умова розвитку емоційно-комунікативних якостей майбутнього вчителя початкових класів / І. Міщук // Вісник Львівськ. Ун-ту. Сер. Педагогічна. – 2007. – Вип. 22. – С. 92–98.

134. Мозгова Я. О. Синтаксичні експресивні засоби / Я. О. Мозгова // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 54–58.

135. Морозова И. Аккустические критерии отграничения эмоционально окрашенного высказывания от нейтрального / И. Морозова // Записки з романо-германської філології. – 2000. – Вип. 7. – С. 209–216.

136. Навчук Г. В. Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова" / Г. В. Навчук. – Кіровоград, 2004. – 16 с.

137. Носенко Э. Л. Особенности речи в состоянии эмоциональной напряженности / Э. Л. Носенко. – Днепропетровск: Изд-во ДГУ, 1975. – 132 с.

138. Нушикян Э. А. Типология интонации эмоциональной речи / Э. А. Нушикян. – К., Одеса: Вища шк. – 1986. – 159 с.

139. Олешков М. Ю. Системное моделирование институционального дискурса (на материале устных дидактических текстов): автореф. дис. на соискание степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / М. Ю. Олешков. – Пермь, 2007. – 42 с.

140. Осокина С. А. Понятие и структура коммуникативного модуля / С. А. Осокина // Человек – Коммуникация – Текст. – 1999. – Вып. 3. – С. 104–112.

141. Пальянов И. П. Эмотивность просодии британской диалогической речи и ее инокультурная интерпретация (экспериментально-фонетическое исследование): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / И. П. Пальянов. – Волгоград, 2005 – 21 с.

142. Паповянц Э. Г. Речевые акты запрета и их семантическая классификация / Э. Г. Паповянц // Вісник Харківськ. держ. ун-ту. – 1997. – № 390. – С. 121–123.

143. Пироженко О. Г. Коммуникативная стратегия как единица речевого общения / О. Г. Пироженко // Вісник Харківськ. держ. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 1998. – № 406. – С. 151–154.

144. Пініч І. П. Прагматичні характеристики окличних висловлювань / І. П. Пініч // Динаміка наукових досліджень '2003: II міжнар. науково-практ. конф., 20-27 жов. 2003 р.: матеріали. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 84–85.

145. Пініч І. П. Пропозиційна структура афективних, емотивних та екскламативних окличних висловлювань (на матеріалі англійської мови) / І. П. Пініч // Україна наукова '2003: міжнар. науково-практ. конф., 16-20 чер., 2003 р.: матеріали. – Дніпропетровськ, 2003. – С. 58–59.

146. Пініч І. П. Співвідношення емоційного та мисленнєвого в окличних висловлюваннях / І. П. Пініч // Наука і сучасність. Педагогіка і Філологія: зб. наук. праць. – К., 2003. – Т. 37. – С. 233–240.

147. Пініч І. П. Вираження емоцій в окличних висловлюваннях // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 116–124.

148. Пініч І. П. Іллокуційний потенціал афективних, емотивних та екскламативних окличних висловлювань (на матеріалі сучасного англомовного діалогічного дискурсу) / І. П. Пініч // Наука і освіта '2004: VII міжнар. науково-практ. конф., 10-25 лют., 2004 р.: матеріали. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 72–73.

149. Пініч І. П. Пропозиціональні установки мовленнєвих актів, виражених окличними висловлюваннями / І. П. Пініч // Наука і сучасність. Педагогіка і Філологія: зб. наук. праць. – К., 2004. – Т. 43. – С. 261–270.

150. Пініч І. П. Глобальна інтенція асоціативної та дисоціативної мовленнєвої поведінки / І. П. Пініч // 4-й симпозиум Українського товариства дослідників англійської мови, 10-12 жов. 2007 р.: тези доп. – К., 2007. – С. 66–68.

151. Пініч І. П. Стратегії емоційної взаємодії в англомовному діалогічному дискурсі (на матеріалі діалогів, що містять окличні висловлення) / І. П. Пініч // Вісник Київськ. нац. лінгв. ун-ту. Серія. Філологія. – 2008. – Т. 11, № 1. – С. 97–102.

152. Плотникова А. В. Диалогический повтор как средство организации речевого взаимодействия: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык" / А. В. Плотникова. – Саратов, 2007. – 21 с.

153. Позднякова Н. А. Лингвостилистические и композиционные средства передачи эмоциональных состояний человека в художественном тексте (на мат. англ. прозы XIX): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Позднякова Наталья Александровна. – К., 1997. – 170 с.

154. Послушаева Г. С. Интонация восклицательных фраз современного французского языка взаимодействия: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.664 / Г. С. Послушаева. – М., 1971. – 22 с.

155. Поспелова А. Г. Косвенные высказывания / А. Г. Поспелова // Спорные вопросы английской грамматики / [ред. В. В. Бурлаковой]. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – С. 141–153.

156. Почепцов Г. Г. (мл.) Коммуникативные аспекты семантики / Г. Г. Почепцов (мл.). – К.: "Вища школа", 1987. – 131 с.

157. Почепцов О. Г. Пресуппозиции вопроса / О. Г. Почепцов // Новые тенденции в изучении романских и германских языков. – К.: "Вища школа", 1981. – С. 112–120.

158. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения / О. Г. Почепцов. – К.: "Вища школа", 1986. – 116 с.

159. Предтеченская Н. В. Интонационное выражение восклицательности в американском варианте английского языка в сопоставлении с британским (Экспериментально-фонетическое исследование): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Н. В. Предтеченская. – М., 1979. – 22 с.

160. Приходько А. М. Когнітивна дискурсивна самоорганізація композитних мовленнєвих актів у різносистемних мовах / А. М. Приходько, М. С. Веденькова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 150–154.

161. Прянишникова А. Д. Об аспектах изучения системности эмотивной

лексики / А. Д. Прянишникова // Английский лексикон и дискурс: когнитивный и прагматический аспекты. – 1999. – Вып. 448. – С. 13–23.

162. Ратова Т. Е. О восклицательных предложениях: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Т. Е. Ратова. – Калинин, 1973. – 15 с.

163. Ремчукова Е. Н. Морфологическая транспозиция как тип функционального варьирования грамматической формы / Е. Н. Ремчукова // Проблемы функциональной грамматики. Категории морфологии и синтаксиса в высказывании. – СПб.: Наука, 2000. – С. 79–91.

164. Родионова О. С. Интонационная подсистема – компонент системы языка / О. С. Родионова. – Саратов: Изд-во Саратовск. гос. ун-та, 2001. – 131 с.

165. Рублева Е. В. Лингвопрагматические аспекты политической теледискуссии: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык" / Е. В. Рублева. – М., 2006. – 24 с.

166. Рудик І. М. Діалог-конфлікт: стратегії розгортання і захисту / І. М. Рудик // Вісник Житомирськ. держ. пед. ун-ту. – 2003. – № 11. – С. 194–197.

167. Рыбакова М. В. Эмоциональность в системе коммуникативных типов предложения: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / М. В. Рыбакова. – М., 1985. – 15 с.

168. Сажина Е. В. Структурные и прагматические характеристики полемиического дискурса: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Е. В. Сажина. – Минск, 2007. – 21 с.

169. Сафаров Ш. С. Коммуникативно-прагматические функции восклицания в диалоге / Ш. С. Сафаров, Т. А. Шишкина // Коммуникация и мышление. – М.: Ин-т языкознания, 1990. – С. 126–131.

170. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К.: Фитосоциоцентр, 2002. – 335 с.

171. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного

комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово інформаційного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.01.08 "Журналістика" / К. С. Серажим. – К., 2003 – 32 с.

172. Серль Дж. Основные понятия исчисления речевых актов / Дж. Р. Серль, Д. Вандервекен // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 18: Логический анализ естественного языка. – С. 242–263.

173. Серль Дж. Что такое речевой акт? / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 17: Теория речевых актов. – С. 151–169.

174. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Зарубежная лингвистика II. – М.: Прогресс, 1999. – С. 229–251.

175. Серякова И. И. Лексико-семантические и коммуникативно-функциональные особенности языковых единиц, описывающих невербальное средство коммуникации "голос" в современном английском языке: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Серякова Ирина Ивановна. – К., 1989. – 182 с.

176. Симонов П. В. Эмоции и воспитание (вопросы воспитания в свете информационной теории эмоций) / П. В. Симонов // Вопросы философии. – 1981. – № 5. – С. 39–48.

177. Синеокова Т. Н. Парадигматика эмоционального синтаксиса (на материале английского языка): автореф. дис. на соискание степени доктора филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Т. Н. Синеокова. – М., 2004. – 35 с.

178. Синтаксис как диалектическое единство коллигации и коллокации / [под ред. О. С. Ахмановой]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 183 с.

179. С к о в о р о д н и к о в А. П. О необходимости разграничения понятий "риторический прием", "стилистическая фигура", "речевая тактика", "речевой жанр" в практике терминологической

лексикографії / А. П. Сквородников // Риторика - Лингвистика: сб. статей. - Смоленск, 2004. - Вып. 5. - С. 5-11.

180. Соловьева А. А. Речевой жанр "совет" в разных типах дискурса (на материале современного английского языка): автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / А. А. Соловьева. – Волгоград, 2007. – 21 с.

181. Степанов Ю. С. Понятие экспрессивности и эмоциональности / Ю. С. Степанов // Проблемы синтаксиса английского языка: сб. статей. – М., 1970. – Вып. 24. – С. 121–127.

182. Сурова Е. А. К вопросу о критериях типологизации высказываний в комплиментном дискурсе [Электронный ресурс] / Е. А. Сурова // Мир лингвистики и коммуникации. – 2008. – № 1 (10). – Режим доступа до журн. : <http://tverlingua.ru/articles.php?id=41>

183. Сухих С. А. Прагмалингвистическое измерение коммуникативного процесса: автореф. дис. на соискание степени доктора филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык", 10.02.19 "Теория языка" / С. А. Сухих. – Краснодар, 1998. – 30 с.

184. Сучасна українська літературна мова / [під ред. О. Д. Пономарева]. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.

185. Таранець В. Г. Порівняльний аналіз окличної і розповідної інтонацій в сучасній німецькій мові (експериментально-фонетичне дослідження) / В. Г. Таранець. – Одеса: Вид-во Одеського держ. ун-ту, 1972. – 28 с.

186. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Я. Г. Тестелец. – М.: Российский гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 797 с.

187. Томусяк Л. М. Пропозитивна структура речень з дуплексивами / Л. М. Томусяк // Мовознавство. – 1998. – № 4–5. – С. 52–57.

188. Топчій Л. М. Про вивчення прийомів експресивного синтаксису / Л. М. Топчій // Науковий вісник Ізмаїльського держ. пед. ін-ту. Серія Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки. – 2001. – Вип. 10. – С. 190–196.

189. Торсуева И. Г. Интонация и смысл высказывания / И. Г. Торсуева. – М.: Наука, 1979. – 111 с.

190. Третьякова В. С. Речевой конфликт и аспекты его изучения / В. С. Третьякова // Юрислингвистика – 5: сб. статей / [отв. ред. Н. Д. Голев]. – Барнаул, 2004. – С. 112–120.

191. Тришкіна-Аудіа Т. В. Сруктура, семантика і прагматика окличних речень у сучасній французькій мові: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.05 / Тришкіна-Аудіа Тетяна Вячеславівна. – К., 2001. – 197 с.

192. Труфанова И. В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И. В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56–65.

193. Трушицына Е. А. ИмPLICITные средства выражения эмоционального состояния в художественном тексте / Е. А. Трушицына // Науковий вісник Ізмаїльського держ. пед. ін-ту. Серія Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки. – 2001. – Вип. 10. – С. 196–198.

194. Українське усне літературне мовлення / [відп. ред. І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1967. – 308 с.

195. Ушакова Т. Н. Диалог и его интенциональная организация / Т. Н. Ушакова // Слово в действии. Интент-анализ политического дискурса. – СПб.: Алетейя, 2000. – С. 147–220.

196. Ушакова Т. Н. Теоретические основания исследования / Т. Н. Ушакова // Слово в действии. Интент-анализ политического дискурса. – СПб.: Алетейя, 2000. – С. 8–40.

197. Фадеева О. В. Стратегії й тактики конфліктного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Фадєєва. – К., 2000. – 18 с.

198. Федорів Я. Р. Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволень (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Я. Р. Федорів. – К., 2000. – 20 с.

199. Формановская Н. И. Эмоции, чувства, интенции, экспрессия в языковом и речевом выражении // Эмоции в языке и речи: сб. науч. статей / [под ред. И. А. Шаронова]. – М., 2005. – С. 106–116.

200. Фролова Е. И. Анализ формул речевого этикета с прагматическим значением экспрессива / Е. И. Фролова, З. Р. Туманянц // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення. – Харків: ХДУ, 1996. – С. 189–191.

201. Фролова Е. И. Конфликтное речевое взаимодействие / Е. И. Фролова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2001. – № 537. – С. 23–29.

202. Харкевич Г. І. Відображення стану тривоги персонажа в англійській художній прозі: семантико-когнітивні та нарративні аспекти: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Харкевич Галина Іліодорівна. – К., 2007. – 204 с.

203. Хохловская О. Г. Диалогический дискурс в лингвокультурологическом аспекте: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / О. Г. Хохловская. – Челябинск, 2006. – 20 с.

204. Цоллер В. Н. Эмоционально-оценочная энантиосемия фразеологизмов / В. Н. Цоллер // Филологические науки. – 2000. – № 4. – С. 56–64.

205. Червоный А. М. Отсутствие семантического субъекта как одно из специфических средств выражения эмоций / А. М. Червоный // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 101–109.

206. Черненко О. В. Лінгвокогнітивні та прагматичні особливості дискурсивного втілення завершальної фази конфліктної взаємодії (на матеріалі англійської прози ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

- філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Черненко. – К., 2007. – 20 с.
207. Чернявская В. Е. Интерпретация научного текста / В. Е. Чернявская. – СПб.: Наука, 2004. – 128 с.
208. Чрділелі Т. В. Структура, семантика і прагматика ділового діалогічного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Т. В. Чрділелі. – Х., 2004. – 20 с.
209. Чухно А. А. Косвенные директивы и реакции на них: фактор адресата (на материале английской диалогической речи): автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / А. А. Чухно. – Ростов-на-Дону, 2007. – 21 с.
210. Шаронов И. А. Приемы речевой агрессии: насмешка и ирония / И. А. Шаронов // Агрессия в языке и речи: сб. науч. статей. – М., 2004. – С. 38–52.
211. Шаронов И. А. О новом подходе к классификации эмоциональных междометий / И. А. Шаронов // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: междунар. конф. "Диалог 2006", 31 мая – 4 июня 2006 г.: материалы. – М., 2006. – С. 561–567.
212. Шаховский В. И. Типы значений эмотивной лексики / В. И. Шаховский // Вопр. языкознания. – 1994. – № 1. – С. 20–25.
213. Шаховский В. И. Лингвистика эмоций: основные проблемы, результаты и перспективы [Электронный ресурс] / В. И. Шаховский // Мир лингвистики и коммуникации. – 2008. – № 1 (10). – Режим доступа до журн.: <http://tverlingua.ru/articles.php?id=41>
214. Шевченко И. С. Дискурс как мыслекоммуникативное образование / И. С. Шевченко, Е. И. Морозова // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – № 586. – С. 33–38.
215. Шевченко І. С. Конфліктна мовленнєва поведінка в англomовному

кіберпросторі / І. С. Шевченко, І. О. Гончаренко // Вісник Житомирськ. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 23. – С. 24–28.

216. Шевченко І. С. Мовленнєвий акт у когнітивно-дискурсивній парадигмі / І. С. Шевченко // Вісник Київськ. лінгв. ун-ту. – 2007. – Т. 10, № 1. – С. 28–36.

217. Шинкарук В. Д. Співвідношення диктуму і модусу у структурі речення / В. Д. Шинкарук // Мовознавство. – 1998. – № 6. – С. 46–52.

218. Шипова И. А. Эмоциональный синтаксис в немецкоязычном художественном дискурсе: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / И. А. Шипова. – М., 2005. – 17 с.

219. Шмелева Т. В. Пропозиция и ее репрезентация в предложении / Т. В. Шмелева // Вопросы русского языкознания: Проблемы и теории и истории русского языка. – 1980. – Вып. 3. – С. 131–137.

220. Шпранц-Фогаші Т. Аргументация как интерактивный ресурс / Т. Шпранц-Фогаші; [пер. с нем. М. Д. Смирнова] // Вестник Московск. ун-та. Сер. 9. Филология. – 2003. – № 4. – С. 129–143.

221. Шумихина В. В. Адресат и его характеристика в эмоционально-оценочных высказываниях: лингвокультурологический аспект (на материале английского и немецкого языков): автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / В. В. Шумихина. – Белгород, 2005. – 19 с.

222. Юдина Н. Е. К вопросу об эмоциональных конструкциях в составе диалогических единств: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Н. Е. Юдина. – М., 1973. – 18 с.

223. Янова О. А. Номінативно-комунікативний аспект позначення усмішки як компонента невербальної поведінки (на мат. суч. анг. мови): дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Янова Ольга Анатоліївна. – К., 2001. – 190 с.

224. Янчева Т. В. Просодія висловлювань-захоплень в англійській мові (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04 / Янчева Тетяна Валеріївна. – К., 1997. – 246 с.

225. *A Comprehensive Grammar of the English Language* / [ed. by R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik]. – L.; N.Y.: Longman, 1985. – 1779 p.

226. Adler M. J. *A Pragmatic Logic for Commands* / M. J. Adler. – Amsterdam: Benjamins, 1980. – 131 p.

227. Allan K. *Clause Type, Primary Illocution, and Mood-Like Operators in English* / K. Allan // *Language Sciences*. – 2006. – Vol. 28, № 1. – P. 1–50.

228. Arndt H. *Verbal, Prosodic and Kinesic Emotive Contrasts in Speech* / H. Arndt, R. Janney // *Journal of Pragmatics*. – 1991. – Vol. 15, № 6. – P. 521–549.

229. Arndt H. *Intracultural Tact versus Intercultural Tact* / H. Arndt, R. Janney // *Politeness in Language: Studies in its History, Theory, and Practice*. – Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyter, 1992. – P. 21–41.

230. Attardo S. *Are Socio-Pragmatics and (Neo)-Gricean Pragmatics Incompatible?* / S. Attardo // *Journal of Pragmatics*. – 1998. – Vol. 30, № 5. – P. 627–636.

231. Bach E. *The Algebra of Events* / E. Bach // *Linguistics and Philosophy*. – 1984. – № 9. – P. 5–16.

232. Berger C. R. *Planning, Affect, and Social Action Generation* / C. R. Berger // *Communication, Social Cognition, and Affect* / [eds. L. Donohew, H. E. Sypher, E. T. Higgins]. – Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1988. – P. 93–115.

233. Berger C. R. *A Plan-based Approach to Strategic Communication* / C. R. Berger // *Cognitive Bases of Interpersonal Communication* / [ed. by D. E. Hewes]. – Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1995. – P.141–180.

234. Briggs Ch. *Disorderly Discourse* // *Disorderly Discourse: Narrative, Conflict, and Inequality* / [ed. by Ch. Briggs]. – N.Y.: Oxford University Press, 1996. – P. 3–41.

235. Brown G. *Discourse Analysis* / G. Brown, G. Yule. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 288 p.

236. Brown G. *Speakers, Listeners and Communication Exploration in*

- Discourse Analysis / G. Brown. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 251 p.
237. Bryant J. Human Communication Theory and Research / J. Bryant, R. L. Heath. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2000. – 454 p.
238. Bull P. Communication under the Microscope: The Theory and Practice of Microanalysis / P. Bull. – L.: Routledge, 2002. – 184 p.
239. Chimombo M. The Power of Discourse: An Introduction to Discourse Analysis / M. Chimombo, R. L. Roseberry. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. – 438 p.
240. Coulter J. The Social Construction of Mind / J. Coulter. – London and Basingstoke: Macmillan, 1979. – 190 p.
241. Coulthard M. Introduction to Discourse Analysis / M. Coulthard. – L.; N.Y.: Longman, 1985. – 195 p.
242. Coulthard M. Advances in Spoken Discourse Analysis / M. Coulthard. – N.Y.: Routledge, 1992. – 266 p.
243. Coupland N. Discourse, Identity, and Aging / N. Coupland, J. Coupland // Handbook in Communication and Aging Research / [eds. J. Coupland, J. F. Nussbaum]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1997. – P. 79–104.
244. Craig R. T. So What Do You Guys Think?: Think Talk and Process in Student-Led Classroom Discussions / R. T. Craig, A. L. Sanusi // Studies in Language and Social Interaction / [eds. P. J. Glenn, C. D. Lebaron, J. Mandelbaum]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. – P. 103–118.
245. Crozier W. R. Individual differences in shyness / W. R. Crozier // Shyness: Perspectives on Research and Treatment / [eds. W. H. Jones, J. M. Cheek, S. R. Briggs]. – N.Y.: Plenum, 1986. – P. 133–145.
246. Crystal D. Linguistics / D. Crystal. – L.: Penguin Books, 1985. – 276 p.
247. Cumming C. Discourse and Grammar / C. Cumming, T. Ono // Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction / [ed. by T. A. van Dijk]. – London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications. – 1998. – Vol.

1. – P. 112–137.

248. Cummings L. Clinical Pragmatics: A Field in Search of Phenomena / L. Cummings // *Language and Communication*. – 2007. – Vol. 27, № 4. – P. 396–432.

249. David L. Scorekeeping in a Language Game / L. David // *Journal of Philosophical Logic*. – 1979. – № 9. – P. 339–359.

250. Dijk van T. A. The Study of Discourse / T. A. van Dijk // *Discourse as Structure and Process. Discourses Studies: A Multidisciplinary Introduction*. – L.; Thousand Oaks; New Delhi, 1998. – Vol. 1. – P. 1–34.

251. Dillard J. P. Explicating the Goal Construct: Tools for Theorists / J. P. Dillard // *Message Production: Advances in Communication Theory* / [ed. by J. O. Greene]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1997. – P. 47–71.

252. Durst U. Why Germans don't Feel "Anger" / U. Durst // *Emotions in Crosslinguistic Perspexctive (Cognitive Linguistic Research)* / [eds. J. Harkins, A. Wierzbicka]. – The Hague: Mouton de Gruyter, 2001. – P. 115–149.

253. Eemeren van F. H. Speech Acts in Argumentative Discussions / F. H. van Eemeren, R. Grootendorst. – Dordrecht; Cinnaminson: Foris Publications, 1984. – 215 p.

254. Eemeren van F. H. Strategic Manoeuvring in Argumentative Discourse / F. H. van Eemeren, P. Houtlosser // *Discourse Studies*. – 1999. – Vol. 1, № 4. – P. 479–497.

255. Elliot D. E. Toward a Grammar of Exclamations / D. E. Elliot // *Foundations of Language*. – 1974. – Vol. 11. – P. 231–246.

256. Ellis D. G. Crafting Society: Ethnicity, Class, and Communication Theory / D. G. Ellis. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1999. – 234 p.

257. Emmot C. Narrative Comprehension: A Discourse Perspective / C. Emmot. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 323 p.

258. Fakhri A. Narration of Journalistic and Legal Discourse / A. Fakhri // *Text*. – 1998. – Vol. 18, № 4. – P. 445–465.

259. Fiehler R. Kommunikation und Emotion, Theoretische und Empirische Untersuchungen zur Rolle von Emotionen in der verbalen Interaktion / R. Fiehler. –

Berlin: De Gruyter, 1990. – 335s.

260. Fiehler R. How to Do Emotions with Words: Emotionality in Conversations / R. Fiehler // *The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspectives* / [ed. by R. Fussell]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002 – P.79–107.

261. Finchem F. D. Communication in Marriage / F. D. Finchem // *Handbook of Family Communication*; ed. A.Vangelisti. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004. – P. 83–105.

262. Flowerdew J. Face in Cross-cultural Political Discourse / J. Flowerdew // *Text*. – 1999. – Vol. 19, № 1 – P. 3–23.

263. Fraser B. The Domain of Pragmatics / B. Fraser // *Language and Communication* / [eds. J. C. Richards, R. W. Schmidt]. – L.: Longman, 1983. – P. 28–59.

264. Green B. S. Gerontology and the Construction of Old Age: A Study in Discourse Analysis / B. S. Green. – N.Y.: Aldine de Gruyter, 1993. – 226 p.

265. Green M. S. Illocutionary Force and Semantic Content / M. S. Green // *Linguistics and Philosophy*. – 2000. – Vol. 23, № 5. – P. 435–473.

266. Harkins J. Talking about Anger in Central Australia / J. Harkins // *Emotions in Crosslinguistic Perspective (Cognitive Linguistic Research)* / [eds. J. Harkins, A. Wierzbicka]. – The Hague: Mouton de Gruyter, 2001. – P. 197–217.

267. Haslet B. Communication: Strategic Action in Context / B. Haslet. – Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1987. – 287 p.

268. Herman V. Dramatic Discourse: Dialogue as Interaction in Plays / V. Herman. – L.: Routledge, 1998. – 331 p.

269. Hochschild A. R. Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure / A. R. Hochschild // *American Journal of Sociology*. – 1979. – Vol. 85. – P. 551–575.

270. Houtkoop-Seenstra H. Gender Differences in Telephone Conversations / H. Houtkoop-Seenstra // *Studies in Language and Social Interaction* / [eds. P. J. Glenn, C. D. Lebaron, J. Mandelbaum]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. – P. 275–288.

271. Huddleston R. Introduction to the Grammar of English / R. Huddleston. –

Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – 483 p.

272. Huddleston R. Clause Type and Illocutionary Force / R. Huddleston // *The Cambridge Grammar of the English Language* / [eds. R. Huddleston, G. K. Pullum]. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – P. 853–944.

273. Jacobsen E. Language and Emotions / E. Jacobsen // *Pragmalinguistics. Theory and Practice* / [ed. by J. L. Mey]. – The Hague; Paris; N.Y.: Mouton Publishers, 1979. – P. 215–231.

274. Jones P. F. Why There Is no Such Thing as "Critical Discourse Analysis" / P. F. Jones // *Language and Communication*. – 2007. – Vol. 27, № 4. – P. 337–368.

275. Jones S. M. How Does the Comforting Process Work? An Empirical Test of an Appraisal-Based Model of Comforting / S. M. Jones, J. G. Wirtz // *Human Communication Research*. – Vol. 32 (3). – 2006. – P. 217–243.

276. Kellermann K. Communication: Inherently Strategic and Primarily Automatic / K. Kellermann // *Communication Monographs*. – 1992. – Vol. 59, № 3. – P. 288–300.

277. Kitis E. Read It and Believe It: How Metaphor Constructs Ideology in News Discourse / E. Kitis, M. Milapides // *Journal of Pragmatics*. – 1997. – Vol. 28, № 5. – P. 557–590.

278. Kövecses Z. *Metaphor and Emotion* / Z. Kövecses. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 223 p.

279. Kövecses Z., *Emotion Concepts: Social Constructionism and Cognitive Linguistics* / Z. Kövecses // *The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspectives* / [ed. by R. Fussell]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002. – P. 109–125.

280. Kubo S. Indirect Speech Acts We Live by: A Case Study of Daddy-Son Interactions in Extended Speech Act Theory // *the Kyoto Conference, August 10-12, 1994: proc.* – Kyoto, 1994. – P. 203–212.

281. Lakoff G. The Cognition Model of Anger Inherent in American English / G. Lakoff, Z. Kövecses // *Cultural Models in Language and Thought* / [eds. D. Holland, N. Quinn]. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – P. 276–325.

282. Lazarus R. S. Thoughts on the Relations between Emotion and Cognition / R. S. Lazarus // *American Psychologist*. – 1982. – Vol. 37. – P. 1019–1024.
283. Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech. – London and New York: Longman, 1983. – 250 p.
284. Levinson S. C. Pragmatics / S. C. Levinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – 420 p.
285. Linell P. Discourse across Boundaries: On Recontextualizations and the Blending of Voices in Professional Discourse / P. Linell // *Text*. – 1998. – Vol. 18, № 2. – P. 143–157.
286. *Linguistics and Professions* / [ed. by R. J. Di Pietro]. – Norwood, NJ: ALEX Publishing Corporation, 1982. – 272 p.
287. Lopez M. E. When Discourses Collide: An Ethnography of Migrant Children at Home and in School / M. E. Lopez. – N.Y.: Peter, 1999. – 211 p.
288. Matoesian A. Intertextuality, Affect, and Ideology in Legal Discourse / A. Matoesian // *Text*. – 1999. – Vol. 19, № 1. – P. 73–109.
289. McCawley N. Boy! Is Syntax easy! / N. McCawley // *The Difference between Main and Subordinate Clauses: the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society, April 12, 1973: papers*. – Chicago, 1973. – P. 369–377.
290. Mey J. L. Pragmatics: An Introduction / J. L. Mey. – Malden, MA: Blackwell, 2003. – 392 p.
291. Michaelis L. The Exclamative Sentence Type in English / L. Michaelis, Kn. Lambrecht // *Conceptual Structure, Discourse and Language* / [ed. by A. E. Goldberg]. – San Diego: University of California, 1996. – P. 375–389.
292. Michaelis L. Towards a Construction-based Theory of Language Function: The Case of Nominal Extraposition / L. Michaelis, Kn. Lambrecht // *Language*. – 1996. – Vol. 72, № 2. – P. 215–247.
293. Miles S. A. Factors Affecting Leadership and Human Capital Management / S. A. Miles, M. D. Ashby // *Leaders Talk Leadership: Top Executives Talk Their Minds*. – N.Y.: Oxford University Press, 2002. – P. 3–10.
294. Millrood R. English Discourse and Culture: Diversity and Globalization /

R. Millrood // Вестник Московс. Ун-та. Серия 19. Лингвистическая и межкультурная коммуникация. – 2002. – № 3. – С. 60–73.

295. Mills S. Discourse / S. Mills. – N.Y.: Routledge, 2004. – 168 p.

296. Muntigl P. Conversational Structure and Facework in Arguing / P. Muntigl, W. Turnbull // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol. 29, № 1. – P. 225–256.

297. Newman D. Cognitive Change by Appropriation / D. Newman // Cognition, computing, and cooperation / [eds. S. P. Robertson, W. Zachary, J. B. Black]. – Norwood, NJ: Ablex, 1990. – P. 84–94.

298. Oatley K. Best Laid Schemes. The Psychology of Emotions / K. Oatley. – Cambridge, New York; Port Chester; Melbourne; Sydney: Cambridge University Press, 1992. – 525 p.

299. Ochs E. Planned and Unplanned Discourse / E. Ochs // Syntax and Semantics. – 1979. – Vol. 12: Discourse and Syntax. – P. 51–80.

300. Ortony A. The Cognitive Structure of Emotions / A. Ortony, G. L. Clore, A. Collins. – Cambridge, N.Y.: Cambridge University Press, 1988. – 207 p.

301. Panther K. A Cognitive Approach to Inferencing in Conversation / K. Panther, L. Thornburg // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol. 30, № 5. – P. 755–769.

302. Perinbanayagam R. S. Discursive Acts / R. S. Perinbanayagam. – N.Y.: Aldine De Gruyter, 1991. – 211 p.

303. Pinich I. Pragmatic Meaning of Exclamatives / I. Pinich // TEFL Innovations and Challenges: 8th TESOL National Ukraine Conference, January 23-25, 2003: abstracts. – Vinnytsia, 2003. – P. 30.

304. Pinich I. Exclamatory Utterances in the Dialogical Discourse / I. Pinich // Building Cross-Cultural Understanding through ELT: IX TESOL – Ukraine Convention, January 29-31, 2004: abstracts. – Horlivka, 2004. – P. 231–232.

305. Portner P. The Force of Negation in Wh Exclamatives and Interrogatives / P. Portner, R. Zanuttini // Negation and Polarity: Syntactic and Semantic Perspectives / [eds. L. Horn, Y. Kato]. – N.Y. and Oxford: Oxford University Press, 2000. – P.

193–231.

306. Potcheptsov G. G. Semiotics of political discourse / G. G. Potcheptsov // Рациональность и семиотика дискурса / [отв. ред. Б. А. Парахонский]. – К.: Наукова думка, 1994. – С.197–202.

307. Radford A. The Syntax of Verbal WH-exclamatives in Italian / A. Radford // Studies in the Romance Verb / [eds. N. Vincent, M. Harris]. – L.: Croom Helm, 1982. – P. 185–204.

308. Rimé B. Emotion, Verbal Expression, and the Social Sharing of Emotion / Rimé B., Corsini S., Herbertte G. // The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspectives / [ed. by R. Fussel]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002. – P.185–209.

309. Sacerdoti E. D. A Structure for Plans and Behavior / E. D. Sacerdoti. – N.Y.; Amsterdam: Elsevier, 1977. – 126 p.

310. Sadock J. M. Speech Act Distinctions in Syntax / J. M. Sadock, A. Zwicky // Language Typology and Syntactic Description / [ed. by T. Shopen]. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – P. 155–196.

311. Seedhouse P. CA and the Analysis of Foreign Language interaction: A Reply to Wagner / P. Seedhouse // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol. 30, № 5. – P. 85–102.

312. Sherer K. R. Cross-National Research on Antecedents and Components of Emotion. A Progress Report / Sherer K. R., Summerfield A. B., Wallbott H. G. // Social Science Information. – 1983. – Vol. 22 (May). – P. 355–385.

313. Slater M. D. Thinking and Modeling at Multiple Levels: The Potential Contribution of Multiple Modeling to Communication Theory and Research / Slater M. D., Snyder L., Hayes A. F. // Human Communication Research. – 2006. – Vol. 32 (4). – P. 375–384.

314. Social sharing of emotion in children / [Rimé B., Dozier S., Vandenplas C., Declercq M.]. // the IXth conference of the International Society for Research on Emotion, 1996: proc. – Toronto, 1996. – P. 161–163.

315. Sommerstein A. H. Modern Phonology / A. H. Sommerstein. – Baltimore:

University Park Press, 1977. – 282 p.

316. Tannen D. *Gender and discourse* / Tannen D. – N.Y.: Oxford University Press, 1996. – 229 p.

317. Urban G. *The Sunny Tropics of 'Dialogue'* / G. Urban, K. Smith // *Semiotica*. – 1998. – Vol. 121, № 3–4. – P. 263 – 281.

318. Volek B. *Emotive Signs in Language and Semantic Functioning of Derived Nouns in Russian* / B. Volek // *Linguistics and Literary Studies in Eastern Europe*. – 1987. – Vol. 24. – P. 25–32.

319. Vorobyova O. P. *The Pragmatics of Emotivity Markers in Literary Discourse: Cognitive Implications* / O. P. Vorobyova, S. V. Gladjo // *Науковий Вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. LINGUAPAX-VIII. Філологія. Педагогіка. Психологія*. – 2001. – Вип. 4. – С. 165–174.

320. Waldron V. R. *Constrained Rationality: Situational Influences on Information Acquisition Plans and Tactics* / V. R. Waldron // *Communication Monographs*. – 1990. – Vol. 57. – P. 184–201.

321. Waldron V. R. *Interpersonal Construct Differentiation and Conversational Planning: An Examination of Two Cognitive Accounts for the Production of Competent Verbal Disagreement Tactics* / V. R. Waldron, J. A. Applegate // *Human Communication Research*. – 1994. – Vol. 21, №1. – P. 3–35.

322. Waldron V. R. *Toward a Theory of Interactive Conversational Planning* / V. R. Waldron // *Message Production: Advances in Communication Theory* / [ed. by J. O. Greene]. – Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1997. – P. 195–221.

323. Weatherall A. *Gender, Language and Discourse* / A. Weatherall. – L.: Routledge, 2002. – 177 p.

324. Wierzbicka A. *Human Emotions: Universal or Cultural specific?* / A. Wierzbicka // *American Anthropologist*. – 1986. – № 88. – P. 584–594.

325. Wierzbicka A. *A Culturally Salient Polish Emotion: Przykro (Pron. Pshickro)* / A. Wierzbicka // *Emotions in Crosslinguistic Perspective (Cognitive Linguistic Research)* / [eds. J. Harkins, A. Wierzbicka]. – The Hague: Mouton de Gruyter,

2001. – P. 337–359.

326. Wilson J. *Politically Speaking: the Pragmatic Analysis of Political Language* / J. Wilson. – Cambridge (Mass.): Basil Blackwell, 1990. – 203 p.

327. Yakovleva Y. *Phonetics* / Y. Yakovleva // *Introduction to functional anglistics*. – M.: Изд-во МГУ. – 1998. – С. 7–29.

328. Zajonc R. B. *Emotional Expression and Temperature Modulation* / R. B. Zajonc // *Emotions: Essays on Emotion Theory* / [eds. Poll van de N., Goozen van S., Sergeant J]. – Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1994. – P. 3–29.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. **Baron, SR:** R. Storm Rider / R. Baron. – N.Y.: Jove Books, 1993. – 236 p.
2. **Bingham, ML:** Bingham K. Mummy's Legs / K. Bingham. – L.: Virago Press, 1999. – 188 p.
3. **Bradford, A:** Bradford B. T. Angel / B. T. Bradford. – N.Y.: Ballantine Books, 1993. – 467 p.
4. **Bradford, DK:** Bradford B. T. Dangerous To Know / B. T. Bradford. – L.: Harper Collins Publishers, 1996. – 500 p.
5. **Brennan, SA:** Brennan J. N. Shiva Accused / J. N. Brennan. – N.Y.: Harper Trophy, 1991. – 280 p.
6. **Brooks, GE:** Brooks J. Y. Guests of the Emperor / J. Y. Brooks. – London: Knight, 1997. – 501 p.
7. **Cat, ELD:** Cat I. The Eyes of Light and Darkness / I. Cat, D. Sarvari. – N.Y.: Daw Books, 1996. – 493 p.
8. **Clark, WMML:** Clark M. H. Weep no More, My Lady / M. H. Clark. – N.Y.: A Dell Book, 1988. – 360 p.
9. **Conroy, BM:** Conroy P. Beach Music / P. Conroy. – N.Y.: Bantam Books, 1995. – 800 p.
10. **Cookson, RN:** Cookson C. The Rag Nymph / C. Cookson. – L.: Corgi Books, 1992. – 427 p.
11. **Devon, WN:** Devon G. Wedding Night / G. Devon // Reader's digest condensed books. – Pleasantville, N. Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1995. – Vol. 5. – P. 343–458.
12. **Dickson, HB:** Dickson F. W. The Hardy Boys / F. W. Dickson. – N.Y.: A Minstrel Book, 1994. – 152 p.
13. **Drew, HHI:** Drew N. The Haunting of Horse Island / N. Drew. – N.Y.:

A Minstrel Book, 1990. – 151 p.

14. **Edgerton, TB:** Edgerton T. Towers of Brass / T. Edgerton. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 270–293.

15. **Effinger, SS:** Effinger G. A. Solo in the Spotlight / G. A. Effinger. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 227–246.

16. **Follet, TT:** Follet K. The Third Twin / K. Follet. – Pleasantville, N. Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1997. – Vol. 2. – P.7–153.

17. **Francis, H:** Francis D. To the Hilt / D. Francis. – Pleasantville, N. Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1997. – Vol. 2. – P.289–423.

18. **Garland, NBL:** Garland M. A. New Beginner's Luck / M. A. Garland. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 65–80.

19. **Gregory, LH:** Gregory Ph. The Little House / Ph. Gregory. – L.: Harper Collins Publishers, 1997. – 361 p.

20. **Grisham, R:** Grisham J. The Rainmaker / J. Grisham. // Reader's digest condensed books. – Pleasantville, N. Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1995. – Vol. 5. – P.7–197.

21. **Hoffman, AF:** Hoffman N. K. Articles of Faith / N. K. Hoffman. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 91–106.

22. **Huff, SPI:** Huff T. Symbols are Percussion Instrument / T. Huff. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 18–47.

23. **Kinsella, SA:** Kinsella S. Shopaholic Abroad / S. Kinsella. – L.: Black Swan, 2001. – 351 p.

24. **Kinsella, CYKS:** Kinsella S. Can You Keep a Secret? / S. Kinsella. – L.: Black Swan, 2003. – 364 p.

25. **Knight, MLP:** Knight I. My Life on a Plate / I. Knight. – L.: Penguin books, 2000. – 247 p.

26. **Layton, B:** Layton J. Blowout / J. Layton. – N.Y.: Avon Books, 1995. – 471 p.

27. **MacInnes, CD:** MacInnes H. Cloak of Darkness / H. MacInnes. – Glasgow: Fontana/Collins, 1982. – 315 p.

28. **Mansell, PT:** Mansell J. Perfect Timing / J. Mansell. – L.: Headline, 1997. – 342 p.
29. **Margolin, BM:** Margolin Ph. The Burning Man / Ph. Margolin. – Pleasantville, N. Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1997. – Vol. 2. – P. 428–573.
30. **Marton, GSM:** Marton S. The Groom Said Maybe! / S. Marton. – Glasgow: Mills&Boon, 1998. – 186 p.
31. **Michael, RP:** Michael J. A Ruling Passion / J. Michael. – N.Y.: Pocket books, 1990. – 632 p.
32. **Miller, RR:** Miller L. L. Ragged Rainbows / L. L. Miller. – L.: Mira Books, 1995. – 250 p.
33. **Mosiman, CI:** Mosiman B. S. The Court of the Invisible / B. S. Mosiman. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 47–65.
34. **Patterson, CS:** Patterson J. Along Came a Spider / J. Patterson. – N.Y.: Warner Books, 1992. – 502 p.
35. **Peters, TG:** Peters E. Trojan Gold / E. Peters. – N.Y.: A Tom Doherty Associated Book, 1987. – 407 p.
36. **Plain, C:** Plain B. The Carousel / B. Plain. // Reader's digest condensed books. – Pleasantville, N.Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1995. – Vol. 5. – P. 201–339.
37. **Rice, MD:** Rice A. Memnoch the Devil / A. Rice. – N.Y.: Ballantine Books, 1995. – 447 p.
38. **Spencer, STG:** Spencer La V. Small Town Girl / La V. Spencer. – Pleasantville, N. Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1997. – Vol. 2. – P.155–287.
39. **Springer, EL:** Springer N. Elvis Lives / N. Springer. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P.162–179.
40. **Steel, L:** Steel D. Loving / D. Steel. – L.: Sphere Books Limited, 1981. – 307 p.

41. **Taylor, C:** Taylor L. Chattel / L. Taylor. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 150–162.

42. **Tyler, BL:** Tyler A. Breathing Lessons / A. Tyler. – L.: Vintage, 1988. – 327 p.

43. **Wade, SC:** Wade S. The Sixteenth Card / S. Wade. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 293–314.

44. **Webb, HC:** Webb D. House of Cards / D. Webb. // Tarot Fantastic. – N.Y.: Daw Books. – 1997. – P. 80–91.

45. **Webster, CS:** Webster E. Cloud Shadows / E. Webster. // Reader's digest condensed books. – Pleasantville, N. Y.: The Reader's Digest Association Ltd. – 1995. – Vol. 5. – P. 458–566.